กู้วิกฤติ
โลกร้อน
ด้วยชุมชนและประชาสังคม

Thai climate Justice for All

สสส
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

หนังสือ กู้วิกฤติโลกร้อนด้วยชุมชนและประชาสังคม

ISBN	978-616-8126-04-2
พิมพ์ครั้งที่ 1	กุมภาพันธ์ 2567
จำนวนพิมพ์	300 เล่ม
จัดพิมพ์โดย	สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ภายใต้โครงการกู้วิกฤติโลกร้อนด้วยชุมชนและประชาสังคม 1/62 ซอยงามวงศ์วาน 43 แยก 19 แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210 โทรศัพท์ 0 2955 5230-2 www.ldi.or.th และ www.thaiclimatejusticeforall.com
สนับสนุนโดย	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) 99/8 อาคารศูนย์เรียนรู้สุขภาวะ ซอยงามดูพลี แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพฯ 10120 โทรศัพท์ 0 2343 1500 www.thaihealth.or.th
บรรณาธิการ	ดร.กฤษฎา บุญชัย วรินทรา บุญชัย ณัฐธิดา รัตนสวัสดิ์
พิมพ์ที่	บริษัท สยามจุลละมณฑล จำกัด 98/28 หมู่ 5 ซอยวัดลาดปลาดุก ถนนเกตุอ่ำพัฒนา ตำบลบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110 โทรศัพท์ 063 451 9359

คำนำ

ผู้เขียนเขียนคำนำหนังสือ **“กู้วิกฤติโลกร้อนด้วยชุมชนและประชาสังคม”** ขึ้นภายหลังการประชุมรัฐภาคีภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ครั้งที่ 28 (COP28) ที่เมืองดูไบ ประเทศสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ เพิ่งจบไปไม่นาน ท่ามกลางความผิดหวังของกลุ่มประเทศเสี่ยงต่อภัยพิบัติโลกเดือด เช่น ประเทศหมู่เกาะ ชนพื้นเมือง และประชาสังคมทั่วโลก ที่เกือบ 30 ปีแล้ว นับตั้งแต่ประชุม COP ครั้งแรกในปี 1995 จนถึงบัดนี้ ประชาคมโลกก็ยังหาข้อตกลงเลิกใช้พลังงานและอุตสาหกรรมฟอสซิลไม่ได้

ทั้งภาครัฐและเอกชนที่ยังไม่ยอมผละออกจากทุนอุตสาหกรรมฟอสซิล แต่กลับพยายามใช้เทคนิควิธีเบี่ยงเบนปัญหา ไม่ว่าจะเป็นการอ้างเทคโนโลยี เช่น Carbon Capture Utility and Storage (CCUS) ที่ยังไม่ได้รับการพิสูจน์ว่าลดคาร์บอนได้จริง และยังอาจกระทบต่อสภาพแวดล้อมและชุมชนด้วย อ้าง “พลังงานสะอาด” เช่น พลังงานนิวเคลียร์ โรงไฟฟ้าพลังน้ำ (สร้างเขื่อน) ที่คำนึงถึงแต่การลดคาร์บอน แต่ไม่คำนึงความเสียหายทางนิเวศ สภาพแวดล้อม และปัญหาสุขภาพที่รุนแรงมาก

เสียยิ่งกว่า และยังหวังพึ่งระบบชดเชยคาร์บอน (Carbon Offset) ด้วยตลาดคาร์บอน คาร์บอนเครดิตที่ไม่ได้ลดคาร์บอนตามตัวเลขที่ปรากฏ ทั้งยังเปิดทางให้กลุ่มทุนใช้ “ฟอกเขียว” และทำลายระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ และแย่งยึดทรัพยากรของชุมชน ทั้งหมดเพียงเพื่อให้ทุนอุตสาหกรรมฟอสซิล อุตสาหกรรมเกษตร และอื่น ๆ ยังคงสร้างความมั่งคั่งบนวิกฤติโลกรวนได้ต่อไปภายใต้วาทกรรม Net Zero!

เมื่อคำตอบไม่ได้อยู่ที่เวทีรัฐระหว่างประเทศ ไม่ได้อยู่ที่ภาครัฐหรือทุน ไม่ได้อยู่ที่เทคโนโลยีหรือกลไกตลาด สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาภายใต้โครงการ **Thai Climate Justice for All** จึงร่วมมือกับ **ภาคีประชาสังคมด้านทรัพยากร สิ่งแวดล้อมความมั่นคงอาหาร และพลังงานที่ยั่งยืนและเป็นธรรม** ทั่วประเทศ เห็นตรงกันว่า**พลังของประชาชนคือกำลังหลักในการกู้วิกฤติโลกร้อน** จึงร่วมมือกันขับเคลื่อนในทุกมิติเพื่อสร้างจุดเปลี่ยนสำคัญของประเทศ ทั้งการลดก๊าซเรือนกระจก และการปรับตัวต่อภาวะโลกร้อน

หนังสือเล่มนี้เป็นบทบันทึกเรื่องราว องค์ความรู้ ข้อเสนอนโยบาย และยุทธศาสตร์กู้วิกฤติ โดยในส่วนที่ 1 เป็นวิจัยเชิงปฏิบัติการของชุมชนเพื่อรับมือกับโลกร้อนใน 5 พื้นที่ ที่บ่งบอกโลกทัศน์ วิถีชุมชน และการปรับตัวในภาวะโลกร้อน อันจะเป็นฐานความรู้แก่ชุมชนต่าง ๆ ที่ประสบปัญหาร่วมกัน และส่วนที่ 2 เป็นบทสรุปเนื้อหาการจัดเวทีกู้วิกฤติโลกเดือดด้วยมือประชาชน (COP28 ภาคประชาชน) ที่ภาคประชาสังคมทั่วประเทศร่วมมือกันจัดขึ้นเป็นครั้งแรกเพื่อส่งเสียงประชาชนไปให้ถึงเวที COP ระดับสากล และทำข้อเสนอนโยบายต่อรัฐบาลเพื่อให้มีนโยบายและปฏิบัติการจัดการการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ยั่งยืนและเป็นธรรม เปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมของประชาชน ช่วยเหลือกลุ่มเปราะบาง สร้าง

ความเข้มแข็งพลเมืองให้สามารถยืนหยัดกับภาวะโลกรวน และช่วยกอบกู้นิเวศของโลกและประเทศได้อย่างทันสถานการณ์

สถาบันฯ ขอขอบคุณภาคีประชาสังคมทั้งหมดที่มาขับเคลื่อนร่วมกัน และขอบคุณสำนักสนับสนุนการควบคุมปัจจัยเสี่ยงทางสุขภาพ (สำนัก 2) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่ให้การสนับสนุนโครงการกู้วิกฤติโลกร้อนด้วยชุมชนและประชาสังคม จนพวกเราบุกเบิกพรมแดนความรู้ สร้างความเข้มแข็งชุมชน เกิดเป็นต้นแบบการเรียนรู้ เปิดพื้นที่ให้เยาวชน ประชาสังคม เชื่อมโยงเครือข่าย และขับเคลื่อนนโยบายจนเกิดการเปลี่ยนแปลงมาได้ขนาดนี้ และจะย่างก้าวต่อไปให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

ดร.กฤษฎา บุญชัย
เลขาธิการ สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
ผู้ประสานงาน Thai Climate Justice for All

สารบัญ

ส่วนที่ 1 รายงานวิจัย
ชุมชนกับการปรับตัวในภูมิอากาศที่แปรปรวน

1.1 บทสังเคราะห์งานวิจัยชุมชนกับการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 11
โดย ดร.กฤษฎา บุญชัย

1.2 รายงานวิจัยชุมชนเกษตรกรรม จ.มหาสารคาม จัดการพันธุ์พืชเพื่อรับมือภูมิอากาศเปลี่ยน 25
โดย สถาบันจัดการความรู้เกษตรกรรมยั่งยืนภาคอีสาน

1.3 โครงการการวิจัยเชิงปฏิบัติการพื้นที่ “วิกฤติอากาศ วิกฤติแห่งความเป็นธรรม และความท้าทายของชุมชนชายฝั่งในการปรับตัวการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ” 50
โดย มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาบ้านเปร็ดใน

1.4 รายงานศึกษาวิจัยการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ บนฐานการจัดการภูมิทัศน์ป่าไม้ กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านพร้าว ต.วัฒนานคร อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว 71
โดย คุณระวี ถาวร, คุณจักรพันธ์ นาน่วม, คุณสาลินี ผลมาตย์, คุณธวัช เกียรติเสรี คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านพร้าว

1.5 ชุมชนกะเหรี่ยงโผล่ว ต.ไล่โว่ ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร กับการสร้างภูมิคุ้มกันของระบบอาหารดั้งเดิมในภาวะโลกร้อน 94

โดย คุณณัฐพัชร์ ทองคำ, คุณประภา คงปัญญา,
คุณสินี โชติบริบูรณ์, สถาบันโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล
และกลุ่มวิจัยชุมชนบ้านสะเนพ่อง และบ้านเกาะสะเดิ่ง
ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี

1.6 บทเรียนประสบการณ์เยาวชนคนบุ่งคล้าตื่นรู้ กู้วิกฤติโลกรวน 123
โดย สมาคมเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนลุ่มน้ำโขง
7 จังหวัดภาคอีสาน (คสข.)

1.7 ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิต่อรายงานวิจัยชุมชน 147
กับการปรับตัวในภูมิอากาศที่แปรปรวน
โดย รศ.ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง, ดร.อัศมน ลิ่มสกุล
ดร.สมศักดิ์ สุขวงศ์ และ ความเห็นพี่น้องชุมชนจากเวที

ส่วนที่ 2 เสียงจากประชาชน เวที COP28 ภาคประชาชน

2.1 คำแถลงเปิดเวที COP28 ภาคประชาชน 166
โดย ดร.กฤษฎา บุญชัย

2.2 Carbon Capitalism 169
กับดักและวังวนที่ซ้ำเติมภาวะโลกเดือด
โดย Larry Loahmann นักวิชาการ
The Cornerhouse UK

สารบัญ

2.3	เสวนาความท้าทายนโยบายโลกและนโยบายไทยในภาวะโลกเดือด	175
2.4	การเปลี่ยนผ่านพลังงานฟอสซิลสู่พลังงานหมุนเวียนอย่างเร่งด่วน	180
2.5	ปัญหาคาร์บอนเครดิตกับผลกระทบนิเวศสังคมและการฟอกเขียว	187
2.6	ร่วมสร้างสรรค์มิติใหม่ ฝ่ามหันตภัยฝุ่นพิษ PM 2.5	194
2.7	การค้าเสรี การแย่งยึดทรัพยากร พันธุกรรมและการปกป้องเมล็ดพันธุ์ของเกษตรกรรายย่อยและชุมชน	205
2.8	การปกป้องสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่นและผู้หญิง กับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ	212
2.9	Climate Blind Date รื้อฟื้นความสัมพันธ์ รื้อฟื้นวิกฤติโลกเดือด	219
2.10	เสียงสะท้อนและข้อเสนอจากประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่เผชิญการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ	226
2.11	วิถีเกษตรนิเวศกับการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ	233
2.12	วิจัยชุมชนฐานทรัพยากร ผลกระทบ และการปรับตัวสภาวะโลกร้อน	243

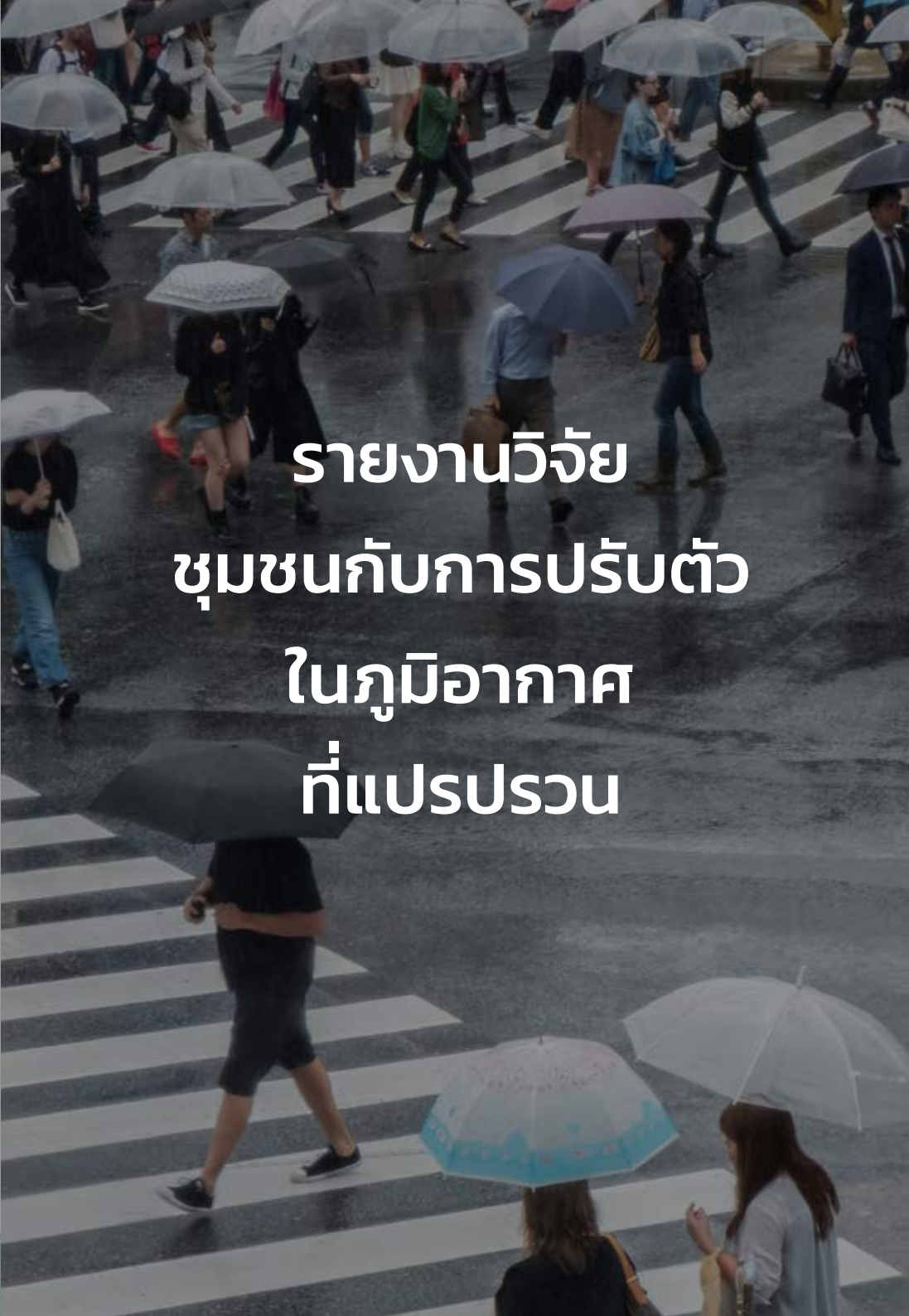
2.13 Sharing Lessons Learned and Hopeful Wishes in Promoting Climate Actions in Southeast Asia 250
2.14 ข้อเสนอนโยบายประชาสังคมต่อสหประชาชาติและรัฐบาลไทย 256
2.15 กล่าวคำประกาศ “เสียงจากประชาชนกู้วิกฤติโลกเดือด และการตอบรับจากภาครัฐ” 267

ส่วนที่ 3 รวมข้อเสนอแนะ

3.1 คำประกาศเวทีนโยบายและวิชาการสาธารณะ 276
3.2 ข้อเสนอนโยบายเรื่อง นโยบายการหยุดยั้งฝุ่น PM 2.5 ที่ยั่งยืนและเป็นธรรม 281
3.3 ข้อเสนอเครือข่าย Thai Climate Change Action Network (Thai C-CAN) ต่อการจัดการการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 294
3.4 ทบทวนนโยบาย BCG หยุดยกป่าชายเลนให้กลุ่มทุนเพื่อคาร์บอนเครดิต 299
3.5 ข้อเสนอเชิงนโยบายในการสร้างความสามารถประมงพื้นบ้านในการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศบนฐานคิดมิติหญิงชาย 309

สารบัญ

3.6	ข้อเสนอต่อรัฐบาลไทยและ COP28 แนวคิดแนวทางการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เป็นธรรม	316
3.7	ข้อเสนอนโยบาย “วิถีเกษตรนิเวศกับการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ”	331
3.8	ข้อเสนอนโยบาย ยกเลิกนโยบายคาร์บอนเครดิตที่เอื้อฟอกเขียว ทำลายนิเวศ ไม่ช่วยโลกร้อนและละเมิดสิทธิชุมชน	342
3.9	ข้อเสนอเชิงนโยบายของชนเผ่าพื้นเมืองต่อการกู้วิกฤติโลกเดือด	350
3.10	ข้อเสนอนโยบายในการปกป้องสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น และผู้หญิง ในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อรับมือโลกรวนที่เป็นธรรมและยั่งยืน	357
3.11	ข้อเสนอนโยบายกลุ่มการเมืองสิ่งแวดล้อม (Environmental Politics)	361

รายงานวิจัย ชุมชนกับการปรับตัว ในภูมิอากาศ ที่แปรปรวน

บทสังเคราะห์งานวิจัยชุมชน กับการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศ

ดร.กฤษฎา บุญชัย

งานวิจัยเชิงปฏิบัติการชุมชนกับการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่ประเทศไทยเผชิญความเสี่ยงจากผลกระทบการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นอันดับ 9 ของโลก แต่องค์ความรู้ทางสังคมว่าด้วยผลกระทบ การปรับตัว และการสร้างภูมิคุ้มกัน (resilience) ของชุมชนต่อสภาพภูมิอากาศในประเทศไทยยังมีน้อยมาก แม้จะมีงานวิจัยทางวิชาการอยู่บ้าง แต่ยังไม่มีงานวิจัยที่ชุมชนร่วมวิจัยเพื่อใช้ประเมินสถานการณ์ตนเอง ออกแบบ และทดลองปฏิบัติการปรับตัวของตัวเองมากเท่าใดนัก ส่งผลให้นโยบายหรือแผนการปรับตัวต่อสภาพภูมิอากาศที่ภาครัฐดำเนินการ ขาดองค์ความรู้และดำเนินการไม่สอดคล้องไม่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนให้เท่าทันวิกฤติการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่รุนแรงขึ้นทุกขณะ สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาร่วมกับภาคีนักพัฒนา สถาบันวิชาการ และชุมชน จึงได้ร่วมมือกันบุกเบิกองค์ความรู้เชิงปฏิบัติการขึ้นมา ด้วยหวังว่าจะพัฒนาเป็นต้นแบบเพื่อแสวงหาแนวทางการปรับตัวรูปแบบต่าง ๆ ต่อชุมชนอีกเป็นจำนวนมากที่กำลังหาแนวทางรับมือกับวิกฤติอันเลวร้าย

ชุดงานวิจัยดังกล่าวมีเป้าหมายที่จะส่งเสริมให้ชุมชนและประชาสังคมในแต่ละระบบนิเวศและวิถีดำรงชีพ ร่วมกันประเมินสถานการณ์ปัญหาผลกระทบ

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของแต่ละพื้นที่ที่มีปัจจัยทางนิเวศ วัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจที่แตกต่างกันว่าเป็นอย่างไร และประเมินศักยภาพชุมชนในการเรียนรู้ ปรับตัว สร้างภูมิคุ้มกันในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ เพื่อนำไปสู่การกำหนดเป้าหมาย ออกแบบการปรับตัว ไปพร้อมกับการเชื่อมโยงปัจจัยทางนโยบายของรัฐ ว่าควรจะมีทิศทางคุ้มครอง ส่งเสริมการสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อการปรับตัวของชุมชนให้ดำรงชีพอย่างมั่นคง รักษาฐานนิเวศ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจต่อไปได้อย่างไร

ด้วยฐานคิดทางมานุษยวิทยาบวกกับแนวคิดการพัฒนาที่เอาชุมชนเป็นศูนย์กลาง ทำให้คณะผู้วิจัยให้ความสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ที่ก่อตัวขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่าง

1) โลกทัศน์ คุณค่า ความเชื่อของชุมชน

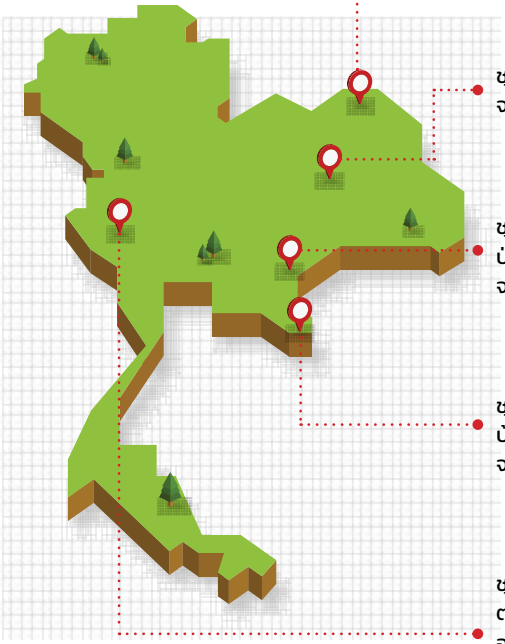
2) การเผชิญการเปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่กลายเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงในขณะนี้

ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวก่อรูปเป็นกระบวนรับรู้ ให้ความหมาย และการเรียนรู้ของชุมชนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ และมีส่วนกำหนดกระบวนการ กำหนดแบบแผนดำรงชีพ และการปรับตัวของชุมชนอย่างเป็นพลวัต

ทั้งหมดดำเนินการด้วยฐานคิดว่า **ชุมชนจะเข้าใจและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ขึ้นอยู่กับกระบวนการให้หรือสร้างความหมายของชุมชนที่มีต่อสถานการณ์ที่เชื่อมโยงกับชีวิตพวกเขา** จึงทำให้คณะผู้วิจัยให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นพร้อมไปกับความรู้วิทยาศาสตร์ว่าด้วยภูมิอากาศและอื่น ๆ และนำไปสู่การสร้างความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่หลากหลายยิ่งขึ้น ไม่ได้ถูกตีกรอบด้วยแนวคิดทางวิทยาศาสตร์สากล ไม่ได้ถูกจำกัดกรอบจาก

กระบวนทัศน์คาร์บอนนิยม ซึ่งยิ่งห่างไกลจากความรับรู้ความเข้าใจของชุมชน ซึ่งทำให้การจัดทำนโยบายส่งเสริมการปรับตัวของชุมชนต่อภูมิอากาศไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

คณะผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่วิจัย 5 พื้นที่ ที่อยู่บนฐานระบบนิเวศ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน เพื่อให้เห็นความหลากหลายของวิถีการปรับตัว ดังนี้

ชุมชนริมน้ำโขง
บ้านบุ่งคล้า
จ.บึงกาฬ

ชุมชนเกษตรกรรม
จ.มหาสารคาม

ชุมชน
ป่าชุมชน
จ.สระแก้ว

ชุมชนทะเลชายฝั่ง
บ้านเปร็ดใน
จ.ตราด

ชุมชนกะเหรี่ยง
ต.ไล่โว่
อ.สังขละบุรี
จ.กาญจนบุรี

1) ชุมชนทะเลชายฝั่งบ้านเปร็ดใน จ.ตราด ด้วยระบบนิเวศป่าชายเลนและชายฝั่งที่ได้รับผลกระทบอย่างมากจากการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศและภูมิอากาศ วิถีประมงพื้นบ้านและชาวสวนจะรับมือกับภูมิอากาศที่แปรปรวนอย่างไร ผนวกกับพื้นที่ป่าชายเลนกำลังจะกลายเป็นพื้นที่การลงทุนปลูกป่าเพื่อคาร์บอนเครดิตของเอกชน ชุมชนจึงไม่ได้เผชิญแค่ปัญหาการพัฒนาหรือปัญหาภูมิอากาศ แต่ยังอยู่ในสนามการแย่งชิงทรัพยากรจากโครงการลดโลกร้อนด้วย

2) ชุมชนริมน้ำโขง บ้านบุ่งคล้า จ.บึงกาฬ ชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาผลกระทบจากเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงมากมาย ทั้งยังมีปัจจัยการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศที่ทำให้ปัญหาการดำรงชีพบนฐานทรัพยากรยิ่งซับซ้อนขึ้น การปรับตัวของชุมชนไม่ได้มีคำตอบแค่การจัดการนิเวศหรือทรัพยากรในท้องถิ่น แต่ต้องต่อสู้ต่อรองกับนโยบายและโครงการพัฒนาในลุ่มน้ำโขงขนาดใหญ่ในระดับภูมิภาคและประเทศที่ยิ่งสร้างความเสี่ยง ความเปราะบาง ความสูญเสีย และเสียหายต่อธรรมชาติและชุมชน แล้วชุมชนจะฟื้นฟูพลังในการรับมือกับภาวะภูมิอากาศผันผวนได้อย่างไร

3) ชุมชนป่าชุมชน จ.สระแก้ว หนึ่งในชุมชนภาคตะวันออกที่ผืนป่าถูกทำลายจากสัมปทานไม้และการขยายตัวพืชพาณิชย์ ผืนดินที่อุดมด้วยความหลากหลายทางชีวภาพกลายเป็นดินแดนแห้งแล้ง ชุมชนร่วมมือกันจัดการป่าชุมชนขึ้นมาเพื่อสร้างบริการนิเวศ อาหาร เศรษฐกิจของชุมชน และประโยชน์สาธารณะ การได้รับข้อมูลการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศจากสถานการณ์จริงและข้อมูลจากอุตุนิยมวิทยา ทำให้ชุมชนเรียนรู้ว่า ป่าชุมชนคือฐานที่มั่นของนิเวศและความมั่นคงอาหาร เกิดเป็นการตั้งรับกับภัยพิบัติในภูมิอากาศผันผวน และเรียนรู้ด้วยป่าชุมชนช่วยลดความร้อน ลดก๊าซคาร์บอนฯ และลดโลกร้อน หากแต่การจัดการป่าชุมชนที่ถูกรัฐควบคุมตามกฎหมาย ป่าชุมชนจะสร้างภูมิคุ้มกันปรับตัวได้มากแค่ไหน

4) ชุมชนกะเหรี่ยง ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร เป็นชนเผ่าพื้นเมืองหรือชาติพันธุ์เก่าแก่ที่มีวัฒนธรรมนิเวศมั่นคงมานาน สะท้อนผ่านวิถีประเพณี การทำไร่หมุนเวียน และอื่น ๆ หากแต่ตกอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่เป็นมรดกโลก วิถีการทำไร่จึงถูกปิดล้อมด้วยนโยบายป่าไม้ ประกอบกับการรุกคืบของเศรษฐกิจ การค้าสมัยใหม่จากภายนอกที่กระทบต่อวิถีประเพณี ความมั่นคงอาหาร และการดำรงชีพ

แม้ระบบนิเวศที่สมบูรณ์จะเป็นเกราะป้องกันผลกระทบจากภูมิอากาศผันผวนได้ดี หรือวัฒนธรรมชุมชนที่สัมพันธ์กับธรรมชาติแนบแน่นมีความยืดหยุ่นกับธรรมชาติได้ดี ทำให้ในระยะเริ่มต้นพลังทางนิเวศวัฒนธรรมยังเป็นฐานให้ชุมชนมีภูมิคุ้มกันรับมือกับสภาพภูมิอากาศได้ดี แต่ในระยะยาว หากปัจจัยทางนโยบายและกระแสเศรษฐกิจไม่เปลี่ยนแปลง ชุมชนจะสร้างภูมิคุ้มกันได้มากน้อยเพียงใด

5) ชุมชนเกษตรกรรม จ.มหาสารคาม กลุ่มเกษตรกรที่ทำนาทำไร่ในระบบนิเวศโคก ทุ่ง ทาม แห่งลุ่มน้ำชี กำลังเผชิญผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่นับวันจะรุนแรงยิ่งขึ้น ทั้งความร้อน แห้งแล้ง สลับกับฝนตกไม่เป็นแบบแผนและรุนแรงขึ้น ทำให้การวางแผนการผลิตเป็นไปได้ยาก พวกเขาเริ่มเก็บข้อมูลสภาพอากาศ ปริมาณน้ำฝนด้วยตนเอง และเห็นแนวทางการปรับสภาพแวดล้อมของแปลงผลิตให้ป้องกันผลกระทบภาวะโลกร้อน และกำลังจัดการพันธุกรรม และการจัดการน้ำ ให้เหมาะกับภูมิอากาศในแต่ละสถานการณ์

แม้จะดูเหมือนเป็นการปรับเล็กในระบบการผลิต หากแต่ต้องมีกรอบคิดความเข้าใจ และการประเมินสถานการณ์ภูมิอากาศอย่างรอบด้าน จึงจะเลือกจุดเปลี่ยนที่เหมาะสม พวกเขาอาจจะสร้างต้นแบบของการปรับตัวด้วยวิถีเกษตรกรที่เป็นนักวิทยาศาสตร์พลเมืองชุมชนได้อย่างโดดเด่นในภายหน้า

การวิจัยเชิงปฏิบัติการดำเนินไปในระยะเวลาสั้น ราว 10 เดือน แต่ด้วยความที่ทุกชุมชนและนักพัฒนา นักวิชาการที่ทำงานกับชุมชน สั่งสมความรู้ การจัดการทรัพยากร และการผลิตของชุมชนมาระดับหนึ่ง ทำให้ได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1. แต่ละชุมชนมีภูมิปัญญา ความรู้ ในการเข้าใจสภาพภูมิอากาศ และเห็นความเปลี่ยนแปลง ผลกระทบจากภูมิอากาศอย่างชัดเจนและรุนแรงขึ้น แบบแผนของฤดูกาล ฟ้าฝน และธรรมชาติเปลี่ยนไปอย่างมีนัยสำคัญในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยภาพรวม

ทุกชุมชนล้วนมีมุมมองการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติเชื่อมโยงกัน กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ภูมิปัญญาของคนเฒ่าคนแก่บ่งบอกว่า การเปลี่ยนแปลงธรรมชาติก็ไม่ได้แยกส่วนออกจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่กระทบต่อวัฒนธรรมหรือประเพณี ขณะที่ชุมชนฐานทรัพยากรอื่น ๆ เช่น ชุมชนชายฝั่งทะเลบ้านเปร็ดใน ชุมชนริมน้ำโขงบึงกาฬ ก็มีภูมิปัญญาในการเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติและภูมิอากาศ โดยมีตัวชี้วัดทางนิเวศวัฒนธรรมของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ภูมิอากาศของแต่ละชุมชนบูรณาการระหว่างความรู้ท้องถิ่นและข้อมูลวิทยาศาสตร์ บางชุมชน เช่น ป่าชุมชนสระแก้ว กลุ่มเกษตรมหาสารคาม หรือชุมชนชายฝั่งทะเลตราด อาศัยข้อมูลภูมิอากาศจากหน่วยงานรัฐที่มีจุดเด่นให้ข้อมูลภาพกว้าง และมีสถิติย้อนหลังและคาดการณ์อนาคตมาประกอบ จุดเด่นของภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ มีลักษณะเฉพาะเจาะจงในบริบทนิเวศชุมชน สัมพันธ์ไปกับแบบแผนชีวิต และกำหนดความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์และเป้าหมายของชุมชน แต่ก็มีนัยเปิดกว้างให้ค้นหา ตีความหมาย ทำให้สมาชิกเป็นเจ้าของสร้างสรรค์ความรู้ได้ ดังนั้นความรู้ท้องถิ่นและวิทยาศาสตร์จึงไม่ได้

แยกขาด หรือเป็นคู่ตรงข้าม โดยหลายชุมชนสามารถเลือกมาใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของตนได้

2. ในการประเมินความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบของสภาพภูมิอากาศของชุมชน มีการเชื่อมโยงไปกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงนิเวศ ทรัพยากร และการพัฒนาที่ทำให้ชุมชนเปราะบาง เสี่ยง และเกิดผลกระทบ ซึ่งชุมชนมองปัญหาการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างปัญหาที่ชุมชนเผชิญและต่อสู้มาตลอด โดยปัญหาการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศที่มีรากฐานปัญหาเชิงโครงสร้างเดียวกัน ทำให้ปัญหารุนแรง ซับซ้อน และคาดการณ์ยากมากขึ้น

ลักษณะความเสี่ยง ความเปราะบางของแต่ละชุมชน แตกต่างกันไปตามสภาพนิเวศ วิถีวัฒนธรรม แบบแผนการผลิต กลไกทางสังคม และปัญหาการพัฒนาที่มากระทบ ชุมชนกะเหรี่ยงอยู่ในระบบนิเวศที่สมบูรณ์ แม้จะถูกตีกรอบจากนโยบายป่าไม้ของรัฐและการพัฒนาที่กระทบต่อวิถีชุมชน แต่ด้วยฐานนิเวศและวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง พวกเขาจึงไม่ได้รับผลกระทบจากภูมิอากาศรุนแรงนัก แต่ก็เริ่มพบปัญหาระบบการผลิตในไร่หมุนเวียนตกต่ำ อาหารตามธรรมชาติลดลง กระทบความมั่นคงอาหารและโภชนาการ

แต่สิ่งที่ชุมชนห่วงใย คือ วิถีนิเวศวัฒนธรรมที่เป็นแก่นของชุมชนกำลังเปราะบางลงจากการพัฒนา และนั่นจะทำให้ภูมิคุ้มกัน ความยืดหยุ่น การรับมือกับความเสี่ยงจากภูมิอากาศแปรปรวนลดลงด้วย เยาวชนกลุ่มเล็ก ๆ ในชุมชนจึงใช้ฐานวัฒนธรรมผสานกับแนวทางใหม่ ๆ ทดลองปฏิบัติการฟื้นฟูระบบนิเวศเพื่อป้องกันภัยพิบัติ ความมั่นคงอาหาร และเรียนรู้ปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงที่คาดหมายยาก

ขณะที่ชุมชนกะเหรี่ยงมีฐานนิเวศวัฒนธรรม ชุมชนชายฝั่งทะเลเปร็ดใน มีฐานอยู่ที่นิเวศเศรษฐกิจ ระบบนิเวศป่าชายเลนที่นี่เคยถูกทำลายด้วยนากุ้ง แต่ชาวบ้านกอบกู้คืนมาได้ด้วยพลังของชุมชน และได้รับการยอมรับจากรัฐและภายนอก แต่ปมปัญหาอยู่ที่การจัดการป่าชายเลนของรัฐ ที่กำลังไปในทิศทางลดทอนความสมบูรณ์แข็งแรงของนิเวศป่าชายเลน การปลูกป่าโกงกางเชิงเดี่ยวได้ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพและความมั่นคงอาหารของชุมชนลดทอนลง ปูแสมที่มีอยู่ในระบบนิเวศอย่างดกดื่นลดลงมาก และด้วยการเปลี่ยนแปลงนิเวศทั้งการกัดเซาะชายฝั่ง ความผันผวนของน้ำทะเลและดินฟ้าอากาศ ทำให้ชุมชนต้องหาทางปรับตัวต่อรองกับการจัดการของรัฐ ซึ่งกำลังเตรียมรุกด้วยการปลูกป่าชายเลนคาร์บอนเครดิต ชุมชนกำลังใช้ฐานนิเวศเศรษฐกิจท้องถิ่นเพื่อต่อรองกับอำนาจรัฐที่กระทบสิทธิในทรัพยากรของชุมชน

ชุมชนจัดการป่าบ้านพร้าว จ.สระแก้ว สร้างป่าชุมชนขึ้นจากที่ทำเลเลี้ยงสัตว์ในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมา ทั้งการจัดการไฟ การฟื้นฟูป่า และพันธุกรรมพืชต่าง ๆ จนสมบูรณ์มีความหลากหลายทางชีวภาพ ความมั่นคงอาหาร และเมื่อเผชิญการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ชุมชนรับรู้ได้ด้วยการสังเกตและศึกษาข้อมูลอุตุนิยมวิทยา พบว่าพื้นที่มีอุณหภูมิเพิ่มขึ้น ปริมาณน้ำฝนสะสมรายปีลดลง อาจกระทบต่อป่าชุมชน เช่น ไฟป่าจะถี่และรุนแรงขึ้น พันธุ์พืชที่ต้องการความชื้นลดลง

การจัดการป่าชุมชนไม่เพียงลดความรุนแรงของภูมิอากาศ ยังรักษาฐานความมั่นคงทางอาหารด้วยการทำแนวกันไฟผสมผสานกับการจัดการเชื้อเพลิง การจัดการแหล่งน้ำในพื้นที่ป่า จัดทำเขตอนุรักษ์อื่งอ่าง การขยายพันธุ์พืชเศรษฐกิจในพื้นที่ป่า เป็นต้น ชุมชนยังศึกษาการกักเก็บคาร์บอนในป่าชุมชน แม้ไม่ได้ขายคาร์บอนเครดิต แต่ก็เพื่อยืนยันสิทธิการจัดการป่าชุมชนช่วยลดโลกร้อนด้วย

ความเสี่ยงที่ชุมชนเผชิญก็คือ ระบบการจัดการป่าของรัฐจะเปิดให้อิสระและส่งเสริมชุมชนจัดการป่าเพื่อรับมือกับโลกร้อนได้ตามฐานนิเวศ เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชนได้หรือไม่ เพราะทิศทางจัดการป่าของรัฐให้น้ำหนักไปที่การส่งเสริมภาคเอกชนเข้ามาปลูกป่าคาร์บอนเครดิต มากกว่าการจัดการทรัพยากรเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันปรับตัวของชุมชน

แต่ไม่ง่ายเลยสำหรับชุมชนบุ่งคล้า จ.บึงกาฬ ในการสร้างภูมิคุ้มกันปรับตัวจากผลกระทบโครงการเขื่อนต่าง ๆ ในลุ่มน้ำโขง ที่สร้างความสูญเสียและเสียหายต่อระบบนิเวศ ฐานอาหาร และเศรษฐกิจชุมชนอย่างรุนแรง ชุมชนจึงเปราะบางและเสี่ยงต่อการพังทลายของระบบนิเวศเศรษฐกิจ เมื่อบวกกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศที่กระทบ เช่น อุณหภูมิที่ร้อนจัด แม่น้ำโขงใสมีตะกอนน้อยลง เกิดสาหร่ายไกหรือเทาจำนวนมาก ปลากินพืชมีมากขึ้นกว่าปลากินเนื้อ ความร้อนของน้ำ ท้องน้ำของแม่น้ำโขงที่ตื้นขึ้นทำให้ปลาหลบไปอยู่ร่องน้ำลึก ทำให้ภูมิปัญญาการหาปลาในแต่ละฤดูกาลใช้ไม่ได้เพราะทุกอย่างเปลี่ยนไปหมด

ชุมชนเริ่มฟื้นฟูนิเวศจัดการน้ำตามบึงต่าง ๆ กำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลากบ แม้ชุมชนสัมผัสการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ แต่ยังขาดข้อมูลวิทยาศาสตร์ที่ชัดเจนเพื่อกำหนดแนวทางป้องกันแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น แม้จะมีการใช้ธรรมนูญชุมชนกำหนดกฎกติกาจัดการทรัพยากรนิเวศอาหารต่าง ๆ ในลุ่มน้ำ แต่การจัดการท้องถิ่นย่อยทำได้ระดับหนึ่ง และอาจจะเสี่ยงหรือเปราะบางยิ่งขึ้นหากโครงการสร้างเขื่อนในลุ่มน้ำโขงยังเกิดขึ้นไม่หยุดยั้ง

ชุมชนเกษตรกรรมโคก ทุ่ง ทาม จ.มหาสารคาม เผชิญปัญหาการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศรุนแรงขึ้นหลายปี ทั้งความร้อน แห้งแล้ง ฝนทิ้งช่วงน้ำท่วม พืชผลทางการเกษตรเสียหายจากการเกิดโรค แมลงระบาด อากาศร้อนมากทำให้ผลผลิตน้อย ความเสี่ยงและเปราะบางดังกล่าวซ้ำเติมกับระบบการผลิตของ

เกษตรกรที่ถูกเปลี่ยนเป็นพืชเชิงเดี่ยวที่ใช้สารเคมี ยิ่งทำให้เปราะบางและขาดทางเลือกมากขึ้นเมื่อเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

กลุ่มเกษตรกรต้นแบบ 15 คนจึงเริ่มเก็บข้อมูลสภาพดินฟ้าอากาศปริมาณน้ำฝน สำรวจชนิดพืชผักที่ได้รับผลกระทบ และออกแบบจัดการสภาพแวดล้อมแปลงผลิตพืชผักให้รับมือกับภูมิอากาศผันผวนได้ดีขึ้น กล่าวได้ว่ากลุ่มเกษตรกรตระหนักปัญหาและพัฒนาระบบการผลิตเพื่อจัดการความเสี่ยง แม้จะเป็นจุดเริ่มต้นเล็ก ๆ แต่พวกเขาก็เริ่มพบแนวทางที่จะรับมือกับโลกรวนได้มากกว่าเดิม ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นต้นแบบของระบบเกษตรนิเวศต่อไปได้ในอนาคต

3. การสร้างภูมิคุ้มกันและปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศนั้น ชุมชนต่าง ๆ จะเริ่มต้นด้วยการตระหนักว่าชุมชนกำลังประสบปัญหาภูมิอากาศที่ผิดปกติและต้องการที่จะปรับตัว สร้างภูมิคุ้มกันของตนเอง ในส่วนนี้อาจอาศัยภาคสังคมเข้ามามีส่วนสร้างกระบวนเรียนรู้และความตระหนัก

หลังจากนั้นชุมชนต้องเป็นผู้ศึกษา หาข้อมูล และออกแบบการปรับตัวให้เหมาะกับปัญหาและเป้าหมายการปรับตัวของตนเองที่แตกต่างไปแต่ละพื้นที่ แต่กระนั้นก็ต้องการกระบวนการหนุนเสริมด้านข้อมูล การประเมินผลกระทบในอดีต และความเสี่ยงในอนาคตแต่ละด้าน และเลือกที่จะวางแผนจัดการที่เหมาะสมตามสภาพความพร้อมของชุมชน โดยทุกชุมชนสามารถเลือกจัดการได้เป็นอย่างดี

หากแต่ปัญหาเชิงโครงสร้างการพัฒนาและการจัดการทรัพยากรของชุมชนนั้น ลำพังการปรับตัวจัดการของชุมชนแม้เป็นต้นแบบที่ดี แต่ยังไม่เพียงพอต่อการจัดการเชิงระบบ ชุมชนยังคงต้องการการสนับสนุนเชิงระบบจากภาครัฐที่ต้องมีนโยบาย และกระบวนการทำงานโดยเอาชุมชนเป็นตัวตั้ง และต้องการสนับสนุนทางวิชาการ การสร้างความเข้มแข็ง และเพิ่มอำนาจต่อรองจากภาคสังคมด้วย

การวางแนวทางการปฏิบัติการจากผู้เชี่ยวชาญ

รศ.ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง
นักวิจัยพันธมิตร
สถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยเชิงปฏิบัติการทั้ง 5 พื้นที่ *รศ.ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* ชี้ให้เห็นว่า สร้างความตระหนักรู้ ความรู้ ผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อชีวิตครัวเรือนและชุมชน และพัฒนาทักษะด้านการรับมือ เกิดความตั้งใจที่จะปรับเปลี่ยนสภาพปัญหาที่เผชิญ เกิดการปรับเปลี่ยนระบบนิเวศซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาวะ และมีแนวโน้มชัดเจนว่าจะนำไปสู่ผลลัพธ์ระยะยาว ได้แก่ มีสุขภาวะที่ดีในมิติความมั่นคงทางอาหาร มีการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขสำคัญในระดับชุมชนที่ทำให้การดำเนินชีวิตในสังคมเปลี่ยนไป เช่น เกิดเครือข่ายชุมชนที่สามารถรับมือกับวิกฤติการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ สร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมด้วยระบบนิเวศที่รับการฟื้นฟูอย่างยั่งยืน

ประภาสเสนอว่า ต้องสร้างความยั่งยืนของการปรับตัวด้วยการพัฒนากลไกเชิงสถาบัน เช่น เครือข่ายป่าชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่นเข้ามารับรอง คุ้มครอง ส่งเสริมอย่างจริงจัง พร้อมไปกับแก้ไขจำกัดเชิงนโยบาย เช่น กฎหมายป่าไม้ที่ดิน ชายฝั่ง ที่กระทบต่อสิทธิการจัดการทรัพยากรของชุมชน เพื่อเปลี่ยนวิธีคิดจาก **“การจัดการป่าไม้บนฐานรัฐอำนาจนิยม”** เป็น **“ธรรมาภิบาลป่าไม้บนฐานสิทธิชุมชน”** และนโยบายส่งเสริมระบบเกษตรนิเวศ

คุณอัศมน ลิ่มสกุล
นักวิชาการ
กรมการเปลี่ยนแปลง
สภาพภูมิอากาศ

สอดคล้องกับ *คุณอัศมน ลิ่มสกุล นักวิชาการจาก กรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ* เสนอว่า โครงการดังกล่าวยังเป็นการทดลองระยะสั้น การดำเนินงานในระยะต่อไปของโครงการ ควรดำเนินการปรับตัวตามแนวทางที่ระบุไว้ในผลการศึกษาระยะแรก พร้อมทั้งเก็บข้อมูลเพื่อติดตามและประเมินผลประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินงานการปรับตัวของแต่ละพื้นที่ รวมทั้งวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค และข้อจำกัด นอกจากนี้ อาจจะต้องประชุมหารือกับหน่วยงานส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม เพื่อสร้างความเข้าใจและดำเนินการร่วมกัน ตลอดจนระบุบางมาตรการของการปรับตัวของชุมชนที่ไม่สามารถดำเนินการได้เองในแผนพัฒนาของท้องถิ่น

ดร.สมศักดิ์ สุขวงศ์
นักวนศาสตร์
ชุมชนอาวุโส

ขณะที่ *ดร.สมศักดิ์ สุขวงศ์ นักวนศาสตร์ชุมชนอาวุโส* ชวนให้เจาะลึกว่า คำตอบอยู่ที่ระบบนิเวศท้องถิ่น โดยศึกษาศักยภาพของระบบนิเวศ พืชพรรณ ความหลากหลายทางชีวภาพที่ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและฟื้นฟู ส่งเสริมให้ระบบนิเวศในภูมิทัศน์นั้น ๆ มีบทบาทในการสร้างภูมิคุ้มกันเชิงนิเวศเศรษฐกิจ สังคมให้แก่ชุมชน เกิดเป็น resilient landscape ที่ชุมชนทำเองได้ เพื่อปรับตัวและอยู่กับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศได้

แม้งานวิจัยทั้ง 5 เรื่องจะดำเนินการในระยะสั้น ดำเนินการร่วมระหว่างนักพัฒนาและชุมชนที่พยายามแสวงหาคำตอบด้วยตัวเองโดยไม่มีเครื่องมือการวิจัยวิชาการที่ซับซ้อน

มากนัก แต่งานวิจัยเหล่านี้ไม่เพียงได้ทำให้เราเข้าใจวิธีคิด วิถีชีวิต การให้ความหมาย การเรียนรู้ และปรับตัวต่อรองกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากบทเรียนของชุมชน แต่ยังเป็นฐานความรู้ แนวทางที่ชุมชนจะใช้สร้างภูมิคุ้มกันของตนเองต่อสภาพภูมิอากาศที่แปรปรวนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น และจะเป็นแบบอย่างให้ชุมชนต่าง ๆ ในภูมินิเวศเดียวกันหรือมีสถานการณ์ปัญหาร่วมกัน ประยุกต์สร้างแนวทางที่เหมาะสมแต่ละชุมชนในการเผชิญภาวะโลกรวน ก่อนที่จะประสบความสูญเสียและเสียหายรุนแรงเกินกว่าที่ฟื้นฟูได้

รายงานวิจัยชุมชนเกษตรกรรม จ.มหาสารคาม จัดการพันธุ์พืช เพื่อรับมือภูมิอากาศเปลี่ยน

โดย สถาบันจัดการความรู้เกษตรกรรมยั่งยืนภาคอีสาน

สถาบันจัดการความรู้เกษตรกรรมยั่งยืนภาคอีสาน ร่วมกับภาคีประชาสังคม และนักวิชาการ ภายใต้โครงการกู้วิกฤติโลกร้อนด้วยชุมชนและประชาสังคม ทำวิจัย “การพัฒนาความรู้ของชุมชนจัดการพันธุ์พืชเพื่อรับมือกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ จ.มหาสารคาม” มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย

1) ทบทวนความรู้จัดการเมล็ดพันธุ์พืชของกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจเมล็ดพันธุ์ จ.มหาสารคาม

2) ศึกษาสถานการณ์ภาวะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในพื้นที่ จ.มหาสารคาม

3) สร้างนักจัดการพันธุ์พืชที่มีความสามารถในการจัดการพันธุ์พืชชุมชนของกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจเมล็ดพันธุ์ จ.มหาสารคาม

มีขอบเขตการศึกษา คือ เกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืนในระบบนิเวศโคกทุ่ง ทาม จ.มหาสารคาม จำนวน 15 คน สรุปผลตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

ความรู้การจัดการเมล็ดพันธุ์พืช

1. **ความรู้การจัดการพันธุ์พืชชุมชน** ประกอบด้วย
   1) ความรู้การจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ ได้แก่ การเตรียมเมล็ดพันธุ์และพื้นที่ การย้ายต้นกล้าและปลูก การบำรุงและดูแล
   2) ความรู้การจัดการผลผลิต ได้แก่ การเก็บ รักษา และตรวจสอบคุณภาพเมล็ดพันธุ์

2. ความรู้การจัดการกลุ่ม ได้แก่ การบริหารจัดการกลุ่มเพื่อให้ผลิตและจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ได้ตามมาตรฐาน

3. ความรู้การจัดการตลาด ได้แก่ ช่องทางการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์เพื่อให้เกิดรายได้และแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ในเครือข่ายชุมชนและภายนอก จากนั้นได้ชี้ให้เห็นถึงคุณลักษณะของนักจัดการพันธุ์ที่ดีจะต้อง

1) เป็นคนที่มีฐานคิดที่ให้ความสำคัญในการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ การอนุรักษ์ และพัฒนาเมล็ดพันธุ์
2) เป็นคนที่มักแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ
3) เป็นคนที่มักแบ่งปันและแลกเปลี่ยน
4) มีพื้นที่เหมาะสมกับการผลิต เช่น ดินดีเหมาะแก่การเพาะปลูก มีแหล่งน้ำ

จากการทบทวนความรู้ของเครือข่ายวิสาหกิจเมล็ดพันธุ์ยังเป็นความรู้เฉพาะพืช เฉพาะพื้นที่ ทางผู้วิจัยจึงพัฒนาความรู้การจัดการพันธุ์พืชครอบคลุม 14 ชนิด

ได้แก่ ถั่วฝักยาว, สลัด, กะเพราแดง, พริก, หอมแดง, แมงลัก, ชีลาว, ข้าวเหนียว กข.6, มะละกอ, ฟักทอง, มะเขือเทศกินสด, ผักชีจีน, ถั่วปลี และมะเขือเจ้าพระยา โดยแลกเปลี่ยนความรู้การจัดการพันธุ์พืชชุมชนระหว่างเกษตรกรและนักวิชาการ เกิดความรู้ใหม่ที่ยกระดับความรู้และเทคนิคชาวบ้านให้เป็นนักจัดการพันธุ์พืชชุมชนได้

สถานการณ์เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จ.มหาสารคาม

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จ.มหาสารคาม ครอบคลุม 3 ระบบนิเวศ (โคก ทุ่ง ทาม) พบว่า ข้อมูลการพยากรณ์อากาศจากกรมอุตุวิทยา เป็นภาพกว้างของจังหวัด มีปริมาณน้ำฝน จำนวนวันฝนตก อุณหภูมิที่เพิ่มสูงขึ้น และอุณหภูมิที่ลดลงในรอบปีอย่างไร ขณะที่การพยากรณ์อากาศจากภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นการสังเกตสิ่งแวดล้อมในบริบทพื้นที่เพื่อพยากรณ์ล่วงหน้าว่า สภาพอากาศในรอบปีนี้เป็นอย่างไร เมื่อนำมาเทียบเคียงกัน เกษตรกรคาดการณ์สภาพอากาศล่วงหน้าแม่นยำขึ้น เพื่อออกแบบการผลิตการเลือกพันธุ์ พื้นที่ รวมถึงช่วงเวลาเพาะปลูก สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศ

นำมาสู่การสร้างนักจัดการพันธุ์พืชที่จัดการพันธุ์พืชชุมชนของกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจเมล็ดพันธุ์ โดยมีการเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรและนักวิชาการ 2 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนแรก การเตรียมความพร้อมนักจัดการพันธุ์พืชชุมชน

ขั้นตอนที่สอง การทดลองปฏิบัติการสร้างนักจัดการพันธุ์

จากผลการทดลอง สรุปได้ว่า ขั้นตอนการเตรียมความพร้อมนักจัดการพันธุ์พืชชุมชน เริ่มจาก

1) สร้างความเข้าใจร่วม กำหนดเป้าหมายร่วม

2) ออกแปลงการทดลองและวางแผนการปลูก มีการกำหนดระยะห่างของแปลงและต้นพันธุ์ มีการกำหนดระยะเวลาในการลงแปลง ซึ่งวิเคราะห์จากการพยากรณ์อากาศและประสบการณ์การผลิตในรอบปีที่ผ่านมา

3) สังเกตและจดบันทึกลักษณะพันธุ์ เพื่อเป็นการเรียนรู้วิธีการสังเกตลักษณะพันธุ์พืชของตนเอง และการจดบันทึกลักษณะพันธุ์ตั้งแต่ส่วนต้นกล้า ส่วนลำต้น ส่วนใบ ส่วนดอก ส่วนผล และส่วนเมล็ด

จากนั้นทดลองสร้างนักจัดการพันธุ์พืชท้องถิ่น เพื่อให้ได้พันธุ์ที่ทนต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มีคุณลักษณะที่ดีของนักจัดการพันธุ์ซึ่งจะต้องให้ความสำคัญในการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ การอนุรักษ์ และพัฒนาเมล็ดพันธุ์ แสวงหาความรู้ใหม่ ๆ แบ่งปันและแลกเปลี่ยน และมีพื้นที่เหมาะสมกับการผลิต เช่น ดินดี มีแหล่งน้ำ

มีนักจัดการเมล็ดพันธุ์ ทั้งหมด 15 คน สามารถแบ่งระดับการจัดการเมล็ดพันธุ์ออกเป็น 2 ระดับ คือ

ระดับแรก นักจัดการเมล็ดพันธุ์ที่สามารถดำเนินตามขั้นตอนตั้งแต่เตรียมแปลงจนถึงการเก็บเกี่ยว มีจำนวน 13 คน

ระดับที่สอง นักจัดการพันธุ์ที่ดำเนินการตามขั้นตอนการเตรียมแปลง แต่ไปไม่ถึงการเก็บเกี่ยวเมล็ดพันธุ์ได้ ด้วยเงื่อนไขด้านพื้นที่ สภาพอากาศ และระยะเวลาฤดูกาล ชนิดพืช มีจำนวน 2 คน แต่ก็ได้เข้าใจบทเรียนสำคัญ เช่น การเลือกพื้นที่

ติดแหล่งน้ำ พื้นที่ไม่สูง คาดการณ์อากาศเพื่อกำหนดระยะเวลาลงแปลง การเปลี่ยนเป้าหมายการใช้ประโยชน์พื้นที่ การออกแบบแปลงเพื่อรับมือสภาพภูมิอากาศเปลี่ยน คุณลักษณะของนักจัดการพันธุ์พืชที่ดีคือ ค้นหาความรู้ใหม่ ๆ เพื่อจัดการพันธุ์ได้

จุดเด่น ปัญหา วัตถุประสงค์ โจทย์วิจัย วิธีการศึกษา

การครอบครองตลาดเมล็ดพันธุ์โลกของทั้ง 6 บริษัทยักษ์ใหญ่ได้เปลี่ยนตลาดเมล็ดพันธุ์ให้ทันสมัยใหม่ขึ้น โดยเมล็ดพันธุ์ใหม่เพิ่มผลผลิตให้แก่เกษตรกรถึงร้อยละ 15 - 30 แต่เกษตรกรจะต้องแลกกับการซื้อเมล็ดพันธุ์ราคาแพง เพิ่มปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เป็นต้นทุนค่าเมล็ดพันธุ์สูงถึงร้อยละ 35 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด และยังทำให้เกษตรกรเก็บพันธุ์ไปปลูกต่อไม่ได้ บริษัทใช้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาประเภทต่าง ๆ ผูกขาดเมล็ดพันธุ์ เกษตรกรถูกลดบทบาทของตนเองในการอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์พืช หันมาพึ่งพาเมล็ดพันธุ์พืชจากภาคเอกชนแทน การแลกเปลี่ยนแปลงเมล็ดพันธุ์ระหว่างชุมชนและครอบครัวและเก็บพันธุ์เพื่อปลูกรอบการผลิตต่อไปได้ลดลงหรือสูญหายไปพร้อมกัน (มูลนิธิชีววิถี, 2554)

นอกจากนี้ เกษตรกรยังต้องเผชิญการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศในแต่ละวันที่คาดเดาแน่นอนไม่ได้ บางวันมีอากาศร้อนจัด บางวันมีฝนตก บางวันก็มีทั้ง 3 ฤดูกาล ระดับอุณหภูมิสูงขึ้น ฝนตกไม่แน่นอน (กองประสานการจัดการการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ, 2560) ทำให้เกษตรกรรับมือยาก การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศยังส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ด้วย พืชมีผลผลิตลดลง ทำให้การวางแผนการผลิตพืชคลาดเคลื่อนจากเดิม ทำให้พืชเติบโตช้าหรือไม่เติบโต (พรพรรณ สุทธิแย้ม, 2559)

สถาบันจัดการความรู้เกษตรกรรมยั่งยืนภาคอีสาน สนับสนุนการดำเนินงานภายใต้กลุ่มวิสาหกิจเครือข่ายเมล็ดพันธุ์ภาคอีสาน มีสมาชิกจาก จ.ขอนแก่น

มหาสารคาม และร้อยเอ็ด รวมตัวกันเพื่อยกระดับความรู้การอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืช เพื่อกระจายพันธุ์พืชและจำหน่ายพันธุ์พืชให้แก่ผู้ที่สนใจ เป็นการสร้างทางเลือกการเข้าถึงเมล็ดพันธุ์พืชแบบปลอดภัยของเกษตรกร นอกเหนือจากการพึ่งพาตลาดที่จำหน่ายเมล็ดพันธุ์ของบริษัทใหญ่ โดยการรวมตัวกันของกลุ่มวิสาหกิจเครือข่ายเมล็ดพันธุ์ภาคอีสาน ออกแบบโครงสร้าง ตั้งข้อตกลงกลุ่ม มีการถือหุ้นในกลุ่ม และกำหนดมาตรฐานกลางและตรวจสอบคุณภาพเมล็ดพันธุ์

แต่กระนั้นก็ยังไม่สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ สร้างแบรนด์สินค้าให้น่าสนใจขยายกลุ่มผู้ซื้อเมล็ดพันธุ์ หรือสร้างมูลค่าจากการผลิตเมล็ดพันธุ์ได้ จึงดำเนินการโครงการยกระดับวิสาหกิจเมล็ดพันธุ์เพื่อเพิ่มมูลค่าของเครือข่ายผลิตเมล็ดพันธุ์ภาคอีสานตอนกลาง เพื่อเน้นการบริหารจัดการกลุ่ม การสร้างแบรนด์ บรรจุภัณฑ์ และขยายกลุ่มลูกค้า ซึ่งอยู่ในช่วงการดำเนินงาน

ขณะเดียวกันในการผลิตพืชและการเก็บเมล็ดพันธุ์ กลุ่มวิสาหกิจเครือข่ายเมล็ดพันธุ์ภาคอีสาน ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยกลุ่มเสนอให้ปัญหาที่เกิดขึ้นในเวทีถอดบทเรียนความรู้การทำเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นต้นแบบทางนโยบายกรณีศึกษาพื้นที่ภาคอีสาน เมื่อปี พ.ศ. 2562 โดยชี้ให้เห็นว่า ในสภาวะปกติชาวบ้านได้มีการจัดการพันธุ์พืชใน 2 แบบ ได้แก่

แบบที่ 1 จัดการพันธุ์พืชเพื่อใช้เพาะปลูกในแปลงตนเอง เช่น พริก, ถั่ว, แตงโม, แมงลัก, กะเพรา และสลัด ลดการซื้อเมล็ดพันธุ์จากนอกชุมชน

แบบที่ 2 พัฒนาพันธุ์ให้ได้มาตรฐาน เพื่อจำหน่ายต่อผู้สนใจและกลุ่มวิสาหกิจเครือข่ายเมล็ดพันธุ์ภาคอีสาน แต่เมื่อปี พ.ศ. 2561 ชาวบ้านเจอปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ อากาศร้อนจัดนานหลายเดือน ฝนตกคลาดเคลื่อนจากทุกปี ทำให้พืชไม่ผลิดอก ชาวบ้านแก้ปัญหาจัดการพันธุ์พืชชุมชนที่ทนต่อ

สภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ เนื่องจากขาดความรู้จัดการพันธุ์พืชชุมชนที่ทนต่อสภาพอากาศเปลี่ยนแปลง เข้าไม่ถึงแหล่งความรู้ เพราะความรู้เรื่องการจัดการพันธุ์พืชชุมชนที่ทนต่อสภาพอากาศมีอยู่ในวงจำกัดภายในมหาวิทยาลัยหรือหน่วยงานของราชการเท่านั้น โดยความรู้และเทคนิคเหล่านี้ถ่ายทอดให้ชาวบ้านที่มีความรู้เดิมในเรื่องการเก็บอนุรักษ์ คัดเลือก และประเมินพันธุ์ จนยกระดับให้เป็นนักจัดการพันธุ์พืช อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมาเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสานพยายามร่วมมือกับสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมกรมการข้าว และศูนย์วิจัยข้าวอุบลราชธานี อนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นบ้านและพัฒนานักจัดการพันธุ์พืชข้าวพื้นบ้านในพื้นที่ภาคอีสาน แต่ยังอยู่เพียงแค่พันธุ์ข้าวพื้นบ้านเท่านั้น

ทั้งนี้ ปัญหาเกษตรกรเข้าไม่ถึงความรู้การจัดการพันธุ์พืชที่ทนต่อภาวะการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ได้ส่งผลกระทบต่อแบบแผนการผลิต คือ ผลผลิตไม่เติบโตเต็มที่หรือเติบโตช้า ผลผลิตลดลง และส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้ลดลงหรือขาดทุน

ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้เกิดรูปธรรมเรื่องการจัดการพันธุ์พืชชุมชนและคัดเลือกพันธุ์พืชท้องถิ่นของกลุ่มวิสาหกิจเมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นภาคอีสาน จึงได้มีการออกแบบการดำเนินงานวิจัย ปีที่ 1 มีเป้าหมายพัฒนาความรู้การจัดการพันธุ์พืชที่ทนต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ โดยการนำความรู้และเทคนิคทางวิชาการผสานองค์ความรู้เดิมในการเก็บอนุรักษ์ คัดเลือก และประเมินพันธุ์ จนสามารถยกระดับความรู้และเทคนิคชาวบ้านให้เป็นนักจัดการพันธุ์พืชชุมชนที่ให้ความรู้แก่เครือข่ายหรือคนอื่นได้

ดังนั้น ในปีที่ 1 จึงมีความสนใจที่จะศึกษา **“การพัฒนาความรู้จัดการพันธุ์พืชเพื่อรับมือกับภาวะการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ”** เพื่อสร้างต้นแบบจัดการพันธุ์พืชที่รับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ โดยการนำความรู้วิชาการผสานความรู้เดิมในการเก็บอนุรักษ์ คัดเลือก และประเมินพันธุ์ จนสามารถยกระดับความรู้และเทคนิคชาวบ้านให้เป็นนักจัดการพันธุ์พืชชุมชน โจทย์การวิจัยจะพัฒนา

ความรู้จัดการพันธุ์พืชและคัดเลือกพันธุ์พืชท้องถิ่นเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศได้อย่างไร มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนความรู้การจัดการเมล็ดพันธุ์พืช ศึกษาสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และสร้างนักจัดการพันธุ์พืชที่สามารถจัดการพันธุ์พืชชุมชนของกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจเมล็ดพันธุ์ จ.มหาสารคาม ผู้วิจัยประยุกต์ใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ทั้งการศึกษาจากเอกสาร การศึกษาภาคสนาม การประชุม การสนทนากลุ่มย่อม และการสรุปบทเรียนการดำเนินงานเป็นระยะ

ชุมชนกับสภาวะนิเวศ ทรัพยากร การผลิต

จ.มหาสารคาม เป็นศูนย์กลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (สะดือ อีสาน) ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์

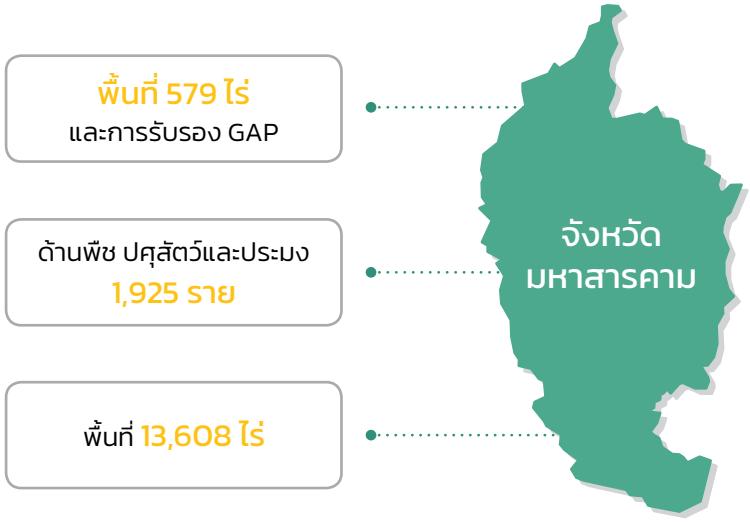

ทั้งจังหวัดมีพื้นที่เกษตรกรรม 2,818,172 ไร่
(ร้อยละ 85 ของพื้นที่ทั้งหมด)

- พื้นที่นาข้าว 2,328,064 ไร่ พืชไร่ 264,642 ไร่
- สวนผลไม้/ไม้ยืนต้น 40,340 ไร่
- สวนผัก ไม้ดอกไม้ประดับ 6,796 ไร่
- พื้นที่ชลประทาน 5.5 แสนไร่ (ร้อยละ 20 ของพื้นที่เกษตรกรรม)
- ปริมาณน้ำภาพรวมจังหวัด 312 ล้าน ลบ.ม.
- ปริมาณน้ำฝน ปี พ.ศ. 2563 เฉลี่ย 333 มม./ปี
- ใช้เพื่อการอุปโภคบริโภค 27 ลบ.ม.
- เกษตรกรรม 930 ลบ.ม.
- อุตสาหกรรม 4 ลบ.ม.

พื้นที่การทำเกษตรอินทรีย์จังหวัดมหาสารคาม	
ข้าวรับรองแล้ว	567 ไร่
เกษตรกร	43 รายแปลง
พืชผักรับรองแล้ว	12 ไร่
เกษตรกร	2 ราย การรับรอง GAP ด้านพืช ปศุสัตว์และประมง
เกษตรกร	รวม 1,925 ราย/แปลง พื้นที่ 13,608 ไร่
ประมงเกษตรกร	26 ราย พื้นที่ 201 ไร่
ปศุสัตว์	จำนวน 323 ฟาร์ม

แม้พื้นที่ส่วนใหญ่ทำเกษตรกรรม แต่มีพื้นที่เกษตรอินทรีย์ที่ได้รับการรับรอง **มีจำนวนเพียง 45 ราย**

ดังนั้น พื้นที่การผลิตอาหารปลอดภัยในจังหวัดนั้นมีอยู่น้อยมาก โดยเฉพาะพืชผัก ซึ่งมีอยู่เพียง 2 รายที่ผ่านการรับรองเกษตรอินทรีย์

พืชผักและผลไม้ที่จำหน่ายในตลาดทั่วไปในจังหวัดไม่ปลอดภัยสูงมาก ไทยแพน (ThaiPAN) เปิดผลการตรวจสอบผักและผลไม้ประจำปี 2563 สุ่มตรวจผักผลไม้ทั้งหมด 509 ตัวอย่างจากทั่วประเทศ โดยส่งตัวอย่างทั้งหมดไปตรวจที่ห้องปฏิบัติการในประเทศสหราชอาณาจักร พบว่า มีผักและผลไม้มากถึงร้อยละ 59 ที่พบสารพิษตกค้างเกินมาตรฐาน

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศกับผลกระทบชุมชน

จ.มหาสารคาม เผชิญการเปลี่ยนสภาพภูมิอากาศส่งผลต่อโครงสร้างทรัพยากร ผลิตตลาดเศรษฐกิจมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดวิกฤติที่รุนแรงมากขึ้น มีปัญหาเชิงโครงสร้างต่าง ๆ เช่น ปัญหาระบบนิเวศ ฐานทรัพยากร กลไกตลาด และยังเผชิญปัญหานโยบายและมาตรการของรัฐที่ทำให้ชุมชนอ่อนแอลง เช่น ระบบเงินกู้กับปัญหาหนี้สิน ระบบการจัดการทรัพยากร และความอ่อนแอ ทำให้ทางเลือกการปรับตัวมีจำกัด ภายใต้ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจชุมชนเชื่อมโยงกันในระดับภูมิภาคที่มีศูนย์กลางทางเศรษฐกิจสำคัญ เช่น ศูนย์กลางการค้า การท่องเที่ยว แรงงาน ตลาด เมื่อเกิดผลกระทบในจุดต่าง ๆ จะเชื่อมโยงกันทั้งระบบ ดังนั้นการเสริมสร้างศักยภาพเครือข่ายเกษตรกรในการปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศด้วยระบบเกษตรนิเวศ ต้องออกแบบให้เป็นระบบการจัดการในระดับภูมิทัศน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากร มากกว่าเพียงดำเนินการเป็นเรื่อง ๆ

การเสริมสร้างศักยภาพเครือข่ายเกษตรกรเป็นจุดเริ่มต้นและแนวทางสร้างฐานชุมชนที่ยั่งยืน ทุกชุมชนเข้าถึงทรัพยากรอาหารธรรมชาติท้องถิ่น ปลูกพืชผักผลไม้ในครัวเรือน และใช้กลไกตลาดอาหารท้องถิ่นในการสร้างการเข้าถึงอาหาร

ส่งเสริมความมั่นคงอาหารในทุกมิติ (ปกป้องนิเวศ จัดการทรัพยากร พัฒนาการผลิตที่ยั่งยืน สร้างตลาดท้องถิ่นให้เข้มแข็ง) จึงเป็นทั้งมาตรการเร่งด่วนและหลักการสร้างความยั่งยืนในระยะยาว

ทุนทางสังคมที่สั่งสมต่อเนื่องและทางเลือกที่หลากหลายคือคำตอบในภาวะวิกฤติ ชุมชนที่มีการสร้างความเข้มแข็งต่อเนื่อง เช่น มีระบบจัดการทรัพยากร มีระบบการเงินชุมชน มีการพัฒนาการผลิตที่ยั่งยืนและหลากหลาย มีความสัมพันธ์ในชุมชนที่ดี ทำให้มีศักยภาพในการรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงได้สูง วิกฤติเศรษฐกิจผสานกับวิกฤติสิ่งแวดล้อมที่สำคัญคือ สภาวะโลกร้อน (ภัยแล้ง โรคระบาด ผลผลิตตกต่ำ นิเวศเสื่อมโทรม) จะเป็นพายุครั้งใหญ่ที่จะกระทบชุมชนและโยงไปถึงสังคมทั้งระบบ เป็นสิ่งที่รัฐและสังคมต้องเร่งออกแบบการตั้งรับ ปรับตัว และเปลี่ยนผ่านชุมชนท้องถิ่น

การเรียนรู้ ปรับตัว สร้างภูมิคุ้มกัน

การศึกษาการสร้างและพัฒนาความรู้ด้านการจัดการพันธุ์พืชชุมชนเพื่อรับมือกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ จ.มหาสารคาม ครอบคลุมพื้นที่ 3 ระบบนิเวศ คือ โคก ทุ่ง ทาม ในแต่ละนิเวศมีสถานการณ์ปัญหา การเรียนรู้ ปรับตัว สร้างภูมิคุ้มกัน และการใช้ประโยชน์ดังนี้

1. ระบบนิเวศโคก ประกอบไปด้วย ต.หนองปลิง, ต.โคกก่อ, อ.เมืองมหาสารคาม, ต.หนองแวง, ต.เลิงแฝก, ต.นาโพธิ์ และ อ.กุดรัง จ.มหาสารคาม มีรายละเอียดลักษณะนิเวศสภาพปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและต้นทุนบทเรียนการจัดการปัญหาโดยชุมชน ดังนี้

1.1 สภาพโดยรวมของทรัพยากรในระบบนิเวศ

1) **ดิน** เป็นดินเหนียวผสมดินร่วนปนทราย บางพื้นที่ประสบกับปัญหาดินเค็ม ดินลูกรัง หน้าฝนดินเป็นโคลนตม

2) **น้ำ** ขุดสระเพื่อกักเก็บน้ำ ขุดลอกคลองน้ำสำหรับใช้ในพื้นที่การเกษตร มีการใช้ระบบสูบน้ำพลังแสงอาทิตย์ ขุดคลองไส้ไก่รอบพื้นที่การเกษตร หน้าแล้งจะสูบน้ำเข้านา

3) **พืชพรรณ** ผลผลิตหลักในพื้นที่คือ ข้าว ทำนา (ข้าวเหนียว กข) ปลูกข้าวจ้าว, อ้อย, ยางพารา, ทำนาปรัง, สวนพริก, อินทผาลัม, ตะไคร้, มะม่วง, มันสำปะหลัง, ผักกาดหัว, ลำไย, ลิ้นจี่ และพืชใช้น้ำน้อย เช่น มะเขือเทศ

4) **ปศุสัตว์** เลี้ยงวัว, แพะ, ปลา, กบ, ควาย ฉีดวัคซีนป้องกันโรค ลัมปีสกินให้วัว ปลูกหญ้าเพื่อไว้เลี้ยงวัวและควาย

1.2 ปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและการจัดการ

1) **ดิน** เป็นดินเหนียวผสมดินร่วนปนทราย ดินไม่ชุ่มน้ำ ดินไม่สมบูรณ์ (ขาดธาตุอาหาร) ปลูกพืชแล้วไม่โต พบปัญหาดินเค็ม ดินปลูกไม่ได้ผลผลิตเพราะธาตุอาหารในดินลดลง **การจัดการ** มีการใช้ปุ๋ยเคมีแทนปุ๋ยคอก

2) **น้ำ** แบ่งพิจารณาสถานการณ์ปัญหาออกเป็น 3 ส่วนดังนี้

(1) สถานการณ์**ปัญหาแล้งฝนทิ้งช่วง**เป็นเวลานาน ส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตร มีการใส่ปุ๋ยข้าวแต่ไม่มีน้ำ รอฝนอย่างเดียว เจาะบาดาลน้ำในบ่อจะหมดในช่วงเดือนเมษายน

ฝนทิ้งช่วง เดือนกรกฎาคมฝนยังไม่ตก ข้าวและอ้อยตาย ผลผลิตที่ได้ลดลง ปริมาณข้าวในนาเคยได้ประมาณ 10 กระสอบ/ไร่ เหลือเพียง 5 กระสอบ/ไร่ (125 กิโลกรัม/ไร่) **การจัดการ** ขุดสระขุดลอกคลองน้ำ ทำคลองส่งน้ำ ขุดบ่อบาดาลปลูกมันสำปะหลังแทนการทำนาปลูกข้าว ทำธนาคารน้ำใต้ดิน ขุดสระเพื่อกักเก็บน้ำ

(2) สถานการณ์**ปัญหาน้ำท่วม** ทำให้ได้ผลผลิตจากการทำนาลดลง ฝนตกบ่อยทำให้ตากข้าวแล้วขึ้นรา เกษตรกรเสียค่าใช้จ่ายจ้างคนเกี่ยวข้าวและเก็บข้าวจากน้ำ มีการทำนาซ้ำซ้อนน้ำท่วม ช่วงเดือนสิงหาคม - กันยายน ทำให้พื้นที่ปลูกมันสำปะหลังเสียหาย น้ำพัดดินทรายเข้าสู่ที่นาทำให้ที่นาเสียหาย เกิดโรคระบาดในสัตว์ **การจัดการ** ยังไม่มีการจัดการชัดเจนแต่พบการปรับตัว คือ ขายวัวเพื่อซื้อข้าวมาบริโภคในครัวเรือนและหาปลามาขายเพื่อสร้างรายได้เลี้ยงชีพ บางส่วนออกไปรับจ้างนอกเขตพื้นที่น้ำท่วมเพื่อหารายได้เพิ่ม รอให้หน่วยงานรัฐช่วยเหลือ

(3) สถานการณ์**ปัญหาคุณภาพน้ำ** น้ำใต้ดินเค็ม ทำให้พืชไม่สามารถเจริญเติบโตได้ เจาะน้ำบาดาลลึกไม่ได้เพราะเป็นน้ำเค็ม ช่วงที่มีปริมาณน้ำในแหล่งน้ำน้อย น้ำที่นำมาทำน้ำประปาขุ่น

3) **พืชพรรณ** พืชผลทางการเกษตรเสียหายจากโรคระบาดเพลี้ยไฟเพลี้ยกระโดด และตั๊กแตนรบกวนผลผลิตในพื้นที่ ปลูกมันสำปะหลังและอ้อยไม่ได้/ถ้าปลูกได้ก็ได้ผลผลิตน้อยมาก ผลผลิตจากการทำนาข้าวได้น้อยและคุณภาพข้าวไม่ดี ฤดูแล้งมีการปลูกพืช

ใช้น้ำน้อย เช่น มะเขือเทศ ปาล์ม ยางพารา แต่ด้วยอากาศร้อนมาก ทำให้ผลผลิตน้อย ปริมาณข้าวในนาเคยได้ประมาณ 10 กระสอบ/ไร่ เหลือเพียง 5 กระสอบ/ไร่ (125 กิโลกรัม/ไร่) **การจัดการ** ชุมชนมีการปรับตัวโดยการเฝ้าระวังและป้องกัน บางพื้นที่รอฝนตกเพื่อชะล้างเพลี้ย บางส่วนไถทิ้งแล้วปลูกใหม่ ฉีดยาป้องกันโรคระบาด ใส่ปุ๋ยเคมีเพิ่ม

4) **ปศุสัตว์** เกิดโรคระบาดในวัว คือ โรคลัมปีสกิน ทำให้วัวล้มตายเป็นจำนวนมาก เกิดโรคระบาดในหมู (ในช่วงที่อากาศร้อนจัด) หมูตายเป็นจำนวนมาก **การจัดการและการป้องกัน** ฉีดวัคซีนป้องกันโรคให้แก่วัว ชุมชนบางส่วนปรับตัวโดยเปลี่ยนไปเลี้ยงแพะแทน

5) สถานการณ์**ปัญหาและการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ** มีลมพายุ ลูกเห็บ และฟ้าผ่าก่อให้เกิดความเสียหายกับบ้านเรือนและพื้นที่การเกษตร ฟ้าผ่าวัวและควายตาย ชุมชนปรับตัวโดยการระมัดระวังอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับตัวเอง สภาพท้องฟ้าและอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปมีลักษณะคล้ายหมอกปกคลุมอยู่ตลอดเวลา (เป็นหมอกควันจากการเผาไหม้) พื้นที่ร้อนขึ้น คนเริ่มหายใจไม่สะดวกส่งผลให้เป็นภูมิแพ้ นอกจากนี้ยังเกิดไฟไหม้ลามไปยังสวนยางพารา **การจัดการ** ชุมชนปรับตัวโดยการระมัดระวังอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับตัวเอง ใส่หน้ากากอนามัย เพื่อป้องกันฝุ่นละออง/ควัน (PM 2.5), องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) รณรงค์ลดการเผาพื้นที่การเกษตร ใช้พัดลมดูดอากาศช่วยลดการฟุ้งกระจายของควันในครัวเรือน

2. ระบบนิเวศทุ่ง ประกอบด้วย ต.ท่าสองคอน, อ.เมือง, ต.งัวบา, อ.วาปีปทุม ต.บ่อใหญ่ และ อ.บรบือ จ.มหาสารคาม มีรายละเอียดลักษณะนิเวศสภาพปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ และต้นทุนบทเรียนการจัดการปัญหาโดยชุมชน ดังนี้

2.1 สภาพโดยรวมของทรัพยากรในนิเวศ

1) **ดิน**เหนียวปนดินร่วน บางพื้นที่เป็นดินทราย ดินร้อน (มีอุณหภูมิดินสูง) ดินแห้ง และขาดธาตุอาหาร มีการจัดการทรัพยากรดินโดยใช้วิธีปลูกพืชบำรุงดิน

2) **น้ำ** เดิมมีน้ำมากก็ดำนาได้ แต่ปัจจุบันน้ำน้อยใช้วิธีการหว่านแทน ร่วมกับการขุดคลองไส้ไก่ ขุดสระกักเก็บน้ำ ทำธนาคารน้ำใต้ดิน เจาะบาดาล (ลึก 40 เมตรถึงจะเจอน้ำบาดาล) การใช้ระบบน้ำโซล่าเซลล์ บางพื้นที่พบปัญหาน้ำเค็มอยู่บริเวณตื้น

3) **พืชพรรณ** ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกมะขาม, อ้อย (คั้นน้ำ), ทุเรียน, ชะอม, พริก (ขาย), ฝรั่ง (กิมจู), น้อยหน่า, มะยงชิด, มังคุดเชอร์รี่, มะพร้าว, ต้นตาล, กล้วย, ไผ่, ฟักแฟง, มะม่วง, ลำไย, มะขาม, ข้าวโพด (เลี้ยงสัตว์), ปลูกยางนา, หญ้าเนเปียร์ และหญ้าอิสราเอลหวาน เนื่องจากประสบปัญหาภัยแล้งทำให้เกษตรกรต้องปรับตัวโดยเปลี่ยนพันธุ์ข้าวจากมะลิ 105 เป็นพันธุ์ กข15, สวนยางพารา, สะเดา, ยูคาลิปตัส, ประดู่, ทำนาปลูกข้าว (ใช้น้ำฝน) และปลูกข้าวอินทรีย์แบบนาหยอด

4) **ปศุสัตว์** เลี้ยงหมู, หมูป่า, วัว, โคขุน, กบ, ไก่ไข่, ไก่ชน, เป็ด, แพะ, ควาย, ปลา (ปลาดุก, ปลาไหล, ปลาช่อน, ปลาหมอ, ปลานิล) และหอย

2.2 สภาพปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและการจัดการ

1) **ดิน** พื้นที่เป็นดินทราย มีอุณหภูมิดินสูง ดินแห้ง และขาดธาตุอาหาร ดินไม่อุ้มน้ำ เพาะปลูกไม่ได้ผลผลิต แก้ปัญหาด้วยการปลูกพืชบำรุงดิน ไถกลบหน้าดิน

2) **น้ำ** แบ่งพิจารณาสถานการณ์ปัญหาออกเป็น 3 ส่วนดังนี้

   (1) สถานการณ์**ปัญหาฝนแล้ง ฝนทิ้งช่วง** ไม่ตกตามฤดูกาล พืชผลทางการเกษตรตกต่ำ (ข้าวหอมมะลิ) ทำให้ข้าวตาย มันสำปะหลังเสียหาย ฝนมาช้า น้ำท่วมนาข้าวที่หว่านไว้ทำให้เมล็ดข้าวเสียหาย ปลูกผักไม่สวย ฝนทิ้งช่วง ทำให้ผลผลิตต่ำ **การจัดการปัญหา** จากเคยทำนาดำก็เปลี่ยนมาเป็นนาหว่าน เนื่องจากมีน้ำน้อยเปลี่ยนพันธุ์ข้าวจากมะลิ 105 เป็นพันธุ์ กข15 เพราะเป็นพันธุ์ข้าวเบาและต้องการน้ำสำหรับการเจริญเติบโตน้อย มีการขุดสระเพื่อกักเก็บน้ำในพื้นที่การเกษตร มีการขุดคลองไส้ไก่ (ลึกประมาณเข่า) ทำธนาคารน้ำใต้ดิน ปลูกพืชใช้น้ำน้อย (ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์) ปลูกพริกขายเมล็ด ปลูกแตงยาว ทำการเกษตรอินทรีย์

   (2) สถานการณ์**ปัญหาน้ำท่วม** ที่พักอาศัยและพื้นที่เกษตรเสียหาย วัวควายได้รับผลกระทบน้ำท่วม (ตอนเก็บเกี่ยว) พื้นที่เป็นที่ลุ่ม เมื่อน้ำท่วม ข้าวล้ม จึงเก็บเกี่ยวไม่ทัน ทำให้ไม่ได้ผลผลิต น้ำท่วมนาข้าวในฤดูเก็บเกี่ยว ทำให้ขายข้าวได้ราคาถูกและมีต้นทุนการเก็บเกี่ยวสูงขึ้น **การจัดการปัญหา** มีหน่วยงานรัฐเข้ามาช่วยเหลือเยียวยาผู้ประสบภัยน้ำท่วมขุดแหล่งกักเก็บน้ำ

ส่วนราชการ จ.สกลนครได้จัดการเกี่ยวกับการระบายน้ำ เช่น ร่องระบายน้ำ รวมถึงการจัดการระบบการระบายน้ำสู่แหล่งน้ำใหญ่

(3) สถานการณ์**ปัญหาคุณภาพน้ำ** น้ำเค็มอยู่ตื้น ระดับน้ำใต้ดินสูงขึ้นประมาณ 10 เมตร **การจัดการปัญหา** ยังไม่มีวิธีการจัดการปัญหาที่ชัดเจนมีเพียงการพักน้ำใต้ดินก่อนการนำไปใช้ลดพืชผัก

3) **พืชพรรณพืช** ผลไม่จับดอก ไม่เกิดผล ไม้ผลมีอาการดอกร่วง ทำให้การติดผลลดลง (เพราะอากาศร้อนมากไป) นาข้าวพบปัญหาทำนาหว่านไม่ตรงฤดู ข้าวได้ผลผลิตน้อย และเกิดโรคระบาดในพืช เกิดเพลี้ย หอยเชอร์รี่ ปูในนาข้าว กรณีน้ำท่วม พบข้าวเป็นโรคข้าวเน่า พบวัชพืชจำนวนมาก ผักที่ปลูกไม่สวย **การจัดการปัญหา** ปลูกพืชบำรุงดิน ทำปุ๋ยหมัก (ทำถังขยะเปียก) ปลูกผักในลังโฟม

4) **ปศุสัตว์** ปี พ.ศ. 2566 อุณหภูมิที่พบคือประมาณ 43 องศาเซลเซียส หมู, เป็ด, ไก่ตายเพราะปรับตัวไม่ทัน อากาศแปรปรวน เกิดโรคระบาดในสัตว์ เช่น โรคลัมปีสกินในวัวและควาย โรคขาดสารอาหารและสัตว์โรคอหิวาต์หมู **การจัดการปัญหา** ฉีดวัคซีนป้องกันโรคระบาด ล้อมคอกพ่นยาฆ่าเชื้อ พ่นยาป้องกันแมลง กางมุ้งและจุดไฟให้วัว ควาย

5) สถานการณ์**ปัญหาและการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ** วาตภัย พายุฤดูร้อน ฤดูฝนยาวนาน สภาพอากาศแปรปรวนทำให้เกิดอันตรายกับคนและสัตว์เลี้ยง ผลผลิตการเกษตรเสียหาย ฝนตกชุกทำให้เกษตรกรวางแผนการผลิตผิดพลาดทำให้บ้านเรือนเสียหาย สระน้ำ ห้วย หนอง คลอง

และนาในที่ลุ่มเสียหาย **การจัดการปัญหา** จัดตั้งศูนย์เตือนภัยในตำบล ตัดแต่งกิ่งไม้ป้องกันต้นไม้ล้ม ปลูกต้นไม้เป็นแนวกันลม

3. ระบบนิเวศทาม ได้แก่ ต.โพนงาม, อ.โกสุมพิสัย, ต.ท่าขอนยาง, อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม มีรายละเอียดลักษณะนิเวศสภาพปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ และต้นทุนบทเรียนการจัดการปัญหาโดยชุมชน ดังนี้

3.1 สภาพโดยรวมของทรัพยากรในระบบนิเวศ

1) **ดิน** เกษตรกรปลูกพืชเพื่อฟื้นฟูและปรับสภาพดินจากปัญหาน้ำท่วมพื้นที่การเกษตรลดลง ได้แก่ ต้นพะยูง ยางนา และกล้วย

2) **น้ำ** น้ำท่วมทุกปี ยากต่อการจัดการน้ำปนเปื้อนสารเคมีทางการเกษตรจากพื้นที่ต้นน้ำอื่น ๆ

3) **พืชพรรณ** มีการทำนาทามในที่น้ำท่วม ทำนาโคกเพื่อป้องกันน้ำท่วม และทำนาปรังในฤดูแล้ง ส่วนใหญ่ทำนาเพื่อใช้บริโภคมากกว่านำไปขาย เพราะข้าวที่ได้มีปริมาณและมีคุณภาพน้อย

4) **ปศุสัตว์** เลี้ยงวัว ควาย ปลา กบ มีการปลูกหญ้าไว้เป็นอาหารของวัวและควาย เพราะหัวอาหารมีราคาแพง

3.2 สภาพปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและการจัดการ

1) **ดิน** ดินไม่มีคุณภาพ ธาตุอาหารในดินต่ำ **การจัดการปัญหา** เกษตรกรจะปลูกพืชเพื่อฟื้นฟูและปรับสภาพดิน ได้แก่ ต้นพะยูง ยางนา และกล้วย

2) **น้ำ** แบ่งพิจารณาสถานการณ์ปัญหาออกเป็น 3 ส่วนดังนี้

(1) สถานการณ์**ปัญหาฝนแล้ง** เมื่อน้ำที่ท่วมในพื้นที่การเกษตรลดลง เกษตรกรประสบกับปัญหาภัยแล้ง น้ำไม่เพียงพอกับการทำนาปรังฝนทิ้งช่วง ข้าวยืนต้นตาย ขาดน้ำสำหรับเลี้ยงสัตว์ **การจัดการปัญหา** เกษตรกรปรับตัวโดยการทำนาปรังเพื่อนำข้าวไว้สำหรับบริโภค ส่วนรายได้ในครัวเรือนจะมาจากแหล่งอื่น เช่น เลี้ยงปลา เลี้ยงกบเพื่อนำไปขาย ขุดเจาะบาดาลเพิ่มและใช้น้ำจากบ่อบาดาล อบต.นำรถบรรทุกน้ำมาแจกจ่าย

(2) สถานการณ์**ปัญหาน้ำท่วมฝนตกหนัก** นาข้าวได้รับผลกระทบเดิมเคยท่วมประมาณ 2 สัปดาห์ กลายเป็นท่วมนาน 2 เดือน น้ำท่วมเกิดจากการใส่ท่อระบายน้ำแล้วถมดิน สร้างถนนกีดขวางทางน้ำทำให้น้ำท่วมขังนาน **การจัดการปัญหา** เปลี่ยนจากทำนาปีเป็นนาปรัง อบต.ทำแผนรองรับปัญหาน้ำท่วม

(3) สถานการณ์**ปัญหาคุณภาพน้ำขุดบ่อน้ำตื้น** เจอน้ำกร่อย **การจัดการปัญหา** ยังไม่มีรูปแบบการจัดการที่แก้ไขปัญหาได้

3) **พืชพรรณ** หญ้าโสนแดงขึ้นปกคลุมพื้นที่ และพบวัชพืชจำนวนมากบริเวณติดกับลำห้วยฤดูแปรปรวน เกิดเพลี้ยระบาดในพื้นที่การเกษตร และหนอนลงพื้นที่นาข้าว พบปัญหาเมล็ดข้าวลีบไม่สามารถนำไปใช้เป็นเมล็ดพันธุ์ได้ เพิ่มต้นทุนการจัดการปัญหา

4) **ปศุสัตว์** ปัญหาหัวอาหารสำหรับเลี้ยงวัวและควายแพง ทำให้เกษตรกรบางส่วนปลูกหญ้าเนเปียร์และหญ้าไนท์สำหรับเลี้ยงสัตว์ ในพื้นที่พบนกเพิ่มขึ้น และมีจำนวนหอยเชอร์รี่ลดลง **การจัดการปัญหา**

ด้วยการส่งเสริมการเลี้ยงปลา เลี้ยงกบ เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน แทนการขายข้าวส่งเสริมการเพาะพันธุ์ปลาขาย

5) สถานการณ์**ปัญหาการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ** พายุฤดูร้อน ฤดูฝนยาวนาน สภาพอากาศแปรปรวน **การจัดการปัญหา**ยังไม่มีรูปแบบการตั้งรับอย่างมีขั้นตอน เป็นเพียงการจัดการปัญหาโดยหน่วยงานภาครัฐเฉพาะหน้าเป็นครั้ง ๆ ไปเท่านั้น

บทสรุปและเสนอแนะ

การพัฒนาความรู้ด้านการจัดการพันธุ์พืชชุมชนเพื่อรับมือกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ จ.มหาสารคาม มีวัตถุประสงค์ทั้งการทบทวนความรู้จัดการเมล็ดพันธุ์ การศึกษาสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ และการสร้างนักจัดการพันธุ์พืช จากกลุ่มเป้าหมายเกษตรกรที่ทำเกษตรยั่งยืน 15 คน ในระบบนิเวศโคก ทุ่งทาม สรุปผลการทดลองได้ดังนี้

สรุปผลการทดลอง

ตาราง 1 แสดงผลการทดลองปฏิบัติการเก็บเมล็ดพันธุ์พืชผักของกลุ่มเป้าหมาย

ชนิดพืชที่ได้รับผลกระทบน้อยและสามารถจัดการได้ต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ	ชนิดพืชที่ได้รับผลกระทบจากสภาพการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ
หอม ผลผลิตลดลง และเพิ่มการดูแลให้ความชื้นเพียงพอ และอายุสั้นลง **แนวทางต่อยอด** ค้นหารูปแบบการปลูกที่เพิ่มปริมาณ การดูแลจัดการให้น้ำและการดูแลไม่ให้โดนฝน 	**ชีหอม** ปลูกนอกฤดูไม่ได้ผลเลยทั้งเก็บพันธุ์และปลูกบริโภค **แนวทางต่อยอด** ปรับสภาพแวดล้อมให้ เช่น โรงเรือน โต๊ะปลูก
ฟักทอง ไม่กระทบ อุณหภูมิจาก 38 °C ขึ้นไป แต่ไม่เกิน 40 °C ได้ผล แต่ต้องผสมช่วย **แนวทางต่อยอด** ทดลองรสชาติ พืชผสมที่ได้ผล (ค้นหาพันธุ์ที่ทนแล้งเพิ่ม พันธุ์พื้นบ้าน รสชาติ และโภชนาการ โดยการสร้างนักปรับปรุงพันธุ์) 	**ซีลาว** ไม่ได้ผลในการเก็บเมล็ดพันธุ์ในนอกฤดู ได้เฉพาะการปลูกเพื่อบริโภค **แนวทางต่อยอด** ปรับสภาพแวดล้อม
ถั่วปี สภาพอากาศยังไม่มีผล **แนวทางต่อยอด** ยกระดับ หาช่วงเวลาการปลูกที่เหมาะสม และรสชาติที่อร่อย 	**พริก** อุณหภูมิ 38 °C ขึ้นไปไม่สามารถเก็บพันธุ์ได้ และผลผลิตเสียหาย **แนวทางต่อยอด** ปรับสภาพแวดล้อม ค้นหาพันธุ์ที่เหมาะสม
กระเพรา มีผลช่วงการเพาะกล้าไม่มีผล แต่ถ้าปลูกนอกฤดูเพื่อเอาเมล็ดต้องมีที่กันฝน **แนวทางต่อยอด** จัดการสภาพแวดล้อมช่วงการเก็บเมล็ดในฤดูฝน 	**ข้าว** มีผลการแตกกอและการเจริญเติบโต **แนวทางต่อยอด** ยังไม่ได้ผลผลิต

ชนิดพืชที่ได้รับผลกระทบน้อยและสามารถจัดการได้ต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ	ชนิดพืชที่ได้รับผลกระทบจากสภาพการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ
มะเขือเทศ ความร้อนและแสงมีผลต่อการเจริญเติบโต ได้แต่ผลผลิตลดลงทั้งคุณภาพและปริมาณ **แนวทางต่อยอด** ทดลองปลูกรุ่นที่ 3 เทียบที่แปลงกลางแจ้ง 	**สลัด** งอกช้า ต้นไม่แข็งแรงสมบูรณ์ ไม่ได้ผล ความร้อนและแสงมีผล (ลงแปลงทั่วไป) กล้าแบบใส่พิสมอส ขึ้นแต่ไม่ได้ผลเหมือนเดิม เก็บสดพอได้ น้ำหนักลด (แบบในกล่อง) **แนวทางต่อยอด** ปลูกแบบในระบบไฮโดร (ใช้น้ำขี้เถ้าแก้เชื้อรา รสชาติดี) **ยกระดับ** ปรับสภาพแวดล้อม รูปแบบการจัดการอุณหภูมิและแสง

จากตาราง 1 สรุปชนิดพืชที่นำไปทดลองเก็บพันธุ์ได้ในภาวะอากาศที่เปลี่ยนแปลง ได้แก่

1) **ต้นหอม** แต่ต้องมีการต่อยอดค้นหาวิธีการเพิ่มปริมาณผลผลิตนอกฤดูกาลให้ได้ และน้ำหนักไม่ลดลง การดูแลจัดการน้ำให้ดีขึ้น และทำอย่างไรไม่ให้โดนฝน

2) **ฟักทอง** ได้ผลผลิต และไม่ได้รับผลกระทบจากความแล้ง แต่ยังต้องได้รับการผสมพันธุ์ช่วย แนวทางต่อยอดอาจมองเรื่องรสชาติหรือสายพันธุ์ที่ดีกว่านี้ และควรคิดไปถึงเรื่องโภชนาการของผู้ป่วยติดเตียง

3) **ถั่วปี** มีผลกระทบในรูปแบบที่จัดการได้ แต่ต้องพยายามหาช่วงที่ปลูกให้ได้รสชาติที่ดี ไม่แข็ง และไม่เป็นเสี้ยน

4) **กะเพรา** กระทบแต่จัดการได้ ช่วงที่กระทบคือช่วงต้นกล้าที่ใช้เวลางอกนานกว่าปกติ และในช่วงที่นำมาปลูกก็ไม่ได้รับผลกระทบ แต่มารับผลกระทบอีกทีในช่วงของการเก็บเมล็ดพันธุ์ แนวทางยกระดับคือ การจัดสภาพแวดล้อมให้พืชมากขึ้น

5) **มะเขือเทศ** กระทบแต่จัดการได้ ได้ผลผลิต แต่ไม่สมบูรณ์ ทั้งในเรื่องของคุณภาพและปริมาณ และในส่วนพืชที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเก็บพันธุ์ไม่ได้ ได้แก่ ผักชีหอม, ชีลาว, พริก, ข้าว และผักสลัด ผลคือ การแตกกอ และการเจริญเติบโต การงอก ความอุดมสมบูรณ์ คุณภาพในการเก็บเมล็ดพันธุ์

แนวทางยกระดับการปรับแก้ ได้แก่ การปลูกแบบไฮโดรโปนิกส์ การใช้สารชีวภัณฑ์ให้มีรสชาติดีมากขึ้น และรูปแบบในการจัดสภาพแวดล้อม เช่น โต๊ะปลูก แสง และอุณหภูมิ มีผลต่อพืชทดลองเกือบทุกชนิด

ผลการทดลองชี้ให้เห็นข้อเสนอการยกระดับทั้งในเชิงกระบวนการและเทคนิค คือ

1. ควรทำแปลงทดลองตามหลักวิชาการให้ชัดเจน

2. ยกระดับคุณค่าโภชนาการ

3. สร้างนักปรับปรุงพันธุ์

4. การนำความรู้วิชาการมาปรับใช้ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ข้อมูลและผลการวิจัยที่สามารถอธิบายเชิงวิชาการได้

5. ค้นหาวิธีการที่ทำให้มีความเพียงพอ และพืชบางอย่างควรยกระดับในเชิงเศรษฐกิจให้ชัด เช่น ผักสลัด, กะเพรา, ถั่ว เป็นต้น

6. ใช้เครื่องวัดปริมาณน้ำฝนและแอปพลิเคชันต่าง ๆ ที่นำมาใช้อธิบายปริมาณน้ำฝนโดยรวมได้ มีข้อมูลที่มีเครื่องยืนยันได้

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

(1) ในขั้นตอนการทดลองต้องทำแปลงทดลองตามหลักวิชาการ

(2) ยกระดับต่อยอดคุณค่าโภชนาการจากพืชที่ทำการทดลองเพื่อตอบกระแสสังคม

(3) ยกระดับกลุ่มเกษตรกรเป้าหมายให้เป็นนักปรับปรุงพันธุ์

(4) เน้นการนำความรู้วิชาการมาผสมเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือผลการวิจัย

2) ข้อเสนอเชิงประเด็น

(1) ค้นหาวิธีการปลูกพืชสามัญประจำบ้านให้พอเพียงตลอดปี

(2) ยกระดับในเชิงเศรษฐกิจพืชบางชนิด เช่น สลัด กระเพรา ถั่วฝักยาว

3) ข้อเสนอแนะเชิงกระบวนการ

(1) การดำเนินการวิจัยมีกรอบระยะเวลาในการดำเนินงาน 11 เดือน ทำให้เกิดข้อจำกัดในกระบวนการสร้างนักจัดการพันธุ์พืชชุมชนของเครือข่ายวิสาหกิจเมล็ดพันธุ์ภาคอีสาน ฉะนั้นควรเลือกพันธุ์พืชที่มี

ระยะเวลาในการเติบโต รวมถึงการทดลองจัดการเมล็ดพันธุ์ที่สอดคล้องกับระยะเวลาในการดำเนินงานวิจัย

(2) ในแต่ละรอบปีแต่ละฤดูกาล จะเห็นว่า มีการแปรปรวนของสภาพอากาศอย่างรวดเร็วแบบไม่ทันตั้งตัว ฉะนั้นเมื่อไม่รู้ว่าในรอบปีจะเกิดอะไรขึ้นบ้าง จึงควรวางระบบให้น้ำไปพร้อมกับการเตรียมแปลงเพื่อที่จะรับมือกับอากาศร้อนนาน และควรเตรียมแปลงโดยให้ยกสูงขึ้นจากพื้นดินไม่เกิน 10 ซม. ช่วยระบายน้ำได้ดี เพื่อรับมือกับฝนตกหลงฤดูกาล และควรติดตามการพยากรณ์อากาศแบบทางการควบคู่กับการพยากรณ์อากาศภูมิปัญญาพื้นที่ ที่มีการสังเกตจากสิ่งรอบตัวเกษตรกรที่อยู่ในบริบทพื้นที่

4) ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยต่อไป

(1) ปีที่ 2 มีเป้าหมายวิจัยที่ต้องการให้เกิดนักจัดการพันธุ์พืชที่มีความเชี่ยวชาญในการจัดการพันธุ์พืชชุมชนที่ทนสภาพอากาศเปลี่ยนแปลง สามารถขยายความรู้และสร้างการยอมรับไปยังสมาชิกในเครือข่าย เพื่อทดลองวิจัยซ้ำให้ได้พันธุ์พืชที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ และได้พันธุ์ที่ตรงตามลักษณะพันธุ์

(2) ปีที่ 3 มีเป้าหมายวิจัยที่ต้องการให้เกิดการยอมรับจากหน่วยงานราชการ หน่วยงานวิชาการ และเกิดความร่วมมือให้เกิดหน่วยรับรองพันธุ์พืชในระดับพื้นที่

โครงการการวิจัยเชิงปฏิบัติการพื้นที่ “วิกฤติอากาศ วิกฤติแห่งความเป็นธรรมและความท้าทายของชุมชนชายฝั่งในการปรับตัวการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

โดย มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
และ กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาบ้านเปร็ดใน

โครงการการวิจัยเชิงปฏิบัติการพื้นที่ “วิกฤติอากาศ วิกฤติแห่งความเป็นธรรมและความท้าทายของชุมชนชายฝั่งในการปรับตัว” มีวัตถุประสงค์ ศึกษาผลกระทบทางนิเวศ เศรษฐกิจ สังคม และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศของชุมชนชายฝั่งที่พึ่งพาป่าชายเลน ออกแบบปรับตัวด้านนโยบายและปฏิบัติการของชุมชนชายฝั่งต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และรวบรวมข้อเสนอการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พื้นที่เป้าหมายคือ บ้านเปร็ดใน ต.ห้วงน้ำขาว จ.ตราด เนื่องจากเป็นชุมชนชายฝั่งที่ภาครัฐมีแผนส่งเสริมการซื้อขายคาร์บอนเครดิต และชุมชนสนใจปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

การศึกษาพบว่า **ปัจจัยหลักที่ทำให้ชุมชนบ้านเปร็ดในเปราะบาง เกิดจากนโยบายและกฎหมายที่สร้างการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินและระบบนิเวศป่าชายเลน** นโยบายรัฐที่ไม่ได้บูรณาการหรือนำความรู้ของชุมชนมาใช้ และขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน

ตัวชี้วัดความสมบูรณ์ของป่าชายเลนของรัฐแตกต่างกับคนในชุมชน รัฐมองการเพิ่มของจำนวนต้นไม้ยืนต้น ขณะที่ชุมชนดูจากความหลากหลายทางชีวภาพและอาหารที่สมบูรณ์อย่างต่อเนื่อง

การให้ข้อมูลและให้คนในชุมชนพูดคุยแลกเปลี่ยนระดับเครือข่าย ระดับหมู่บ้านและกลุ่มย่อย พัฒนาศักยภาพให้ชุมชนเห็นความสำคัญในการทำแผนปรับตัวเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และตระหนักว่านโยบายของรัฐที่มุ่งปลูกป่าเพื่อซื้อขายคาร์บอนเครดิต ไม่ตอบโจทย์ชีวิตและความมั่นคงอาหารและอาชีพชุมชน

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในอนาคต เพิ่มความเสี่ยงผลกระทบให้กับชุมชนมากขึ้น เนื่องจากการปรับตัวของชุมชนเป็นการตอบสนองปัญหาเฉพาะหน้า การสร้างกระบวนการเรียนรู้ชุมชน ทำให้ได้ข้อเสนอนโยบายพัฒนาศักยภาพการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของชุมชน

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา เพิ่มความสามารถปรับตัวด้วยหลักคิด “ความสมดุลของระบบนิเวศ ความหลากหลายชีวภาพ คือฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์” ปฏิรูประบบจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้กระจายอำนาจ สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน หญิงและชาย กลุ่มผู้เปราะบาง บูรณาการความรู้ชุมชนกับวิทยาศาสตร์ สนับสนุนการจัดทำแผนปรับตัวของชุมชน และมีกองทุนปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่สอดคล้องกับเพศ เศรษฐกิจ อาชีพ ในระดับครัวเรือนและชุมชน

แนวทางต่อไป สนับสนุนชุมชนทำแผนจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งเพื่อให้ชุมชนมีสิทธิจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทำวิจัยมีส่วนร่วมเพื่อฟื้นฟูความ

หลากหลายชีวภาพของป่าชายเลน จัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในป่าชายเลน และพัฒนาศักยภาพเยาวชนให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง

ความสำคัญ

เพื่อบรรลุเป้าหมายลดก๊าซเรือนกระจกของรัฐ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงกำหนดแผนการเพิ่มพื้นที่ป่าชายเลนร้อยละ 5 เพื่อช่วยดูดก๊าซเรือนกระจก[1] กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจึงได้ออก “ระเบียบกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งว่าด้วยการปลูกและบำรุงป่าชายเลนสำหรับองค์กรหรือบุคคลภายนอก พ.ศ. 2564” และ “ระเบียบกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งว่าด้วยการปลูกและบำรุงป่าชายเลนสำหรับชุมชน พ.ศ. 2566” เพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าโดยใช้กลไกตลาดคาร์บอนสร้างแรงจูงใจภาคเอกชน ขณะที่นโยบายการส่งเสริมเพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศยังไม่เป็นรูปธรรม คณะผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาทำความเข้าใจชีวิต ผลกระทบ และความต้องการที่แท้จริงของชุมชนชายฝั่งในการปรับตัวต่อภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง

วัตถุประสงค์

- ศึกษาผลกระทบทางนิเวศ เศรษฐกิจ สังคมและสถานภาพการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศของชุมชนชายฝั่งมีวิถีชีวิตพึ่งพาป่าชายเลนใน จ.ตราด

- ออกแบบปรับตัวด้านนโยบายและด้านปฏิบัติการของชุมชนชายฝั่งที่พึ่งพาป่าชายเลนต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

[1] https://www.bangkokbiznews.com/social/965163

• จัดทำข้อเสนอแนวทางปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของชุมชนชายฝั่งที่พึ่งพาป่าชายเลนต่อภาครัฐและสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง

เป้าหมายการวิจัย ค้นหาสาเหตุที่ทำให้ชุมชนชายฝั่งเปราะบาง และค้นหาศักยภาพการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพื่อพัฒนาข้อเสนอนโยบายเชิงรุกของชุมชนชายฝั่งในการสนับสนุนปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ใส่ใจมิติเพศภาพ และความเป็นธรรม

นิเวศทรัพยากรและการผลิตในชุมชน ชุมชนบ้านเปร็ดใน ต.ห้วงน้ำขาว อ.เมือง จ.ตราด มีพื้นที่ประมาณ 2,367 ไร่ พื้นที่ประกอบด้วยที่อยู่อาศัย ที่สาธารณะ และที่เกษตรกรรม มีคลองหลัก 12 คลอง คลองย่อย 6 คลอง แต่เดิมพื้นที่หมู่บ้านเคยเป็นทะเลมาก่อน มีระดับความสูงจากน้ำทะเล 200 เมตร ประมาณปี พ.ศ.2500 ประชากรบ้านเปร็ดในมีเพียง 30 ครัวเรือน พื้นที่เป็นป่าอุดมสมบูรณ์

ที่มา : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2561

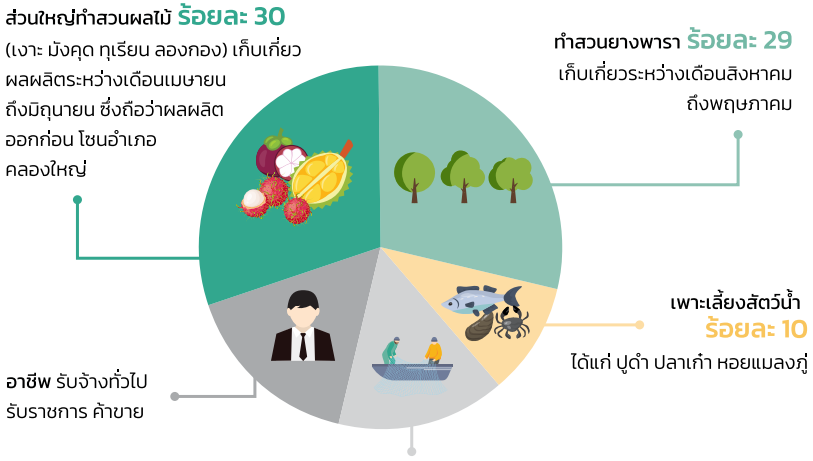
วิถีดำรงชีพภายใต้ระบบนิเวศชุมชน

บ้านเปร็ดในมีประชากรทั้งหมด 610 คน

ชาย
310 คน

หญิง
300 คน

238
ครัวเรือน
(กรมการปกครอง, 2565)

เนื่องจากภูมินิเวศเป็นพื้นที่ราบลุ่มติดกับทะเล มีป่าชายเลนเป็นพื้นที่ส่วนมากของชุมชน สมาชิกชุมชนส่วนใหญ่อาศัยพื้นที่ป่าชายเลนที่แตกต่างหลากหลายตามธรรมชาติป่าชายเลน น้ำ เช่น ปลาตามคลอง จับหอย จับปูแสม และปูดำ เป็นแหล่งที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน

จากสถานการณ์เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันชาวเปร็ดในส่วนมากมีมากกว่า 1 อาชีพ โดยมีสัดส่วนเท่ากับผู้ที่ประกอบอาชีพเดียว คือ ร้อยละ 21

เนื่องจากชุมชนบ้านเปร็ดในและชุมชนโดยรอบมีธรรมชาติและวัฒนธรรมที่หลากหลาย เป็นปัจจัยให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้และมีวิถีชีวิตที่พอเพียงการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคมทำให้วิถีชีวิตชุมชนเปลี่ยนบ้าง แต่สมาชิกในชุมชนยังคงยึดวิถีการดำเนินชีวิตตามวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน

ปัญหานิเวศ ทรัพยากร ความมั่นคงอาหาร ที่ชุมชนเผชิญ

พัฒนาการเปลี่ยนแปลงนิเวศจากปัจจัยทางนโยบาย เศรษฐกิจ สังคมของชุมชนบ้านเปร็ดในมีดังนี้

- **ปี พ.ศ. 2512 - 2513** กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีนโยบายส่งเสริมยางพารา ทำให้มีการถางป่าเพื่อทำสวนยาง และปลูกข้าว ทำไร่

- **ปี พ.ศ. 2526 - 2528** ป่าชายเลนถูกสัมปทานเพื่อตัดไม้เผาถ่าน และทำนากุ้ง ชาวบ้านไม่สามารถเข้าใช้ประโยชน์ป่าชายเลนในการทำมาหากินได้ จึงต่อต้านและเมื่อยึดคืนพื้นที่ได้แล้วจึงร่วมกันฟื้นฟูป่าโดยการปลูกป่าในปี พ.ศ. 2530

- **ปี พ.ศ. 2531 - 2542** ชาวบ้านดูแลป่าชายเลนไม่ให้ถูกบุกรุกและฟื้นฟูปลูกป่าเสริม เมื่อนากุ้งทำลายนิเวศ ชุมชนมีหนี้สิน ปี พ.ศ. 2541 ชุมชนจึงตั้งกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเปร็ดใน โดยได้รับการสนับสนุนจากศูนย์วนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคแปซิฟิก ในปี พ.ศ. 2542 เริ่มจัดทำแผนจัดการป่าชายเลนและข้อตกลงการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลน

• **ปี พ.ศ. 2543 - 2545** ชุมชนวิจัยเก็บข้อมูลและปลูกป่าเสริมในป่าเสื่อมโทรม เริ่มใช้แผนปี พ.ศ. 2543 มีการทำบ้านปลา การปรับเปลี่ยนเครื่องมือจับปลา จัดการเลนนากุ้งให้มีบ่อพักขี้เลน และทำโครงการหยุดจับร้อยคอยจับล้าน เพื่อฟื้นฟูปูแสม เกิดกองทุนดูแลป่า ฟื้นฟูป่าจากนากุ้งร้าง จัดระบบระบายน้ำ ปลูกพันธุ์ไม้พื้นถิ่นที่หลากหลายและเหมาะสมกับสภาพธรรมชาติ ฟื้นความหลากหลายของสัตว์และพืชในป่าชายเลน สัตว์น้ำในป่าชายเลนเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

• **ปี พ.ศ. 2545** กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เข้ามาฟื้นฟูป่าชายเลนชุมชน มีการปลูกไม้โกงกางแทนป่าปรง เนื่องจากเห็นเป็นป่าเสื่อมโทรมมีไม้ยืนต้นขึ้นไม่หนาแน่น และปลูกต่อเนื่องจนเป็นผืนป่าที่มีต้นโกงกางหนาแน่น

• **ปี พ.ศ. 2555** ชุมชนเริ่มเห็นสัตว์น้ำในป่าชายเลนเริ่มลดลง จากสถิติที่ผู้รับซื้อปูแสมบันทึกไว้พบว่า จำนวนปูแสมที่จับได้ลดลงมาเรื่อย ๆ ชาวบ้านที่จับปูแสมขายลดลง เปลี่ยนไปทำอาชีพอื่นแทน

• **ปี พ.ศ. 2557** เจ้าหน้าที่กรมฯ แจ้งชุมชนว่า คสช.ให้เคร่งครัดในการป้องกันการบุกรุกป่า จึงให้ชุมชนยุติการใช้ระเบียบกติกาในการใช้และดูแลป่าชายเลน กระทบการใช้ทรัพยากรของชุมชน

แผนภาพที่ 1 การเปลี่ยนแปลงทรัพยากรป่าชายเลนและผลกระทบต่อชุมชนบ้านเปร็ดใน

แผนภาพที่ 2 เปรียบเทียบชั้นป่าชายเลนบ้านเปร็ดใน ในอดีต (ก่อน พ.ศ. 2541) กับปีปัจจุบัน

ที่มา: ประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเปร็ดใน, กันยายน พ.ศ. 2566

ผลกระทบการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศป่าชายเลน

1. อาหารจากป่าชายเลนลดจำนวนลง จากเดิมชุมชนพึ่งพารายได้จากปูแสมและปูดำ น้ำผึ้งป่า แต่ปัจจุบันลดลงมากเนื่องจากป่าชายเลนเปลี่ยนไป พันธุ์ไม้ไม่หลากหลาย น้ำผึ้งก็ลด มีแต่โกงกางที่ออกเป็นช่วงฤดูกาล ปริมาณน้ำจืดในป่าชายเลนลดลง และการใช้ยาฆ่าแมลงในสวนผลไม้เพิ่มขึ้น ทำให้ระบบนิเวศไม่เอื้อต่อการอยู่อาศัยของผึ้ง

2. ผลกระทบงานอาชีพของผู้หญิงที่พึ่งพิงฐานทรัพยากรในป่าชายเลน การออกหาปูแสมและวางลอบปูดำในป่าชายเลน คือ อาชีพที่ผู้หญิงทำได้เนื่องจากไม่ต้องออกทะเลไปไกล หลายครอบครัวแปรรูปปูแสม ปูดำเป็นรายได้เสริม เมื่อจำนวนปูลดลงผู้หญิงเหล่านี้ต้องหาอาชีพอื่นทดแทน เช่น รับจ้างทำเกษตร

ทำประมงบริเวณป่าชายเลน แต่รายได้ไม่พอกับต้นทุน บางรายต้องเก็บขยะในป่าชายเลนพร้อมกับทำลอบปู

3. กระทบต่อความมั่นคงอาหารตลอดห่วงโซ่การผลิต เมื่อหาปูแสมส่งตลาดไม่ได้ ทำให้ปูแสมมีราคาเพิ่มขึ้น กระทบต่อร้านค้าและผู้บริโภค มีการนำเข้าปูจากกัมพูชาและเวียดนามแต่ความสดและรสชาติไม่ดีเท่าปูแสมบ้านเปร็ดใน กระทบต่อยอดขายของร้านค้า

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศกับผลกระทบชุมชน

1. สถานการณ์เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศตามมุมมอง โลกทัศน์ วิธีที่ชุมชนเข้าใจ

ชุมชนบ้านเปร็ดในมีความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศว่า สภาพอากาศในปัจจุบันเปลี่ยนไป เห็นผลกระทบต่ออาชีพโดยเฉพาะเกษตรกรที่ทำสวนผลไม้ แต่สำหรับชาวประมงยังไม่ชัดเจน เนื่องจากมีหลายปัจจัยที่ส่งผลต่อทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศของชุมชนบ้านเปร็ดใน มีดังนี้

1) **รูปแบบการตกของฝนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม** 30 ปีที่แล้ว ฝนตกช่วงพฤษภาคม - ตุลาคม โดยตกต่อเนื่องและมีฝนตกประปรายในเดือนธันวาคมและมกราคม แต่ในปัจจุบันตกเฉพาะเดือนพฤษภาคม - ตุลาคม ตกนานและหนัก ทำให้น้ำขังระบายไม่ทัน ส่วนเดือนธันวาคมและมกราคมไม่มีฝนตก แห้งแล้งยาวนาน

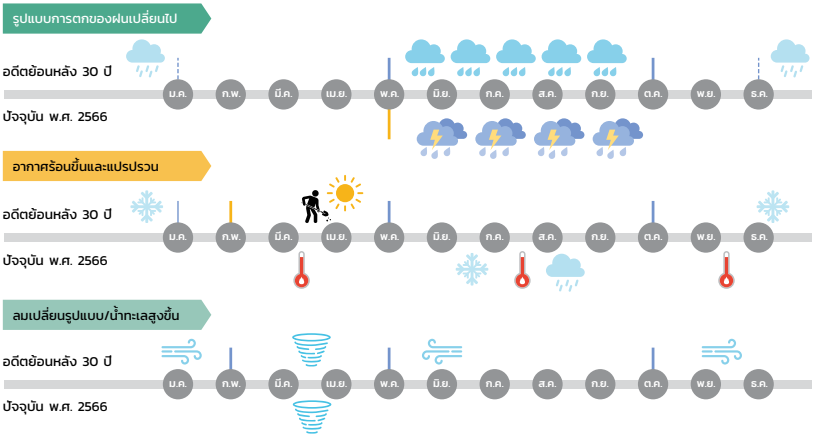
2) **อากาศร้อนมากขึ้น** ในอดีตอากาศช่วงหน้าร้อนไม่ร้อนมาก ทำงานในช่วงกลางวันได้ยาว แต่ปัจจุบันในช่วงกลางวันอากาศร้อนจัด น้ำในบ่อแห้งเร็วขึ้น และระดับน้ำใต้ดินขึ้นเต็มบ่อช้าลง

3) **อากาศแปรปรวน** ฝนตกนอกฤดูฝน บางวันมีทั้ง 3 ฤดู อากาศผันผวนสูง ร้อนจัด แล้งจัด ฝนตกหนัก

4) **ลมเปลี่ยนแปลงรูปแบบ** ลมตะวันตกมีมากขึ้น มาผิดฤดู และลมแรงขึ้นบ่อยขึ้น

5) **น้ำทะเลสูงขึ้น** ชาวประมงที่ตั้งบ้านเรือนริมชายฝั่งทะเลสังเกตจากระดับน้ำทะเลขึ้นลงบริเวณเสาบ้านที่ตั้งบริเวณน้ำทะเลท่วมถึงใกล้ป่าชายเลน พบว่าน้ำทะเลสูงขึ้นประมาณ 2 นิ้ว เมื่อเทียบกับอดีต

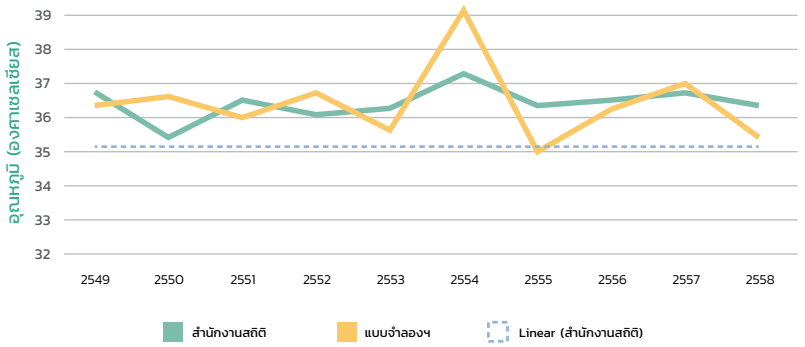
แผนภาพที่ 3 การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เปรียบเทียบอดีตย้อนหลัง 30 ปี กับปัจจุบัน

2. แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในอนาคต

ข้อมูลคาดการณ์สภาพอากาศอนาคตของคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง วิเคราะห์แนวโน้มสภาพอากาศช่วง พ.ศ. 2549 - 2583 เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลหลายแห่งพบว่า อุณหภูมิสูงสุดจากการคาดการณ์ด้วยแบบจำลองมีค่าต่ำกว่าอุณหภูมิสูงสุดที่เกิดขึ้นจริง เป็นไปได้ว่า การเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิในอนาคตมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นจากที่คาดการณ์ เป็นสิ่งที่น่ากังวลถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชน

แผนภูมิที่ 1 เปรียบเทียบอุณหภูมิสูงสุดจากข้อมูลที่เกิดขึ้นจริงจากสำนักงานสถิติกับข้อมูลคาดการณ์ภูมิอากาศในอนาคตจากการใช้แบบจำลองระบบภูมิอากาศของโลก

จากข้อมูลการสังเกตของคนในชุมชน กับการบันทึกสถิติที่เกิดขึ้นจริงของสำนักงานสถิติ เทียบกับข้อมูลคาดการณ์ภูมิอากาศในอนาคตสรุปตรงกันว่า อุณหภูมิมีแนวโน้มสูงขึ้น และจำนวนวันฝนตกลดลง ตกกระจุกไม่กระจายวัน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการผลิตของเกษตรกรและชาวประมง

3. ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อชุมชน

1) **ด้านเศรษฐกิจ** กระทบต่อรายได้ลดลง ค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพสูงขึ้น ต้องกู้เงินลงทุนเพิ่ม

- เกษตรกรสวนผลไม้ ฝนเปลี่ยนไป แล้งยาวนาน และตกในช่วงที่ไม่ใช่ฤดูกาลเดิม ทุเรียน มังคุด เงาะติดดอกผลน้อยลงกว่าร้อยละ 50 ต้นทุเรียนยืนต้นตาย ฝนตกหนักนาน น้ำขังทำให้รากเน่า ต้องยกหลุมให้พูนสูงให้ระบายน้ำได้ ลมแรงทำให้ต้นทุเรียนหักโค่นเสียหาย
- ชาวประมง ผิวน้ำในคลองและทะเลร้อนขึ้นเมื่อเทียบกับอดีต ทำให้สัตว์น้ำ เช่น ปูดำ ปลา หาที่หลบความร้อน จับสัตว์น้ำได้ยากขึ้น
- กลุ่มเพาะเลี้ยงปูดำ ปูดำโตช้า ขยายพันธุ์น้อย ปูมีไข่เล็กลง ไข่ไม่แน่น ไข่นอกกระดองลดลง อัตราการรอดของปูไข่จากการทำธนาคารปูดำน้อย ซึ่งอาจเกิดจากสภาพอากาศที่ร้อนขึ้นทะเลเป็นกรดส่งผลต่อสัตว์พวกกระดองหินปูน และการเปลี่ยนการผลิตจากเดิมเลี้ยงปลาและปูดำพร้อมกัน ทำให้ปูมีช่วงเวลาในการเติบโตได้นานขึ้น

2) **ด้านนิเวศจากภูมิอากาศเปลี่ยน**

- ตะกอนดินในป่าชายเลนสูงขึ้น ส่งผลต่อพืชและสัตว์ในป่าชายเลน การหมุนเวียนของน้ำในป่า ในอดีตน้ำแห้งช่วงเดือนพฤษภาคม - สิงหาคม แต่ปัจจุบันน้ำท่วมทั้งปี ทำให้น้ำขังเน่าเสีย ไม่เหมาะกับการอยู่อาศัยของสัตว์น้ำ (วัลลภ เปร็ดแก้ว, 30 กันยายน พ.ศ. 2566 (สัมภาษณ์)
- น้ำทะเลเป็นกรดมากขึ้น กระทบต่อสัตว์ประเภทมีหินปูน เช่น หอย,

กุ้ง, ปะการัง, เอคไคโนเดิร์ม และแพลงค์ตอนบางชนิด ทำให้ปูแสม ปูดำ จำนวนปูแสมลดลง ซึ่งอาจเป็นผลจากระบบนิเวศป่าชายเลนที่เปลี่ยนไปเนื่องจากการปลูกป่าที่ไม่สอดคล้องกับระบบนิเวศเดิม

- การตกของฝนที่เปลี่ยนไป อากาศที่ร้อนแล้งยาวนาน น้ำบนดินและใต้ดินลดลง ช่วงน้ำหนุนพบว่าระดับน้ำทะเลสูงขึ้น ส่งผลให้ดินเน่าเสีย การเจริญเติบโตพืชและสัตว์ลดลง คลื่นทะเลมีความเร็วแรงเพิ่มขึ้น ส่งผลต่อการกัดเซาะชายฝั่งที่เพิ่มขึ้น

3) ด้านสุขภาพ อากาศที่ร้อนมากขึ้นและแปรปรวนทำให้เหนื่อยง่าย ผู้หญิงเจ็บป่วยง่ายกว่าผู้ชาย ปวดหัว โรคระบบทางเดินหายใจ อารมณ์หงุดหงิดง่าย ทั้งหญิงและชายต้องทำหลายอาชีพมากขึ้น เดิมทำงาน 8 ชั่วโมงต่อวัน เพิ่มขึ้นเป็น 12 - 14 ชั่วโมงต่อวัน

การเรียนรู้ปรับตัว สร้างภูมิคุ้มกันของชุมชน และบทเรียนการปรับตัวในรูปแบบต่าง ๆ ของชุมชน

แบบแผนที่ 1 ทำงานหาแหล่งรายได้เพิ่ม เพิ่มปริมาณการผลิต เมื่อผลผลิตมีอัตราผลตอบแทนไม่เพียงพอต่อต้นทุนและการดำรงชีพ เกษตรกรและชาวประมงมีการปรับตัวโดยทำอาชีพเสริม เช่น ทำสวน เพาะเลี้ยงปู หอย รับจ้าง เก็บขยะ ปรับวิธีผลิตให้ผลตอบแทนสูง เช่น ทำสวนเชิงเดี่ยว ปลูกทุเรียนโดยยกโคกให้ระบายน้ำดี ชาวประมงเพิ่มเครื่องมือจับปลา ต้นทุนเพิ่ม กระทบนิเวศ

แบบแผนที่ 2 ฟื้นฟูระบบนิเวศ และจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การทำโครงการหยุดจับร้อยคอยจับล้าน ลดการจับปูแสมในช่วงฤดูวางไข่

ทำธนาคารปูดำ พัฒนาแหล่งน้ำ เช่น การกักเก็บน้ำจืด จากน้ำฝนและน้ำหลาก สร้างสมดุลนิเวศป่าชายเลนให้เป็นแนวกันชนระหว่างน้ำจืดและน้ำเค็ม ป้องกันกัดเซาะชายฝั่งทะเล และกรองน้ำเสียก่อนระบายลงสู่ทะเล กำหนดกฎกติกา การทำนากุ้งด้วยวิธีธรรมชาติ ห้ามทิ้งเลนกุ้งสู่แหล่งน้ำสาธารณะ

จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ความท้าทายของชุมชนเปร็ดในในการเพิ่มศักยภาพปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

จากการศึกษาพบว่าบ้านเปร็ดในมีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและความท้าทายหลายด้าน ซึ่งใช้วิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการดำเนินการ

จุดแข็ง	จุดอ่อน
มีผู้นำและคณะกรรมการทำงานร่วมกับชุมชน	ความกดดันทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะผู้หญิงมีข้อจำกัดในการจัดสรรเวลาเพิ่มศักยภาพปรับตัวในระยะยาว
คนในครัวเรือนชุมชนมีทักษะอาชีพหลากหลาย สามารถประกอบอาชีพได้หลายอย่าง	การขาดงบประมาณในการปรับตัวในระยะยาว
มีธรรมชาติหลากหลาย มีที่ดินทำกิน มีป่าชายเลน ทะเลเป็นแหล่งอาหารและอาชีพได้ตลอดทั้งปี	การปลูกพืชเชิงเดี่ยว ใช้สารเคมีเพิ่มขึ้น ความต้องการน้ำเพิ่มขึ้น ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ ดิน น้ำ
ชุมชนร่วมมือดูแลทรัพยากร ทัศนคติขับเคลื่อนด้วยข้อมูลความรู้ ตระหนักถึงความจำเป็นในการปรับตัว	สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรยังไม่ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการ

จุดแข็ง	จุดอ่อน
ชุมชนทำแผนบริหารจัดการป่าชายเลน และมีกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลน ขับเคลื่อนงานด้านการจัดการทรัพยากร ในลักษณะผู้นำกลุ่ม	ข้อมูลฐานทรัพยากรที่มีอยู่ไม่เป็นปัจจุบัน ต้องปรับปรุง ขาดผู้นำหญิงและ แกนนำเยาวชนที่เพียงพอมาทำงาน หนุนเสริมกัน
โอกาส	**ความท้าทาย**
นโยบายกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เปิดโอกาสให้ชุมชนจัดการป่าชายเลน	กรอบคิดเรื่องความสมบูรณ์ของป่า ของชุมชนต่างรัฐที่มีอำนาจในการตัดสินใจ จัดการป่า
เปรี้ดในเป็นพื้นที่ที่มีชื่อเสียง หลายหน่วยงานศึกษา ทำให้มีข้อมูลเป็นทุน ในการนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน	หน่วยงานภาครัฐขาดการทำแผนปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ขาดงบประมาณ บุคลากร
มีเครือข่ายชุมชนชายฝั่งที่ทำงานร่วมกัน และองค์กรพัฒนาเอกชนในการทำงาน สนับสนุนชุมชน	กฎหมายนโยบาย ไม่มีการกระจายอำนาจ ในการตัดสินใจอย่างแท้จริง
มีหน่วยงานทำข้อมูลคาดการณ์ สภาพอากาศในอนาคต 30 ปี ใช้วางแผน ปรับตัวของคนในชุมชนได้	ความผันผวนของสภาพภูมิอากาศทำให้ คาดเดาการวางแผนการปรับตัวยาก
กรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จัดทำแผนปรับตัวและรับฟังความคิดเห็น จากประชาชน	ป่าชายเลนมีพื้นที่ขนาดใหญ่ มีผู้ใช้ทรัพยากรจากหลายตำบล ทำให้ การบริหารจัดการมีความท้าทาย

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. บทสรุป

1) ปัจจัยหลักที่ทำให้ชุมชนบ้านเปร็ดในเปราะบาง เกิดจากนโยบายและกฎหมายที่ส่งผลเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและระบบนิเวศป่าชายเลน ขาดบูรณาการความรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง

2) ตัวชี้วัดความสมบูรณ์ของป่าชายเลนต่างกัน รัฐมองการเพิ่มของจำนวนต้นไม้ยืนต้น ขณะที่คนในชุมชนมองที่ความหลากหลายทางชีวภาพที่เป็นความมั่นคงอาหารชุมชน

3) วิถีชีวิตชุมชนเป็นองค์รวม ไม่ได้แยกส่วนระหว่างผลกระทบจากนโยบายการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ข้อเสนอของชุมชนในการตั้งรับปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจึงเป็นองค์รวม

4) การให้ข้อมูลและให้ชุมชนพูดคุยแลกเปลี่ยนระดับเครือข่าย ช่วยพัฒนาศักยภาพชุมชนทำแผนปรับตัวกับภูมิอากาศเปลี่ยนแปลง และตระหนักว่า นโยบายปลูกป่าชายเลนคาร์บอนเครดิตไม่ตอบโจทย์ชุมชน

5) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในอนาคต (จำนวนวันฝนตกลดลง อุณหภูมิเพิ่มขึ้น) เพิ่มความเสี่ยงผลกระทบต่อชุมชนมากขึ้น เนื่องจากชุมชนปรับตัวเฉพาะหน้า

6) กระบวนการสร้างการเรียนรู้ร่วมในชุมชน ได้ข้อเสนอนโยบายเพิ่มศักยภาพปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของชุมชน ดังนี้

- พัฒนาทางเลือกอาชีพให้ผู้หญิง สนับสนุนวิสาหกิจแปรรูปอาหารทะเลและผลผลิตเกษตร
- ลดต้นทุนการประกอบอาชีพและค่าใช้จ่ายครัวเรือน สนับสนุนความรู้ลดต้นทุนการผลิต
- มีกองทุนหมุนเวียนดอกเบี้ยต่ำสนับสนุนการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สำหรับภาคเกษตรและประมง
- สนับสนุนการพัฒนาแหล่งน้ำสำรองเพื่อการเกษตร รองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
- สนับสนุนความรู้ด้านการผลิต การตลาดผลไม้อินทรีย์ โดยทำเป็นแปลงตัวอย่าง ให้มีการประกันรายได้เพื่อเป็นต้นแบบเปลี่ยนจากเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์
- สนับสนุนชุมชนทดลองฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนให้เหมาะสมกับสัตว์น้ำ เช่น ปูแสม ปูดำ หอย และเมื่อได้ผลให้ขยายความรู้และให้ชุมชนร่วมฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนทั้งหมด

2. ข้อเสนอแนะ

1) การเพิ่มความสามารถในการปรับตัว ควรใช้หลักคิดเชื่อมโยงระหว่างสภาพภูมิอากาศ *“ความสมดุลของระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ คือฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์”*

2) ต้องทบทวน ปฏิรูประบบจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กฎหมาย นโยบาย กลไก ให้มีธรรมาภิบาล กระจายอำนาจ มีส่วนร่วมของหญิงและชาย คนชายขอบ และผู้เปราะบาง

3) บูรณาการความรู้ชุมชน เชื่อมโยงวิถีชีวิตและสิทธิชุมชนกับวิทยาศาสตร์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

4) สนับสนุนการจัดทำแผนปรับตัวของชุมชนและมีกองทุนการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่สอดคล้องกับเพศสภาพ สถานะเศรษฐกิจ อาชีพ ในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน

แนวทางดำเนินการต่อไป

1. สนับสนุนชุมชนในการทำแผนจัดการป่าชายเลนชุมชน และทรัพยากรชายฝั่งบ้านเปร็ดใน เพื่อให้ชุมชนมีสิทธิในการใช้และดูแลทรัพยากรให้มีความหลากหลายชีวภาพ มีแหล่งอาหารที่มั่นคง

2. ศึกษาทดลองแบบมีส่วนร่วมเพื่อฟื้นฟูความหลากหลายชีวภาพของป่าชายเลน โดยการทำแปลงทดลองเพื่อฟื้นฟูนิเวศป่าชายเลน จัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในป่าชายเลน และวัดผลการเปลี่ยนแปลงก่อนและหลังดำเนินการ โดยใช้ความรู้ชุมชนผนวกกับวิทยาศาสตร์

3. พัฒนาศักยภาพเยาวชน ผู้หญิงและผู้ชายให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง

บรรณานุกรม

Cochrane et. al 2009 อ้างแล้วในกรมประมง. (2561). เข้าถึงได้จาก https://shorturl.asia/aU9Zz

David Eckstein, Vera Künzel and Laura Schäfer. (2021). The Global Climate Risk Index 2021. Bonn: Germanwatch e.V. Retrieved April 16, 2021, from https://germanwatch.org/sites/default/files/Global%20Climate%20Risk%20Index%202021_1.pdf

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2018). Global warming of 1.5°C. In Press. เรียกใช้เมื่อ 15 April 2021 จาก https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/06/SR15_Full_Report_Low_Res.pdf

World Economic Forum. (2021). The Global Risks Report 202116th Edition. Geneva: World Economic Forum. Retrieved April 15, 2021, from http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risk_Report_2020.pdf

กรมการปกครอง. (2565). เข้าถึงได้จาก ระบบสถิติทางการทะเบียน: https://stat.bora.dopa.go.th/new_stat/webPage/statByYear.php

กรมอุตุนิยมวิทยา. (มกราคม 2566). เข้าถึงได้จาก https://shorturl.asia/vlapN

ดร.อัศมน ลิ่มสกุล ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2565).

ดาวเรือง วารีเขต. (2563).

ประเสริฐศรี แจ้งแสง. (2555).

รศ.รัตนวัฒน์ ไชยรัตน์ และรศ.กัมปนาท ภักดีกุล. (2 ธันวาคม 2563). ผลกระทบการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อตะกอนในป่าชายเลน.

รายงานฝึกภาคปฏิบัติ 2 คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2562).

ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า. (2547).

รายงานศึกษาวิจัยการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศบนฐานการจัดการภูมิทัศน์ป่าไม้ กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านพร้าว ต.วัฒนานคร อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว

คุณระวี ถาวร[1]

คุณจักรพันธ์ นาน่วม[2], คุณสาลินี ผลมาตย์[2]

คุณธวัช เกียรติเสรี,[3] คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านพร้าว[4]

การวิจัยการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศบนฐานการจัดการภูมิทัศน์ป่าไม้ กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านพร้าว ต.วัฒนานคร อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ผลกระทบต่อชุมชนและทรัพยากร ความเสี่ยงที่อาจจะเกิดในอนาคต และแนวทางปรับตัวของชุมชน โดยพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศทั้งอากาศร้อนขึ้น ช่วงฤดูหนาวลดลง ฝนมาช้า และขยายไปช่วงเดือนตุลาคม

---

[1] แผนงานประเทศไทย ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (RECOFTC–ประเทศไทย)

[2] มหาวิทยาลัยบูรพา

[3] ป่าไม้ภาคพลเมืองจังหวัดสระแก้ว

[4] คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านพร้าว ต.วัฒนานคร อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว

พฤศจิกายน มีความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์เอลนีโญที่จะแห้งแล้งยาวนานขึ้น ปริมาณน้ำฝนน้อยกว่าปกติ และลานีญาซึ่งจะมีปริมาณฝนมากกว่าปกติ ฝนตกหนักกระจุกในบางพื้นที่

จากโมเดลคาดการณ์ของศูนย์ภูมิอากาศ กรมอุตุนิยมวิทยาระบุว่า พื้นที่มีอุณหภูมิเพิ่มขึ้น ปริมาณน้ำฝนสะสมรายปีลดลง อาจกระทบต่อป่าชุมชน เช่น ไฟป่าจะถี่และรุนแรงขึ้น พันธุ์พืชที่ต้องการความชื้นลดลง และพืชหัวที่อยู่บริเวณผิวดิน สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกโดยเฉพาะอึ่งอ่างลดลง การฟื้นตัวของป่าจะชะงัก ชุมชนจึงลดความเสี่ยงทั้งการทำแนวกันไฟผสมผสานกับการจัดการเชื้อเพลิง การจัดการแหล่งน้ำตามธรรมชาติในพื้นที่ป่าเพื่ออนุรักษ์สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก จัดทำเขตอนุรักษ์อึ่ง (ธนาคารอึ่ง) การขยายพันธุ์พืชที่มีศักยภาพด้านเศรษฐกิจในพื้นที่ป่าและนำมาขยายพันธุ์ในพื้นที่เกษตร และพัฒนาศักยภาพบุคลากรคณะกรรรมการป่าชุมชนให้มีความสามารถจัดการป่าชุมชนโดยใช้ข้อมูลวิทยาศาสตร์มาวางแผนการจัดการป่าชุมชน

บทนำ

ความเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่รุนแรงจนเป็นวิกฤติส่งผลกระทบในหลากหลายมิติ ในระดับโลกมีผลกระทบที่ชัดเจนทั้งน้ำแข็งขั้วโลกละลาย ระดับน้ำทะเลสูงขึ้น ปะการังฟอกขาว พายุที่รุนแรงและมีความถี่มากขึ้น น้ำท่วม ดินโคลนถล่ม ภัยแล้งยาวนานขึ้น และไฟป่าที่รุนแรงมากขึ้น ประเทศไทยเสี่ยงจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในอันดับที่ 9 ของโลก ปัจจุบันประเทศไทยมีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงขึ้น 1.04 องศาเซลเซียส ซึ่งเกิดผลกระทบโดยพบว่าป่าไม้ไม่ผลัดใบจะสูญเสียสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของพืชและสัตว์ ผลผลิตของป่าบางชนิดลดลงจากภาวะความแห้งแล้งยาวนาน เกิดไฟป่าถี่และรุนแรง

มากขึ้น ปริมาณน้ำท่าจากป่าในช่วงฤดูแล้งน้อยลง และส่งผลกระทบต่อชุมชนในการดำรงชีพทั้งแหล่งอาหาร รายได้ และบริการจากป่า เช่น น้ำเพื่อการเกษตร และยังเผชิญความเสี่ยงกับภัยพิบัติธรรมชาติมากขึ้นโดยเฉพาะดินโคลนถล่มบริเวณที่ลาดชัน และน้ำท่วมหลากในราบลุ่มน้ำในเขตป่า

มาตรการเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศนั้นแบ่งออกเป็น 2 มาตรการหลัก คือ **การปลดปล่อยและการกักเก็บก๊าซเรือนกระจก** และ**การปรับตัว** ซึ่งป่าชุมชนมีบทบาททั้งเป็นแหล่งเก็บหาผลผลิตที่เป็นอาหารทั้งพืช สัตว์ และแมลงต่าง ๆ กำเนิดน้ำท่าที่ไหลหล่อเลี้ยงการเกษตร ครัวเรือน ดังนั้นการพัฒนาป่าชุมชนที่รองรับปรับตัวจากผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะขยายผลทั้งความรู้ บทเรียนสำคัญสู่ป่าชุมชนอื่น ๆ ในทุกพื้นที่ของประเทศไทย

จึงได้ทำการศึกษาวิจัยครั้งนี้ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์อยู่ 3 ประการ

1) มุมมองของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเปรียบเทียบกับวิทยาศาสตร์ และผลกระทบต่อระบบนิเวศ ทรัพยากรท้องถิ่น และความเป็นอยู่ของชุมชนบ้านพร้าว

2) ความเสี่ยงที่อาจจะเกิดผลกระทบต่อสภาพภูมิอากาศในอนาคต

3) ทางเลือกและแนวทางปรับตัวของชุมชนต่อสภาพภูมิอากาศในอนาคต โดยเชื่อมโยงกับฐานทรัพยากรท้องถิ่นและป่าชุมชน

การศึกษาวิจัยนี้ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยชุมชนมีส่วนร่วม โดยจะตั้งโจทย์วิจัยร่วมกับชุมชน พร้อมกับสร้างทีมวิจัยชุมชน เก็บข้อมูล วิเคราะห์อย่างมีส่วนร่วม ตั้งแต่พัฒนาโจทย์วิจัย รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษาและการ

เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่คาดการณ์อย่างน้อย 10 ปี วิเคราะห์ผลกระทบและการปรับตัว สำรวจประเมินป่าชุมชน ศึกษานโยบาย และวางแผนปรับตัว

วิถีชุมชนในภูมิทัศน์บ้านพร้าว

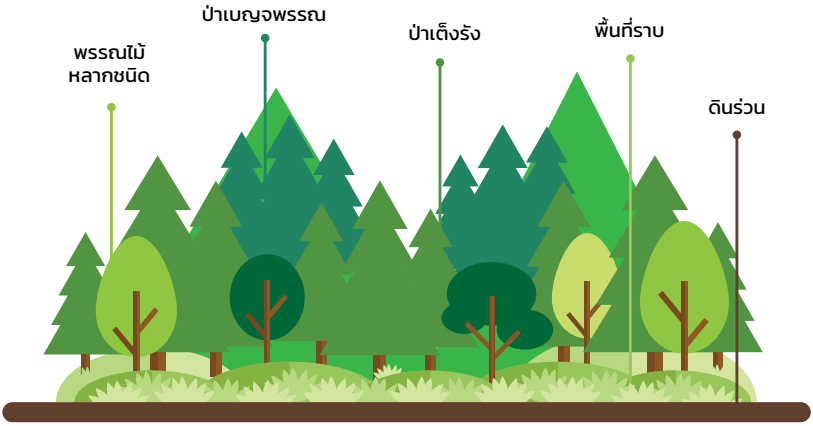
บริบทพื้นที่และทรัพยากรป่าชุมชน

บ้านพร้าวอพยพมาจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตั้งถิ่นฐานประมาณปี พ.ศ. 2400 โดยได้นำชื่อหมู่บ้านเดิมคือ บ้านพร้าว มาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้าน มีการเลือกพื้นที่ทำนาที่ใกล้กับแหล่งน้ำ เป็นทำเลในการเลือกชุมชน นอกจากนี้ยังกันเขตพื้นที่ป่าให้เป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ วัว ควายไว้ใช้ร่วมกัน ซึ่งปัจจุบันเป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์ (นสล.) และจัดตั้งเป็นป่าชุมชน

ปัจจุบันบ้านพร้าวตั้งอยู่ ต.วัฒนานคร อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว เนื้อที่ 11,445 ไร่ ภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่มและที่ดอนที่อุดมสมบูรณ์ ที่เป็นที่อยู่อาศัย มีป่าชุมชน มีพื้นที่เกษตรกรรม โดยมีมากที่สุดคือนาข้าว รองลงมาคือ อ้อย มันสำปะหลัง ตามลำดับ นอกจากนี้ยังทำสวนลำไยที่เป็นแหล่งรายได้ของชุมชน

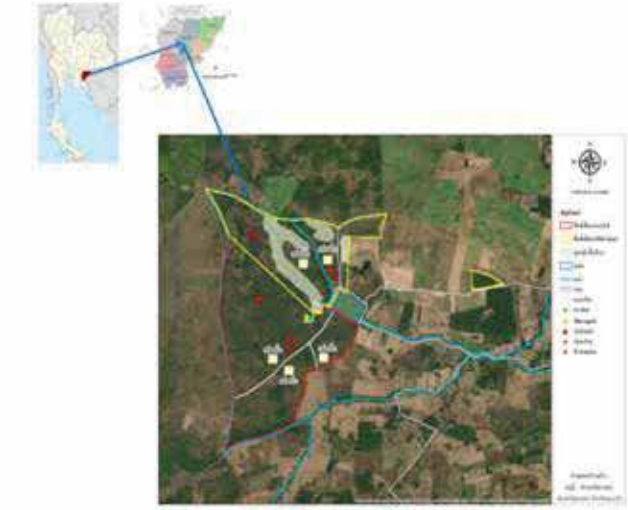
ชุมชนมีแหล่งน้ำโดยมีคลองน้ำ 7 สาย ได้แก่ คลองกุดตาโป้, คลองพระยานาค, คลองพะโย, คลองห้วยน้อย, คลองบ้านร้าง, คลองหินสิว และคลองตาออด มีสระน้ำ 4 แห่ง บ้านพร้าวมี 506 ครัวเรือน

ป่าชุมชนเดิมเป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ มีเนื้อที่ 1,026 ไร่ ต่อมาได้ขึ้นทะเบียนพื้นที่สาธารณประโยชน์ (นสล.) ภูมิทัศน์เป็นพื้นที่ราบ ดินร่วน ป่าเต็งรัง และป่าเบญจพรรณ มีพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด และพืชผักตามฤดูกาล

เนื้อที่ 1,026 ไร่

ป่าชุมชนเดิมเป็นทำเลเลี้ยงสัตว์
ขึ้นทะเบียนพื้นที่สาธารณประโยชน์ (นสล.)

รูปที่ 1 ที่ตั้ง และขอบเขตของป่าชุมชนบ้านพร้าว

ทรัพยากรป่าชุมชน และการพึ่งพิง เก็บหาใช้ประโยชน์

ป่าชุมชนบ้านพร้าวเป็นระบบนิเวศป่าเต็งรัง บางพื้นที่มีไม้ป่าเบญจพรรณขึ้นปะปน ทั้งนี้จากการสำรวจระบบนิเวศร่วมกับชุมชน สามารถจำแนกระบบนิเวศย่อยออกเป็นดังนี้

ระบบนิเวศย่อยที่ 1 ป่าเต็งรังที่มีไม้เบญจพรรณขึ้นปะปน ไม่มีหญ้าเพ็กปกคลุม มีเต็ง รัง พลวง ไม้เบญจพรรณที่ขึ้นปะปนคือ ไม้แดง ไม้ประดู่ ซึ่งบริเวณนี้มีเห็ดมาก ทั้งเห็ดระโงก เห็ดโคน เห็ดถอบ

ระบบนิเวศย่อยที่ 2 ป่าเต็งรังที่มีหญ้าเพ็กขึ้นปกคลุมพื้นล่าง ความหนาแน่นของต้นไม้น้อยกว่าระบบนิเวศย่อยที่ 1 แต่มีหน้าดินตื้นกว่า มีลานหินและหนองน้ำเล็กแทรกปะปน เป็นพื้นที่หลบซ่อน อาศัยของสัตว์ป่า เช่น กระต่ายป่า และนกต่าง ๆ ใช้ในการหากินเมล็ดหญ้าและแมลง

ระบบนิเวศย่อยที่ 3 ป่าเต็งรังที่มีไผ่โจด พบร่องรอยของไก่ป่าที่มาอาศัยและหากินในป่าไผ่โจด บริเวณนี้ยังพบหนองน้ำขนาดเล็ก ๆ ที่มีหญ้าแฝกกระจายเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก กบ เขียด อึ่งอ่าง และงูชนิดต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านจะเก็บหาหน่อโจด และจับกบ เขียด อึ่งอ่าง เป็นอาหารโปรตีน

ระบบนิเวศย่อยที่ 4 หนองน้ำธรรมชาติที่มีน้ำในฤดูฝน จะแห้งในฤดูแล้ง ได้แก่ หนองจันกูล หนองเสือเต็ง หนองก่อไผ่กอเดียว เป็นแหล่งอาหารโปรตีนโดยเฉพาะอึ่งอ่าง กบ เขียด ปลา ระบบนิเวศหนองจะพบพืชที่ขึ้นเฉพาะเช่น กก หญ้าแฝก และพบต้นหว้าขึ้นมาก ซึ่งเป็นแหล่งอาหารของนก เป็นแหล่งน้ำให้สัตว์ป่า

ระบบนิเวศย่อยที่ 5 พบลานหินแทรกอยู่ตามโซนป่าเต็งรังที่มีหญ้าเพ็กมีหน้าดินตื้น ลานหินนี้จะพบพืชขนาดเล็กขึ้นในช่วงฤดูฝน เป็นลานโล่งให้สัตว์ป่ามาใช้ประโยชน์ เช่น กระต่าย

ระบบนิเวศย่อยที่ 6 บ่อน้ำที่มนุษย์สร้างขึ้นซึ่งเกิดจากการขุดบ่อลูกรัง มีน้ำตลอดปี เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของสัตว์น้ำ ปลา กุ้ง หอย กบ เขียด อึ่งอ่าง และเป็นแหล่งน้ำของสัตว์ป่าตลอดปี ซึ่งหนองธรรมชาติจะแห้งในฤดูแล้ง

นิเวศย่อยที่หลากหลายทำให้เกิดสรรพชีวิต จากการศึกษาความหลากชนิดของพืชชั้นล่างของป่าชุมชนบ้านพร้าวพบ 225 ชนิด (พนม สุทธิศักดิ์โสภณ และจักรพงษ์ รัตตะมณี, 2561) หลายชนิดมีคุณค่าเป็นพืชอาหาร จำพวกมันป่า พืชที่เป็นตระกูลที่มีหัวในดิน และพืชสมุนไพร

ชุมชนมีการพึ่งพิงเก็บหาทรัพยากรจากป่าชุมชนอย่างน้อย 74 ชนิด เป็นพืชอาหาร 22 ชนิด พืชสมุนไพร 11 ชนิด เห็ดป่า 18 ชนิด ไม้ใช้สอย ไม้ฟืน 10 ชนิด และสัตว์ต่าง ๆ 13 ชนิด ส่วนใหญ่บริโภคในครัวเรือน มีบางรายเก็บขาย ในปี พ.ศ. 2562 กรมป่าไม้ได้ศึกษามูลค่าของป่าที่ชุมชนเก็บหาใช้และขายเป็นรายได้ พบว่า มีรายได้ต่อปีเท่ากับ 28,025 บาท แต่มูลค่าดังกล่าวเฉพาะคนที่เก็บหาในชุมชน ยังไม่รวมกับมูลค่าที่คนภายนอกเข้ามาเก็บหาของป่าตามฤดูกาลโดยเฉพาะเห็ดป่า เพราะเป็นป่าเต็งรังพื้นที่ราบที่ใกล้เมืองวัฒนานครมากที่สุด เข้าพื้นที่ป่าสะดวก

การจัดการป่าชุมชน

ยุคทำเลเลี้ยงสัตว์ ช่วงปี พ.ศ. 2400 – 2522 หลังตั้งถิ่นฐาน พ.ศ. 2400 ชาวบ้านตกลงกันกันพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกันเป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ ใช้ประโยชน์เก็บหาของป่า แหล่งใช้ไม้ฟืน

ยุคจัดการพื้นที่เป็น นสล. ช่วงปี พ.ศ. 2522 - 2554 มีการขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่ นสล. และเริ่มฟื้นฟูป่าที่เสื่อมโทรม 100 ไร่ ต่อมาพัฒนาแหล่งน้ำบริเวณคลองไผ่ 22 ไร่ และเพิ่มอีก 12 ไร่ในสมัยถัดมา พร้อมกับปลูกต้นไม้รอบบ่อเพื่อการฟื้นฟู

ยุคโครงการป่าชุมชน ช่วงปี พ.ศ. 2555 - 2562 เข้าร่วมโครงการป่าชุมชนของกรมป่าไม้ โดยได้รับงบประมาณจัดการป่า 90,000 บาท มีกิจกรรมลาดตะเวน บวชป่า ทำแนวกันไฟ ร่วมกับ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (มศว.) สำรวจพืชชั้นล่าง พืชสมุนไพร และเข้าร่วมโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ซึ่งเป็น 1 ใน 10 พื้นที่นำร่องของประเทศ และในปี พ.ศ. 2562 มีการประกาศ พ.ร.บ.ป่าชุมชน พื้นที่ป่าชุมชนยังไม่หมดอายุโครงการจึงได้รับการรับรองโดยปริยายตามมาตรา 100 แต่ต้องจัดทำแผนจัดการป่าชุมชนเสนอคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัดภายใน 2 ปี หลังระเบียบจัดทำแผนจัดการถูกประกาศ

ยุคป่าชุมชน ตาม พ.ร.บ.ป่าชุมชน ช่วงปี พ.ศ. 2563 - ปัจจุบัน ร่วมกับศูนย์ป่าไม้ จ.สระแก้ว จัดทำแผนจัดการป่าชุมชนเสนอคณะกรรมการป่าชุมชน และได้รับการอนุมัติเพื่ออนุรักษ์และเป็นแหล่งอาหารชุมชน แบ่งพื้นที่ออกเป็นโซนที่ 1 เพื่อการอนุรักษ์ซึ่งไม่สามารถใช้ประโยชน์จากไม้ เก็บหาของป่าได้ และโซนที่ 2 เพื่อการใช้สอย เก็บหาของป่าได้ และใช้ประโยชน์จากไม้ที่ไม่หวงห้าม และไม้ทรงคุณค่า การตรวจสอบรังวัดพบพื้นที่บางส่วนชาวบ้านรุกล้ำจึงได้ขอคืน โดยยังให้เก็บผลผลิตการเกษตรในปีนั้น แล้วจะนำมาฟื้นฟูป่า

การจัดการป่าชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

การจัดการป่าชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมี 2 ด้าน ด้านที่ 1 ลดการปลดปล่อยและการเก็บกักคาร์บอน ชุมชนร่วมกับมหาวิทยาลัยบูรพาศึกษาปริมาณคาร์บอนที่ป่าชุมชนเก็บกักในปี พ.ศ. 2563 โดยได้รับการรับรองจากองค์กรบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (อบก.) ซึ่งมีการเก็บกักก๊าซเรือนกระจกเท่ากับ 9,854 ตันคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่า ทั้งนี้ยังเป็นแค่ในระดับการรับรองคาร์บอนชุมชนภายใต้กลไก (LESS) ไม่ได้มุ่งหวังที่จะนำไปขาย แต่เพื่ออธิบายและสื่อสารถึงความสำคัญของป่าชุมชนต่อโลกร้อน

ด้านที่ 2 วิถีชุมชนบ้านพร้าวเป็นชุมชนเกษตรที่อยู่ใกล้เมือง คนรุ่นใหม่ทำงานนอกจากเกษตร ทำงานในเมือง ทำให้ขาดแคลนแรงงาน การเกษตรที่ยังพึ่งน้ำฝนเป็นหลัก หากปีไหนเกิดภัยแล้งยาวนานจะขาดแคลนน้ำ โดยเฉพาะสวนลำไย ในส่วนป่าชุมชนประสบปัญหาเก็บหาของป่าจากชุมชนอื่น ๆ เนื่องจากเป็นป่าเต็งรังที่ราบผืนใหญ่ใกล้เมือง ผู้คนหลากหลายมาเก็บหา บางครั้งผิดวิธี นอกจากนี้ยังมีปัญหาไฟป่าที่เกิดขึ้น

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศกับผลกระทบต่อชุมชน และทรัพยากร[5]

1. มุมมองท้องถิ่นต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

จากการศึกษาพบว่า ความเข้าใจนิยาม ความหมาย และการเชื่อมโยงระหว่างโลกร้อนกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และภาวะเรือนกระจก ชาวบ้านส่วนใหญ่คุ้นเคยและเข้าใจคำว่า “โลกร้อน” มากกว่า “การเปลี่ยนแปลงสภาพ

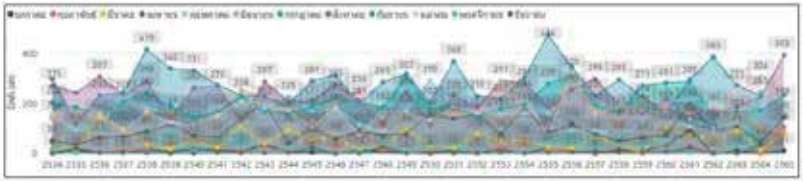
[5] ประมวลผลจากผลการกระชุมเชิงปฏิบัติการ และแบบสอบถาม

ภูมิอากาศ” และยังสับสนความสัมพันธ์ระหว่างภาวะเรือนกระจกที่เกิดการปลดปล่อยจากกิจกรรมมนุษย์และผลกระทบที่เกิดขึ้น แต่ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้นจากเวทีเรียนรู้ระหว่างการทำวิจัย

ชุมชนสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยเปรียบเทียบกับอดีตมากกว่า 10 ปี พบว่า อากาศโดยรวมร้อนขึ้นและผันผวน ทำให้ความต่างอุณหภูมิมากขึ้น รูปแบบพฤติกรรมฝนเปลี่ยนไป ฝนเลื่อน เคลื่อน ความเข้มข้นและการกระจายของฝนจาก พฤษภาคม - สิงหาคม ขยับไปเดือน กันยายน - พฤศจิกายน มีผลต่อการเก็บเกี่ยวข้าว ทั้งนี้ชุมชนยังสะท้อนว่า สังเกตธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป มีสัญญาณที่บ่งชี้ธรรมชาติเปลี่ยนแปลง เช่น สังเกตจากพืช มีการติดดอกออกผลเปลี่ยนไป พฤติกรรมของสัตว์ แมลงต่าง ๆ ที่ตอบสนองต่อธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การเพิ่มขึ้นระบาดของเพลี้ยแป้งในมันสำปะหลัง ซึ่งไม่เคยพบมาก่อน

2. ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์: ปริมาณน้ำฝน และอุณหภูมิใน 30 ปี

ข้อมูลปริมาณฝนรายเดือน จังหวัดสระแก้ว ปี 2534 – 2565

เดือน	มกราคม	กุมภาพันธ์	มีนาคม	เมษายน	พฤษภาคม	มิถุนายน	กรกฎาคม	สิงหาคม	กันยายน	ตุลาคม	พฤศจิกายน	ธันวาคม
ปริมาณฝนเฉลี่ย	12.06 มิลลิเมตร	22.91 มิลลิเมตร	58.55 มิลลิเมตร	97.43 มิลลิเมตร	163.11 มิลลิเมตร	180.15 มิลลิเมตร	205.13 มิลลิเมตร	225.48 มิลลิเมตร	275.50 มิลลิเมตร	167.29 มิลลิเมตร	32.14 มิลลิเมตร	5.26 มิลลิเมตร

ข้อมูลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 – 2565 ปริมาณฝนเฉลี่ยต่ำสุด 1,095 มม. ปริมาณสูงสุดเฉลี่ย 1,967 มม. และมีปริมาณฝนเฉลี่ยในรอบ 30 ปี เท่ากับ 1,446 มม. โดยพบว่าฤดูฝน (ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยมากกว่า 60 มม.ต่อเดือน) จะเริ่มฤดูฝนที่ชัดเจนในเดือนพฤษภาคมจาก 100 มม.กว่า และเพิ่มเป็น 200 มม.ในช่วงกรกฎาคม - ตุลาคม และน้อยลง หมดในฤดูฝนในช่วงปลายเดือนตุลาคม

ปี (พ.ศ.)	ปริมาณน้ำฝน (มิลลิเมตร)		
	ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย	ปริมาณน้ำฝนต่ำสุด	ปริมาณน้ำฝนสูงสุด
2551	1,663.82	1,450.90	2,028.49
2552	1,430.44	1,300.15	1,780.37
2555	1,535.35	1,372.50	1,816.16
2556	1,896.22	1,622.40	2,207.19
2557	1,371.31	1,206.65	1,644.79
2560	678.17	349.90	1,073.82
น้ำฝนเฉลี่ย 10 ปี	1,443.49	1,287.57	1,743.33

ที่มา: สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดตระแกว,2565

ฝนช่วงลานีญ่า

ปี (พ.ศ.)	ปริมาณน้ำฝน (มิลลิเมตร)		
	ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย	ปริมาณน้ำฝนต่ำสุด	ปริมาณน้ำฝนสูงสุด
2553	1,500.06	1,365.69	1,819.66
2554	1,702.70	1,429.41	2,013.93
น้ำฝนเฉลี่ย 10 ปี	1,443.49	1,287.57	1,743.33

ฝนช่วงเอลนีโญ

ปี (พ.ศ.)	ปริมาณน้ำฝน (มิลลิเมตร)		
	ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย	ปริมาณน้ำฝนต่ำสุด	ปริมาณน้ำฝนสูงสุด
2558	1,269.35	982.40	1,620.22
2559	1,387.52	978.40	1,803.11
น้ำฝนเฉลี่ย 10 ปี	1,443.49	1,287.57	1,743.33

ที่มา: สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดตระแกว,2565

โดยสรุปภาพรวมในช่วงระยะเวลา 30 ปี ที่ผ่านมา พบว่า มีสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงอยู่อย่างน้อย 2 ประการ กล่าวคือ สภาพอากาศร้อนขึ้น ฤดูหนาวน้อยลง และรูปแบบพฤติกรรมฝนเปลี่ยนไปโดยฝนเลื่อน มาล่าช้ากว่าปกติ ทิ้งช่วงในบางปี และขยายการมีฝนไปถึงเดือนพฤศจิกายนซึ่งเป็นช่วงที่เก็บเกี่ยวผลผลิต และนอกจากนี้หากปีใดอยู่ที่ช่วงเอลนีโญปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยจะน้อยกว่าปกติ (น้อยกว่าค่าเฉลี่ย 10 ปี) ในทางตรงกันข้ามหากปีใดอยู่ในช่วงลานีญา พบว่ามีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยมากกว่าปกติ (มากกว่าค่าเฉลี่ย 10 ปี) ส่งผลกระทบทำให้เกิดน้ำท่วมหากมีฝนตกหนักและแช่ ตกกระจุก ตกนาน ซึ่งชุมชนประสบภัยน้ำท่วมในปี พ.ศ. 2554

3. ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อวิถีชุมชนและทรัพยากร

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศกระทบสุขภาพ ระบบการผลิตและทรัพยากรป่าชุมชน โดยมีผลกระทบและการรับมือ แก้ไขผลกระทบของชุมชนโดยสรุปดังนี้

ผลกระทบต่อสุขภาพ พบว่า ชาวบ้านทุกเพศทุกวัย ได้รับผลกระทบจากอากาศที่ร้อนขึ้น เหนื่อยและอ่อนเพลียง่าย ทำงานได้ช้าลงเมื่อต้องทำงานกลางแจ้งช่วงบ่าย ชาวบ้านต้องหยุดพักช่วงแดดแรงจัด ดื่มน้ำบ่อย ๆ หากอยู่ที่บ้านเรือนจะเปิดพัดลมและเครื่องปรับอากาศมากขึ้นทำให้มีค่าไฟฟ้ามากขึ้น อุณหภูมิที่แตกต่างกันระหว่างวันทำให้เจ็บป่วยเป็นผดผื่นได้ง่ายโดยเฉพาะเด็กและคนชรา กลุ่มผู้ป่วยที่มีโรคประจำตัวจะป่วยง่ายและบ่อยขึ้น

ผลกระทบต่อระบบการผลิต ระบบการผลิตหลักคือ นาข้าว ซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของฝน และอากาศร้อนขึ้นส่งผลต่อการจัดการน้ำใน

นาข้าว หากปีไหนที่หว่านข้าวดำนาเสร็จหลังจากฝนมาช่วงต้นปี แล้วทิ้งช่วงยาวนาน ข้าวจะเติบโตช้า มีหญ้าขึ้นปะปนมาก มีโรคและแมลงมากขึ้น และอาจเหี่ยวแห้งตายหากไม่มีการสูบน้ำใหญ่ ต้องไถและหว่านใหม่ เพิ่มต้นทุน หากบางปีฝนตกช่วงปลายปีที่กำลังเก็บเกี่ยว ข้าวจะเสียหาย มีความชื้น บางปีประสบทั้งแล้ง ทั้งท่วม ทำให้จัดการน้ำยากขึ้น

การปรับตัวพบว่า มีการสำรองเมล็ดพันธุ์ การใช้ปุ๋ย ยา มากขึ้น ในสวนไม้ผลที่ปลูกหลัก ๆ เป็นพืชเศรษฐกิจคือ ลำไย พบว่า หากอากาศร้อน แดดแรง ขาดน้ำ ลำไยจะไม่ค่อยออกดอก ติดลูก แม้ว่าจะใช้สารเร่ง บางทีติดลูกแต่ร่วงหล่น ลูกจะเล็ก ขนาดลูกไม่สม่ำเสมอ ตกเกรด ถ้ามีฝนแทรกในหน้าหนาว ลูกจะแตก รสชาติความหวานลดลง ลูกลาย พ่อค้าประเทศจีนไม่รับซื้อ การแก้ไขปัญหาคือ สูบน้ำใส่ หากความชื้นในพื้นที่ไม่พอหลังราดสาร บางแปลงปลูกต้นไม้รอบแปลงป้องกันลมแรง และแสงแดดแรง ใช้สารเคมี สารเร่งฮอร์โมนเพิ่มขึ้นเพื่อให้ได้ผลผลิต

ในส่วนพืชไร่ ที่ปลูกหลัก ๆ คือ อ้อย อากาศร้อน แดดแรง ฝนทิ้งช่วง ขาดน้ำ อ้อยลำเล็ก บางบริเวณตาย แก้ไขโดยการสูบน้ำใส่ บางรายก็เพิ่มปุ๋ย พบการระบาดของเพลี้ยแป้งในมันสำปะหลังช่วงภาวะแล้ง และหัวเน่า หากมีฝนตกชุกปลายปี การแก้ไขปัญหาภาคเกษตร ได้แก่ พัฒนาแหล่งน้ำผิวดิน สำรองของตนเอง ใช้เมล็ดพันธุ์กิ่งพันธุ์เพิ่มมากขึ้น ใช้สารเคมี ฮอร์โมน ปุ๋ยเคมีมากขึ้น บางรายที่มีที่ดินมากจะปรับเปลี่ยนจากพืชไร่ไปเป็นยูคาฯ เริ่มทำเกษตรผสมผสาน ปลูกพืชหลากหลายขึ้น เพื่อลดความเสี่ยง แต่ยังมีน้อย

ผลกระทบต่อฐานทรัพยากร ป่าชุมชนมีต้นไม้ตายช่วงปี พ.ศ. 2554 ที่แห้งจัด เสี่ยงต่อไฟป่า ซึ่งสังคมพืชเป็นหญ้าเพ็ก และมีการสะสมของเชื้อเพลิง ในปีนี้ป่าชุมชนแห้งแล้งมากเนื่องจากฝนไม่ตกเป็นเวลานานหลายเดือนจาก พฤศจิกายน 2565 - พฤษภาคม 2566 ประกอบกับสภาพอากาศที่ร้อนกว่าปกติ

ทำให้เกิดไฟป่ารุนแรงกว่าปกติ ไม้หนุ่มบางต้นตาย ไอร้อนของไฟสูงขึ้นจนไปถึงกลางต้น บางต้นถึงเรือนยอดส่งผลต่อใบไม้ที่เพิ่งผลิใบอ่อน ใบไหม้แห้งตายติดกับต้นไม้ปะปนกับใบที่ผลิออกมาหลังเกิดไฟป่า

ความรุนแรงมีผลต่อพืชหัวที่อยู่ตื้นทำให้หัวพืชเน่าของป่าบางชนิดลดลง เห็ดถอบ หน่อไผ่ป่า หน่อไผ่โจด มีการเลี้ยงวัวควายที่ช่วยลดปริมาณเชื้อเพลิง แต่มีความท้าทายคือ คนข้างนอกมาเก็บมาก สัตว์ที่เป็นแหล่งอาหารโปรตีนชาวบ้านลดลง โดยเฉพาะอึ่งอ่างที่อยู่อาศัยและขยายพันธุ์ในหนองน้ำธรรมชาติในป่าชุมชน เมื่อฝนตกมาแล้วทิ้งช่วง แดดแรงน้ำแห้งเร็ว ไข่และลูกอ๊อดของอึ่งอ่างตายก่อน

มุมมองของท้องถิ่นต่อการเปลี่ยนแปลงของ
สภาพภูมิอากาศและผลกระทบ (จาก workshop)

มุมมองของท้องถิ่นต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและผลกระทบ (จาก workshop)

ที่จะเติบโตเป็นตัว ประกอบกับมีผู้จับหาอึ่งในช่วงวางไข่มาก ทำให้อึ่งลดลงมากในช่วง 2 - 3 ปีที่ผ่านมา

จากการวิจัยพบว่า ชุมชนเข้าใจและให้ความสำคัญป่าชุมชน ทั้งเป็นแหล่งเก็บกักคาร์บอน และแหล่งอาหาร แหล่งน้ำ และแหล่งชีวภาพที่เป็นฐานปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ อย่างไรก็ตาม ชุมชนมีการแก้ไขปัญหาปรับตัวในภาคเกษตรมากกว่า ในภาคป่าไม้ยังไม่ได้มีกิจกรรมการปรับตัวมากนัก และยังไม่ได้ให้ความสำคัญในการนำข้อมูลวิทยาศาสตร์มาวางแผนจัดการระบบการผลิตและจัดการป่า ทั้งนี้เกิดจากขาดการเข้าถึงข้อมูล ขาดคนมาสร้างกระบวนการสร้างความเข้าใจ และการเรียนรู้

การจัดการป่าชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน: ฐานเพื่อการปรับตัวในอนาคต

ความหลากหลายทางชีวภาพและการพึ่งพิงทรัพยากรในป่าชุมชน (ต้นทุนในการปรับตัว)

ระบบนิเวศย่อยของป่าชุมชนบ้านพร้าว จำแนกออกเป็น 6 ระบบ

1. เต็งรัง มีไม้เบญจพรรณปน ไม่มีหญ้าเพ็ก
2. เต็งรัง มีหญ้าเพ็ก
3. เต็งรัง มีไผ่โจด
4. หนองน้ำธรรมชาติ
5. ลานหิน
6. บ่อน้ำมนุษย์สร้างขึ้น

ความหลากหลายทางชนิดพืชและสัตว์อย่างน้อย 295 ชนิด	ความหลากหลายของชนิดพันธุ์พืชชั้นล่าง 225 ชนิด (พนม สุทธิศักดิ์โสภณ และ จักรพงษ์ รัตตะมณี, 2561)	ความหลากหลายของชนิดต้นไม้ ไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม 39 ชนิด	ความหลากหลายของสัตว์ แมลง 13 ชนิด	ความหลากหลายของเห็ดป่า 18 ชนิด

ชุมชนพึ่งพิงเก็บหาใช้ประโยชน์ทรัพยากรจากป่าชุมชนอย่างน้อย 75 ชนิด โดยจำแนกเป็นพืชอาหาร 22 ชนิด ที่สำคัญ ได้แก่ หน่อโจด หน่อไม้ ผักหวาน ดอกกระเจียว พืชสมุนไพร 11 ชนิด เห็ดป่า 18 ชนิด ไม้ใช้สอย ไม้ฟืน 10 ชนิด และสัตว์ต่าง ๆ 13 ชนิด ซึ่งส่วนใหญ่จะเก็บเพื่อการบริโภคในครัวเรือน มีบางรายที่เก็บขายเป็นรายได้

ป่าชุมชนบ้านพร้าวประสบความแห้งแล้งในช่วงปลายปี พ.ศ. 2565 ถึงต้นปี พ.ศ. 2566 กว่า 7 เดือน และเกิดไฟป่ารุนแรงเนื่องจากมีปริมาณเชื้อเพลิง

มาก ทั้งนี้ชุมชนและทีมวิจัยสำรวจโครงสร้าง ความอุดมสมบูรณ์ของป่าหลังจากไฟป่าในช่วงต้นและปลายฤดูฝน พร้อมจัดทำความรู้ท้องถิ่นจัดการความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการปรับตัวของชุมชน โดยยกระดับจัดการทั้งระดับพื้นที่และชนิดพันธุ์ที่สำคัญ เพื่อหาแนวทางปรับตัวของชุมชน

แนวทางในการจัดการป่าชุมชนเพื่อการปรับตัวต่อสภาพภูมิอากาศในอนาคต

การหาแนวทางได้นำข้อมูล 3 ด้านมาพิจารณา ได้แก่ ฐานทรัพยากรป่าชุมชนในปัจจุบัน สภาพอากาศในอนาคตในพื้นที่ และศักยภาพความสามารถของชุมชน โดยจัดประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับชุมชน นำเสนอข้อมูลนำเข้าทั้งการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากอดีตถึงปัจจุบัน ผลกระทบในปัจจุบัน สภาพภูมิอากาศในอนาคต จากนั้นวิเคราะห์ความเสี่ยงในอนาคต และหาแนวทางลดผลกระทบในปัจจุบันและอนาคต

ข้อมูลสภาพอากาศในอนาคตในพื้นที่ภาคตะวันออก และ จ.สระแก้ว พบว่า อากาศร้อนขึ้นเฉลี่ย 1 องศา มีวันที่อุณหภูมิสูงสุดอาจถึง 40 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนสะสมรายปีลดลง มีรูปแบบหรือพฤติกรรมจะเปลี่ยนไป ตกหนัก ตกแช่ ตกกระจุก ทิ้งช่วงตกนาน และฝนขยับออกไปปลายปี (ศูนย์ภูมิอากาศ กรมอุตุนิยมวิทยา, 2559) ซึ่งบางปีจะเสี่ยงต่อภัยแล้งและน้ำท่วมในปีเดียวกัน ป่าชุมชนอาจจะเสี่ยงผลกระทบ 4 ประการ

ประการที่ 1 ไฟป่าจะถี่และรุนแรงมากขึ้นจากความแห้งแล้งในช่วงที่ฝนทิ้งช่วง โดยเฉพาะปีที่เข้าเอลนีโญ ซึ่งปัจจุบันได้รับผลกระทบอยู่แล้ว คาดว่าจะรุนแรงขึ้น ส่งผลต่อการทดแทนและการฟื้นตัวของป่า

ประการที่ 2 ปริมาณของชนิดพันธุ์บางอย่างที่ต้องการความชุ่มชื้นอาจจะลดลง เช่น เห็ดโคน หน่อไม้ และพืชหัวที่มีหัวอยู่ตื้น ๆ บริเวณผิวดิน

ประการที่ 3 ปริมาณของสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกลดลง โดยเฉพาะอึ่งอ่างที่จะออกมาวางไข่และผสมน้ำเชื้อในช่วงต้นฤดูฝน แต่หากฝนตกแล้วน้ำแห้งเร็วจะทำให้ลูกอ๊อดของสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกตาย

ประการที่ 4 การฟื้นตัวตามธรรมชาติของป่าจะชะงัก เพราะหากแห้งแล้งยาวนานจะทำให้กล้าไม้ และไม้หนุ่มบางชนิดตาย ทั้งนี้เกิดจากภาวการณ์แข่งขันปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้วยคือ น้ำ

หากไม่มีแนวทางหรือมาตรการป้องกันหรือลดความเสี่ยง จะส่งผลต่อผลผลิตและบริการทางนิเวศของป่า กระทบเป็นลูกโซ่ต่อชุมชนทั้งในมิติพืช อาหาร ยา สมุนไพร การเลี้ยงสัตว์ในป่า ซึ่งมีการพึ่งพิงเก็บหาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ผลกระทบจะมีมากต่อกลุ่มที่พึ่งพิงป่า ที่ไม่มีที่ดิน มีที่ดินน้อย กลุ่มผู้เก็บหาของป่าเพื่อสร้างรายได้ ดังนั้น ชุมชนจึงมีแนวทางลดความเสี่ยง ดังนี้

1. การทำแนวกันไฟผสมผสานกับการจัดการปริมาณเชื้อเพลิง ขยายแนวกันไฟให้กว้างขึ้น สร้างโครงข่ายแนวกันไฟเพื่อตัดเชื้อเพลิง ชิงเผาหรือเผาแบบควบคุมในบางพื้นที่เพื่อลดปริมาณเชื้อเพลิง ขุดคลองเล็กสร้างความชุ่มชื้นตามแนวเขตป่า โดยพิจารณาความเหมาะสมประเภทป่า และผลผลิตของป่าที่ชุมชนพึ่งพิง

2. การจัดการหนองตามธรรมชาติให้เก็บกักน้ำได้นานขึ้น เพื่อให้สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกวางไข่ได้ในช่วงต้นฝน ในรูปแบบที่ไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ

3. จัดทำเขตอนุรักษ์อึ่ง (ธนาคารอึ่ง) เพื่อขยายพันธุ์ของอึ่งให้มากขึ้น

4. ขยายพันธุ์พืชที่มีศักยภาพด้านเศรษฐกิจ เช่น เท้ายายม่อม พืชตระกูล ขิง กระชาย ทั้งในพื้นที่ป่าชุมชน และนำมาทดลองปลูกขยายในพื้นที่เกษตร เพื่อนำไปสู่การยกระดับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในอนาคต

5. พัฒนาศักยภาพบุคลากร คณะกรรรมการป่าชุมชน ให้มีความรู้ความสามารถจัดการป่าชุมชน โดยใช้ข้อมูลวิทยาศาสตร์ผสานความรู้ท้องถิ่น โดยสรุปบทเรียนและปรับแผนทุก ๆ 5 ปี

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

เกิดความเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจริงในระดับพื้นที่ และส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้งในมิติสุขภาพ ระบบการผลิต ระบบนิเวศ ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างชัดเจน แม้ว่าชุมชนแก้ไขปัญหาแต่ยังเป็นระยะสั้น ต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้ชุมชนทั้งการให้ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในพื้นที่ ผลกระทบ เชื่อมโยงข้อมูลจากชุมชนและข้อมูลวิทยาศาสตร์ที่ชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงอดีตถึงปัจจุบัน ประเมินสภาพภูมิอากาศในอนาคตที่ชุมชนต้องเผชิญ ทำให้ชุมชนให้ความสำคัญต่อการวางแผนปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในระยะยาว แต่อย่างไรก็ตาม การปรับตัวของชุมชนจะต้องมีนโยบายที่สนับสนุน ซึ่งมีข้อเสนอนโยบาย 5 ประการดังนี้

1) รัฐต้องไม่มีโครงการขนาดใหญ่ที่จะทำลายผืนป่าที่จะปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจก และลดทอนศักยภาพการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในอนาคต เช่น เหมือง และเขื่อนขนาดใหญ่

2) ชุมชนมีสิทธิในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรที่ดินป่าไม้เพื่อการปรับตัวอย่างเป็นธรรม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดูแลจัดการป่า และเป็นฐานในการปรับตัวของชุมชนที่พึ่งพิงป่า

3) การสนับสนุนข้อมูลด้านภูมิอากาศเพื่อการปรับตัวของชุมชน โดยมีฐานข้อมูลที่ชุมชนเข้าถึงและใช้ประโยชน์วางแผนการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศทั้งระยะสั้นและระยะยาว

4) การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ สร้างกลไกการจัดการในระดับพื้นที่โดยเฉพาะการจัดการไฟป่า ให้ความสำคัญกับการจัดการเชื้อเพลิงมากขึ้น โดยพิจารณาประเภทของป่านอกจากการเน้นการป้องกันไฟอย่างเดียว

5) การฟื้นฟูและจัดการเชิงภูมิทัศน์ป่าไม้ให้เชื่อมโยงทั้งพื้นที่ป่า ที่ทำกิน ที่ตั้งชุมชน แหล่งน้ำ เพื่อสร้างความมั่นคงสมดุลให้ระบบนิเวศโดยรวม

6) การให้ความสำคัญกับการจัดการป่าชุมชนในมิติความหลากหลายทางชีวภาพให้มากขึ้น เพื่อให้ป่าเป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร มีการจัดการในระดับชนิดพันธุ์ที่มีคุณค่า จัดการป่าชุมชนให้เกิดบริการทางนิเวศ เช่น เป็นแหล่งน้ำที่เอื้อหนุนต่อการอุปโภค ระบบการผลิตของชุมชน ผ่านกระบวนการปรับปรุงแผนการจัดการป่าชุมชน

เอกสารอ้างอิง

กรมป่าไม้,2562. มูลค่าทางเศรษฐกิจของป่าในป่าชุมชนบ้านพร้าว ต.วัฒนานคร อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว. กรมป่าไม้, กรุงเทพมหานคร.

พนม สุทธิศักดิ์โสภณ และ จักรพงษ์ รัตตะมณี, 2562. ความหลากชนิดของพืชชั้นล่างของป่าเต็งรังในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านพร้าว อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว. วารสารมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี) ปีที่ 11 ฉบับที่ 22 กรกฎาคม - ธันวาคม 2562

ศูนย์ภูมิอากาศ กรมอุตุนิยมวิทยา, 2559. การเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิและปริมาณฝนจากการคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในอนาคต. เอกสารวิชาการเลขที่ 551.577.3 – 01 – 2559, กรุงเทพมหานคร.

สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จ.สระแก้ว, 2565. ข้อมูลด้านการเกษตรและสหกรณ์ จ.สระแก้ว ประจำปี 2565. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กรุงเทพมหานคร

ภาคผนวก

รายชื่อนักวิจัยชุมชน

1	คุณพานิช มูลเชื้อ	ประธาน	ด้านอำนวยการ
2	คุณสุทธิชาติ ท่าประสาร	รองประธาน	ด้านการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์
3	คุณวิไลวัลย์ บุญศรี	รองประธาน	ด้านการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์
4	คุณสรชา เกตุแก้ว	เลขานุการ	ด้านการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์
5	คุณทวนธง เกิดแก้ว	เหรัญญิก	ด้านการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์
6	คุณบุดดี อรัญนาจ	กรรมการ	ด้านการศึกษาและถ่ายทอดองค์ความรู้
7	คุณวรชีพ สุนา	กรรมการ	ด้านการศึกษาและถ่ายทอดองค์ความรู้
8	คุณสุพรรณ พงษ์เจริญ	กรรมการ	ด้านการศึกษาและถ่ายทอดองค์ความรู้
9	คุณปัญหา แผ่นเงิน	กรรมการ	ด้านการบำรุงและฟื้นฟูป่า
10	คุณอุดม อักษรดี	กรรมการ	ด้านการบำรุงและฟื้นฟูป่า
11	คุณจำเนียน สนครบุรี	กรรมการ	ด้านการดูแลและป้องกันรักษาป่า
12	ร.ต.ท.ชูโอด สุนิปา	กรรมการ	ด้านการดูแลและป้องกันรักษาป่า

13	คุณวิไลพร อยู่โรจน์	กรรมการ	ด้านการดูแลและป้องกันรักษาป่า
14	คุณประดับ บุญศรี	กรรมการ	ด้านการดูแลและป้องกันรักษาป่า
15	คุณสมปอง อักษรดี	กรรมการ	ด้านการดูแลและป้องกันรักษาป่า
16	คุณสุภาวดี ขุนชัย	กรรมการ	ด้านการดูแลและป้องกันรักษาป่า
17	คุณณรงค์ จานพงษ์	กรรมการ	ด้านการดูแลและป้องกันรักษาป่า
18	คุณอุดม จวนโสม	กรรมการ	ด้านการดูแลและป้องกันรักษาป่า
19	คุณสงัด สุนิปา	กรรมการ	ด้านการดูแลและป้องกันรักษาป่า
20	คุณฉัตรชัย ซึมรัมย์	กรรมการ	ด้านการดูแลและป้องกันรักษาป่า
21	คุณสำราญ นพบรรจบสุข	กรรมการ	ด้านการดูแลและป้องกันรักษาป่า
22	คุณสมจิตร บุญโกย	กรรมการ	ด้านการดูแลและป้องกันรักษาป่า
23	คุณสำเนียง สอนอิ่ม	กรรมการ	ด้านการดูแลและป้องกันรักษาป่า
24	คุณนิภาพร ศรีสวัสดิ์	กรรมการ	ด้านการดูแลและป้องกันรักษาป่า
25	คุณฉลอง แก้วประกอบ	กรรมการ	ด้านการดูแลและป้องกันรักษาป่า

ชุมชนกะเหรี่ยงโผล่ว ต.ไล่โว่ ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร กับการสร้างภูมิคุ้มกันของระบบอาหารดั้งเดิมในภาวะโลกร้อน

คุณณัฐพัชร์ ทองคำ, คุณประภา คงปัญญา,
คุณสินี โชติบริบูรณ์
สถาบันโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล
และกลุ่มวิจัยชุมชนบ้านสะเนพ่อง และบ้านเกาะสะเดิ่ง ต.ไล่โว่
อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี

ระบบอาหารชนเผ่าพื้นเมือง : โอกาสและความท้าทายต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

การศึกษาของ Berkes, F., Folke, C., & Gadgil, M. (1994) พบว่า พื้นที่ส่วนใหญ่บนโลกซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพอยู่ในการดูแลของคนท้องถิ่น (traditional peoples) เพราะคนท้องถิ่น ชนเผ่าพื้นเมือง ดำรงชีพและมีความรู้ที่

เชื่อมโยงกับระบบนิเวศต่าง ๆ ความรู้การรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น การจับสัตว์น้ำของชาวประมงพื้นบ้านอาศัยความรู้ต่อระบบนิเวศทั้งระบบ เริ่มจากการสังเกตลม ฟ้า อากาศ คลื่นทะเล และพฤติกรรมสิ่งมีชีวิตรอบตัวที่เป็นสัญญาณบ่งบอกภัยพิบัติและน้ำขึ้น น้ำลง (FAO and Alliance of Biodiversity International and CIAT, 2021; กุลวดี แก่นสันติสุขมงคล, 2565)

ในมิติด้านอาหาร โภชนาการ การศึกษาของ Kuhnlein, H. V., Erasmus, B., & Spigelski, D (2009) พบความรู้ของชุมชนในการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของพืชและสัตว์ทั้งที่เป็นอาหาร สมุนไพร จำนวนมากกว่า 300 ชนิด

ส่วนความรู้ในกระบวนการผลิตและปรุงอาหารของชนเผ่าพื้นเมืองมีภูมิปัญญาน่าสนใจ เช่น ภูมิปัญญาของกะเหรี่ยงโผล่ว ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี มีการเก็บเมล็ดพันธุ์โดยเฉพาะพันธุ์ข้าวดั้งเดิม เพื่อทำไร่หมุนเวียนที่ปลูกต่อเนื่องเป็นเวลากว่า 100 ปี เพื่อไว้กินในครอบครัว แบ่งปันภายในชุมชน ชุมชนใกล้เคียง และผู้มาเยือน การทำไร่หมุนเวียน รวมถึงการเก็บหาอาหารตามธรรมชาติในปริมาณที่พอสำหรับกินแต่ละมื้อ เช่น ผัก ปลา เมื่อครั้งที่ได้อาหารปริมาณมากก็มีการถนอมอาหารเพื่อให้เก็บไว้ได้นาน การจุดเตาไฟแต่ละครั้งถูกใช้ประโยชน์หลายอย่าง นอกเหนือจากการหุงข้าว ปรุงอาหาร ยังใช้ต้มน้ำดื่ม (รูปที่ 1) ดังนั้นควันไฟที่เกิดขึ้นยังช่วยรักษาเมล็ดพันธุ์พืชผัก วิถีดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทางระยะทางอาหาร วงจรอาหาร รวมถึงช่วยคงความสด และคุณค่าสารอาหารของอาหารสดต่าง ๆ (Ghoshal, S., 2014)

นอกจากนี้ การศึกษาของ ดร.กฤษฎา บุญชัย, คุณพรพนา ก๊วยเจริญ และกลุ่ม (2557) พบว่า ไร่หมุนเวียนเป็นระบบนิเวศเกษตรพื้นบ้านที่ชาวกะเหรี่ยงพัฒนาขึ้นจากความรู้ท้องถิ่นที่สั่งสมมายาวนาน อย่างไรก็ตาม การทำไร่หมุนเวียนเผชิญความท้าทาย อาทิ

รูปที่ 1 เตาไฟแบบดั้งเดิมและแบบใหม่เพื่อปรุงอาหาร ควันไฟช่วยไม้ฟืนแห้ง ป้องกันมอดให้เมล็ดพันธุ์และตะกร้า

รูปที่ 2 การใช้ประโยชน์จากไม้ไผ่เพื่อสานตะกร้าเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน ขณะเดียวกันก็เป็นงานอดิเรก

1) การมีอคติต่อชนเผ่าพื้นเมืองหรือกลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงอคติต่อการทำไร่หมุนเวียนเป็นระบบการผลิตคุกคามต่อระบบนิเวศ เชื่อมโยงกับปัญหาการทำลายป่าหลายด้าน เช่น การเผาถางพื้นที่ การเผาไร่ เกิดไฟป่าและหมอกควัน

2) ระบบอาหารของชนเผ่าพื้นเมืองมีพลวัตรที่เปลี่ยนแปลงและชุมชนมีความรู้ในการปรับตัวตลอดมา การเข้ามาของความทันสมัย การตลาด (การค้า) การพึ่งพาอาหารสดและอาหารแปรรูปจากตลาด ผนวกกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นความท้าทายต่อชนเผ่าพื้นเมืองในวิถีอาหารและการดำรงชีพ (FAO and Alliance of Biodiversity International and CIAT, 2021)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ระบบอาหารชนเผ่าพื้นเมืองจึงมีทั้งโอกาสจากการมีทรัพยากรธรรมชาติ และการจัดการบนฐานภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่สืบต่อกันมา โดยคำนึงถึงการอยู่ร่วมอันดีระหว่างคน สัตว์ และสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันได้พบกับความท้าทายจากแรงกดดันด้านต่าง ๆ อาทิ แรงกดดันด้านเศรษฐกิจ โดยการศึกษาของ Ford, J. D. (2009) พบว่า เมื่อราคาเชื้อเพลิงและสินค้าสูงขึ้น ภาระเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้น ขณะที่สภาพภูมิอากาศไม่เอื้ออำนวย ผู้ที่มีข้อจำกัดเรื่องรายได้และพึ่งพาอาหารจากตลาดเพียงลำพังจะเสี่ยงเป็นพิเศษ

อย่างไรก็ตาม อนาคตของระบบอาหารของชนเผ่าพื้นเมืองถูกฝากความหวังกับการตัดสินใจ การทำงานร่วมระหว่างสมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนและผู้รู้ในชุมชน รวมถึงการทำงานร่วมกับหน่วยงานและเครือข่ายต่าง ๆ มีส่วนสำคัญในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและแรงกดดันอื่น ๆ (FAO and Alliance of Biodiversity International and CIAT, 2021; กุลวดี แก่นสันติสุขมงคล, 2565)

กลุ่มวิจัยของสถาบันโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับกลุ่มวิจัยชุมชนและเครือข่ายจึงทำงานร่วมกัน ตั้งแต่ พ.ศ. 2564 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2566) โดยดำเนินโครงการศึกษาศักยภาพชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงกับการพัฒนาระบบอาหารยั่งยืนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพื่อศึกษาการรับรู้ของชุมชน ผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การรับมือและปรับตัวที่เกี่ยวข้องกับระบบอาหารดั้งเดิมของชนเผ่าพื้นเมือง โดยหวังให้ข้อมูลการรับรู้กับชุมชน เพื่อช่วยให้ชุมชนมีศักยภาพ สร้างภูมิคุ้มกันวิถีอาหารเพื่อปรับตัวกับภูมิอากาศที่แปรปรวนได้ดียิ่งขึ้น

แนวคิด และวิธีการเข้าถึง เข้าใจความรู้ของชนเผ่าพื้นเมือง

กลุ่มวิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสนทนากลุ่ม สัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม โดยมีกลุ่มสหสาขา ทั้งด้านโภชนาการ สังคมศาสตร์ ประชากรศาสตร์ และการสร้างกลุ่มวิจัยชุมชน อันหมายถึงสมาชิกในชุมชนที่สนใจทำวิจัยเพื่อร่วมทำความเข้าใจต่อความรู้ของชุมชน ต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ระบบอาหาร และการปรับตัวของชุมชน โดยออกแบบและทำงานร่วมกับกลุ่มวิจัย เพาะปลูก เก็บ หา ปรุง แปรรูป กิน จำหน่ายอาหาร สนทนากับผู้ให้ข้อมูลหลากหลายวัยทั้งเยาวชน คนวัยทำงาน และผู้สูงวัย (รูปที่ 2) ตั้งแต่ พ.ศ. 2564 ถึงปัจจุบัน และทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รู้จักพี่น้องชนเผ่าพื้นเมือง และ ชาวกะเหรี่ยงโปว์ (โผล่ว)

ภูมิประเทศของชุมชนซึ่งตั้งอยู่บนพื้นที่สูง ได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ทำให้มีฝนตกชุกตลอดทั้งปี จึงเป็นแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำหลายสายในประเทศไทยและเมียนมา รอบหมู่บ้านเป็นพื้นที่ป่าขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณ ป่าเบญจพรรณชื้น และพื้นที่ริมฝั่งลำห้วยมีน้ำไหลผ่านหมู่บ้านตลอดปี (กุลวดี แก่นสันติสุขมงคลและกลุ่ม, 2555) จุดเปลี่ยนสำคัญของชุมชนเกิดปี พ.ศ. 2517 เมื่อรัฐบาลไทยประกาศเป็นพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรและปี พ.ศ. 2534 ถูกประกาศขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ปัจจุบัน ต.ไล่โว่ ประกอบด้วย 6 หมู่บ้าน คือ บ้านสะเนพ่อง บ้านกองม่องทะ บ้านเกาะสะเดิ่ง บ้านไล่โว่-สะละวะ บ้านทิไล่ป้า และบ้านจะแก งานวิจัยนี้เลือกศึกษา 2 ชุมชน มีพื้นที่ติดต่อกัน ได้แก่ บ้านสะเนพ่อง และบ้านเกาะสะเดิ่ง

รูปที่ 3 การวางแผนและเก็บข้อมูลร่วมระหว่างกลุ่มวิจัยและกลุ่มวิจัยชุมชน

รู้จักพี่น้อง
ชนเผ่าพื้นเมือง
ชาวกะเหรี่ยงโผล่ว

ประเทศไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์จำนวน 56 กลุ่ม มีจำนวนประชากรประมาณ 6,100,000 คน (สำนักงานกลุ่มกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2561) ทั้งนี้ชาวกะเหรี่ยงนับเป็นกลุ่มชนที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย มีด้วยกัน 4 กลุ่มใหญ่ คือ สะกอ โปว์ (โผล่ว) คะยา และตองสู กล่าวกันว่า ถิ่นฐานเดิมของชาวกะเหรี่ยงอยู่ในทิเบตตะวันออก หลังจากถูกจีนรุกรานจึงถอยร่นตามลำน้ำโขงและแม่น้ำสาละวิน ในเขตเมียนมาและไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จำนวนหนึ่งเดินทางไกลไปกับมอญจนถึง จ.สุพรรณบุรี ราชบุรี และอุทัยธานี อีกกลุ่มอาศัยบริเวณป่า จ.กาญจนบุรีและตาก (สุริยา รัตนกุล และสมทรง บุรุษพัฒน์, 2538; สุจริตลักษณ์ ดีผดุงและสรินยา คำเมือง, 2540)

คนทั่วไปเรียกชื่อ "กะเหรี่ยง" แต่พวกเขาเรียกตนเองว่า "โผล่ว" แปลว่า "คน" แต่ชื่อเรียกที่ถูกต้องควรเป็น "ซู" และ "ส่อง" ผู้สูงอายุในชุมชนอนุโลมใช้คำว่า "โผล่ว" และ "ปกาเกอะญอ" ตามความเคยชินที่คนทั่วไปใช้เรียก บทความนี้จึงใช้คำว่า "กะเหรี่ยงโผล่ว" เพื่อบอกถึงชาวโผล่ว หรือ โปว์ ซึ่งเป็นกลุ่มย่อยหนึ่งของกะเหรี่ยง

รู้จักชาวกะเหรี่ยงโผล่ว
ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี
จ.กาญจนบุรี

ชุมชนกะเหรี่ยงโผล่วที่อยู่ ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี ทิศเหนือติดกับ ต.แม่จันทะ อ.อุ้มผาง ทิศใต้ติดกับ ต.หนองลู ต.ปรังเผล และ อ.สังขละบุรี ทิศตะวันออกติดกับ ต.ชะแล อ.ทองผาภูมิ และทิศตะวันตกติดกับประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา

ระบบอาหาร ภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยงโผล่ว ต.ไล่โว่

จากการศึกษาวิจัยกรณีศึกษาบ้านสะเนพ่องของสถาบันโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับเครือข่ายตั้งแต่ พ.ศ. 2548 พบแหล่งอาหารของชุมชนส่วนใหญ่มาจากธรรมชาติจำนวน 187 ชนิด ขณะที่มีการปลูก/เลี้ยง จำนวน 183 ชนิด (โสพส ศิริไสย์และกลุ่ม, 2552) ในอีกด้านหนึ่งสะท้อนภูมิปัญญาของชุมชนในการปลูก เก็บ หาอาหารตามฤดูกาล ทำให้ครอบครัวมีอาหารกินตลอดปี ไว้ทำบุญถวายพระ แบ่งปันให้ญาติและสำหรับผู้มาเยี่ยมเยียน ชุมชนให้ความสำคัญต่อการปลูกข้าวและพืชผักโดยทำไร่หมุนเวียน ซึ่งมีพิธีกรรม ความเชื่อ และแนวปฏิบัติสืบต่อกันมา

แนวปฏิบัติและชุดความคิดของบรรพชนและผู้เฒ่าของชุมชนบ้านสะเนพ่อง

“...คนกะเหรี่ยงถ้าปลูกข้าวไม่เป็น หรือไม่ได้ปลูกข้าว
ก็ไม่ใช่คนกะเหรี่ยง”

“...หากมีพายุใหญ่เกิดขึ้นจะพัดพาสิ่งต่าง ๆ อาจเกิดการสู้รบก็เป็นได้
โลกจะเกิดความร้อนแรง

คนตายหมด อดอยาก ขอนึกถึงบูชาพระพุทธเจ้าและมีความเชื่อ
ให้ยึดกอข้าวไว้ เพราะข้าวจะไม่ล้ม

วิธีคิดของกะเหรี่ยงโผล่วนั้นคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นกับชุมชน เพื่อเตือนลูกหลานทั้งปัจจัยสำคัญของชีวิต คือ การทำไร่ข้าว ข้าวเป็นอาหารหลัก รวมถึงถั่วเมล็ดแห้ง และงา ซึ่งเก็บได้นานจึงเสมือนเป็นคลังอาหารและสิ่งบ่งบอกความรู้ในการคัดสรร เก็บรักษา การเลือกพันธุ์ปลูกที่เหมาะกับสภาพดิน การเก็บหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติเท่าที่พอกินสำหรับครอบครัว หากเหลือแบ่งปันญาติมิตร

การทำอาหารรูปแบบแตกต่างกันซึ่งถูกส่งต่อมาตั้งแต่อดีต เช่น ถั่วและงา นอกจากนำมาแกง ต้ม หรือขนมแล้ว ยังนำมาหมักเกลือ (คล้ายการทำปลาร้า) เพื่อนำมาเป็นเครื่องปรุง กลิ่น รสในแกงหรือทำน้ำพริกได้ สำหรับผักกว่า 200 ชนิด ที่ได้จากการปลูกในไร่ข้าวและเก็บหาจากธรรมชาติ สำรับอาหารของคนกะเหรี่ยงจึงเป็นข้าวน้ำพริกและผัก

แม้ปัจจุบันการทำนา ทำสวน รับจ้างทั่วไป ค้าขาย แต่ครัวเรือนส่วนใหญ่ของทั้งสองหมู่บ้านยังทำไร่ข้าว ชาวกะเหรี่ยงโผล่วพึ่งพาธรรมชาติทั้งแสงแดด ลม ฝน ฟ้า ความชื้น ดิน น้ำ พืช และสัตว์ รวมถึงเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ อาทิ แม่โพสพ (พิ่งบือโหย่ว์) เจ้าน้ำ (ทิ่งชา) รวมถึงความเคารพต่อผืนดิน (โซ่งถะรี) ชาวกะเหรี่ยงโผล่วเข้าใจว่าธรรมชาติแปรเปลี่ยนอยู่แล้วเป็นปกติ ดังคำบอกเล่าของผู้รู้ในชุมชนบ้านสะเนพ่อง อายุ 56 ปี *“...ธรรมชาติเค้ามีการเปลี่ยนแปลงเป็นปกติอยู่แล้ว บางครั้งก็เปลี่ยนช้า บางครั้งก็เปลี่ยนเร็ว... คนเราจะปรับการทำกิจกรรมให้สอดคล้องกับธรรมชาติ บางครั้งสอดคล้องหรือตรงกัน บางครั้งก็ไม่ตรงกัน...”*

มุมมอง วิธีคิดที่ชุมชนเข้าใจปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบที่เกิดขึ้น

ชาวกะเหรี่ยงโผล่วรับมือกับภาวะอากาศแปรปรวนโดยเฉพาะในช่วง 10 กว่าปีที่ผ่านมา กลุ่มผู้สูงอายุสังเกตว่า เริ่มเกิดเหตุการณ์ไม่คาดคิดเมื่อ 20 กว่าปีที่แล้ว ฝนตกหนักทั้งตำบลทุกวันจนเกิดน้ำท่วมใหญ่ ท่วมอยู่ไม่นานก็ผ่านไป แต่ส่งผลกระทบกับข้าวในไร่ ต้องซ่อมข้าว พันธุ์ข้าวไม่พอ ต้องคัดพันธุ์ข้าวกันทุกปี ยังมีเรื่องของอากาศที่หนาวจัด ต้องก่อไฟตลอดทั้งวัน *“...ประมาณปี พ.ศ. 2543 ตอนหนูยังเด็ก อากาศหนาวมาก ต้องก่อไฟตลอด หนูแทบไม่ห่างกองไฟ นั่นเป็นครั้งเดียวมั้งที่หนูคิดว่าหนาวมาก หลังจากนั้นก็ไม่เคยเจอหนาวแบบนั้นอีกเลย หนูก็ไม่รู้เพราะอะไร...”* หนึ่งในแกนนำเยาวชนของบ้านสะเนพ่องกล่าว สะท้อนให้เห็นความผิดปกติของสภาพภูมิอากาศที่เกิดขึ้น

รูปที่ 4 ลำดับเหตุการณ์สภาพภูมิอากาศแปรปรวนในพื้นที่

คนส่วนใหญ่บอกเล่าถึงเหตุการณ์เกิดบ่อยขึ้น นับตั้งแต่ พ.ศ. 2561 เกิดน้ำท่วมฉับพลันส่งผลกระทบต่อแหล่งอาหารตามระบบนิเวศของชุมชนมากยิ่งขึ้น การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนค่อย ๆ เพิ่มมากขึ้นทั้งพื้นที่ทำกิน วิถีไร่หมุนเวียน ด้านการเกษตร กระทบต่อเนื่องไปถึงเศรษฐกิจ สังคม วิถีและขั้นตอนทำไร่หมุนเวียนที่สำคัญ ๆ เริ่มถูกลดทอนลงไปช่วง 10 ปีที่ผ่านมา

ชายหนุ่มวัยแรงงาน อายุ 30 ปี (บ้านเกาะสะเดิ่ง) ให้เหตุผลว่าเพราะผู้เฒ่าผู้แก่หรือผู้รู้ค่อย ๆ หมดไป และพิธีกรรมก่อนทำไร่มีรายละเอียดมาก คนรุ่นใหม่ที่ยังประกอบพิธีกรรมร้อยละ 10 เท่านั้น ปัจจุบันด้วยวิถีชีวิตที่เร่งรีบ และมีทางเลือกเพิ่มมากขึ้น จากที่เคยทำไร่หมุนเวียน ปรับไปทำสวน หรือออกไปรับจ้าง ส่งผลให้พิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ เริ่มสูญหายไป

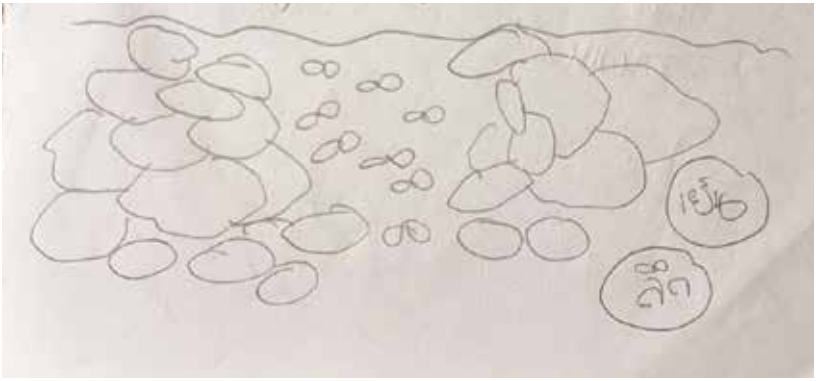
ความเชื่อเกี่ยวกับการเคารพธรรมชาติผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ที่บอกเล่าต่อกันมาจากผู้เฒ่าในวิถีปฏิบัติ มีชาวกะเหรี่ยงโผล่วที่ยังปฏิบัติต่อไป ขณะที่บางคนเลือกปฏิบัติเพียงบางอย่าง เช่น การเสี่ยงทายเลือกพื้นที่ทำไร่ ด้วยการนำไม้กากบาทไปปักไว้บนพื้นที่ที่ตั้งใจจะทำไร่และอธิษฐาน หากมีเสียงสัตว์ร้องทักจะต้องย้ายที่ทำไร่ มิฉะนั้นจะมีเหตุให้ทุกข์ยาก ไม่ได้ผลผลิต

เรื่องเล่าจากคนรุ่นเก่าให้สังเกตต่อสภาพภูมิอากาศ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านสะเนพ่องเล่าให้ฟังว่า *“มีผู้สูงอายุเคยบอกว่า หากยอดไม้ไผ่หงิกงอลงนั่นแปลว่าจะหมดฝนจะเข้าหนาวแล้ว” หรือ “ดอกไม้ ถ้าปีไหนออกดอกเยอะ ปีนั้นลมจะแรง หรือ ถ้าหิ่งห้อยบินสูงแปลว่าฝนจะตก ผมก็เคยสังเกตนะ ยอดไผ่ก็ไม่ได้หงิกงอทุกอัน ...”*

ระยะหลังน้ำในห้วยโรคี่ลดลงทุกปีโดยเฉพาะหน้าแล้ง กลุ่มเยาวชนและแม่บ้านจึงรวมตัวกันหาวิธีแก้ปัญหา จนออกกฎของชุมชน เช่น วิธีการ สถานที่ดักจับ

ปลาที่เหมาะสม ไม่จับปลาที่วังปลา และบริเวณหลังวัดสะเนพ่องซึ่งเป็นแหล่งปลาที่ชุมที่สุด เช่นเดียวกับบ้านเกาะสะเดิ่ง หลังภาวะน้ำท่วมฉับพลัน มวลน้ำพัดพาหิน ดิน ทรายไปทับถมหลายบ้านของชุมชน และไหลไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ ด้วย ทำให้วังปลาลดน้อยลง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเกาะสะเดิ่งได้เล่าว่า *“วังปลาในหมู่บ้านที่เปรียบเสมือนฝายชะลอน้ำของหมู่บ้าน ที่ยังคงสมบูรณ์เหลืออยู่ไม่กี่แห่ง เราจึงออกกฎชุมชนเพิ่มไม่ให้ใช้อุปกรณ์ทุกชนิดในการจับปลาที่วังปลาแห่งนี้ เพื่อรักษาปลาพื้นถิ่นเอาไว้”*

วังปลาหลายแห่งเปลี่ยนจากน้ำเย็นเป็นน้ำร้อน หอย ปลา จึงลดลงมาก เป็นสิ่งที่ชาวบ้านเกาะสะเดิ่งกล่าวว่า *“น้ำท่วมเยอะครั้งนี้ตั้งแต่เกิดมาไม่เคยเห็น เมื่อก่อนเวลาจะข้ามไปฝั่งโน้น ใช้สลิงแขวนข้ามไปข้ามมา เดี๋ยวนี้ข้ามไม่ได้เพราะต้นไม้ล้มหมด น้ำยังพาหินมาด้วย วังปลาหายไป เพราะหินลงมาในวังหมดเลย วังปลาหาย เพราะน้ำน้อยลง ปลาอยู่ไม่ได้ เพราะมันตื้น วังต้องลึก ปลาถึงจะอยู่เยอะ เพราะเขาต้องการน้ำที่เย็น”* ชายวัยแรงงานกล่าวเพิ่มเติมว่า **กุ่ยกะช่องอือ** (กุ่ยแปลว่าช้าง กะช่องแปลว่าเน่า) ที่หมายถึง “วังช้างเน่า” เพราะช้างตกลงมาตายจนเน่า ซึ่งเปรียบกับวังปลาที่ถูกหินพัดพามาทับถมกันในตอนนี้ (รูปที่ 5)

รูปที่ 5 ภาพบันทึกโดยกลุ่มวิจัย (คุณณัฐพัชร์ ทองคำ)
จำลองความลึกและเย็นของวังช้างเน่าเมื่อมีหินทับถมทำให้ระดับน้ำตื้นและอุณหภูมิสูงกว่าอดีต

ภาวะร้อนเยอะ ร้อนยาว ทำให้เสียระบบของการทำไร่ (ตามปฏิทินการทำไร่หมุนเวียน) *“ทำไร่เวลาต้องเป๊ะ ตอนนี้เริ่มกระทบบ้างแล้ว เวลาต้องการฝนฝนไม่มา เวลาฟันไร่ จะเผายังไม่ทันแห้ง หรือจะเกี่ยวข้าวฝนก็ตก ต้องแย่งเวลากับฝน”* ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านสะเนพ่องกล่าวจากภาวะอากาศที่ร้อนขึ้น ปริมาณน้ำฝนลดลง บางปีฝนมาช้า บางปีฝนมาเร็วไม่ตรงเดือนเหมือนปีก่อน ๆ แหล่งอาหารทั้งไร่หมุนเวียน การเก็บหาอาหารจากป่าลดลง ต้นข้าวเกิดโรค ข้าวเมล็ดลีบ ชื้น แมลง หนูระบาด พืชพันธุ์ดั้งเดิมลดน้อยลงจากการที่สภาพอากาศเปลี่ยนไป

เยาวชนบ้านสะเนพ่องเป็นอีกกลุ่มที่รับรู้ความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ รู้ถึงความเชื่อจากบรรพชน และได้ข้อมูลจากภายนอกเพื่อเข้าใจสาเหตุการเปลี่ยนแปลง หรือพยากรณ์อากาศเพื่อวางแผนการเกษตรได้ นอกจากนี้ เยาวชนจึงสะท้อนการปรับตัวโดยหาอุปกรณ์ เครื่องช่วยเพื่อให้ผลผลิตไม่เสียหาย

จากการสำรวจความคิดเห็นชุมชน 2 หมู่บ้าน จำนวน 229 คน เรื่องภูมิอากาศช่วง 5 ปีที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เห็นว่า ฝนไม่ตกตามฤดูกาลมากขึ้น มีครัวเรือนได้รับผลกระทบ ได้แก่ ผลผลิตการเกษตรลดลง (พบร้อยละ 76) ค่าใช้จ่ายการเกษตรสูงขึ้น (พบร้อยละ 80) พืชบางชนิดไม่เติบโต หรือไม่พบพืชชนิดนั้น หรือลดลง (พบร้อยละ 90)

คนในชุมชนจำนวนหนึ่งเห็นว่า “ผิดปกติ” เพราะเกิดขึ้นเป็นวงกว้างและติดต่อทุกปี ถ้าเกิดติดต่อกัน 3 ปีจะทำให้ข้าวไม่พอกิน ขณะที่บางคนเห็นว่า “ปกติ” เพราะเกิดขึ้นเป็นระยะ

ชาวบ้านสะเนพ่องเล่าว่า ชุมชนมีความเชื่อว่าความผิดปกติของฝนฟ้าอากาศเชื่อมโยงกับการทำผิดร้ายแรงของสมาชิกในชุมชน *“การทำผิดที่มีผลโยงไปถึงฝนฟ้า อากาศต้องเป็นความผิดหนักพอสมควร หรือผิดศีลข้อใดข้อหนึ่ง เช่น การฆ่า*

ผู้รู้/ผู้มีศีลธรรมหรือพ่อแม่ การผิดชู้สาว จนถึงการเข่นฆ่าล้างผลาญกัน รวมไปถึงการไม่ปฏิบัติตามกฎหรือข้อห้ามต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น การห้ามทำไร่ที่มีตาน้ำ ต้นน้ำ ริมห้วย หรือระหว่างห้วย ถือว่าผิดเจ้าแรง...โดยบรรพชนเชื่อว่า พื้นดินเสีย ผืนฟ้าก็ล่ม”

ความเชื่อ คำบอกเล่าจากบรรพชนข้างต้น สะท้อนความรู้ที่ชาวกะเหรี่ยงโผล่วบ่งบอกสาเหตุและผลกระทบที่เกิดกับตนเองและชุมชน จนถึงการปรับตัวสร้างภูมิคุ้มกันการเปลี่ยนแปลงได้ในอนาคต วัฒนธรรมที่แสดงออกถึงมุมมองและวิธีคิดของชาวกะเหรี่ยงโผล่ว่าด้วยเรื่องการดำรงอยู่ และหน้าที่ของสรรพสิ่งในชีวิตป่า ผ่านเรื่องเล่า พิธีกรรม การปฏิบัติ ข้อห้ามต่าง ๆ ที่ทุกชีวิตมีหน้าที่ในขณะที่ยังคงอยู่ (บัณฑิต ไกรวิจิตร, 2559)

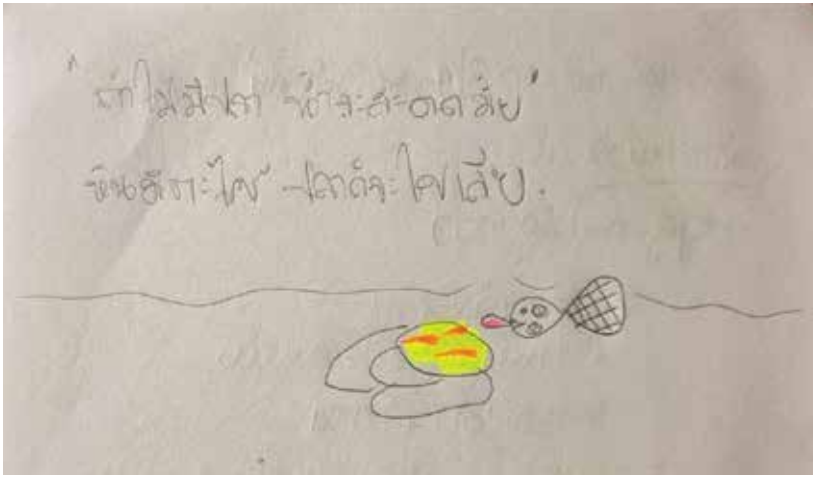
ภูมิคุ้มกันระบบอาหารของชุมชนชาวกะเหรี่ยงโผล่ เมื่อต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศทำให้เกิดน้ำท่วมใหญ่ หลายคนตระหนักว่าอากาศที่แปรปรวนไม่อาจคาดเดาได้เหมือนก่อน ชุมชนใช้ความรู้ท้องถิ่นรักษาผืนป่าไว้ผสานความรู้สมัยใหม่ระบบผลิต บริโภค ดังต่อไปนี้

ก. การรักษาให้คงอยู่ จากเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ที่เกิดจากฝนตกหนักติดต่อกันเป็นสัปดาห์ ทำให้ผืนดินไม่อุ้มน้ำ เกิดเป็นน้ำป่าหลากลงมาตามลำธารไหลผ่านหมู่บ้านสะเนพ่องและเกาะสะเดิ่ง สร้างความเสียหายต่อแหล่งอาหารธรรมชาติของชุมชน เช่น ห้วยโรคี่ ต้นไม้ริมตลิ่งถูกน้ำซัดหายไป วังปลาถูกทำลาย ลำธารตื้นเขินจากก้อนหินถูกน้ำพัดลงมาทับถม ชุมชนจึงมีแนวทางรักษาแหล่งอาหารตามธรรมชาติดังต่อไปนี้

1) **จำนวนปลาลดน้อยลง** จากวังปลาที่ถูกทำลายไปหลายแห่ง จึงมีข้อตกลงห้ามจับปลาด้วยอุปกรณ์ทุกชนิดในบริเวณวังปลาช้างเน่า ส่วนบริเวณแหล่งอนุรักษ์อื่นอนุญาตให้ใช้ได้เฉพาะเบ็ดหรือจับปลาด้วยมือเปล่าและห้ามอุปกรณ์อื่น เช่น แห ตาข่าย การเบื่อ ดำ ยิง และช็อตปลา (บ้านเกาะสะเดิ่ง) การไม่จับปลาในบริเวณที่กำหนด (บ้านสะเนพ่อง) ปลาที่อาศัยในห้วยโรคี่มีไม่ต่ำกว่า 20 ชนิด นอกจากเป็นอาหาร เยาวชนยังเห็นว่า มีปลาเลียหิน (ชื่อท้องถิ่น) ช่วยดูดกินตะไคร่น้ำที่เกาะก้อนหิน (บริเวณที่ชุมชนใช้น้ำ) ทำให้น้ำใสสะอาดด้วย

2) **ต้นไม้ใหญ่ริมตลิ่งที่ถูกน้ำป่าพัดหายไป** ทำให้ตลิ่งไม่มั่นคง ไม่มีรากไม้ให้ปลาอาศัยอยู่ เยาวชนเกาะสะเดิ่งจึงร่วมกันปลูก “ต้นมะตาด” และ “ต้นโก่เทอเดิ่ง (ภาษาถิ่น) หรือ ต้นไคร้ย้อย” ริมตลิ่งสองฝั่ง เพื่อ

รูปที่ 6 ภาพบันทึกโดยกลุ่มวิจัย (คุณณัฐพัชร์ ทองคำ)
ความรู้ของชุมชนบอกถึงความสำคัญของปลาเลียหิน (ชื่อท้องถิ่น) เพื่อดูดกินตะไคร่น้ำ ทำให้น้ำใสสะอาด

ยึดริมตลิ่งได้ดี เป็นที่อาศัยของปลาบางชนิด และเป็นอาหารธรรมชาติที่สามารถเก็บกินได้อนาคต

ข. การปรับตัวเมื่อต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ชุมชนรับรู้การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศใน 2 เรื่อง คือ “อากาศร้อนมากขึ้น” และ “ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล” ทั้งสองเหตุการณ์เกี่ยวข้องกับการทำกินโดยเฉพาะการทำไร่ข้าว โดยสองชุมชนที่ทำวิจัยได้กล่าวถึงการปรับตัวดังต่อไปนี้

การปรับตัวในการผลิต

1) การปรับวิธีการทำไร่ ในเรื่องการหยอดเมล็ดข้าว ด้วยฝนที่ไม่ตกต้องตามฤดูกาลและศัตรูข้าวจำพวกมดและแมลงเข้ามากินเมล็ดพันธุ์ข้าวมีมากขึ้น ทำให้เดิมหยอดข้าวไม่ถึง 10 เมล็ดต่อ 1 หลุม ต้องเพิ่มจำนวนเมล็ดข้าวมากขึ้นเพื่อเหลือเจริญเติบโตต่อไป เหตุผลที่ชาวบ้านไม่กำจัดศัตรูพืชเหล่านี้มาจากวิถีความเชื่อของชาวกะเหรี่ยงที่คำนึงถึงชีวิตพืชหรือสัตว์ จึงใช้วิธี “แบ่งปันแทนการทำลาย” เช่นเดียวกับการปลูกผักในไร่ ที่ต้องปลูกพืชผักเพิ่มให้หนู นก กระรอก หมูป่า ลิงกินแทนที่จะมากินข้าว ชาวบ้านมีวิธีสังเกตความเสี่ยงจากหนูและมีวิธีจัดการ เช่น ถ้าไม้ไผ่ออกดอกมากหนูจะมากินข้าวมาก ต้องขอข้าวเปลือกผู้อื่นมาซ่อม และการซ่อมข้าวต้องเผื่อนก หนูมากิน เผื่อเพื่อนบ้านมายืม หรือนำมาแบ่งปัน (แม่บ้าน, อายุ 40 ปี)

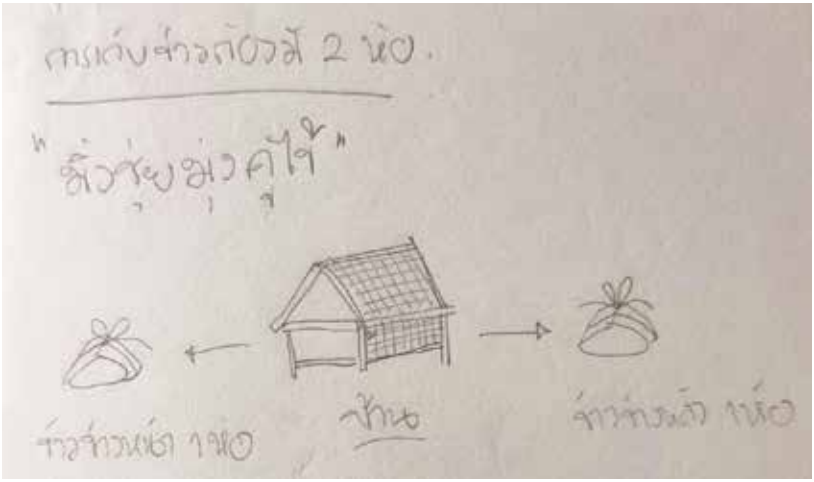
การทำนาข้าวในพื้นที่ลุ่มของหมู่บ้านสะเนพ่องเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากเมื่อฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล อากาศร้อน ศัตรูข้าวเพิ่มจำนวน ผลผลิตข้าวในไร่ลดลง การปรับวิถีข้าวไร่มาสู่นาข้าวจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของครอบครัวที่มีพื้นที่ลุ่ม โดยชาวบ้านยังคงใช้ภูมิปัญญารักษาธรรมชาติให้คงไว้ แม้นาข้าวปลูกผสมกับผักไม่ได้เหมือนไร่ข้าว แต่ปลูกผักบริเวณคันนาและเก็บกินแบ่งปันเพื่อนบ้านได้

2) การสืบต่อความรู้ของชุมชน ชุมชนกล่าวถึงคำสอนของคนรุ่นก่อนในการเตรียมทำไร่ว่า *“ที่ที่ไม่ใช่ของเรา..ก็ไม่ใช่ของเรา...ไม่งั้น ใครทำก็ได้ มันก็จะหมดไป”* หรือ *“การเลือกพื้นที่ทำไร่ หากดินอุดมสมบูรณ์มากต้องเป็นไร่ที่มีอายุ 15 - 20 ปี ต้นไม้ที่ขึ้น เช่น ไม้ไผ่ ไม้บง หญ้าคาจะขึ้น เวลาเราฟันไร่ เราจึงฟันต้นไผ่และต้นไม้บางชนิด ไม่ใช่ฟันป่า”* นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อที่ใช้เลือกพื้นที่ทำไร่และเคยมีบางคนไม่ทำตามพบกับความเจ็บป่วย เช่น *“หากพบเก้ง ต้องย้ายที่ทำไร่ เพราะการทำไร่จะไม่ดี ผลผลิตจะไม่ได้ผล...หากพบนกขุนแผนร้องทัก จะมีเหตุให้ทุกข์ยาก เกิดความยากลำบากกับตัวเอง”* นอกจากนี้ การทำไร่ต้องทำอย่างจริงจังเพื่อรับประกันให้ได้ผลผลิตเพียงพอสำหรับครอบครัวและแบ่งปันผู้อื่น ดังคำกล่าว *“ถ้าเราไม่ทำจริงจัง ผลที่ออกมาก็ไม่จริงจัง”*

คำว่า “มิ่งชุ่ยมุ่งคูไข้ (ภาษาถิ่น)” หมายถึง แต่ละบ้านต้องทำข้าวข้างหน้า 1 ห่อและข้าวข้างหลัง 1 ห่อ (รูปที่ 7) โดยข้าวห่อข้างหลังไว้สำหรับกินในปัจจุบัน ส่วนห่อข้างหน้าสำหรับกินในอนาคต เยาวชนในชุมชนบางคนให้ความหมายคำกล่าวนี้ว่า ข้าวห่อหลัง คือ ชาวโผล่วต้องมีความรู้ตามวิถีดั้งเดิม ส่วนข้าวห่อหน้า คือ ต้องแสวงหาความรู้จากข้างนอกมาปรับใช้รับมือกับสังคมภายนอกและการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

ความเชื่อหรือข้อห้ามที่บอกถึงแนวปฏิบัติในการทำไร่ อาจสะท้อนถึงการให้ทำไร่ด้วยความใส่ใจ ระมัดระวัง เผื่อแผ่ และแบ่งปันให้กับทั้งสัตว์และผู้คนรอบข้าง รวมทั้งประเมินความเสี่ยงหรือการเตรียมความพร้อมรับมือกับเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิด

3) การจ้างงานเพิ่มขึ้น ชุมชนกล่าวว่า *“ต้องรีบเร่งทำงานในไร่ให้ทันกับฝน”* เมื่อเข้าสู่ฤดูฝนก็ต้องรีบเร่งในการรื้อไร่ รีบเร่งหยอดข้าว ให้ทันกับฝนที่อาจมาช้าหรือเร็วกกว่าปกติ อีกทั้งปัญหาเรื่องหญ้าเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การตัดหญ้าในไร่เพื่อให้ข้าวเจริญเติบโตก็ต้องใช้เวลา ใช้แรงงานเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามด้วยวิถีของชุมชนที่

รูปที่ 7 ภาพบันทึกโดยกลุ่มวิจัย (คุณณัฐพัชร์ ทองคำ) ความรู้ของชุมชนที่ถูกส่งต่อคนรุ่นหลังผ่านคำบอกเล่าตีความได้หลายวิธีคิด เช่น ความสำคัญของการวางแผนระยะสั้น ระยะยาว

ยังรักษาไว้คือ “การเอาแรง” และ “ความเข้มแข็งในระบบเครือญาติ” บางครอบครัวจ้างแรงงานน้อยมาก แต่ใช้วิธีการเอาแรงจากเครือญาติและเพื่อนบ้านที่สนิทกัน และอาจตอบแทนด้วยเงินเพิ่มมากขึ้น

4) การนำเครื่องมือการเกษตรมาเป็นเครื่องทุ่นแรง ปัญหาหญ้าเติบโตเร็วบางรายต้องใช้เครื่องตัดหญ้า นอกจากนี้ยังมีการจ้างงานที่ใช้เครื่องตัดหญ้าเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การทำไร่ข้าวในพื้นที่ภูเขาไม่สามารถใช้เครื่องตัดหญ้าได้ ต้องใช้มือและมีดเพื่อตัดหญ้าที่แทรกในกอข้าวและไม่ทำให้ข้าวเสียหาย

5) การปลูกพืชผักสวนครัวในบริเวณรอบบ้าน เมื่อพืชผักที่เคยเก็บกินในป่าลดน้อยลง นอกเหนือจากเรื่องของภูมิอากาศที่เปลี่ยน ยังมาจากคนในหมู่บ้านเพิ่มขึ้น ดังนั้นจึงปลูกพืชผักที่ชอบกินบริเวณใกล้ ๆ บ้าน เพื่อความสะดวก รวดเร็ว

ด้วยวิถีแบ่งปันชาวบ้านจึงปลูกในปริมาณมากเพื่อแบ่งปันให้เครือญาติ ผู้สูงอายุ และเพื่อนบ้านที่สนิทกันได้ โดยยังคงปลูกแบบดั้งเดิมคือ ปลูกผสมหลายชนิด ทั้งพืชยืนต้น พืชล้มลุก บางครอบครัวเริ่มปลูกพืชชนิดใหม่ที่ต้องซื้อจากข้างนอก ทำการปลูกโดยการยกแปลง ปลูกเป็นแถว ซึ่งต้องใช้น้ำรดมากขึ้น ผักเหล่านี้นอกจากเก็บไว้กินแล้วยังขายให้เพื่อนบ้านเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว

การปรับตัวในการบริโภค การแปรรูปอาหาร

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษกิจ สังคม ที่แผ่ขยายเข้ามาในชุมชนกระทบกับวิถีการบริโภคของชุมชน เห็นได้จากร้านค้าที่เพิ่มขึ้นโดยมีสินค้าอาหารจากในเมืองมาขายมากขึ้น เช่น อาหารแปรรูปต่าง ๆ ขนมกรุบกรอบ รวมถึงเครื่องดื่มรสหวาน น้ำอัดลม และเครื่องดื่มบำรุงกำลังซึ่งขายดีในช่วงอากาศร้อน ในมุมมองโภชนาการหากดื่มต่อเนื่องอาจทำให้เกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ขณะเดียวกัน กลุ่มวิจัยสังเกตว่าสำรับอาหารดั้งเดิมก็ยังคงสืบเนื่องถึงปัจจุบันของชาวบ้าน ประกอบด้วย ข้าว น้ำพริก/พริกตำ ปลา ผัก (รูปที่ 8) กินได้ทั้งแบบสด ดอง เผา ต้ม แกงต่าง ๆ

รูปที่ 8 สำรับอาหารหลักของชาวกะเหรี่ยงโผล่ว: ข้าว น้ำพริก ผัก

รูปที่ 9 ต้มส้มป่อย ตัวอย่างอาหารประเภทต้มที่ขาดไม่ได้ในสำรับ

สิ่งที่จะขาดในสำรับไม่ได้ คือ ผักและอาหารที่มีน้ำแกง (รูปที่ 9) สำหรับพืชผัก ผลไม้ที่มีหลากหลายกว่า 300 ชนิด ส่วนใหญ่มีปริมาณน้ำกว่าร้อยละ 70 (โสพส ศิริไสย์ และกลุ่ม, 2552; Puwasatien, et al, 2015) มีความหลากหลายของอาหาร และมีส่วนช่วยในการดูแลสุขภาพ รสร้อนช่วยขับลมรสเย็นเหมาะกับโรคร้อนใน กระหายน้ำ อาทิ ผักปลัง ฟักทองอ่อน ยอดหรือดอกฟักทอง ฟักแตงต่าง ๆ (กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกและเครือข่าย, 2565) กลุ่มวิจัยพบว่า ชุมชนชาวโผล่วเก็บเมล็ดพันธุ์ปลูกฟักและแตงจำนวนหลากหลายพันธุ์ไว้ในไร่ข้าว

รูปที่ 10 แตงพันธุ์ดั้งเดิมชนิดต่าง ๆ ถูกเก็บเมล็ดและปลูกพร้อมในไร่ข้าว

ดังนั้น วัฒนธรรมอาหารชาวกะเหรี่ยงโผล่วกินพืชผักได้ทุกส่วน แม้มีการเข้ามาของรูปแบบอาหารจากตลาดภายนอก จากคำสอนของผู้เฒ่าผู้แก่ว่าให้อยู่อย่างพอดีพอประมาณ รู้จักใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า เช่น การเก็บผักในไร่ทำอาหารในครัวเรือนก็จะเก็บให้กินไม่เกิน 2 วัน นานกว่านั้นผักจะเน่าเสียได้ หรือหากจำเป็นต้องเก็บมาจากไร่ทั้งหมด ก็จะนำมาแบ่งปันเครือญาติ ผู้สูงอายุ และเพื่อนบ้าน ในฤดูร้อนก็เก็บพืชหัว เช่น เผือก มัน ฟักทอง ที่เน่าเสียยากและเก็บไว้กินได้นาน การเลือกปลูกพืชผักทั้งในไร่หรือที่ต่าง ๆ ต้องเลือกชนิดให้ตามฤดูกาล และนำมากินได้ตลอดฤดูกาลอีกด้วย

ในขณะที่อากาศร้อนมากขึ้น อาหารเน่าเสียง่าย ชุมชนยังคงใช้วิถีดั้งเดิมถนอมอาหาร ได้แก่ การย่างปิ้งปลาไว้กิน การนำผักมาห่อด้วยใบตองและชุบน้ำทิ้งไว้ในที่เย็นอากาศถ่ายเท เป็นต้น อย่างไรก็ตาม กลุ่มเยาวชนและแม่บ้านก็คิดจะนำผลผลิตการเกษตรที่อาจเน่าเสียง่ายมาถนอมและแปรรูป เช่น การทำน้ำพริกจากพริกในไร่ข้าว ปลาจากลำห้วยที่ได้รับการดูแลร่วมกันของคนในชุมชน ผลไม้กวนจากวัตถุดิบในท้องถิ่น เป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้พึ่งพาตนเองของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม

การสร้างภูมิคุ้มกันของคนในชุมชนศึกษาทั้งสองแห่งมีฐานทางวัฒนธรรมที่ยังคงสืบต่อกันมา แม้ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ด้วยระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่แน่นแฟ้น อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่ชัดเจน การคงวิถีไร่ข้าว ทำให้ชาวบ้านปรับตัวแบบค่อยเป็นค่อยไปและกลมกลืนกับธรรมชาติ โดยยังคงรักษาแหล่งอาหารให้มีกินมีใช้ตลอดปี ทั้งวิถีการทำไร่ข้าวที่ปลูกผักผสมผสานอย่างหลากหลาย การหมักดอง ตาก แห้ง เพื่อแปรผลผลิตไว้กินในยามขาดแคลนหรือเพื่อให้การกินอาหารมีรสชาติหลากหลาย รวมถึงความเชื่อแนวปฏิบัติต่าง ๆ ในการเลือกพื้นที่ทำไร่ การดูแลไร่ข้าว นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาที่ชุมชนยังคงพึ่งตนเองควบคู่

ไปกับการรักษาธรรมชาติ ด้วยแนวคิด **“การให้คงอยู่ ควบคู่ไปกับการปรับตัวแบบกลมกลืนกับธรรมชาติ”** ด้วยวิถีเช่นนี้จึงเป็นทางออกหนึ่งของชุมชนในการรับมือและปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เศรษฐกิจ สังคม ที่ควรได้นำมาเผยแพร่ แลกเปลี่ยนความรู้กับชุมชนต่าง ๆ เพื่อเป็นทางออกร่วมกันของสังคมไทย

บทสรุป

วิถีชุมชนชาวกะเหรี่ยงโผล่ว ในอดีตถึงปัจจุบันยังสัมพันธ์กับลำห้วย ฟ้า อากาศ และป่า เช่น ห้วยโรคี่ ห้วยน้ำสายหลักของคนใน ต.ไล่โว่ เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำที่เป็นอาหารให้ชุมชนกินตลอดปีโดยเฉพาะปลาหลากชนิด ป่าที่มีทั้งผืนดิน ต้นไม้ใหญ่ น้อย และต้นน้ำจากภูเขาสูง ทำให้เกิดความชุ่มชื้น เป็นพื้นที่อยู่ของพืชและสัตว์นานาชนิด ไร่หมุนเวียนเป็นแหล่งอาหารหลัก คือ ข้าว พริก และพืชผักการกิน แปรรูป ถนอมอาหารไว้กินอย่างต่อเนื่องโดยพึ่งพากับธรรมชาติอย่างใกล้ชิด

ชุมชนรับรู้ต่อความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศที่เด่นชัด คือ ฝนตกไม่ตรงตามฤดูกาล น้ำท่วมใหญ่ และภาวะร้อนที่ยาวนานกว่าอดีต คนในชุมชนส่วนหนึ่งเห็นว่าเป็น “เรื่องปกติ” ยังพอมีข้าว พืช ผัก ปลา ให้ได้กิน ยังไม่ได้ขาดแคลนอาหาร แต่บางส่วนเห็นว่าเป็น “เรื่องผิดปกติ” เพราะเริ่มกระทบวงกว้าง หากเกิดติดต่อกัน 3 ปี จะกระทบกับไร่หมุนเวียน

ผลกระทบจากความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศต่อระบบอาหารและการดำรงชีวิต

- ธรรมชาติบางพื้นที่เปลี่ยนไป เช่น ดินทรายพัดถมพื้นที่รอบบ้านและพื้นที่การเกษตรทำให้ปลูกพืชผักไม่ได้ หรือวังปลาถูกน้ำพัดทำให้แหล่งปลาใช้สำหรับเพาะขยายพันธุ์ลดลง

- ฝนตกไม่ตรงฤดูกาล ทำให้กระบวนการทำไร่เพิ่มขึ้น เช่น การดายหญ้า การเร่งเก็บเกี่ยวให้ทัน
- เกิดโรคระบาดในพืชและสัตว์ เช่น ต้นข้าวเกิดโรค หนูระบาด
- พืช/สัตว์บางชนิดลดลง เช่น ข้าวเสียหาย (เมล็ดลีบ ข้าวชี้น) พืชและสัตว์ดั้งเดิมลดลงหรือหายไป
- ผลผลิตข้าวลดลง ไม่เพียงพอบริโภค ต้องซื้อจากภายในชุมชนที่มีอยู่จำกัด หรือซื้อจากภายนอก
- การปรับวิถีข้าวไร่มาสู่นาข้าวซึ่งจำเป็นต้องพึ่งพาน้ำ บางปีน้ำไม่เพียงพอ ต้องมีเครื่องทุ่นแรง
- การปลูกพืชผักดั้งเดิมและสมัยใหม่รอบบ้านเพื่อให้มีกินตลอดปี ลดค่าใช้จ่าย ได้อาหารปลอดภัย

การปรับตัวจากผลกระทบ

- ลดความเสี่ยง เช่น เพิ่มจำนวนเมล็ดพันธุ์ข้าวปลูกจากเดิมเผื่อสูญเสีย และให้มีข้าวเพียงพอ
- การร่วมแรงกันทำไร่ มีทั้งขอแรงเพื่อนบ้าน และจ่ายค่าแรง เพื่อช่วยเก็บเกี่ยวข้าวให้ทันกับฝนที่มีความไม่แน่นอน คนรุ่นใหม่บางคนใช้เทคโนโลยีช่วยพยากรณ์อากาศ ร่วมกับการสังเกตลม ฟ้า ก้อนเมฆ
- ชุมชนฟื้นฟูธรรมชาติด้วยการตั้งข้อห้าม ข้อปฏิบัติอนุรักษ์พันธุ์ปลา ฟื้นฟูทรัพยากร อาทิ กำหนดเกณฑ์จับปลา ร่วมกับเพื่อนบ้านขยายพันธุ์ไม้ใหญ่สำหรับยึดริมตลิ่ง และยังเป็นแหล่งอาหารคนและสัตว์

- การสร้างเครือข่ายทำงานร่วมกับหลายภาคีภายนอก เพื่อเสริมความรู้ให้คนในชุมชนมีความสามารถหลากหลาย อาทิ การวิจัยด้านอาหาร โภชนาการ การสื่อสารอัตลักษณ์ของชุมชนที่เคารพธรรมชาติ (แม่น้ำและผืนดิน)ให้ตระหนักถึงคุณค่าของป่า เผยแพร่ข้อมูลต่อภายนอกให้เข้าใจและลดอคติต่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ร่วมกับป่า และยอมรับวิถีไร่หมุนเวียน ร่วมกันกำหนดขอบเขตพื้นที่การใช้ประโยชน์ตามวิถีวัฒนธรรม

- ผลผลิตข้าวไม่เพียงพอทำให้บางครอบครัวต้องซื้อข้าวกิน มีการปรับจากการแบ่งปันโดยให้ข้าวกับเพื่อนบ้าน ญาติมิตร เป็นการซื้อขายข้าว เพราะแต่ละครอบครัวเข้าใจผลกระทบที่ต่างมี

- เพิ่มรายได้ เช่น จำหน่ายผลผลิตในไร่ข้าวที่เหลือจากการกินในครอบครัว หรือการแปรรูปผลผลิตทั้งจากวิถีเดิม รวมถึงรูปแบบการผลิตใหม่ที่ได้รับความรู้จากเครือข่าย

- กรณีการทำนา มีการจัดหาอุปกรณ์ต่าง ๆ เข้ามาช่วยเพื่อให้มีน้ำพอใช้ในหน้าแล้ง แต่ในอีกด้านหนึ่งทำให้มีค่าใช้จ่าย ทำให้ต้องหารายได้เพิ่มมากขึ้นเมื่อเทียบกับในอดีต

“...เรารู้ว่า มันต้องเปลี่ยนไป...แต่ขอให้เปลี่ยนอย่างช้า...ให้เราตั้งหลักได้ก่อน...” คำกล่าวผู้เฒ่าบ่งบอกถึงการรับรู้และเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงรอบด้าน ชุมชนจึงร่วมดำเนินการเพื่อให้คงวิถีพึ่งพาธรรมชาติอย่างมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยเช่นกัน เช่น การสืบทอดการทำไร่หมุนเวียน กำหนดข้อปฏิบัติดูแลธรรมชาติตามวิถีวัฒนธรรมของชุมชน เสริมสร้างศักยภาพชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอระดับสากลเช่นกัน (Wittman, H., et al, 2021; FAO and Alliance of Bioversity International and CIAT, 2021)

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เศรษฐกิจ สังคมที่มีความซับซ้อนสูง ชุมชนอาศัยวัฒนธรรม ประเพณีดูแลระบบนิเวศและความกินดีอยู่ดี รัฐก็ใช้กฎหมาย นโยบายเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จึงควรที่จะมีนโยบายอย่างจริงจังในการคุ้มครองส่งเสริมสิทธิชุมชนกะเหรี่ยงโผล่วแห่งป่าทุ่งใหญ่ ให้มีวิถีนิเวศและวัฒนธรรม มีภูมิคุ้มกันในการรับมือต่อภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงที่เข้มแข็งยิ่งขึ้นไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกและเครือข่าย. (2565). โภชนศาสตร์ในภูมิปัญญาไทย.กรุงเทพฯ.บริษัทสามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพ) จำกัด.

กฤษฎา บุญชัย พรพนา ก๊วยเจริญและกลุ่ม. (2557). รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาไร่หมุนเวียนของกะเหรี่ยงเพื่อเสนอเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม.

กุลวดี แก่นสันติสุขมงคล. (2565). ภูมิคุ้มกันระบบนิเวศ-สังคม. นครปฐม. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.

วิชาติ บูรณะประเสริฐสุข (เขียน) เทพี จรัสจรุงเกียรติ (บก.). (2555). เรื่องเล่าจากชายแดนไทย-เมียนมา: ประกายไฟทางปัญญาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุจริตลักษณ์ ดีผดุง และสรินยา คำเมือง. ลักขณา ดาวรัตนหงษ์ (บรรณาธิการ). (2540). สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโป. โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมมิก จำกัด. กรุงเทพฯ.

สุริยา รัตนกุล และสมทรง บุรุษพัฒน์.ลักขณา ดาวรัตนหงษ์และวชิราภรณ์ วรรณดี (บรรณาธิการ). (2538). สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอ. โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมมิก จำกัด. กรุงเทพฯ.

โสพส ศิริไสย์ และกลุ่ม. (2552). รายงานวิจัยโครงการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการพัฒนาความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการในประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ (กะเหรี่ยง). สถาบันโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล.

สำนักงานกลุ่มกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. (2561). รายงานการจัดโครงการส่งเสริมสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์และคนไทยพลัดถิ่น “รวมญาติชาติพันธุ์ชาวเล: เหลียงหลังแลหน้า 9 ปี มติ ครม.” วันที่ 1-2 ธันวาคม 2561 ณ อนุสรณ์สึนามิบ้านน้ำเค็ม ต.บางม่วง อ.ตะกั่วป่า จ.พังงา.

บัณฑิต ไกรวิจิตร. (2559). การเผชิญกับภาพแทนของกะเหรี่ยงโผล่ว ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร (ปริญญานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานกลุ่มกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2564). กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย.

ส่วนมรดกโลกทางธรรมชาติ กองการต่างประเทศ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช.Thungyai - Huai Kha Khaeng Wildlife Sanctuaries. เข้าถึงได้จาก http://naturalworldheritage.dnp.go.th/

ThaiPublica. (2023). UN เตือน “ยุคโลกร้อนสิ้นสุดลงแล้ว” แต่เริ่มเข้าสู่ “ยุคโลกเดือด” Global Boiling. เข้าถึงได้จาก https://thaipublica.org/2023/07/un-chief-says-era-of-global-boiling-has-arrived/.

ภาษาอังกฤษ

Berkes, F., Folke, C., & Gadgil, M. (1994). Traditional ecological knowledge, biodiversity, resilience and sustainability. In Biodiversity conservation: Problems and policies. Papers from the Biodiversity Programme Beijer International Institute of Ecological Economics Royal Swedish Academy of Sciences (pp. 269-287). Dordrecht: Springer Netherlands.

Ford, J. D. (2009). Vulnerability of Inuit food systems to food insecurity as a consequence of climate change: a case study from Igloolik, Nunavut. Regional Environmental Change, 9, 83-100.

FAO and Alliance of Bioversity International and CIAT. (2021). Indigenous Peoples' food systems: Insights on sustainability and resilience in the front line of climate change. Rome

Ghoshal, S. (2014). Understanding food mile: an qualitative study on the concept of food mile. TSM Business Review, 2(2), 55.

Kuhnlein, H. V., & Receveur, O. (1996). Dietary change and traditional food systems of indigenous peoples. Annual review of nutrition, 16(1), 417-442.

Kuhnlein, H. V., Erasmus, B., & Spigelski, D. (2009). Indigenous Peoples' food systems: The many dimensions of culture, diversity and environment for nutrition and health. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO).

Pingault, N., Caron, P., Kalafatic, C., Allahoury, A., Fresco, L. O., Kennedy, E., et al. (2017). Nutrition and food systems. A report by the High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition of the Committee on World Food Security.

Puwasatien, P., Judprasong, K., Sridonpai, P., & Saiwan, T. (2015). Thai food composition tables. Salaya: Institute of Nutrition, Mahidol University.

Wittman, H., Arulingam, I., Cano, J. L., Mungai, C., Huambachano, M., Korzenszky, A., & White, B. (2021). Promoting Youth Engagement and Employment in Agriculture and Food Systems.

บทเรียนประสบการณ์เยาวชน คนบุ่งคล้าตื่นรู้ กู้วิกฤติโลกรวน

โดย สมาคมเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนลุ่มน้ำโขง 7 จังหวัดภาคอีสาน (คสข.)

พฤศจิกายน 2566

บทนำ

พื้นที่ ต.บุ่งคล้า อ.บุ่งคล้า จ.บึงกาฬ เป็นหนึ่งใน 93 ชุมชนริมโขงของภาคอีสานที่มีพื้นที่ติดแม่น้ำสายใหญ่ ที่ใช้ร่วมกับชุมชนในประเทศเพื่อนบ้านอีก 6 ประเทศ ก่อเป็นสายนทีแห่งชีวิตที่ผู้คนกว่า 60 ล้านคนพึ่งพา ทั้งเป็นแหล่งอาหาร แหล่งน้ำเพื่ออุปโภค บริโภค ท่องเที่ยว วิถีวัฒนธรรม โดยไหลผ่านดินแดนตั้งแต่จีนยูนนาน เมียนมา สปป.ลาว กัมพูชา และออกทะเลจีนใต้ที่ประเทศเวียดนาม

ต.บุ่งคล้า เป็นชุมชนเก่าแก่สมัยรัชกาลที่ 5 ปัจจุบันมีขนาด 1,252 ครัวเรือน 9 หมู่บ้าน ทิศเหนือติดกับแม่น้ำโขง ห่างจากฝั่งโขงของชุมชนบุ่งคล้าลึกเข้าไปในดินแดนสปป.ลาว ราว 30 กิโลเมตร จะเป็นช่องภูเขามีแม่น้ำเทินหรือแม่น้ำกะดิ่ง ความยาวกว่า 138 กิโลเมตร ไหลลงสู่แม่น้ำโขง บริเวณ

เหนือ ต.บุ่งคล้าจะมีเขื่อนน้ำเทิน 1 สูงตระหง่านเกือบ 200 เมตร ทำหน้าที่ผลิตกระแสไฟฟ้าส่งออกขายประเทศไทย

ส่วนทางทิศใต้ติดกับเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าภูวัวที่มีพื้นที่กว่าหนึ่งแสนไร่ แม่น้ำสายเล็กสายน้อยที่ไหลมารวมกันเป็น “น้ำเทิน” อาทิ น้ำคาตา น้ำโซค น้ำมอน น้ำเทิน น้ำน้อย น้ำเปย น้ำวัน แต่ละสายมีต้นน้ำจากเขตอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาตินากาย-น้ำเทิน มีพื้นที่ประมาณ 3,445 ตารางกิโลเมตรในบริเวณเทือกเขาอันนัมและที่ราบสูงนากาย ในแขวงคำม่วนและแขวงบอลิคำไซ ประเทศลาว ป่า “นากาย-น้ำเทิน” มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงมากแห่งหนึ่งของอาเซียน จึงไม่ต้องสงสัยว่าพื้นที่ที่แม่น้ำสาขาและแม่น้ำโขงสบกันจะเป็นแหล่งปลาชุกชุมเพียงใด เนื่องจากเป็นเส้นทางอพยพของปลาสองสายน้ำที่แหวกว่ายแลกเปลี่ยนกันในช่วงฤดูฝนน้ำหลากที่เป็นฤดูกาลวางไข่ และเป็นห้วงเวลาของความอุดมสมบูรณ์ที่คนแถบนี้ได้พึ่งพาอาศัย

เขื่อนแม่น้ำโขง (ที่มา:สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ)

แผนที่ชุมชนบุ่งคล้า (ที่มา:google)

บุ่งคล้า: ชื่อบ้านนามเมือง

“บุ่ง” เป็นระบบนิเวศย่อยในแม่น้ำโขง เป็นแอ่งกระทะ มีน้ำขัง จะพบในช่วงหน้าแล้ง ช่วงน้ำโขงลด เป็นแหล่งอนุบาลปลาตามธรรมชาติ มีสัตว์น้ำนานาชนิดทั้งกุ้งหอย ปู ปลา แมลงต่าง ๆ และมักมีต้นไม้พื้นถิ่นเติบโตตามขอบบุ่ง เช่น ต้นไคร้น้ำ ต้นคล้า ต้นหว้าน้ำ หากอยู่พื้นที่รอบในมักเป็นหนองน้ำ หรือพื้นที่ชุ่มน้ำที่ติดต่อกับห้วยหนอง คลอง บึงต่าง ๆ

“คล้า” เป็นต้นไม้พุ่มที่มักขึ้นตามบุ่ง ตามที่ราบลุ่ม ชาวบ้านมักใช้เปลือกทำเครื่องจักสาน เช่น กระติบข้าว เครื่องมือหาปลา เครื่องใช้ในครัวเรือน อดีตบุ่งคล้าอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพรรณธัญญาหารจากแหล่งน้ำในชุมชน ในแม่น้ำโขงและริมตลิ่ง สมุนไพรในป่าใกล้บ้าน

ชื่อหมู่บ้านต่าง ๆ บ่งบอกลักษณะธรรมชาติ เช่น บ้านท่าก้านเหลือง (ต้นก้านเหลือง) บุ่งกกยาง (ต้นยาง) บ้านเวินตม (น้ำ/ขี้โคลน) บ้านท่าสำราญ (บุ่ง) บ้านนาจาน (ต้นทองกวาว) บ้านขามเปี้ย (ต้นมะขามเตี้ยมาก สูงราว 180 เซนติเมตร) บ้านดอนจิก (ต้นจิก) บ้านดอนแพง (ต้นแพง) บ้านชำบอน (พื้นที่ชุ่มน้ำ มีป่าบอน) บ้านโนนกะลา (ภูมินิเวศคล้ายกะลามะพร้าวผ่าครึ่งวางคว่ำหน้า ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น “บ้านโนนสะอาด” ตามสภาพหมู่บ้านที่มีโนนสะอาดสะอ้าน) เป็นต้น

บุ่ง และภาพต้นคล้า การแปรรูปคล้าเป็นเครื่องจักสาน (ที่มา: คสข.)

ในอดีตชุมชนบุ่งคล้าอุดมสมบูรณ์ด้วยอาหารกุ้ง หอย ปู ปลา จากแม่น้ำโขงและลำน้ำสาขา ชาวบ้านปลูกผักริมตลิ่งรวมทั้งพืชพรรณอาหาร มีวิถีทำกินพึ่งพาธรรมชาติ ทำนา ทำสวน ทำไร่ และประมง ทั้งในแม่น้ำโขงและ

ภาพวาดวิถีชีวิตชุมชนบุ่งคล้าในอดีต (ที่มา: คสข.)

แหล่งน้ำธรรมชาติ ทิศใต้เป็นผืนป่าขนาดใหญ่ที่เป็นแหล่งอาหาร ต้นน้ำลำธาร และเป็นปอดฟอกอากาศสำหรับชุมชนแถบนี้ นอกจากนี้ ในฝั่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) บริเวณที่ตั้งของชุมชน ต.หนองเดิ่น เขตติดต่อ ต.บุ่งคล้า ยังมีแม่น้ำสายสำคัญของลาวคือ แม่น้ำเทิน ส่งผลให้แม่น้ำโขงบริเวณนี้ในอดีตมีปลาชุกชุมมากกว่า 100 ชนิด

เวลาผ่านไป 113 ปี ชุมชนเล่าสถานการณ์ปัจจุบันว่า ประสบปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม สุขภาพ และความมั่นคงทางอาหารจากการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงทั้งจากภูมิอากาศ และการสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำในต้นน้ำของจีนและ สปป.ลาว ส่งผลให้พันธุ์ปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติลดลง พื้นที่ริมแม่น้ำที่ชุมชนเคยอาศัยปลูกพืชผักถูกแทนที่ด้วยเขื่อนกันตลิ่งพัง แม้จะมีดินงอกจากการเปลี่ยนแปลงของ

ทิศทางน้ำแต่ก็ขาดความอุดมสมบูรณ์เป็นตะกอนทรายส่วนมาก อัตราการใช้สารเคมีทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนี้ ชุมชนอีก 6 หมู่บ้านรอบใน ยังเผชิญกับปัญหาช้างป่าที่มีจำนวนมากขึ้น และเข้ามาทำลายพืชผลทางการเกษตร

จากสถานการณ์ปัญหาสู่โจทย์การวิจัย

สภาองค์กรชุมชน ต.บุ่งคล้า เป็นกลุ่มองค์กรชุมชนที่มีเวทีการปรึกษาหารือเรื่องราวของชุมชน โดยคนในชุมชนเริ่มตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวและค้นหาสาเหตุหลัก มีเป้าประสงค์ในการศึกษาข้อมูลการเปลี่ยนแปลง ผลกระทบที่เกิดขึ้น จัดทำแผนการปรับตัวที่ชุมชนได้รับจากการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศและโครงการพัฒนาเขื่อนแม่น้ำโขง โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำร่องแก้ไขปัญหาความมั่นคงทางอาหาร ด้วยกระบวนการวิทยาศาสตร์พลเมืองที่เยาวชนมีส่วนร่วม และต้องการผลิตสื่อ

การประชุมปรึกษาหารือของสภาองค์กรชุมชนตำบลบุ่งคล้า (ที่มา: คสข.)

โจทย์วิจัยของคนในชุมชนจึงเริ่มจากคำถามสำคัญที่ต้องสืบค้นว่า ชุมชนมีประวัติการตั้งถิ่นฐานในอดีตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างไร มีปัจจัยอะไรที่ส่งผลเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน แนวทางแก้ไขปัญหาและปรับตัวของชุมชนควรเป็นอย่างไร การดำเนินงานของชุมชนที่ผ่านมามีทั้งสำเร็จและล้มเหลว มีรูปธรรมความสำเร็จที่ผ่านมาเพื่อขยายผลสู่พื้นที่อื่น ๆ

วิธีการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เน้นการสืบค้นข้อมูล ชวนกลุ่มผู้สูงอายุสนทนา ทบทวนเรื่องราวที่ผ่านมา และเชื่อมโยงสู่ปัจจุบันเคยมีอะไร ปัจจุบันเป็นอย่างไร ตั้งประเด็นพูดคุยเพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง เช่น ประวัติชุมชน การพึ่งพาธรรมชาติในอดีตถึงปัจจุบัน ผังทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งน้ำชุมชน ปฏิทินการเกษตร การใช้ประโยชน์ สถานการณ์ปัญหา การแก้ไขปัญหาในอดีต มีการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลเพิ่มเติม โดยชวนกลุ่มเยาวชนมาร่วมค้นหาคำตอบ ใช้แบบสัมภาษณ์และการสำรวจสภาพนิเวศ ค้นพบรูปธรรมความสำเร็จที่ชุมชนเคยดำเนินการ แนวทางการตั้งรับปรับตัวด้วยการฟื้นฟูธรรมชาติด้วยการจัดทำเขตอนุรักษ์ปลา กบ เขียด หอย กว่า 120 ไร่ โดยสำรวจพื้นที่เหมาะสมรวม 4 แห่ง คือ เขตอนุรักษ์หอยน้ำโขงวัดป่าบุ่งคล้าใต้ เขตอนุรักษ์สัตว์น้ำหน้าอ่างเก็บน้ำหน้าห้วยสหาย พื้นที่ 60 ไร่ บริเวณหนองกุดกว้าง บ้านบุ่งคล้าทุ่ง-บ้านดอนจิก พื้นที่ 50 ไร่ และห้วยก้านเหลืองบ้านดอนจิก พื้นที่ 10 ไร่เป็นพื้นที่เป้าหมาย โดยมีกลุ่มเยาวชนในพื้นที่เป็นตัวสำคัญในการสืบค้นและสื่อสารข้อมูล

ข้อค้นพบของชุมชนต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง

จากการสำรวจข้อมูล ชาวบ้านบุ่งคล้าตั้งข้อสังเกตสาเหตุการเปลี่ยนแปลงของชุมชน โดยเฉพาะแม่น้ำโขงที่ส่งผลกระทบในหลายด้าน ทั้งปัจจัยภายนอกชุมชนและปัจจัยภายในชุมชนว่า

1. การสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขง

ชาวบ้านเห็นพ้องถึงห้วงเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง ออกเป็น 3 ห้วงเวลา กล่าวคือ

ระยะแรก ก่อนมีเขื่อนกั้นแม่น้ำโขง

ก่อนจะมีเขื่อนในแม่น้ำโขง (ก่อนปี พ.ศ. 2536) ชุมชนยืนยันตรงกันว่า แม่น้ำโขงเป็นปกติ ขึ้นลงตามฤดูกาล และมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ คนในชุมชนได้พึ่งพาอาศัย การขึ้นลงของน้ำเป็นไปตามธรรมชาติ มีน้ำท่วมใหญ่ตามปริมาณฝนที่ตก ส่งผลให้เกิดน้ำท่วมใหญ่ เช่น ปี พ.ศ. 2509 ทรัพยากรมีความอุดมสมบูรณ์อย่างมาก

วิถีชุมชนคนบุ่งคล้าที่พึ่งพาสายน้ำ (ที่มา: เพจเฮือนไทญ้อ)

ระยะที่มีการก่อสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงสายหลัก (ปี พ.ศ. 2536 - 2560)

ช่วงนี้มีการก่อสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขงสายหลัก 8 เขื่อน ได้แก่ เขื่อนม่านวาน (พ.ศ. 2538) เขื่อนต้าเฉาชาน (พ.ศ. 2546) เขื่อนม่านวานขั้นที่ 2 (พ.ศ. 2550) เขื่อนจิ่งหง (พ.ศ. 2552) เขื่อนเสี่ยวหวาน (พ.ศ. 2553) เขื่อนนัวจาตู้และกอนเฉาเกียว (พ.ศ. 2555) เขื่อนโชวตู (พ.ศ. 2557) ชุมชนริมโขงภาคอีสานเริ่มเห็นการเปลี่ยนแปลงสำคัญ ๆ น้ำขึ้นลงในช่วง 2 - 3 วันและผิดฤดูกาล สอดคล้องกับระยะเวลาที่แต่ละเขื่อนสร้างเสร็จ อาทิ ปี พ.ศ. 2551 น้ำโขงเอ่อท่วมฉับพลันตลอดทั้ง 7 จังหวัดภาคอีสานทั้งที่ฝนในพื้นที่ตกไม่มาก และไม่มีการเตือนภัยเรื่องระดับน้ำจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างทันท่วงที ในปี พ.ศ. 2553 เกิดน้ำโขงแห้งสุดในรอบ 60 ปี ซึ่งพบว่าเป็นปีที่เขื่อนจิ่งหงและเขื่อนเสี่ยวหวานเริ่มกักเก็บน้ำ และในปี พ.ศ. 2556 น้ำท่วมหน้าหนาวกลางเดือนธันวาคม เนื่องจากมีฝนตกในจีนจึงเร่งระบายน้ำ ส่งผลให้น้ำท่วมแปลงพืชผักของชาวบ้านตลอดแนวโขง

เขื่อนในแม่น้ำโขง (ที่มา: Mymekong)

ระยะที่มีการก่อสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงสายหลัก (ปี พ.ศ. 2561 - ปัจจุบัน)

ตั้งแต่กลางปี พ.ศ. 2560 เป็นต้นมา มีการสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขงสายหลักเพิ่มอีก 6 แห่ง ได้แก่ เขื่อนเหมียวเหว่ย และเขื่อนต้าหัวเฉียว (พ.ศ. 2561) เขื่อนเหวงเติ้งและวุ่นอ่องหลง (พ.ศ. 2562) ประกอบกับเขื่อนไซยะบุรี ใน สปป.ลาว ซึ่งอยู่ห่างอ.เชียงคาน จังหวัดเลยในระยะ 300 กม. สร้างเสร็จตั้งแต่กลางปี พ.ศ. 2561 ส่งผลให้แม่น้ำโขงในฤดูฝนลดฮวบฮาบ 3 - 4 เมตรในวันเดียว และโดยเฉพาะเมื่อเดินเครื่องส่งกระแสไฟฟ้าในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2562 แม่น้ำโขงมีระดับน้ำต่ำลง ไหลเอื่อย และกลายเป็นสีฟ้าตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2562 ถึงพฤษภาคม พ.ศ. 2563 จากนั้นแม่น้ำโขงก็อยู่ในภาวะคาดเดาไม่ได้ แห้งสุด และผันผวนขึ้นลงรายวัน

2. เหมืองทราย การดูดหินดูดทรายตลอดแนวโขงเกิดขึ้นจำนวนมาก ทำให้ท้องน้ำลึกขึ้น หินเป็นที่ยึดเกาะของไข่ปลา เป็นที่อยู่อาศัยของแมลงผิวดินที่เป็นอาหารปลาหลายชนิด การดูดทรายยังทำลายต้นไคร้น้ำและพืชน้ำทุกชนิดซึ่งเป็นบ้านปลาไปด้วย เกิดการพังทลายของตลิ่ง ตะกอนทรายย้ายที่ พัดพามาทับถมบริเวณหาดท่าสำราญ ทำให้เกิดดินงอกกว่า 200 ไร่

3. การสร้างเขื่อนกันตลิ่งพัง ทำให้ชาวบ้านสูญพื้นที่เพาะปลูกฤดูแล้งที่อุดมสมบูรณ์ไปมากจากการทำเขื่อนด้วยหินภูเขาแต่ละแห่ง มีการทำเขื่อนกันตลิ่งพังไม่พร้อมกัน ทำลายพืชริมน้ำทำหน้าที่ให้ปลาหลบซ่อน ที่เกาะยึดวางไข่ ตลิ่งโขงที่เป็นที่อยู่ของไส้เดือนแม่น้ำโขงหรือขี้ถักแถซึ่งเป็นอาหารปลา และเป็นที่วางไข่ของนกนานาชนิดก็หายไปด้วย พืชริมตลิ่งที่เป็นอาหารของปลาก็หายไปเช่นกัน

4. การเปลี่ยนแปลงของสภาวะภูมิอากาศ โจทย์ยากที่ต้องสืบค้นและผลกระทบต่อชุมชน การเปลี่ยนแปลงด้านสภาวะภูมิอากาศที่ชุมชนเล่าถึง

สัมภาษณ์ชาวประมง (ที่มา: คสข.)

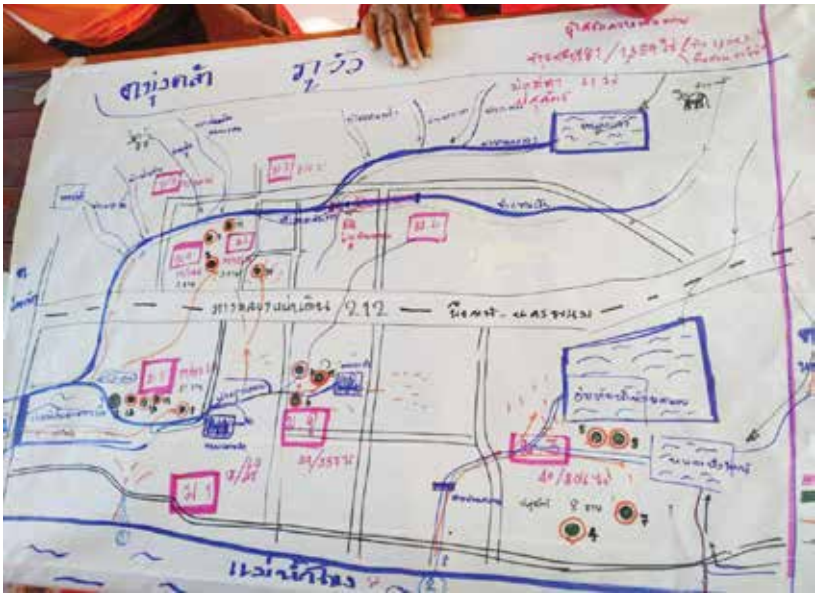
การเปลี่ยนแปลงได้คือ **ปริมาณน้ำฝนและอุณหภูมิที่แปรปรวน** แล้งจัด น้ำท่วมและหนาวจัด ส่งผลต่อการใช้ชีวิต **การปลูกพืช** ชาวประมงพื้นบ้านให้ข้อสังเกตว่า อุณหภูมิที่ร้อนจัด ประกอบกับแม่น้ำโขงใสมีตะกอนน้อยลง ทำให้เกิดไกหรือเทาจำนวนมาก ในช่วง 2 - 3 ปีที่ผ่านมา พบว่าปลากินพืชมีมากขึ้นกว่าปลากินเนื้อหรือปลากินแมลง เช่น ปลาตะเพียน **ความร้อนของน้ำ** ท้องน้ำของแม่น้ำโขงที่ตื้นขึ้น ทำให้ปลาหลบไปอยู่ร่องน้ำลึก ชาวประมงอย่างคุณธงชัย โคตรรัตน์ เล่าว่า ภูมิปัญญาการหาปลาในแต่ละฤดูกาลใช้ไม่ได้กับการหาปลาในปัจจุบัน เพราะทุกอย่างเปลี่ยนไปหมด ไม่รู้ใจกันเช่นเคย

โดยเฉพาะอุทกภัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ชุมชนตั้งข้อสังเกตว่า เมื่อก่อนฝนตกหนักจะคาดเดาได้ว่าพื้นที่ริมโขงจะได้รับผลกระทบเป็นอันดับแรก ระยะเวลาการท่วมจะ

ไม่ยาวนานเกิน 1 สัปดาห์ แต่ในระยะหลัง ๆ ฝนจะตกยากจะคาดเดา บางปีแล้ง บางปีตกมาก สร้างความเสียหายเกือบทุกชุมชนแตกต่างกัน ซึ่งชุมชนบันทึกข้อมูล ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ปริมาณฝน อุณหภูมิ เพื่อค้นหาสาเหตุเพื่อใช้ปรับตัวในอนาคต

- ปี พ.ศ. 2509 น้ำท่วมพื้นที่ริมโขงบ้านบุ่งคล้า ม.1,บุ่งคล้าเหนือ ม.3, บ้านดอนจิก ม.5, บ้านซำบอน ม.8
- ปี พ.ศ. 2514 น้ำท่วมบ้านโนนสะอาด ม.9
- ปี พ.ศ. 2516 น้ำท่วมพื้นที่ริมโขงบุ่งคล้า ม.1,บุ่งคล้าเหนือ ม.3, บ้านดอนจิก ม.5
- ปี พ.ศ. 2519 น้ำท่วมบ้านดอนจิก ม.5
- ปี พ.ศ. 2522 น้ำท่วมบ้านบุ่งคล้าทุ่ง ม.2
- ปี พ.ศ. 2557 เกิดบั้งไฟพญานาคขึ้นในแม่น้ำโขงในคืนสิ้นปีก่อนปีใหม่ บริเวณบ้านบุ่งคล้าเหนือ ม.3
- ปี พ.ศ. 2560 เกิดดินงอกริมโขง และเริ่มพัฒนาเป็นหาดท่องเที่ยว หาดท่าสำราญในฤดูน้ำลด ภายหลังเป็นพื้นที่เพาะปลูกเกษตรฤดูแล้ง
- ปี พ.ศ. 2561 - 2564 น้ำท่วมทุกชุมชน

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการจัดการน้ำของประเทศเพื่อนบ้าน ส่งผลให้เกิดอุทกภัยที่ ต.บุ่งคล้า การจัดการน้ำชุมชนที่ ต.บุ่งคล้า ออกแบบการบริหารจัดการน้ำ ไม่สามารถแก้ไขปัญหาน้ำโขงท่วมในปี พ.ศ. 2561 ได้ เนื่องจาก

การจำลองเส้นทางการไหลของน้ำ ช่วงน้ำท่วมปี พ.ศ. 2561 ในพื้นที่ ต.บุ่งคล้า (ที่มา: คสข.)

แม่น้ำโขงเริ่มมีระดับสูงตั้งแต่กลางเดือนสิงหาคมต่อเนื่องถึงกลางเดือนกันยายน พ.ศ. 2561 ส่งผลให้เกิดน้ำท่วมพื้นที่ทำกินและหมู่บ้านติดแม่น้ำโขงของ ต.บุ่งคล้า ทั้งหมด รวมทั้งแม่น้ำโขงไหลย้อนเข้าไปตามลำห้วยขามเปี้ย และห้วยสหาย ประกอบกับสภาพฝนตกหนัก และการปล่อยน้ำจากเขื่อนในลาว การหนุนของแม่น้ำโขงด้านท้ายน้ำทำให้แม่น้ำโขงในบริเวณจังหวัดบึงกาฬระบายช้าส่งผลให้ระดับน้ำยังคงสูงเกือบตลอดสิงหาคม - กันยายน พื้นที่ประสบภัย 8 หมู่บ้าน เกษตรกร 181 ราย พื้นที่นาข้าวเสียหาย 1,304 ไร่ พืชสวนอื่น ๆ 55 ไร่ ความเสียหายยังไม่ครอบคลุมบ้านเรือน การซ่อมแซมสาธารณะ ต้นทุนผลิตการเกษตร อาชีพที่แท้จริง รวมทั้งการเสียโอกาสประกอบอาชีพช่วงน้ำท่วม

สรุปผลกระทบต่อชุมชนในภาพรวม

ประเด็นผลกระทบ	อดีต	ปัจจุบัน	สาเหตุ
ชนิดพืชพรรณและป่าไม้			
	พืชริมตลิ่งและเกาะกลางโขงที่เป็นอาหารคน อาหารปลา มีกว่า 15 ชนิด นอกนั้นเป็นพืชเศรษฐกิจที่ปลูกริมฝั่ง	เหลือ 5 ชนิดคือ ผักซีช้าง ผักกุ่ม ผักหม หมเกลือ และเพิ่มปริมาณขึ้นคือ หน่ออ้อ และเทาหรือไก	น้ำขึ้นลงผิดฤดูกาล ตะกอนทราย เกาะดอน ย้ายที่ พืชน้ำหายไปด้วย
ปลา นก แมลงต่าง ๆ			
	ชาวประมงบุ่งคล้าเคยมี **พันธุ์ปลา**ในแม่น้ำโขง เมื่อปี พ.ศ. 2554 – 2556 จำนวน 93 ชนิด **แมลง** เคยมีแมงปอ ชีปะขาว ไส้เดือน สัตว์น้ำอื่น ๆ เคยมีกุ้ง หอยหิน หอยกาบ หอยทราย หอยลายน้ำโขง **นก** มีหลากหลายชนิด มีหนู และสัตว์อื่น ๆ ริมตลิ่งและเกาะกลางโขงมากกว่า 10 ชนิด	พันธุ์ปลาที่คงเหลือจำนวน 15 ชนิด และปลาที่เพิ่มมากขึ้นในเชิงปริมาณคือ ปลาตะเพียน (กินพืช) เริ่มทำเขตอนุรักษ์ วังหอย วังปู กบ เขียด ในแหล่งน้ำลำห้วยสหาย	ระดับน้ำเปลี่ยนแปลงรายวัน น้ำไม่หลากเข้าลำห้วย แม่น้ำโขงกว้างขึ้นตื้นเขินขึ้น ปลาไม่เข้าห้วย น้ำเทิน / น้ำปากกะดิ่ง มีการก่อสร้างเขื่อนน้ำเทิน 1 และในปี พ.ศ. 2565 มีผลต่อการลดลงของปริมาณสัตว์น้ำ และสัตว์อื่น ๆ ชาวบ้านระบุว่าเกิดจากการจัดการน้ำของเขื่อนกั้นน้ำโขง กักน้ำไว้ และเขื่อนกันตลิ่งพัง ที่ทำให้กระแสน้ำเปลี่ยนทิศทาง และน้ำใส ทำให้เกิดไกจำนวนมาก

ประเด็นผลกระทบ	อดีต	ปัจจุบัน	สาเหตุ
		เกาะแก่ง ดอน	
	แม่น้ำโขงที่ไหลผ่านบริเวณนี้ ในฤดูแล้งจะเคยเห็นดอนและหาดชัดเจน คือ ดอนกลางน้ำบริเวณปากกระดิ่ง ใน ต.หนองเดิ่น หาดสำราญ ต.บุ่งคล้า และดอนกลาง ต.โคกกว้าง ระบบนิเวศย่อยประกอบด้วย หนอง เวิน ดอน หาด ห้วยลวงมอง	แก่งขึ้นกในบริเวณ ต.หนองเดิ่น หายไป สภาพเกาะ ดอน เปลี่ยนแปลงอย่างมาก มีทั้งหายไปและงอกใหม่	กระแสน้ำเปลี่ยนแปลง น้ำขึ้นลง ตะกอนทรายย้ายที่
		ทราย หาด	
	หาดสำราญ ต.บุ่งคล้า	มีสันดอนเกิดใหม่ติดหาดท่าสำราญ ตั้งแต่หมู่ 3 ถึงหมู่ 1 ต.บุ่งคล้างอกใหม่ ประมาณ 200 ไร่ พื้นที่เกษตรริมโขง ต.หนองเดิ่นหายไปทั้งหมด แต่มีหาดทรายขาวไปโผล่ที่ฝั่ง สปป.ลาว	ตะกอนทรายย้ายที่ เพราะน้ำขึ้นลง ทิศทางน้ำเปลี่ยน ปริมาณน้ำในแต่ละฤดูกาลไม่เป็นธรรมชาติ
		หนอง บึง ลำน้ำเล็ก ๆ บุ่ง	
	มีหนองน้ำธรรมชาติจำนวนมาก มีลำห้วยเชื่อมต่อกับแม่น้ำโขงโดยตรง เป็นช่องทางที่ปลาจากแม่น้ำโขงจะว่ายเข้ามาผสมพันธุ์วางไข่ และเจริญเติบโตช่วงฤดูฝนเป็นแหล่งประมงของชุมชน เช่น หนองบึงใหญ่, หนองแวง, ห้วยสหาย, ห้วยขามเปี้ย, ห้วยบังบาตร, ห้วยภูทอก, ห้วยหนองเดิ่น และห้วยเล็บมือ	ลำน้ำตื้นเขิน ลำห้วยกุดแคนตำบลบุ่งคล้าตอนล่างหายไป หมดสภาพลำห้วย	

ประเด็นผลกระทบ	อดีต	ปัจจุบัน	สาเหตุ
		แหล่งท่องเที่ยว	
	หาดท่าสำราญ	ต.บุ่งคล้า ได้หาดใหม่ พื้นที่กว่า 200 ไร่	น้ำท่วมหน้าแล้ง แห้งหน้าฝน ขึ้นลงผิดปกติ
		เรือ	
	ต.บุ่งคล้าเคยมี 70 ลำ ทำหน้าที่หาปลา	ต.บุ่งคล้า คงเหลือ 22 ลำ ยังคงหาปลา อีกเกือบ 50 ลำทำหน้าที่ขนสินค้าข้ามฟาก บริเวณจุดผ่อนปรน	ละทิ้งอาชีพประมง และไปทำหน้าที่รับจ้าง เนื่องจากหาปลาไม่ได้เหมือนเดิม
		เครื่องมือหาปลาทุกชนิด	
	เคยมีเครื่องมือ 8 ชนิด เช่น เบ็ด มอง ขา จั่น ลอบ ตุ้ม มองอู่ มองลาก	บุ่งคล้ายังเหลือ 8 ชนิด	ชาวประมงลดลง เพราะน้ำโขงผิดปกติ จากเขื่อนกั้นน้ำโขง
		พิธีกรรม	
	ไหลเรือไฟ แข่งเรือ ลอยกระทง เลี้ยงลวงมอง เลี้ยงขึ้น เลี้ยงลง	ยังมีเหมือนเดิม แต่สถานที่เปลี่ยนทุกปี เนื่องจากร่องน้ำลึก เปลี่ยนไปชิดฝั่ง สปป.ลาว ย้ายสถานที่จัดงานทุกปี	น้ำโขงผิดปกติจาก การบริหารจัดการน้ำ ของเขื่อนกั้นน้ำโขง

การตั้งรับปรับตัวของชุมชนบุ่งคล้า

ชุมชน ต.บุ่งคล้า มีกระบวนการปรับตัวจัดการความเสี่ยง ลดผลกระทบ สร้างภูมิคุ้มกันที่หลากหลาย สรุปได้ดังนี้

1. การทบทวนข้อมูลและการจัดการน้ำชุมชน สภาองค์กรชุมชน ต.บุ่งคล้า และท้องถิ่นท้องที่ จัดตั้งคณะกรรมการจัดการน้ำชุมชนเพื่อสำรวจ ออกแบบ วางแผนการจัดการน้ำชุมชน โดยมีภาคีสำคัญคือ มูลนิธิอุทกพัฒน์

แสดงการจัดการน้ำชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ (ที่มา: คสข.)

สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ อย่างไรก็ตาม ผลพวงของการจัดการน้ำชุมชนยังขาดวิชาการด้านผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น ระบบนิเวศย่อย “บึง” หรือพื้นที่ชุ่มน้ำมีศักยภาพกักเก็บคาร์บอนมากกว่าป่าไม้ การเชื่อมโยงเส้นเชื่อมสายน้ำเพื่อเป็นกันชนของระบบนิเวศย่อยที่ส่งผลต่อภูมิทัศน์ การเชื่อมโยงนโยบายพลังงานที่ส่งผลต่อการจัดการน้ำทั้งในภาพรวมและแต่ละชุมชน ทำให้แต่ละชุมชนที่ประสบปัญหาคิดค้นหาวิธีจัดการน้ำที่เน้นกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้งเพื่อการเกษตร ประปา มากกว่าหล่อเลี้ยงระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ เราจึงมักเห็นการทำฝายที่ไม่มีทางผ่านปลา การขุดลอกที่ต้องการปริมาณน้ำให้มากที่สุด ละเลยพืชพรรณ และทรัพยากรสัตว์น้ำท้องถิ่น

2. การสร้างทางเลือกอาชีพที่หลากหลาย ทั้งพืชเศรษฐกิจ การรวมกลุ่มเพื่อรวมผลผลิต และต่อรองทางการตลาด การจัดทำแผนเพื่อขอรับการสนับสนุนจากราชการหรือเอกชน แม้จะเป็นกิจกรรม CSR ของบริษัทสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำที่เป็นต้นตอของปัญหาในภาพรวมก็ตาม นอกจากนี้ การทำเกษตรผสมผสานเพื่อลดความเสี่ยงการตลาด และเป็นการเพิ่มอาหารในครัวเรือน

3. การวางแผนพัฒนาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม เพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ ชุมชนได้สืบค้นสิ่งที่เคยมีในอดีต และพยายามหาทางออกในการฟื้นฟูอนุรักษ์ โดยกำหนดเขตอนุรักษ์จำนวน 4 แห่ง กำหนดกติกาการตั้งกองทุนซื้อพันธุ์ปลา โดยรับซื้อปลาจากชาวประมงพื้นบ้านเพื่อปล่อยลงแหล่งน้ำสาธารณะในเขตอนุรักษ์

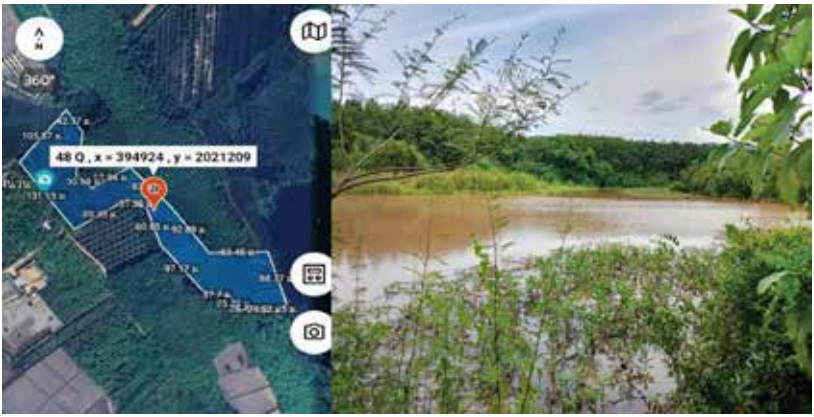
พื้นที่ปล่อยปลาในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำสาธารณะ

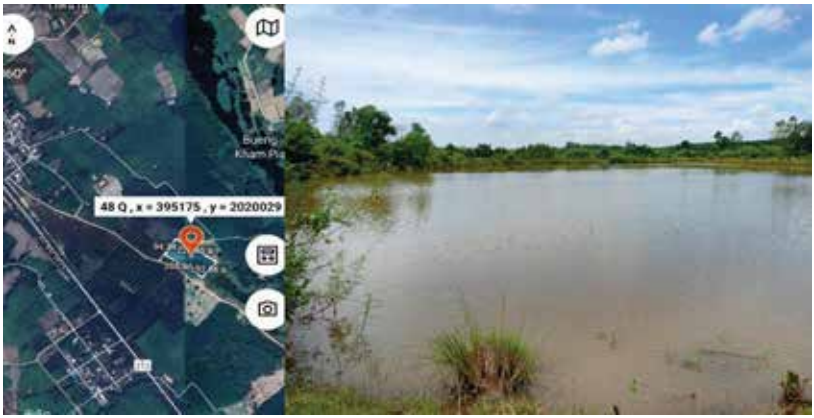
พื้นที่บริเวณวัดป่าบุ่งคล้า หมู่ที่ 1 พื้นอนุรักษ์ที่เดิม พื้นที่ 22 ไร่

พื้นที่หน้าอ่างเก็บน้ำห้วยสหาย พื้นอนุรักษ์ที่เดิม พื้นที่ 40 ไร่ (ที่มา: คสข.)

บริเวณหนองกุดกว้าง พื้นอนุรักษ์ที่เดิม พื้นที่ 20 ไร่ (ที่มา: คสข.)

พื้นที่ห้วยก้านเหลือง พื้นอนุรักษ์ที่ใหม่ พื้นที่จำนวน 13 ไร่ (ที่มา: คสข.)

มีการเพาะขยายพันธุ์กบเพื่อมอบให้สมาชิกปล่อยเลี้ยงในครัวเรือนหัวไร่ปลายนา และปล่อยในเขตอนุรักษ์ โดยจัดซื้อพ่อพันธุ์แม่พันธ์กบ จำนวน 50 คู่ และอยู่ระหว่างการเพาะพันธุ์เพื่อเตรียมปล่อยในเขตอนุรักษ์ในช่วงฤดูฝนที่จะถึง รวมทั้งส่งเสริมให้สมาชิกนำไปเลี้ยงในครัวเรือนหัวไร่ปลายนา

การเพาะพันธุ์กบ (ที่มา: คสข.)

4. การวางแผนและพัฒนาเมืองตามฉากทัศน์ของชุมชน เช่น การปรับปรุงภูมิทัศน์ริมโขง การจัดทำแผนพัฒนาเมือง การจัดเทศกาลแข่งเรือยาวสองฝั่งโขง เชื่อมโยงการค้าขายสองฝั่งโขง การศึกษาข้อมูลผลกระทบแม่น้ำโขง การจัดการดินงอกและวางแผนการผลิต การจัดการน้ำชุมชน ทำแผนป้องกันภัยพิบัติทางน้ำ การแก้ไขปัญหาช้างป่าทำลายผลผลิตการเกษตรพื้นที่รอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว

ผลที่เกิดขึ้น จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส ความท้าทายของชุมชน

1. มีการทบทวนข้อมูลและอภิปรายต่อยอด และนำข้อมูลมาใช้ในการทำกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา

2. กลุ่มอาชีพ กลุ่มทางสังคมที่ร่วมโครงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีความมั่นใจและทำกิจกรรมต่อเนื่อง เช่น กลุ่มสตรีปลูกผักปลอดสารพิษ กลุ่มโฮมเสตย์เฮือนไทญ้อ กลุ่มเยาวชน และกลุ่มผู้สูงอายุที่สนใจป้องกันแก้ไขปัญหาภัยพิบัติ การฟื้นฟูเขตอนุรักษ์ สภาองค์กรชุมชนตำบลประสานแผนความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างเข้มแข็ง หนุนเสริมชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

3. มีแผนการปรับตัวของชุมชนชัดเจนขึ้น เช่น จัดทำเขตอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ฯ ทั้ง 4 แห่ง การเพาะพันธุ์กบ เขียดให้สมาชิกและปล่อยในเขตอนุรักษ์ การจัดตั้งกองทุนปลาเพื่อรับซื้อปลาขนาดเล็กจากแม่น้ำโขงเพื่อปล่อยในเขตอนุรักษ์

4. เห็นข้อจำกัดการแก้ปัญหา เช่น ความรู้ความเข้าใจเรื่องโลกร้อนของคนในชุมชน การเชื่อมโยงภาพใหญ่กับสถานการณ์ปัญหาระดับชุมชน ที่ยังต้องศึกษาข้อมูลวิทยาศาสตร์ เช่น ปริมาณน้ำฝน อุณหภูมิ ความแรงลม ความตื้นเขิน ระดับความลึกของน้ำ การวัดตะกอน เพื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนมากขึ้น

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

สภาองค์กรชุมชน ต.บุ่งคล้าได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน พบเหตุผลการตั้งถิ่นฐานที่เหมาะสม ธรรมชาติที่ชุมชนเคยมี และสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ชุมชนสัมผัสการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ แต่ยังขาดการสืบค้นข้อมูลวิทยาศาสตร์ให้ชัดเจนเพื่อกำหนดแนวทางป้องกันแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม ความพยายามแก้ไขปัญหาเดิมที่ชุมชนพยายามตั้งรับปรับตัว ทำให้ชุมชนเลือกที่จะต่อยอดการฟื้นฟูธรรมชาติให้คืนความอุดมสมบูรณ์ ใช้กระบวนการธรรมนูญชุมชนในการจัดทำเขตอนุรักษ์ปลา กบ เขียด การตั้งกติกาห้ามจับและปล่อย การเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำ เป็นสิ่งที่ชุมชนได้ดำเนินการในเบื้องต้น

สิ่งที่ยังไม่บรรลุผลสำเร็จ เป็นเรื่องของการออกแบบการสื่อสารของกลุ่มเยาวชน จากงบประมาณไม่เพียงพอ รวมทั้งกลุ่มเยาวชนศึกษาตามอัธยาศัยเคลื่อนย้ายถิ่นฐานสูง ทำให้การทำกิจกรรมไม่ต่อเนื่อง

แม้ชุมชนตื่นตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ แต่ยังต้องอาศัยข้อมูล การศึกษาอย่างเป็นกระบวนการ และกระตุ้นให้เห็นถึงปัจจัยสาเหตุว่าอะไรเป็นสิ่งที่ชุมชนทำได้ หรือนอกเหนือการควบคุม และมีความมั่นใจ สามารถสะท้อนและผลักดันนโยบายรัฐ

นอกจากนี้ การสื่อสารผ่านช่องทางต่าง ๆ ต้องย่อยข้อมูลให้คนในชุมชนเข้าใจง่าย ควรมีหลักสูตรวิชาเกี่ยวกับเรื่องโลกร้อนโดยเฉพาะให้กับเด็กและเยาวชนในระบบ เพื่อสร้างความเข้าใจและออกแบบการแก้ปัญหาโดยชุมชนมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง

ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ต่อรายงานวิจัย ชุมชนกับการปรับตัว ในภูมิอากาศที่แปรปรวน

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็น
1) รศ.ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง
2) ดร.อัศมน ลิ่มสกุล กรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
3) ดร.สมศักดิ์ สุขวงศ์
4) ความเห็นพี่น้องชุมชนจากเวที

ความเห็นของ รศ.ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง

1. เรื่อง ความมั่นคงอาหารเกษตรกรในภาวะโลกร้อน
โดย คุณสุเมธ ปานจำลอง

เรารับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างไร กรณีนี้ชี้ให้เห็นว่าต้องเปลี่ยน หรือออกจากระบบการผลิตแบบเดิม หรือปฏิวัติเขียว ที่ผ่านมาเราเข้าไปสู่การผลิตแบบเคมี บทเรียนโครงการต่าง ๆ ของรัฐมีปัญหาในแง่การจัดการ เช่น ทำนาอินทรีย์ ไม่ใช่ข้าว กข.แบบภาคกลาง ดังนั้น หากจะต้องปรับเปลี่ยนระบบการผลิต ชาวบ้านต้องมีเมล็ดพันธุ์ของตัวเองก่อน

บทเรียน คือ ต้องสร้างความรู้กับชุมชน เช่น งานวิจัยแบบ CBR การวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยชาวบ้านเป็นพระเอก ตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ เช่น คุณชัยพร พรมพรรณ จ.สุพรรณ สามารถทำนาแบบ GAP พื้นที่ร้อยกว่าไร่

โดยสรุป คือ เรารับมือสภาวะโลกร้อนด้วยเกษตรแบบปฏิวัติเขียวเพียงอย่างเดียวไม่ได้ แต่ต้องปรับเป็นเกษตรนิเวศ ต้องมีความรู้ เทคโนโลยี และเมล็ดพันธุ์ของชุมชน เช่น ปัญหาดินแห้ง งานวิจัยของอาจารย์จตุพรพบว่าหากปรับเป็นเกษตรอินทรีย์จะช่วยให้ดินอุ้มน้ำได้ ไม่หลากท่วมแล้วแห้งหายไป และหากจะมีความต่อเนื่องจะต้องมีนโยบายและการวิจัย CBR สนับสนุน

2. เรื่อง เยาวชนบุ่งคล้าเรียนรู้วิถีนิเวศในภาวะโลกร้อน
โดย คุณอ้อมบุญ ทิพย์สุนา

เรื่องเยาวชนบุ่งคล้า เรื่องสำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงแม่น้ำโขงจากฝีมือมนุษย์ โครงการพัฒนาต่าง ๆ เช่น เขื่อนภูงอย อยู่ระหว่างการศึกษา หากสร้างจริงจะท่วมแก่งตะนะ ซึ่งเขื่อนปากมูลก็ท่วมไปแล้ว ประเด็นสำคัญของงานวิจัยคือ ชี้ให้เห็นภาพจากผลกระทบโครงการขนาดใหญ่ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การทำงานวิจัย เกิดกลุ่มเยาวชนและเครือข่ายแล้ว แต่ปัญหาใหญ่มาก เช่น เขื่อนภูงอย เครือข่ายประชาสังคมที่อุบลราชธานีก็ติดตามเรื่องนี้อยู่ว่า อาจจะทำให้น้ำท่วม อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี มากขึ้นอีก

ประเด็นข้างหน้า คือ การทำงานการจัดการระดับชุมชนไม่พอ อาจจะต้องเชื่อมเครือข่ายประชาสังคม เพราะประเด็นใหญ่เรื่องผลกระทบจากการลงทุนข้ามพรมแดน ขาดธรรมาภิบาล ข้ออ้างที่ได้ยินบ่อย ๆ คือ หากเราไม่ทำ จีนก็ทำ

3. เรื่อง ป่าชุมชนสระแก้วกับภูมิคุ้มกันโลกร้อน กรณีบ้านพร้าว
โดย คุณระวี ถาวร

เรื่องป่าชุมชน บ้านพร้าว จ.สระแก้ว สะท้อนว่าการจัดการโลกร้อนการลดคาร์บอนของรัฐเป็นการจัดการบนฐานรัฐอำนาจนิยม เช่น โครงการปลูกป่าต่าง ๆ แต่งานวิจัยแบบ CBR โดยชุมชนทำวิจัยบนฐานสิทธิชุมชน สะท้อนว่าการลดคาร์บอนจะทำอย่างไร โดยคำนึงถึงความมั่นคงทางอาหารของชุมชนด้วย

เรื่องข้อเสนอ เช่น การจัดการไฟป่า ซึ่งจะต้องขยับไปสู่ อปท.ท้องถิ่น ต้องมีการกระจายอำนาจ และเรื่องป่าชุมชน พ.ร.บ.ป่าชุมชน และ พ.ร.บ.อื่น ๆ เป็นปัญหา และอุปสรรค เช่น กรณีแม่ทา รับรองป่าชุมชนไม่เกิน 3,000 ไร่ เท่านั้น ดังนั้นต้องหาบทเรียนประสบการณ์จากกรณีเดียว และยกระดับไปสู่นโยบายให้มีการแก้ไขปัญหา แก้ไข พ.ร.บ.ป่าชุมชน ไม่จำกัดเพียงป่าวัด ป่าบ้าน

ความเห็นของ ดร.อัศมน ลิ่มสกุล กรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

1. เรื่อง ความมั่นคงอาหารเกษตรกรในภาวะโลกร้อน โดย คุณสุเมธ ปานจำลอง

โดยภาพรวมน่าสนใจ โจทย์การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในมิติความมั่นคงด้านอาหาร น่าสนใจคือ

หนึ่ง ดูที่ต้นน้ำ คือ การจัดการพันธุ์ งานวิจัยได้รวบรวมภูมิปัญญานักจัดการพันธุ์

สอง การสร้างเครือข่าย เพราะการปรับตัวต้องอาศัยเครือข่าย โดยเฉพาะในสภาวะวิกฤติ จะมีการระดมหรือแลกเปลี่ยนได้

สาม สอนให้เครือข่ายใช้เครื่องมือตรวจวัดสภาพภูมิอากาศอย่างง่ายได้

สิ่งที่ควรทำต่อ คือ การถ่ายทอดความรู้โดยนักจัดการพันธุ์ ซึ่งทราบว่าจะจัดที่ จ.มหาสารคาม เร็ว ๆ นี้ โดยศูนย์การจัดการพันธุ์ทำเป็นการนำร่องไปก่อน หากได้ผลดีจะขยายต่อไป และจะตอบสนองข้อเสนอเชิงนโยบาย ขอชื่นชมทีมงานวิจัยคุณสุเมธ

2. ความเห็นต่องานวิจัยอื่น ๆ

สรุปภาพรวมงานวิจัยทั้งหมด ขอบคุณนักวิจัยทุกคน ในการสร้างองค์ความรู้ของท้องถิ่น มีความหลากหลายเชิงแนวคิด วิธีการ ผลการศึกษา ผลการปรับตัว โดยภาพรวม 5 โครงการ จะมีเรื่อง การศึกษาการปรับตัว การเข้าใจบริบทของชุมชน เข้าใจปัญหา มี 2 เรื่องหลัก คือ ปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มันผสมผสานกันอยู่ ถัดมาคือต้องรู้ปัญหาก่อน จึงจะหาแนวทางปรับตัวอย่างไร ซึ่งทุกโครงการได้แนวทางปรับตัวแล้ว

สิ่งที่ขอฝากไว้สำหรับการวิจัยระยะต่อไป คือ ดำเนินการปรับตัวตามแนวทางที่มีแล้ว อนึ่ง เรายังไม่รู้ว่า แนวทางไหนดีที่สุดสำหรับชุมชน จึงต้องลองดู สิ่งต่อไป คือ เมื่อปรับตัวแล้วมีประสิทธิภาพหรือไม่ จะต้องมีการติดตาม และประเมินผล ก็จะเป็นองค์ความรู้ที่ยังเป็นช่องว่างใหญ่พอสมควร ต้องไปทำงานในพื้นที่กัน

การปรับตัวของ 5 โครงการ มีสิ่งที่ต้องเข้าใจ 2 มิติ คือ ชุมชน และความหลากหลายของระบบนิเวศ เพราะชุมชนอย่างเดียวจะปรับตัวไม่ได้เลยหากไม่มีความหลากหลายของระบบนิเวศ จะเห็นว่า เยาวชนบุ่งคล้าในพื้นที่ชุ่มน้ำน่าสนใจมาก เพราะแม่น้ำโขงแปรปรวน ปัจจัยธรรมชาติ และการกระทำของมนุษย์ที่ส่งผลกระทบกับพื้นที่ชุ่มน้ำตรงนั้น หากสร้างความเข้มแข็งของพื้นที่ชุ่มน้ำได้ ชุมชนบุ่งคล้าก็จะเข้มแข็งมากขึ้น

กรณีบ้านพร้าว สุขภาพป่าเป็นปัจจัยสำคัญ เพราะป่ามีวิวัฒนาการของมัน ประเด็นสำคัญคือ หากป่ามีความเปราะบาง ชุมชนก็มีความเปราะบางด้วย ชุมชนจะต้องกระจายความเสี่ยง (diversification) เรื่องอาชีพ เพื่อลดการพึ่งพาป่าที่เปราะบาง

กรณีบ้านเปร็ดใน ชุมชนป่าชายฝั่ง มีความคลาสสิกและมีความเสี่ยงหลายด้านมาก ถ้าดูชุมชนมีทั้งชุมชนชายฝั่ง ชุมชนเกษตรด้านบน เรื่องของป่าชายเลนที่จะต้องฟื้นฟูเพื่อเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ ส่วนข้างบน เป็นเกษตรพืชเศรษฐกิจ เช่น สวนทุเรียน จะสร้างผลกระทบและความกดดันพื้นที่ชายฝั่งมากขึ้นอีก จึงเป็นพื้นที่ปัญหาซับซ้อน จะต้องแบ่งนิเวศและแนวการปรับตัวให้เหมาะสมแตกต่างกัน

กรณีชาวกระเหรี่ยงโผล่ว ต.ไล่ไว่ อยากให้มองไปที่เรื่องปริมาณและคุณภาพอาหารจากผลกระทบการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพราะชุมชนจะเป็นผู้สูงวัยมากขึ้น

ดังนี้ จึงสรุปภาพรวมได้ตามข้อมูลนี้ และคาดหวังว่า อาจจะดำเนินการร่วมกันในบางประเด็น เช่น การติดตาม และประเมินผล ซึ่งพร้อมช่วยเสริมเรื่องการเก็บข้อมูล และการประเมินการปรับตัวมีประสิทธิผลอย่างไร

ความเห็นของ ดร. สมศักดิ์ สุขวงศ์

1. เรื่อง ความมั่นคงอาหารเกษตรกรในภาวะโลกร้อน โดย คุณสุเมธ ปานจำลอง

ชื่นชมทีมอาจารย์ และเห็นด้วยกับการมีนักจัดการพันธุ์ของท้องถิ่น ผมได้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (indigenous knowledge) ที่บ้านแม่กองคา หมู่บ้านกะเหรี่ยง ที่ปลูกพันธุ์พริกกะเหรี่ยงขึ้นชื่อ กลายเป็นสินค้าท้องถิ่น (local species) บนดอยและหุบเขาตรงนั้น ชาวบ้านได้ทำการเก็บพันธุ์เอง แบบ selective breeding คือ เก็บด้วยมือ ไม่ให้นำพันธุ์พืชที่อื่นมาปลูกในหมู่บ้านเด็ดขาดต่อเนื่องมาเป็นร้อยปี โดยลักษณะพิเศษของพันธุ์พริกกะเหรี่ยงคือ ทนต่อความแห้งแล้ง โดยไม่ต้องใช้น้ำชลประทาน ไม่ใช้ปุ๋ย

สิ่งสำคัญคือ ศักยภาพของพันธุ์พืชที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ศักยภาพเช่นนี้ชาวบ้านรู้ และเราควรจะส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น บางอย่างที่สะสมมาเป็นพันปีแล้ว สภาวะโลกร้อนก็เกิดมาหลายครั้ง เพราะเป็นกระบวนการสร้างโลกที่ยังไม่เสร็จ เราต้องการความรู้คือ คนโบราณอยู่กับภัยพิบัติอย่างไร อยู่บนดอยจะเอาน้ำชลประทานจากไหนกัน ไม่มีหลักฐานในถ้ำผีแมน[1] พบว่า ในท้องของผู้เสียชีวิตมีเมล็ดบวบแสดงว่าเป็นเวลาหมื่น ๆ ปีแล้วที่มีการนำพืชต่าง ๆ มาปลูกบนดอย คนจากหลายที่ก็ไปหาพันธุ์จากบ้านแม่กองคา ถือเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก ๆ

2. ความเห็นต่องานวิจัยอื่น ๆ

เริ่มที่เรื่องป่าไม้ จ.สระแก้ว เป็นพื้นที่ดี น่าศึกษา ไม่กี่ปีก่อน มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย เดวิส (University of California, Davis) สอนเรื่องป่าไม้ จัดประชุมเจ้าหน้าที่ที่สอนทางป่าไม้และสรุปว่า ปัจจุบันโลกร้อนขึ้น ป่าหนาแน่นขึ้นจากนโยบายกันไฟและทำให้ป่าไม้เริ่มตาย เนื่องจากโลกร้อนขึ้น น้ำในดินมีน้อย ดังนั้นตราบใดที่เรายังปลูกต้นไม้หนาแน่นเกินไป ต้นไม้จะแย่งน้ำกัน ทำให้ต้นไม้ตาย

ปีที่แล้ว จากหนังสือพิมพ์ผู้จัดการออนไลน์ มติชนออนไลน์ ผู้อำนวยการสถานีวิจัยสะแกราช บอกว่า ผลของเอลนีโญที่ผ่านมาทำให้ป่าเต็งรังที่สะแกราชตายไปร้อยละ 20 เพราะความร้อน ทั้งที่ป่าเต็งรังเป็นป่าทนต่อความแห้งแล้ง อย่าลืมว่าภายใต้สภาพโลกร้อน หากปลูกป่า ปลูกพืช ปลูกต้นไม้ให้ความหนาแน่นในการปลูกลดลงกว่าปกติ เพื่อลดการแย่งอาหาร และน้ำ สิ่งที่ปรากฏที่สะแกราช และที่พร้าว ทำแนวกันไฟมา 20 กว่าปี ป่าเริ่มแน่นขึ้น มาเจอภัยแล้ง หากดูป่าในทะเลทรายเหมือนสวนป่า อยู่ห่างกันเป็นระเบียบเพราะแต่ละต้นมีอาณาเขตในการหาน้ำ

[1] ผีแมน คือ โลงศพของมนุษย์โบราณสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ทำด้วยไม้ทั้งต้น แซะเนื้อไม้ตรงกลางออกเป็นร่องเหมือนรางใส่อาหารสัตว์ และขุดค้นพบโครงกระดูกมนุษย์ กับสิ่งของเครื่องใช้อยู่ในโลงด้วย

เหมือนกับพืชในทะเลทรายที่จะไม่ยอมให้อีกต้นเติบโตใกล้ ๆ หากต้นไหนขึ้นใกล้เกินไป ก็จะถูกต้นที่แข็งแรงกว่าแย่งน้ำจนตาย

ที่สำคัญ คือมี 6 สภาพแวดล้อม (habitat) ย่อย มีป่า บึง หนอง น้ำท่วม ฯลฯ ทำให้มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง เพราะความหลายหลายมากหรือน้อย ไม่ขึ้นอยู่กับสายพันธุ์ (species) เท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม ด้วย มีป่าเบญจพรรณ มีบึง กุด เยอะแยะ เรื่องสำคัญน่าจะทำคือ ข้อมูลชีวิตของพืชว่ามีชีวิตในรอบปีอย่างไร ออกดอกเมื่อไร ออกผลเมื่อไร ผลแก่เมื่อไร ผลร่วงเมื่อไร ใบใหม่ออกเมื่อไร ใบร่วงหล่นเมื่อไร เนื่องจากกิจกรรมพวกนี้กระทบไปถึงสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย

ตัวอย่างผลกระทบที่เห็นชัดคือ ความแห้งแล้งของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2523 ที่กระตุ้นให้ต้นตะเคียนออกดอกเต็มทั้งป่า โดยความหนาวเย็นของสภาพอากาศก็เป็นอีกหนึ่งตัวกระตุ้นเช่นกัน โดยเฉพาะช่วงกลางคืน

ในโลกร้อน กลางคืนไม่หนาว เพราะมันร้อนมากขึ้น เพราะฉะนั้นมันซับซ้อนการออกดอกของพืชสำคัญ และเมื่อกระทบไปถึงออกดอก แต่ก็ทำให้ไม่มีผึ้งมาผสมละอองเกสร เพราะฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมของพืชในรอบปีจึงน่าสนใจติดตาม เพราะมันหมายถึงปริมาณน้ำผึ้งที่ลดลง

กรณีป่าชายเลนชุมชน บ้านเปร็ดใน การจัดการทำปูแสมลดลงจริงจากการปลูกต้นไม้ผิดกับสภาพแวดล้อม ข้อมูลจากงานวิจัยของแอฟริกาพบว่า ต้นปรงมักจะเป็นที่อยู่อาศัยของปูแสม ซึ่งเป็นต้นไม้ในพื้นที่เดิม แต่กลับมีการปลูกต้นไม้ชนิดอื่นแทนที่ ทำให้ระบบนิเวศเปลี่ยน ปูแสมไม่สามารถอยู่อาศัยได้ กระเทือนเชื่อมโยงไปถึงผึ้งที่ไม่มีดอกไม้ให้กินน้ำหวาน และไม่ได้ผสมพันธุ์

กรณีชุมชนโผล่ว ที่ไล่ไว่ แปลกกว่าไร่หมุนเวียนที่อื่นในประเทศไทย เนื่องจากที่ไล่โว่ปลูกกาแฟ มีพันธุ์พืชหลายชนิดเหมือนสวนในภาคใต้ มีต้นหมาก มะพร้าว ไม่เหมือนไร่หมุนเวียนที่อื่น ซึ่งพืชพันธุ์เหล่านี้ทำให้ไร่หมุนเวียนที่ไล่โว่กักเก็บคาร์บอนในดินได้มากกว่าไร่ที่อื่น ๆ

ข้อแนะนำ คือ พื้นที่นี้เป็นพื้นที่การเกษตรในที่ชื้น การปลูกต้นปาล์ม ต้นหมาก จะช่วยให้สามารถต่อสู้กับโลกร้อนได้ เนื่องจากปาล์มเป็นพืชชนิดเดียวที่ลมล้มไม่ได้ เหมาะกับการทำเกษตรกรรมที่ทนทาน (resilience) ต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยภูมิทัศน์ที่ทนทานต่อสภาพอากาศ (climate) เช่นนี้ควรอนุรักษ์ (conserve) ไว้ ไม่ควรปรับเปลี่ยนเรื่อยเปื่อย

เสียงจากประชาชน เวที COP28 ภาคประชาชน

กำหนดการ
COP ภาคประชาชน

กู้วิกฤติโลกเดือด และความหลากหลายทางชีวภาพด้วยมือประชาชน

11 – 12 พฤศจิกายน 2566

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์กรมหาชน)

วันเสาร์ที่ 11 พฤศจิกายน 2566

วัน/เวลา	รายการ
08.30 – 09.00 น.	**ลงทะเบียนผู้เข้าประชุม**
09.10 – 09.30 น.	**กล่าวต้อนรับและเปิดสัมมนา** ดร.นพ.ไพโรจน์ เสาน่วม ผู้ช่วยผู้จัดการกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
09.30 – 10.30 น.	**แถลงข่าว COP28 ภาคประชาชน** โดย ดร.กฤษฎา บุญชัย สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา/ Thai Climate Justice for All
10.30 – 10.45 น.	**Carbon Capitalism** **กับดัก และวังวนที่ซ้ำเติมภาวะโลกเดือด** โดย Larry Loahmann นักวิชาการ The Cornerhouse UK (ออนไลน์)
10.45 – 12.00 น.	**เวทีเสวนา "ความท้าทายนโยบายโลก และไทยในภาวะโลกเดือด** วิทยากรโดย **ผศ.ประสาท มีแต้ม** นักวิชาการอิสระ ที่ปรึกษาสภาคุ้มครองผู้บริโภค **คุณธารา บัวคำศรี** ผู้อำนวยการกรีนพีซ (ประเทศไทย)

วัน/เวลา	รายการ
	คุณวนัน เพิ่มพิบูลย์ ผู้อำนวยการ Climate Watch Thailand **ดร.อัศมน ลิ่มสกุล** กรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ **คุณร่มฉัตร วชิรรัตนากรกุล** สำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชน สหประชาชาติ ดำเนินรายการโดย **ดร.กฤษฎา บุญชัย** สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
12.00 – 13.00 น.	**พักรับประทานอาหารกลางวัน**
13.00 – 15.00 น.	**เวทีนโยบาย** **ห้องย่อยที่ 1 การเปลี่ยนผ่านพลังงานฟอสซิลสู่พลังงานหมุนเวียนอย่างเร่งด่วน** วิทยากรโดย **ผศ.ประสาท มีแต้ม** นักวิชาการอิสระ **คุณชื่นชม สง่าราศี กรีเซน** นักวิชาการอิสระ **คุณศักดิ์กมล แสงดารา** บริษัทเก็บตะวัน ตัวแทน Thai C-CAN **คุณธรธรร การมั่งมี** EarthRights **คุณพรชิตา ฟ้าประทานไพร** ตัวแทนชุมชนได้รับผลกระทบโครงการเหมืองถ่านหิน ดำเนินรายการโดย **คุณมานพ สนิท** เครือข่ายพลังงานสะอาดระยอง **ห้องย่อยที่ 2 ปัญหาคาร์บอนเครดิตกับผลกระทบนิเวศสังคม และการฟอกเขียว** วิทยากรโดย **คุณวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ** มูลนิธิชีววิถี **คุณสฤณี อาชวานันทกุล** บริษัทป่าสาละ **คุณอำพร แพทย์ศาสตร์** ผู้นำชุมชนด้านป่าชายเลน

วัน/เวลา	รายการ
	คุณพชร คำชำนาญ ขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม **คุณบัณฑิตา อย่างดี** ศูนย์สร้างจิตสำนึกนิเวศวิทยา (สจน.) ดำเนินรายการโดย **คุณสมบูรณ์ คำแหง** ประธาน กป.อพช. **ห้องย่อยที่ 3 ร่วมสร้างสรรค์มิติใหม่ ฝ่ามหันตภัยฝุ่นพิษ PM 2.5** วิทยากรหลัก **คุณชัชวาลย์ ทองดีเลิศ** ประธานสภาลมหายใจเชียงใหม่ **คุณเพ็ญโฉม แซ่ตั้ง** มูลนิธิบูรณะนิเวศ **คุณฉัตร คำแสง** 101 Public Policy Think Tank วิทยากรรับเชิญ **ดร.จตุพร เทียรมา** คณะสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม **คุณธีระพงษ์ สีทาโส** และ **คุณยศพร ไตรยศ** ศิลปินกลุ่ม Realframe ดำเนินรายการโดย **อ.อรรคณัฐ วันทนะสมบัติ** และ **อ.อนรรฆ พิทักษ์ธานิน** สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
13.00 – 15.00 น.	**CCCL Film Festival** 1. กิจกรรมฉายหนังสั้นโลกป่วย เราต้องเปลี่ยน 2. กิจกรรมสนทนาแลกเปลี่ยนการทำหนังประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ "เล่าเรื่องผลกระทบจากวิกฤติโลกรวนผ่านหนังสั้น" 3. กิจกรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อหนังสั้น ผู้เสวนา **คุณวีรยา วิยประเสริฐกุล** นักทำหนังอิสระ ดำเนินรายการโดย **คุณอณัญญากรณ์ พูลศิลป์**

วัน/เวลา	รายการ
15.00 – 15.15 น.	**พักรับประทานอาหารว่าง**
15.15 – 17.00 น.	**ห้องย่อยที่ 1 การค้าเสรี การแย่งยึดทรัพยากรพันธุกรรม และการปกป้องเมล็ดพันธุ์ของเกษตรกรรายย่อยและชุมชน** วิทยากรโดย **คุณโจน จันใด** พันพรรณ และ **คุณวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ** มูลนิธิชีววิถี ดำเนินรายการโดย **คุณปรกชล อู่ทรัพย์** เครือข่ายเตือนภัย สารเคมีกำจัดศัตรูพืช (Thai-PAN) **ห้องย่อยที่ 2 การปกป้องสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่นผู้หญิงในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อรับมือโลกรวนที่เป็นธรรมและยั่งยืน** วิทยากรโดย **คุณหน่อแอริ ทุ่งเมืองทอง** แกนนำสตรีปกาเกอะญอ เครือข่ายสตรีชนเผ่าแห่งประเทศไทย **คุณยุพิน คะเสนา** ประธานกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต **คุณอุไรพรรณ หมอชื่น** สมาคมสตรีประมงพื้นบ้านภาคใต้ **คุณสุพจน์ หลี่จา** นายกสมาคมสร้างเสริมสุขภาวะชุมชนชาติพันธุ์ **คุณทัศนีย์ วีระกันต์** ผู้ประสานงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก **คุณเบญจวรรณ เพ็งหนู** สมาคมรักษ์ทะเลไทย ดำเนินรายการโดย **คุณอุไรพรรณ หมอชื่น** สมาคมสตรีประมงพื้นบ้านภาคใต้ **คุณเรวดี ประเสริฐเจริญสุข** ผู้อำนวยการมูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

วัน/เวลา	รายการ
	ห้องย่อยที่ 3 Climate Blind Date รื้อฟื้นความสัมพันธ์รื้อวิกฤติโลกเดือด วิทยากรโดย **คุณชนกนันทน์ นันตะวัน** กลุ่มสม-ดุล เชียงใหม่ **คุณพรชิตา ฟ้าประทานไพร** เยาวชนกะเบอะดิน **คุณธีรภพ เต็งประวัติ** Green Dialoque ดำเนินรายการโดย **คุณภูริณัฐ เปยานนท์** กลุ่มการเมืองและสิ่งแวดล้อม

วันที่ 12 พฤศจิกายน 2566

วัน/เวลา	รายการ
09.00 - 10.00 น.	**เสียงสะท้อนและข้อเสนอจากประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่เผชิญการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ** • ตัวแทนประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่ร่วมในเวที และออนไลน์ • เสียงจากชาวนา • เสียงจากคนในพื้นที่ดำเนินการกองทุน GCF • เสียงจากแรงงาน • เสียงจากกลุ่มผู้หญิงเพื่อความเป็นธรรมในการจัดการโลกร้อน • เสียงจากชาติพันธุ์ • เสียงผู้หญิงจากชายฝั่ง • เสียงชาวประมง • เสียงจากผู้ร่วมเวทีทั้ง online และ onsite ดำเนินรายการโดย **คุณสาคร สงมา** และ**นางเบญจวรรณ เพ็งหนู** สมัชชาองค์กรเอกชน ด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

วัน/เวลา	รายการ
10.00 – 12.00 น. ***หมายเหตุ*** *พักรับประทานอาหารว่าง* *ช่วง 10.30 – 10.45 น.*	**ห้องย่อยที่ 1 วิถีเกษตรนิเวศกับการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ** วิทยากรโดย **คุณนันทวัน หาญดี** สมาคมเกษตรทางเลือก ฉะเชิงเทรา **คุณปราณี มรรคนันท์** สมาคมคนทามราศีไศล ศรีษะเกษ **คุณณฐา ไชยเพชร** เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก สงขลา **คุณศิวกร โอ่โดเชา** เกษตรกรลุ่มน้ำวางเชียงใหม่ **ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง** สถาบันวิจัยสังคม จุฬาฯ **ดร.จตุพร เทียรมา** คณะสิ่งแวดล้อมฯ ม.มหาสารคาม **รศ.ดร.ร่วมจิตร นกเขา** สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าคุณทหารลาดกระบังฯ ดำเนินรายการโดย **คุณอุบล อยู่หว้า** เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสาน และ**คุณทัศนีย์ วีระกันต์** มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) **ห้องย่อยที่ 2 วิจัยชุมชนฐานทรัพยากร ผลกระทบ การปรับตัวสภาวะโลกร้อน** วิทยากรโดย **คุณสุเมธ ปานจำลอง** สถาบันจัดการความรู้เกษตรกรรมยั่งยืนภาคอีสาน **คุณอ้อมบุญ ทิพย์สุนา** สมาคมเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนลุ่มน้ำโขง **คุณวรัณธรณ์ แก้วทันคำ** มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน **คุณบุญยิ่ง สิงหพันธ์** ที่ปรึกษากลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาบ้านเปร็ดใน จ.ตราด **คุณสินี โชติบริบูรณ์** สถาบันโภชนาการมหาวิทยาลัยมหิดล

วัน/เวลา	รายการ
	ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็น 1) **ดร.สมศักดิ์ สุขวงศ์** นักวิชาการอาวุโสด้านป่าไม้ **2) ดร.อัศมน ลิ่มสกุล** กรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ **3) รศ.ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง** สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดำเนินรายการโดย **คุณทนงศักดิ์ จันทร์ทอง** เครือข่าย TCJA **ห้องย่อยที่ 3 Sharing Lessons Learned and hopeful wishes in Promoting Climate Actions in Southeast Asia** Speaker **Prof.Dr. Kamarulnizam Abdullah** Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM) **Mr. Rithy Bun**, Earthrights **Mr. Fransiskus Tarmedi**, Research Manager and Communications Heinrich Böll Stiftung Southeast Asia Regional Office **Mr. Myat Thet Thisar**, Danish Institute for International Studies **Assist Prof. Warathida Chaiyapa**, Chiang Mai University School of Public Policy **Dr. Surachai Sathitkunarat**, Vice President of NXPO Moderator Associate **Prof. Suthirat Kittipongvises**, Environmental Research Institute, Chulalongkorn University (ERIC)

วัน/เวลา	รายการ
12.00 – 13.00 น.	**พักรับประทานอาหารกลางวัน**
13.00 – 15.00 น.	**ข้อเสนอนโยบายประชาสังคมต่อสหประชาชาติ และรัฐบาลไทย** วิทยากรโดย **คุณเรวดี ประเสริฐเจริญสุข** มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน **คุณสมบูรณ์ กำแหง** ประธาน กป.อพช. **คุณธารา บัวคำศรี** กรีนพีซ (ประเทศไทย) **คุณวิฑูรย์ เสี่ยนจำรูญ** มูลนิธิชีววิถี **คุณตาล วรรณกูล** ตัวแทน Thai C-CAN **ผศ.ดร.วรธิดา ไชยปะ** สถาบันนโยบายสาธารณะ ม.เชียงใหม่ **คุณภูริณัฐ เปยานนท์** กลุ่มการเมืองสิ่งแวดล้อม ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็น **ดร.กฤษฎา บุญชัย** สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
15.00 – 15.30 น.	**กล่าวคำประกาศ "เสียงจากประชาชนกู้วิกฤติโลกเดือด"** นำโดย **คุณสาคร สงมา** ประธานสมัชชาองค์กรเอกชนสิ่งแวดล้อม และตัวแทนประชาชนกลุ่มต่าง ๆ
15.30 – 16.00 น.	**กล่าวตอบรับและให้ข้อคิดเห็น จากผู้แทนรัฐบาลเจรจา COP28**

คณะผู้จัด

1. Thai Climate justice for All สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
2. มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย)
3. มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
4. มูลนิธิชีววิถี
5. กรีนพีซ (ประเทศไทย)
6. คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน (กป.อพช.)
7. สมัชชาองค์กรเอกชนด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติ (สคส.)
8. Earth right
9. Thai Climate Action Network (Thai C-CAN)
10. สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทย
11. เครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย
12. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
13. กลุ่มเทศกาลหนังสั้นโลกป่วย (CCCL)
14. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

ขอเชิญเข้าร่วม เวทีนโยบายและวิชาการสาธารณะ
กู้วิกฤติโลกเดือด
COP28
ด้วยมือประชาชน
ภาคประชาชน
11-12
พ.ย.
2566
TOPICS :
หยุดพลังงานฟอสซิล
ด้วยพลังงานหมุนเวียน
ของประชาชน
หยุดฟอกเขียว
ด้วยกุนนิยมคาร์บอนเครดิต
สิทธิชนพื้นเมือง ชุมชน
เกษตรกร ต่อความ
หลากหลายชีวภาพ
สร้างสรรกูมิคุ้มกัน
ชุมชนในภาวะโลกเดือด
สแกนเพื่อ

กู้วิกฤติโลกเดือด
COP28
ด้วยมือประชาชน
ภาคประชาชน
11 พ.ย. 2566
09.10 -10.00
10.45 -12.00
Carbon Capitalism กับวิก
และวิวรณ์อันตรายการโลกเดือด
LARRY LOHMANN

คำแถลงเปิดเวที COP28 ภาคประชาชน

โดย ดร.กฤษฎา บุญชัย

ปัญหาโลกเดือด ไม่ใช่ปัญหาห่างไกลจากปัญหาการเมืองและปัญหาสังคม ปัญหาความขัดแย้งอื่น ๆ ล้วนแต่มีรากปัญหาร่วมกัน เวทีต่าง ๆ ช่วยกันคิดหาทางออกซึ่งให้ความสำคัญกับบทบาทหน่วยงานราชการ เพื่อตอบโจทย์เศรษฐกิจไทยและภาคเอกชนไทยจะไปรอดในภาวะวิกฤติโลกร้อนอย่างไร

สิ่งที่ขาดหายไปคือ ความสำคัญของการปกป้องระบบนิเวศ และความหลากหลายชีวภาพ วิถีชีวิตของผู้คนที่ต้องเผชิญกับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ผลกระทบจากการทำลายทรัพยากร ผลกระทบจากการพัฒนา ซึ่งโยงกับทั้งปัญหาความเหลื่อมล้ำความไม่เป็นธรรมและความไม่ยั่งยืนตลอดมา

เราอยากได้สังคมที่เกื้อกูลต่อนิเวศ เป็นธรรมต่อสังคม และเคารพความหลากหลายของผู้คน จึงเป็นโจทย์สำคัญที่จะต้องไปให้ไกลกว่าแค่สังคมคาร์บอนเครดิต มุมจากคนท้องถิ่นที่หลากหลายภายใต้ระบบนิเวศและปฏิสัมพันธ์ที่เขามีต่อธรรมชาติคือนัยยะสำคัญที่อยากเห็น การเปิดพื้นที่ให้เสียงต่าง ๆ เหล่านี้ออกมาให้ความเห็นว่าเรื่องโลกร้อนไม่ใช่เรื่องไกลตัว แต่เป็นเรื่องความไม่เป็นธรรมทางนิเวศทางเศรษฐกิจสังคม ผู้คนตั้งแต่ชนบท คนจนเมือง กลุ่มผู้หญิงชนพื้นเมือง กลุ่มคนรุ่นใหม่ ได้มีโอกาสพูดถึงการปรับตัวของพวกเขา และข้อเสนอที่อยากเห็นโลกที่เป็นธรรมทางนิเวศ

ภาพจาก: www.cop28.com

ดังที่กล่าวไป นโยบายเรื่องโลกร้อนมักจะไม่มีมุมในเชิงวิพากษ์และกรอบคิดเรื่องการสร้างปัญหาและผลกระทบ ระบบทุนนิยม (capitalism) มีความเข้าใจเรื่องตัวปริมาณคาร์บอนหรือเทคนิควิธีการต่าง ๆ แต่ภาคประชาชนเห็นปัญหาหลายเรื่องตั้งแต่เรื่องของพลังงานซึ่งเป็นโครงสร้างใหญ่ และคำถามสำคัญ ‘เราจะหยุดฟอสซิลได้อย่างไร’ โลกยังคงสนับสนุนฟอสซิล แม้ว่าจะถึงภาวะจุดเดือดในอีกไม่ช้า ดังนั้นโจทย์สำคัญคือ ‘การเปลี่ยนผ่านสู่พลังงานหมุนเวียนอย่างยั่งยืนโดยประชาชนอย่างไร ที่ไม่ใช่เปลี่ยนผ่านพลังงานสู่กลุ่มทุนขนาดใหญ่’ สะท้อนให้เห็นว่า เรายังไม่หลุดวังวนเรื่องความเป็นธรรม

ปัญหาต่าง ๆ เช่น เราจะปรับโครงสร้างการเกษตรอย่างไร ที่เปลี่ยนจากเกษตรเชิงพาณิชย์ เกษตรเคมีรายใหญ่ ที่สร้างมลพิษฝุ่น PM 2.5 ไปสู่เกษตรเชิงนิเวศที่ประชาชนทำเองได้ และนโยบายเรื่องโลกร้อนที่เกี่ยวข้องกับตลาดคาร์บอน คาร์บอนเครดิตที่อาจนำไปสู่การฟอกเขียว แก้ปัญหาอย่างไรให้ไม่ละเมิดสิทธิของชุมชน อีกทั้งพื้นที่ป่าจำนวนมากถูกจับจองเพื่อปลูกป่าคาร์บอนเครดิต รวมไปถึงโครงการพัฒนาเศรษฐกิจเกี่ยวโยงกับการทำลายนิเวศชีวิตของผู้คน และขยายผลไปสู่ปัญหาก๊าซเรือนกระจกทั้งสิ้น

การจัดเวทีภาคประชาชน ไม่ได้มุ่งหาคำตอบเพียงเทคโนโลยีหรือกฎหมายตลาดคาร์บอน แต่เราหาคำตอบเรื่องการเปลี่ยนผ่านพลังงานสู่ความยั่งยืน สุดท้ายเราอยากเห็นประชาธิปไตยของการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ เพื่อความเป็นธรรมทางนิเวศและทางสังคม เมื่อไม่มีพื้นที่เสนอนโยบายต่าง ๆ ของประชาสังคมที่รัฐไทยนำไปสู่สหประชาชาติ เราจึงต้องแถลงต่อสาธารณะถึงการมีส่วนร่วมที่มีนัยยะสำคัญครั้งนี้

เราจัดงานในครั้งนี้เพื่อให้ได้ยินเสียงของผู้คนที่ไม่เคยได้ยินมาก่อน เสียงจากพี่น้องชาวประมง ชนเผ่าพื้นเมือง คนรุ่นใหม่ ได้ออกมาพูด แสดงออก และหาทางออกร่วมกัน ทั้งนโยบายสำคัญว่าจะคุ้มครองพวกเขาอย่างไร ทั้งปัญหาโลกร้อนและความหลากหลายชีวภาพ และโจทย์สำคัญเรื่องระบบการช่วยเหลือคุ้มครอง และฟื้นฟูพี่น้องประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ พวกเราต้องร่วมขับเคลื่อนเพื่อเปลี่ยนโครงสร้าง สร้างภูมิคุ้มกัน สร้างความเป็นธรรม ซึ่งเป็นจุดหมายสำคัญที่พวกเราอยากสร้างความเปลี่ยนแปลง

Carbon Capitalism กับดักและวังวนที่ซ้ำเติมภาวะโลกเดือด

Larry Loahmann
นักวิชาการ The Cornerhouse UK

จากการรวบรวมหลักฐานและเอกสารวิชาการ 25 ปีที่ผ่านมา ที่สะท้อนถึงปัญหาลึก ๆ ของตลาดคาร์บอน

การอภิปรายทางวิชาการทั้งหมดนี้พิสูจน์ให้เห็นว่า

1. โครงการคาร์บอนเครดิต (carbon credit) ทั้งหมด มีส่วนทำลายสภาพภูมิอากาศ

2. โครงการคาร์บอนเครดิตทั้งหมด เป็นลัทธิล่าอาณานิคมในรูปแบบที่เอาเปรียบชาวบ้าน ขโมยที่ดิน แหล่งป่า และแหล่งน้ำของประชาชน และขับไล่ชาวบ้านออกจากพื้นที่โครงการคาร์บอนเครดิต

3. โครงการคาร์บอนเครดิตทั้งหมด เป็นโครงสร้างทำให้การเคลื่อนไหวชาวบ้านแตกแยกกัน สรุปได้ว่า *“carbon offsets of all kinds are increasingly being out as total bullshit การชดเชยคาร์บอนทุกประเภทกำลังกลายเป็นเรื่องไร้สาระมากขึ้นเรื่อย ๆ”*

มีปัญหาแต่ทำไมยังทำอยู่?

ตัวละครสำคัญหนึ่งคือ พลังงานฟอสซิล พนักงานบริษัทน้ำมันคนหนึ่งบอกว่า *“เราไม่จำเป็นต้องหยุดใช้น้ำมัน และยังสามารถดำเนินการต่อไปได้อีก 60 70 80 ปี”*

ทำไมต้องเดินหน้าพลังงานฟอสซิลต่อไปอีก? เพราะต้องการให้ระบบทุนเดินหน้าต่อไป เพื่อควบคุมและใช้ประโยชน์จากแรงงาน และนับตั้งแต่การปฏิวัติอุตสาหกรรม ระบบพลังงานที่เติบโตพร้อม ๆ กับระบบฟอสซิล จำเป็นต้องทำกำไรอย่างต่อเนื่องและทำการสะสมทุน เพราะฉะนั้น หากเกิดการประท้วงเรื่องโลกร้อน ทั้งบริษัทน้ำมันและบริษัทรถยนต์จะสูญเสียผลกำไร ซึ่งหากระบบทุนนิยมไม่มีโครงสร้างพลังงานจากเชื้อเพลิงฟอสซิล ก็ยากที่จะดำเนินธุรกิจต่อไป

จริง ๆ แล้ว สาเหตุการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มีปัญหาด้านแรงงานเป็นสำคัญ ไม่ใช่เป็นเพียงปัญหาเรื่องคาร์บอนไดออกไซด์เท่านั้น ซึ่งปัญหาด้านแรงงานเป็นตัวละครสำคัญอีกด้านหนึ่งตั้งแต่สมัยการปฏิวัติอุตสาหกรรม เนื่องจากกลุ่มผู้ใช้แรงงานเป็นที่มีผู้ที่ถูกทรมานจากการขุดและเผาเชื้อเพลิงฟอสซิล แล้วคาร์บอนเครดิตมาเกี่ยวข้องได้อย่างไร?

1. คาร์บอนเครดิตถูกยกขึ้นมาเพื่อช่วยให้ระบบทุนนิยมฟอสซิลดำเนินต่อไปอีกระยะหนึ่ง เพื่อช่วยให้การแสวงหาผลประโยชน์จากคนงานและจากธรรมชาติโดยไม่ต้องเสียต้นทุนในการเปลี่ยนแปลงระบบ เรียกได้ว่า พวกเขาใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลต่อไปได้ในราคาถูก หากหาที่ดินและต้นไม้ราคาถูกเพื่อชดเชยแทนได้

2. การหาที่ดินและต้นไม้ชดเชย ต้องทำให้ที่ดินและผู้คนในท้องที่มีวินัยในการดูดซับคาร์บอนให้มากที่สุด เพื่อให้ราคาคาร์บอนเครดิตต่ำที่สุด เกิดการแข่งขันกันหารายที่ถูกที่สุด ยึดแหล่งทำเหมือนหรือแหล่งขุดน้ำมัน ยึดป่าเพื่อที่จะชดเชยในราคาที่ต่ำที่สุด นั่นเป็นสาเหตุว่า ทำไมนายทุนจำนวนมากจึงสนับสนุนคาร์บอนเครดิต และเป็นเหตุผลที่คาร์บอนเครดิตเป็นอีกหนึ่งวิธีการในการชะลอให้เกิดการใช้เชื้อเพลงฟอสซิลต่อไป

แต่ในปัจจุบันทุกคนรู้ว่า ที่ดินและต้นไม้ทดแทนการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลไม่ได้ เพราะเป็นคาร์บอนคนละประเภทกัน และยังทำให้คาร์บอนหลุดออกมาจากพื้นดินอีก เป็นกระบวนการที่ย้อนกลับไม่ได้ Kyoto Protocol ต่าง ๆ รวมถึง Paris Agreement ก็เป็นการตกลงเรื่องการค้าคาร์บอน ไม่ได้เกี่ยวกับโลกร้อนเท่าที่ควร หากดูที่ผลวิเคราะห์วิจัยต่าง ๆ จะเห็นว่า การเจรจาเหล่านั้นไม่มีผลกระทบต่อการเพิ่มระดับคาร์บอนไดออกไซด์ในอากาศเลย วิธีเดียวที่จะรับมือกับปัญหาโลกร้อนได้ คือ การเก็บเชื้อเพลิงฟอสซิลไว้ใต้พื้นดินให้มากที่สุด

ชนเผ่าปอนก้าต่อสู้กับเชื้อเพลงฟอสซิลมาเป็นเวลา 100 ปีจนถึงปัจจุบัน เพราะฟอสซิลเป็นพิษกับที่ดิน อากาศ และน้ำของพวกเขา แม้ว่าจะยังมีโรงงานขุดน้ำมันใต้ดิน และทำให้ก๊าซมีเทนรั่วไหลออกมาอยู่ แต่พวกเขาเดินหน้าและพัฒนาพลังงานทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาด้านสภาพภูมิอากาศ รวมทั้งการปลูกข้าวโพดดั้งเดิมของพวกเขาเพื่อที่จะต่อต้านพลังงานน้ำมันต่อไป

Casey Camp Horinek กล่าวว่า *“ชนเผ่าพื้นเมืองที่มีส่วนในการค้าคาร์บอน กำลังส่งกระสุนให้แก่บริษัทน้ำมันเพื่อสังหารพวกเรา”* และ *“กระสุน ที่ฆ่าชาวปอนก้าตาย อาจไปไกลถึงออสเตรเลีย แอฟริกา และละตินอเมริกา หรือทุก ๆ ที่ที่มีโครงการคาร์บอนเครดิตที่ให้การสนับสนุนการสกัดน้ำมันอย่างต่อเนื่อง”* เช่น ข่าวที่เกี่ยวกับภัยที่เกิดขึ้นจากโครงการคาร์บอนเครดิต Kasigau ในแอฟริกา ซึ่งเป็นที่ดินของชาวบ้านถูกยึดเพื่อให้คาร์บอนเครดิตแก่บริษัทในอเมริกาเหนือ เช่น แบรนด์ต่าง ๆ

อย่าง Barclays, BNP, Paribas, Audi, Netflix, McKinsey, Microsoft, Shell, IFC, European, Investment Bank, Coca-Cola, Deliveroo, Gucci และ Yves Saint Laurent ซึ่งนอกจากพวกเขาจะถูกขโมยที่ดินและได้เงินน้อยมากแล้ว ชาวบ้านในพื้นที่ Kasigau ยังถูกเจ้าหน้าที่คาร์บอนล่วงละเมิดทางเพศอีกด้วย จริง ๆ แล้วข่าวเช่นนี้ไม่ใช่เรื่องแปลก แต่เป็นเรื่องปกติที่อาจเกิดขึ้นในโครงการคาร์บอนเครดิตทั่วโลก...

หากมีคำถามว่า เหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นที่ไหน? โครงการคาร์บอนทุก ๆ ที่เชื่อมโยงกับพื้นที่อื่น ๆ ทั่วโลก ซึ่งทำให้การเคลื่อนไหวของชาวบ้านแตกแยกกัน ไม่ว่าจะใกล้หรือไกลจากกัน กล่าวง่าย ๆ คือ ระบบอาณานิคม คาร์บอนเครดิต และการทำเหมืองถ่านหิน น้ำมัน และแร่ธาตุ เป็นส่วนหนึ่งของกล่องเดียวกันและเป็นวงจรที่สนับสนุนกันทั้งสิ้น

สรุปได้ว่า องค์กรที่สนับสนุนพลังงานฟอสซิล เป็นองค์กรเดียวกับที่สนับสนุนคาร์บอนเครดิต ในขณะเดียวกัน องค์กรที่ปกป้องที่ดิน ป่าไม้ น้ำ และอากาศในท้องถิ่นจากเชื้อเพลิงฟอสซิล มักจะมีปัญหากับระบบคาร์บอนเครดิต

คำถามที่ว่า เมื่อไหร่คาร์บอนเครดิตจะยุติ? การจะตอบคำถามนี้ เราต้องร่วมกันพิจารณาอีกแง่มุมที่สำคัญ

ลัทธิเครื่องราง (Fetishism) ของ Slavoj Zizek ที่เป็นดังคำกล่าวของ Octave Mannoni ว่า *“ฉันรู้ดีว่ามันไม่จริง แต่ก็จะทำต่อไป”* หมายถึง *“รู้ดีว่า คาร์บอนเครดิตไม่ตอบโจทย์ แต่จะทำต่อไป”*- นี่คือคำกล่าวของลัทธิเครื่องรางในปี พ.ศ. 2566 อย่างไรก็ดี เครื่องรางหรือไสยศาสตร์ประเภทนี้ ปรากฏมากเป็นพิเศษในหมู่ปัญญาชน นักวิชาการ และ NGO กระแสหลักบางกลุ่ม ที่ได้รับผลประโยชน์จากการสนับสนุนคาร์บอนเครดิต

ด้วยความเชื่อเหล่านี้ การพิสูจน์ว่าคาร์บอนเครดิตเป็นเรื่องไร้สาระอาจจะยังไม่เพียงพอ เรายังต้องสร้างการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่แข็งแกร่งและเป็นเอกภาพมากขึ้น Larry ยังกล่าวอีกว่า *“ทั้งหมดนี้ไม่ใช่การตัดสินทางศีลธรรม แต่เป็นคำวิงวอนจากผู้คนทั่วโลกที่ตระหนักถึงผลกระทบที่ตามมา หากเราเข้าร่วมธุรกิจคาร์บอน”*

งานเปิดเวที COP28 ภาคประชาชน

เสวนาความท้าทายนโยบายโลก และนโยบายไทยในภาวะโลกเดือด

ผู้ร่วมเสวนา

• **ดร.อัศมน ลิ่มสกุล**
กรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

• **คุณร่มฉัตร วชิรรัตนากรกุล**
สำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชน สหประชาชาติ

• **คุณวนัน เพิ่มพิบูลย์**
ผู้อำนวยการ Climate Watch Thailand

• **คุณธารา บัวคำศรี**
ผู้อำนวยการกรีนพีซ (ประเทศไทย)

• **ผศ.ประสาท มีแต้ม**
นักวิชาการอิสระ ที่ปรึกษาสภาคุ้มครองผู้บริโภค

ทำไมจึงต้องมี COP ภาคประชาชน? เพราะเหตุผล 4 ประการ ได้แก่

ประการแรก COP28 นี้มีประธานและนักล็อบบี้ที่มาจากภาคธุรกิจน้ำมันที่เข้ามารักษาผลประโยชน์ของธุรกิจน้ำมันเป็นส่วนมาก ส่วนภาคประชาชนซึ่งได้รับผลกระทบโดนถูกกีดกัน จึงต้องมีเวทีให้เสนอความคิดเห็น

ประการที่สอง ผลลัพธ์ข้อตกลงปารีสไม่เข้าเป้า เพราะอุณหภูมิเพิ่มขึ้นเกิน 1.5 องศาเซลเซียส ที่ได้ตั้งเป้าไว้แล้ว เร็วกว่าที่คาดไว้ถึง 70 ปี และคาดว่าจะถึง 2 องศาเซลเซียส ในเร็ว ๆ นี้

ประการที่สาม ประเด็นการเจรจาที่สำคัญบางข้อยังหาข้อสรุปไม่ได้ เช่น ความเป็นธรรมและการเงิน สภาพภูมิอากาศที่ต้องกำหนดสัดส่วนความรับผิดชอบใหม่ทั้งในระดับปัจเจก ระดับองค์กร และระดับประเทศ กล่าวคือต้องใช้หลัก 'ผู้ก่อคือผู้รับผิดชอบ' ได้แก่ ประเทศอุตสาหกรรมที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกมาตั้งแต่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม จะต้องมีส่วนรับผิดชอบมากที่สุดโดยให้ทุน (Grant) สนับสนุนการตั้งรับปรับตัว (Adaptation) ต่อภาวะโลกร้อนแก่กลุ่มที่มีส่วนเป็นต้นเหตุน้อยที่สุดที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด ได้แก่ กลุ่มคนเปราะบางที่เป็นชนพื้นเมืองในประเทศซีกโลกใต้

ประการสุดท้าย แนวทางการบรรเทาปัญหาโลกร้อน (Mitigation) จะต้องไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชน เนื่องจากแนวทางที่เริ่มได้รับความนิยมกันโดยแพร่หลาย เช่น การปลูกป่าคาร์บอนเครดิต และการผลิตพลังงานทดแทน เช่น ไบโอดีเซล ไฟฟ้าพลังงานลมและน้ำ จะต้องใช้พื้นที่จำนวนมาก รัฐจึงมักเลือกใช้วิธีที่ง่ายและถูกที่สุด คือ ยึดที่ดินทำกินของชาวบ้านและชนพื้นเมืองท้องถิ่น จนเกิดการใช้ความรุนแรง นอกจากนี้ยังเป็นวิธีที่ไม่ได้ผลในทางปฏิบัติ แต่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือฟอกเขียวโดยธุรกิจพลังงานและธุรกิจที่ก่อมลภาวะสูงทั้งหลาย

ความท้าทายในแนวทางการดำเนินงานของไทยในเวที COP ครั้งแรก ๆ เช่น ครั้งที่เกิดพิธีสารเกียวโต ถึงแม้ว่าไทยยังทำได้ไม่ดีนัก แต่จุดยืนก็เข้มแข็งเพราะเป็นการเจรจาต่อรองระหว่างรัฐกับรัฐ กล่าวคือระหว่างประเทศไทยและประเทศอุตสาหกรรม เนื่องจากพิธีสารเกียวโตบังคับให้ทุกประเทศเปลี่ยนมาใช้พลังงาน

สะอาดทั้งหมด โดยไม่คำนึงถึงความเป็นธรรมทางภูมิอากาศ ว่าใครเป็นผู้รับผิดชอบตัวจริงในการปฏิวัติอุตสาหกรรม ภาระจึงตกกับประเทศกำลังพัฒนามากเกินไป แต่ภายหลังมาจุดแข็งเริ่มเจือจางลงเพราะการแทรกแซงของกลุ่มทุนและกลุ่มเสรีนิยมที่เข้ามาปกป้องหรือแม้แต่ฉวยโอกาสหาผลประโยชน์จากแผนการบรรเทาปัญหาโลกร้อน เช่น เสนอให้ใช้วิธี **ฝังกลบคาร์บอน** ที่เป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติเพราะมีการรั่วซึม หรือ **การชดเชยคาร์บอน** ที่ไม่สามารถนำเอาป่าที่ปลูกใหม่มาชดเชยแหล่งคาร์บอนโบราณใต้ดินได้ แต่นำมาใช้เป็นข้ออ้างเพื่อหาทางออกให้กลุ่มธุรกิจพลังงานได้ใช้พลังงานฟอสซิลกันต่อไป

ประเทศไทยรับเป้าหมาย NDC ที่ต้องเพิ่มขึ้นทุกปีตามข้อตกลงจากร้อยละ 20 เป็นร้อยละ 40 ซึ่งหนักเกินไป เพราะแม้แต่เป้าหมายแรกร้อยละ 20 ก็ยังไม่บรรลุ แม้จะวางไว้ในแผนยุทธศาสตร์ มีการตั้งกรมใหม่ขึ้นมารับผิดชอบงานโดยตรง แต่มิได้จัดสรรงบประมาณให้กรมบรรลุเป้าหมายอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ยังไม่มีแผนจัดการความขัดแย้งที่เกิดจากผลกระทบจากปัญหาโลกร้อนเอง และการใช้ทรัพยากรเพื่อลดผลกระทบ เช่น การใช้ที่ดินจำนวนมากเพื่อผลิตพลังงานสะอาด เป็นต้น

ข้อเสนอแนะที่สำคัญ ได้แก่

1. การตั้งงบประมาณ Loss and damage จะต้องให้ในลักษณะของการให้ทุน (grant) มิใช่การกู้ยืม (loan) และต้องคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนในการหาแหล่งงบประมาณ ด้วยเพราะงบประมาณที่จะมาจาก World Bank นั้นเป็นสถาบันที่สนับสนุนการใช้พลังงานฟอสซิล

2. COP ต้องมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน สิทธิมนุษยชน และนักเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม (climate activist) เดิมทีงานประชุม COP มักไม่เปิดพื้นที่

การมีส่วนร่วมของประชาชน แต่กลับมีนักล็อบบี้จากบริษัทน้ำมันกว่า 600 คน และนักเคลื่อนไหวต่าง ๆ ก็ถูกจับและถูกกีดกัน

3. แผนการปรับตัวต่อภาวะโลกร้อนต้องดูผลกระทบเป็นรายพื้นที่ไป ไม่ควรใช้การแก้ไข (solution) แบบวิธีการแบบเดียวใช้แก้ทุกปัญหา (one-size-fit-all)

4. ควรใช้หลักผู้ก่อคือผู้รับผิดชอบ คือ ประเทศอุตสาหกรรมที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกมาตั้งแต่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมจะต้องมีส่วนรับผิดชอบมากที่สุดโดยให้ทุนสนับสนุนการตั้งรับปรับตัว (Adaptation) ต่อภาวะโลกร้อน แก่กลุ่มที่มีส่วนเป็นต้นเหตุน้อยที่สุดที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด ได้แก่ กลุ่มคนเปราะบางที่เป็นชนพื้นเมืองในประเทศซีกโลกใต้

5. ให้หลีกเลี่ยงแนวทางแก้ปัญหาที่ทำให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชน การแย่งยึดที่ดินของชาวบ้าน และแนวทางที่เป็นไปไม่ได้จริงในทางปฏิบัติ แต่เปิดโอกาสให้ธุรกิจฟอกเขียว

ความท้าทายนโยบายโลกและไทยในภาวะโลกเดือด

การเปลี่ยนผ่านพลังงานฟอสซิล สู่พลังงานหมุนเวียนอย่างเร่งด่วน

คุณชื่นชม สง่าราศรี กรีเชน, นักวิชาการอิสระ

คณะผู้ศึกษาคือ กลุ่มนักวิชาการอิสระ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยฮาวาย ซึ่งสร้างโมเดลการศึกษาเพื่อตอบโจทย์ว่า ถ้าเราต้องการลดปล่อยคาร์บอนในภาคพลังงานไฟฟ้า มีทางออกอย่างไรที่จะทำให้ประเทศไทยลดปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ได้ โดยศึกษาแผนพัฒนาระบบไฟฟ้า (PDP) ระยะ 5 ปี และจัดทำข้อเสนอแผน Green PDP ให้บรรลุเป้าหมายลดปล่อยคาร์บอนให้เป็นกลางก่อนปี พ.ศ. 2593 (ค.ศ. 2050)

IPA International Energy Agency มองว่า ภาคไฟฟ้าลดการผลิตคาร์บอนได้มากที่สุด เพราะเทคโนโลยีพร้อม ที่ผ่านมารัฐวางแผนพลังงานมีทางเลือกน้อย คือ มีแค่ ถ่านหิน ก๊าซ น้ำมันเตา นิวเคลียร์ ทำให้เราควบคุมปริมาณโรงไฟฟ้าไม่ได้ และทำให้ควบคุมพลังงานไม่ได้ด้วย

ในอนาคต การใช้พลังงานจากแสงอาทิตย์จะเพิ่มมากขึ้น เมื่อเทียบกับปัจจุบันที่ใช้พลังงานฟอสซิลเป็นหลัก เทคโนโลยีที่ใช้ในการศึกษาจะใช้ได้เลย ไม่ต้องรอให้สมบูรณ์ เพื่อให้เห็นว่า แม้แต่ทางเลือกที่เรามีอยู่ในปัจจุบันก็ลดคาร์บอนเพื่อตอบโจทย์ความมั่นคงทางด้านพลังงาน อยากจะแสดงให้เห็นว่าโรงไฟฟ้าแม่เมาะ 600 เมกะวัตต์ ที่เพิ่งอนุมัติไปไม่มีความจำเป็น รวมทั้งก๊าซก็ไม่จำเป็นต้องมีท่าเทียบเรือขนถ่าย LNG ที่มาบตาพุด เฟส 3 แม้ความต้องการไฟฟ้าของเราจะเพิ่มขึ้น แต่ยังอยู่ในระดับหมื่นเมกกะวัตต์ แต่พอดูการผลิตรวมจะขึ้นไปถึง 300,000 กว่าเมกกะวัตต์ ที่สูงก็เพราะว่าพลังงานแสงอาทิตย์พอติดตั้งแล้วจะผลิตไฟฟ้าได้เฉพาะกลางวัน หากใช้ไฟฟ้ากลางคืนมาก ต้องนำไฟฟ้าที่ผลิตได้ใส่แบตเตอรี่เพื่อใช้ตอนกลางคืน ทำให้การผลิตรวมขึ้นไปถึงหลักแสน

ถ้าดูเฉพาะแผนลงทุนใหม่ ก่อนปี พ.ศ. 2583 (ค.ศ. 2040) เราไม่ต้องลงทุนมาก เพราะมีกำลังการผลิตในระบบเกิน ดังนั้น เราจะมาลงทุนมากในปี พ.ศ. 2583 ซึ่งเป็นผลพวงการวางแผนในอดีต เป็นอุปสรรคการเปลี่ยนผ่าน เราอยากให้เปลี่ยนผ่านค่อยเป็นค่อยไป เตรียมสร้างศักยภาพในการพัฒนาคน อุตสาหกรรมพลังงานแสงอาทิตย์ แต่แผนนี้แสดงให้เห็นว่า เราไม่จำเป็นต้องไปพึ่งโรงไฟฟ้าถ่านหินใหม่ เพราะบนการแข่งขันของราคา โรงไฟฟ้าถ่านหินไม่คุ้ม เนื่องจากติดเพดานในการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์

การลงทุนเกินเกิดจากเรามีโครงการที่อยู่ในแผนดำเนินการ (pipeline) มาก เกิดการลงทุนผูกขาดเหนือนโยบาย ในส่วนของโรงไฟฟ้าที่อยู่ในแผน PDP จำนวนกว่าร้อยละ 80 เป็นพลังงานฟอสซิลเกี่ยวข้องกับบริษัท Gulf ในขณะที่โครงการน้ำก็เพิ่งเซ็นสัญญา 3 เขื่อนใหญ่ที่ สปป.ลาว ยังมีโครงการพลังงานหมุนเวียนที่เพิ่งประมูลไปกว่า 5,000 เมกะวัตต์ที่ Gulf ได้ไปเกินครึ่ง นี่คืออุปสรรคการเปลี่ยนผ่านพลังงานให้เป็นธรรมและยั่งยืน

ในการศึกษาจึงทำ Supply Fuel Cost Curve ผลการศึกษาพบว่า เราไม่จำเป็นต้องมีโครงการท่าเทียบเรือขนส่งก๊าซธรรมชาติเหลว (LNG) มาบตาพุด เฟส 3 เพราะปริมาณความต้องการใช้ก๊าซลดลงเรื่อย ๆ จึงใช้ท่าเทียบเรือที่มีอยู่ในปัจจุบันก็เพียงพอแล้ว แม้การติดตั้งพลังงานแสงอาทิตย์อาจดูสูงเป็นแสนเมกกะวัตต์ แต่เลขการผลิตไม่ได้สูง ในอนาคตถ่านหินจะหมดไปตั้งแต่ปี พ.ศ. 2573 (ค.ศ. 2030) ส่วนก๊าซ LNG จะมีช่วงสุดท้ายของการใช้งานในปี พ.ศ. 2588 (ค.ศ. 2045) ที่เหลือจะเป็นพลังงานหมุนเวียน พลังน้ำ และพลังชีวมวลต่าง ๆ

สิ่งที่กังวลในอนาคตคือ เราจำเป็นต้องใช้พลังงานอื่นทดแทนเวลากลางคืนที่ผลิตไฟฟ้าจากแสงอาทิตย์ไม่ได้ เช่น ไฮโดรเจน ถ้าเรามีพฤติกรรมใช้ไฟฟ้ายืดหยุ่น เช่น เลือกชาร์จแบตเตอรี่รถยนต์ในช่วงกลางวัน ก็จะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยลดปริมาณการใช้ไฟได้ ยิ่งยกเลิกถ่านหิน ฟอสซิล ได้เร็วเท่าไหร่ ยิ่งลดคาร์บอนให้เป็นศูนย์ได้เร็วภายในปี พ.ศ. 2568 (ค.ศ. 2025) หากเราเริ่มเก็บภาษีคาร์บอนก็จะเป็นอีกวิธีในการช่วยเร่งให้เกิดการเปลี่ยนผ่าน

คุณธรธรร การมั่งมี, EarthRight International

พลังงานแสงอาทิตย์น่าสนใจ แต่ต้องใช้พื้นที่ติดตั้ง และอยากให้รัฐชัดเจนเรื่องสิทธิชุมชนในพื้นที่ทับซ้อนกับรัฐ เช่น เขื่อนปากมูลผลิตไฟฟ้าได้มาก แต่คนที่ถูก

อพยพยังไม่มีเอกสารสิทธิ ไม่มีไฟฟ้าใช้ สำหรับพื้นที่ที่ทับซ้อนกับอุทยานแห่งชาติก็สามารถเพิกถอนบางส่วนเพื่อใช้ผลิตไฟฟ้าแสงอาทิตย์ได้

การประเมินผลกระทบเป็นเงื่อนไขที่กฎหมายบังคับให้ทำ และมักจะมีนายทุนใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ เช่น ขอสร้างโรงไฟฟ้าขนาดน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดเล็กน้อย โครงการพัฒนามักเกิดขึ้นตามชายแดน พี่น้องชนเผ่าหรือประชาชนที่เข้าไม่ถึงข้อมูลจึงถูกยึดพื้นที่ง่าย เช่น โครงการมาบตาพุด เฟส 3 ที่มีการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ดี แต่ในทางปฏิบัติมีปัญหากับชุมชน ภาคเหนือมีป่าไม้มาก แต่ก็มีโครงการปลูกป่ามากที่สุด หน่วยงานรัฐอ้างนโยบายเพื่อแย่งชิงที่ดินระหว่างรัฐกับชุมชน คำถามคือ ต้องทำอย่างไรเมื่อการเปลี่ยนผ่านพลังงานจะทำให้ชุมชนเดือดร้อน คำตอบก็คือ การหามาตรการ กลไก ที่ให้สิทธิชุมชนตัดสินใจสิ่งที่จะเกิดกับตัวเอง

ผศ.ประสาท มีแต้ม, นักวิชาการอิสระ, ที่ปรึกษาสภาคุ้มครองผู้บริโภค

ญี่ปุ่นผลิตไฟฟ้าจากแสงแดดได้ร้อยละ 10 จากพลังงานที่ใช้ทั้งหมด ออสเตรเลียปล่อยคาร์บอนจำนวนมากกว่าไทย 3 - 4 เท่า ทุก ๆ 4 หลังคาเรือนจะมีคนติดตั้งระบบโซลาเซลล์ และใช้แบตเตอรี่ ปี พ.ศ. 2565 (ค.ศ. 2022) ไทยผลิตไฟฟ้าจากแสงอาทิตย์ได้ 5 พันล้านเมกะวัตต์ ในขณะที่เวียดนามผลิตได้ร้อยละ 10 ทั้ง ๆ ที่ตั้งไว้ว่าจะผลิตเพียงร้อยละ 3

ขออธิบายด้วยการยกตัวอย่างหมู่บ้าน Wildpoldsried แคว้นบาวาเรีย ประเทศเยอรมันตอนใต้ หมู่บ้านนี้มีประชากร 2,500 คน ที่สามารถผลิตไฟฟ้าได้ 8 เท่าของที่ใช้ แบ่งเป็นใช้เอง 1 เท่า และขาย 7 เท่า ใช้โซลาเซลล์ 5 เมกกะวัตต์ กังหันลม 11 ตัว เขื่อนเล็ก ๆ ในหมู่บ้าน 1 ไบโอแก๊ส ใช้กำจัดขี้วัว 5 โรง ที่เกิดขึ้น

ได้เช่นนี้เพราะว่าเมื่อปี พ.ศ. 2540 (ค.ศ. 1997) นายกเทศมนตรีได้ข้อสรุปว่า หมู่บ้านต้องสร้างอุตสาหกรรมใหม่ พัฒนาหมู่บ้าน สร้างรายได้โดยไม่มีหนี้ ซึ่งนำมาสู่ข้อสรุปพลังงานสะอาดคือทางเลือกที่ดีที่สุด ด้วยแนวทางพลังงานหมุนเวียน ประหยัดพลังงาน ปกป้องแหล่งน้ำและทำระบบบำบัดน้ำเสีย (แยกขยะ กำจัดขยะ) ทำให้ปี พ.ศ. 2554 (ค.ศ. 2011) หมู่บ้าน Wildpoldsried ขายไฟฟ้าได้ 5 เท่าเฉลี่ย 10,000 บาทต่อครัวเรือน นี่คือตัวอย่างของการเป็นประชาธิปไตยพลังงาน ชุมชนต้องมีสิทธิกำหนดชีวิตของตัวเอง

คนไทยปล่อยคาร์บอน 5 ตันต่อคนต่อปี หากจะปลูกต้นไม้ทดแทนต้องปลูกถึง 400 ต้น การปลูกต้นไม้เป็นเรื่องดี แต่ต่อให้ปลูกเต็มพื้นที่ก็ยังไม่พอที่แก้ปัญหาโลกร้อน ประเทศไทยมีมติ ครม.ออกมาแล้วว่าส่งเสริมให้ประชาชนติดตั้งระบบผลิตพลังงานแสงอาทิตย์ แต่ในทางปฏิบัติกลับไม่ได้ทำ โครงการชะงักไป ดังนั้น การจะเปลี่ยนผ่านพลังงานได้ต้องพึ่งพาประชาชน ท้องถิ่นต้องมีโอกาสตัดสินใจอนาคตของตนเอง สร้างเครือข่าย พลังงานและโลกร้อนให้เป็นเรื่องเดียวกัน อยากแก้ปัญหาโลกร้อนก็ต้องแก้เรื่องพลังงาน ต้องทำให้ใหญ่ ทำให้จริง เทคโนโลยีพร้อมแล้ว

คุณศักดิ์กมล แสงดารา บริษัทเก็บตะวัน Thai C-CAN

จุดเริ่มต้นมาจากประชาชนต่อต้านโรงไฟฟ้าถ่านหินที่ จ.กระบี่ ยุติการทำ EIA และโรงไฟฟ้าได้ มีคำถามว่า แล้วจะเอาไฟฟ้ามาจากไหน? ตนคิดว่า พลังงานแสงอาทิตย์ตอบโจทย์ นำมาสู่การติดตั้งครั้งแรกที่เกาะลันตา และเป็นที่มาของบริษัทเก็บตะวัน ซึ่งเน้นการสร้างความรู้กับคนอื่นมากกว่ารับติดตั้งระบบ

คนไทยต้องจ่ายค่าไฟฟ้าส่วนเกินถึงร้อยละ 50 ทำให้ค่าไฟแพง ทั้งที่มีพลังงานไฟฟ้าเหลือ เราเน้นแก้ปัญหาโดยปัจเจก เช่น ติดตั้งโซลาเซลล์ หรือใช้ให้น้อยลง แต่การจะแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนเชิงระบบโดยหยุดสร้างโรงไฟฟ้า หยุดซื้อไฟฟ้าจาก

สปป. ลาว กำหนดเพดานราคาซื้อไฟฟ้าไม่เกิน 3 บาทต่อหน่วยนั้น ภาครัฐต้องสนับสนุนประชาชนติดตั้งโซลาร์เซลล์ คิดค่าไฟแบบราคาผลิตไฟเท่ากับราคาซื้อไฟ ธนาคารของรัฐปล่อยสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำให้ประชาชนผ่อนโซลาร์เซลล์ได้ใน 5 ปี เพราะว่าในอนาคตค่าไฟจะแพงขึ้น คนจนจ่ายแพง เพราะรายใหญ่ติดโซล่าเซลล์กันหมดแต่คนจนไม่มีทุนและต้องแบกรับราคาค่าไฟจากการผลิตไฟเกิน

คุณพรชิตา ฟ้าประทานไพร
ชุมชนกะเบอะดิน อ.อมก๋อย จ.เชียงใหม่

บ้านกะเบอะดิน ม.12 ต.อมก๋อย อ.อมก๋อย จ.เชียงใหม่ เป็นชุมชนกะเหรี่ยงโผล่วใกล้ชิดธรรมชาติ ถูกขอพื้นที่เพื่อทำโครงการเหมืองแร่ถ่านหินซับบิทูมินัส มีการยื่นขอประทานบัตรปี พ.ศ. 2543 พื้นที่ 284 ไร่ 30 ตารางวา ระยะเวลาสัมปทาน 10 ปี สร้างใจกลางหมู่บ้านบริเวณลำน้ำและพื้นที่เกษตรกรรม กระบวนการแปรรูปถ่านหินจะก่อมลพิษ เช่น ปัญหา PM 2.5 และปัญหาโลกร้อนเช่นกัน

ชาวชุมชนก็เกิดความกังวลใจ เช่น พื้นที่ของโครงการเป็นพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน กระทบวิถีชีวิต ปัญหาฝุ่นฟุ้งกระจายกระทบสุขภาพ สร้างปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ และอุบัติเหตุจากการขนส่ง ชุมชนจึงลุกขึ้นสู้ไม่ต้องการเหมืองแร่ โดยมีการพัฒนาศักยภาพของชาวชุมชนและเยาวชน เรียนรู้กับชุมชนที่ต่อสู้เพื่อยุติเหมืองถ่านหิน เช่น แม่เมาะและบ้านแหง จ.ลำปาง ทำข้อมูลชุมชน ประวัติศาตร์ชุมชน วิถีชีวิต แผนที่สายน้ำ เพื่อยืนยันข้อมูลกับ EIA เดินรณรงค์ยื่นหนังสือถึง อ.อมก๋อย สภาผู้แทนราษฎร ฟ้องต่อศาลปกครอง จ.เชียงใหม่ ชาวชุมชนยืนยันว่าไม่ได้ต่อต้านการพัฒนาของรัฐ แต่การพัฒนาต้องไม่กระทบต่อวิถีชีวิตของพวกเรา และต้องเป็นธรรมต่อชาวชุมชน

การเปลี่ยนผ่านพลังงานฟอสซิลสู่พลังงานหมุนเวียนอย่างเร่งด่วน

ปัญหาคาร์บอนเครดิต กับผลกระทบนิเวศ สังคม และการฟอกเขียว

ปัญหาคาร์บอนเครดิตในภาคเกษตรกรรมและภาคป่าไม้ บรรยายโดย คุณวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ มูลนิธิชีววิถี

ปัญหาโลกร้อนในสังคมไทย ในมุมมองของนักวางแผนนโยบายมองว่า การปลูกข้าว ซึ่งเป็นครึ่งหนึ่งของภาคเกษตรกรรม ควรต้องรับผิดชอบเรื่องโลกร้อนด้วยวิธีการแก้ปัญหาคือ คนที่ปล่อยคาร์บอนควรใช้กลไก carbon offsets เพื่อซื้อการปลูกป่ามาลดทอนได้

ดังนั้น ระบบนี้มี 2 ภาค ภาคสมัครใจและภาคการเรียกร้องให้อุตสาหกรรมลดการปล่อยก๊าซและสามารถซื้อขายได้เช่นกัน ซึ่งมีอยู่ไม่กี่ประเทศ เช่น เกาหลีใต้ แต่ประเทศไทยเป็นระบบสมัครใจ โดยมีรัฐบาลเป็นผู้ผลักดัน วางมาตรฐาน ตรวจสอบคนที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจก ได้แก่ องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (TGO) อย่างไรก็ดี การทำให้การค้าขายคาร์บอนเกิดขึ้นได้ ต้องมีกระบวนการรับรอง เช่น องค์กร Verra ที่ดูแลภาพรวมถึงร้อยละ 40 แต่ยังมีประเด็นและเป็นองค์กรที่ถูกวิจารณ์ว่าสร้างเครดิตหลอก ไม่น่าเชื่อถือ ไม่เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่ควรจะเป็นร้อยละ 90 ของคาร์บอนเครดิตที่องค์กร Verra ออกใบรับรองมาตรฐานคาร์บอน (Verified Carbon Standard) ไม่น่าเชื่อถือ

ในภาคเกษตรกรรม ก็มีการรับรองในรูปแบบเดียวกัน โดย Thai Rice NAMA เป็นหนึ่งใน 300 โครงการที่เกิดเหตุคล้าย ๆ กัน ทั้งระบบการค้าขายคาร์บอนเครดิต กระบวนการผลักดันคาร์บอนเครดิตทั้งด้านป่าไม้และเกษตรกรรม จะดำเนินการโดยใกล้ชิดทั้งจากรัฐและเอกชน ฝั่งนาข้าว (Sustainable Rice Platform – SRP): ขยายการผลิตและการตลาดของข้าวยั่งยืนในระดับโลก เป็นยักษ์ใหญ่ในอุตสาหกรรม ซึ่งทั้ง CP และอื่น ๆ ที่ทำเกษตรยุคเก่าที่ใช้สารเคมี ดังนั้น ประเด็นปัญหาในขณะนี้ คือ

- คาร์บอนเครดิตเป็นเครื่องมือรับรองการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของภาคอุตสาหกรรม

- การลดคาร์บอนพุ่งเป้าที่การปล่อยคาร์บอนเป็นหลัก คาร์บอนเลยกลายเป็นทุกเรื่องของกลไกในการออกแบบนโยบาย แต่แท้จริงแล้วปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ก่อโดยอุตสาหกรรมปิโตรเคมี ไม่ใช่แค่การปล่อยคาร์บอน แต่เป็นการปล่อยสารพิษ

• แนวทางคาร์บอนเครดิตในภาคป่าไม้และเกษตร มุ่งเป้าไปที่การลดคาร์บอน โดยไม่ปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตที่ควรจะเป็นเลย ภาคป่าไม้ ถ้าคิดจากเนื้อไม้ แต่ไม่มองระบบทั้งหมด เช่นเดียวกับเรื่องข้าวที่ตั้งเป้าจะลดการปล่อยมีเทน แต่ไม่ได้มองเรื่องสารเคมี และความหลากหลายทางชีวภาพ และความไม่ยั่งยืน

• รากฐานวิธีคิดเกี่ยวกับคาร์บอนเครดิต ระบบการรับรองที่ไม่น่าเชื่อถือ เถื่อน carbon offsets ทำให้เกิดการถอยหลังกลับ

• กลไกต่าง ๆ ถูกออกแบบโดยรัฐรวมศูนย์ และมีเอกชนรายใหญ่คอยสนับสนุน

คุณสฤณี อาชวานันทกุล บริษัทป่าสาละ

มองสถานะของโลก กลไกคาร์บอนเครดิตยังน่าสนใจด้วยเหตุผล 2 ข้อ เพราะความเป็นจริงมีหลายอุตสาหกรรมที่ยังจำเป็นต้องปล่อยก๊าซเรือนกระจก จึงต้องใช้วิธีเก็บภาษีคาร์บอนต่อไป แต่หากมีอัตราภาษีที่เท่ากัน อาจจะไม่ต้องมีตลาดคาร์บอน อีกทั้งในไทยใช้ระบบคาร์บอนเครดิตแบบสมัครใจ ยังมีตลาดความช่วยเหลือระหว่างประเทศ ใช้คาร์บอนเครดิตเป็นเครื่องมือลดการตัดไม้ทำลายป่า ทำให้มีทรัพยากรป่าไม้มากขึ้น เมื่อมีการทดลองใช้ระบบคาร์บอนเครดิตในหลาย ๆ ประเทศแล้ว ก็มีความพยายามจะพัฒนาให้ดีขึ้น การยืนยันข้อมูลว่า การปลูกป่าไปแล้วมี net-benefit จริงไหม และมีการนำเทคโนโลยีมาใช้มากขึ้น ปรับปรุงให้ตลาดคาร์บอนเครดิตน่าเชื่อถือมากขึ้น

ในทางปรัชญา คาร์บอนเครดิตไม่ใช่ใบอนุญาตในการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ในบางประเทศมีการตั้งเพดานให้กับธุรกิจว่าปล่อยได้เท่าไหร่ และเป็นเพียงมาตรการชั่วคราวเท่านั้น อีกทั้งคาร์บอนเครดิตไม่ใช่ใบอนุญาตให้ไปรุกที่ดินชุมชน

และเอาเปรียบชุมชน ซึ่งเป็นปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในประเทศไทย ในทางปฏิบัติมีปัญหาเยอะมาก เพราะไม่เป็นไปตามหลักการสำคัญ กล่าวคือ คาร์บอนเครดิตต้องเป็น additionally คือ ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่แล้ว เช่น ป่าที่ดูดซับอยู่แล้วไม่ควรมานับรวม ซึ่งเจอเหตุการณ์หลายประเทศ และต้องมีการดูดซับถาวร ป่าต้องอยู่เป็นร้อยปี ต้องมีกลไกติดตามตรวจสอบอยู่เสมอ

หลาย ๆ ประเทศมีการนำเทคโนโลยีดาวเทียมเข้ามาช่วยรับรอง รวมไปถึงกลไกป้องกันทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ต้องพิจารณาคู่กับการแบ่งผลประโยชน์ที่เป็นธรรม ประชาชนต้องมีส่วนร่วม แผนการแบ่งผลประโยชน์ต้องจูงใจให้ชุมชนสร้างมูลค่าได้จริง ๆ ถึงแม้โครงการต้นทุนสูงแต่ชุมชนไม่ควรต้องมาแบกรับต้นทุนดังกล่าว สุดท้าย ภาคธุรกิจและบริษัทต้องมี carbon offsets guidelines คือ บันทึกการปล่อยก๊าซเรือนกระจก พยายามลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก มีกระบวนการตรวจสอบก่อนซื้อ และทันทีที่โครงการมีปัญหาต้องยกเลิกทันที

คุณบัณฑิตา อย่างดี ศูนย์สร้างจิตสำนึกนิเวศวิทยา (สจน.)

ปัญหาที่ไทยต้องเจอคือ เรื่องขาดธรรมาธิบาล เรื่องความโปร่งใส ไทยแก้ปัญหาโลกร้อนด้วยคาร์บอนเครดิตจึงถูกประเมินจากนักวิชาการสากลว่า แย่ที่สุด เพราะเราใช้วิธีการเดียว แต่ในต่างประเทศมีหลายวิธีการ มีความน่าเชื่อถือมากกว่า คดีโลกร้อนเป็นคดีลงโทษคนที่ทำให้โลกร้อน เช่น บริษัทน้ำมัน แต่ประเทศไทยดำเนินคดีกับเกษตรกรที่ไม่มีเอกสารสิทธิ คิดข้อหากับชุมชน แต่ไม่ดำเนินคดีกับโรงไฟฟ้าถ่านหิน

การจดแจ้งจัดตั้งป่าชุมชนยากกว่าการจัดตั้งป่าคาร์บอนเครดิต ในสัญญาระบุว่าบริษัทเป็นผู้ทรงสิทธิ แต่ตามหลักการแล้วป่าเป็นของรัฐและประชาชน

แต่เมื่อเอกสารระบุเช่นนี้ ป่าจึงกลายเป็นของบริษัทไปแล้ว ดังนั้นคาร์บอนเครดิตเป็นเรื่องการล่าอาณานิคมก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม ป่าชุมชนสำคัญกับชุมชนมาก เป็นแหล่งอาหาร แหล่งกำเนิดอาหาร ประเทศไทยควรมีการเก็บภาษีทางตรงทางอ้อม มาตรการเยียวยาผลกระทบโลกร้อนให้เข้าถึงกองทุนสากล บางชุมชนฟื้นฟูมา 20 - 30 ปี ควรได้รับการสนับสนุน ควรสร้างการเรียนรู้ให้ครบทุกมิติ เช่น สภาวะโลกเดือด แนวทางแก้ปัญหาคาร์บอนเครดิต ตลาดคาร์บอน เพื่อทำให้ตลาดบ้านเรามันดีขึ้น

คุณอำพร แพทย์ศาสตร์ ผู้นำชุมชนด้านป่าชายเลน

คาร์บอนเครดิตเป็นประเด็นที่ต้องศึกษาอีกมาก ควรให้ความสำคัญกับทรัพยากรที่อยู่ในป่ามากกว่า ยกตัวอย่างเช่น บ้านเปร็ดใน รัฐเคยเข้าไปแล้วขอตัดเลย ปลูกไม้โกงกางอย่างเดียว แต่ทรัพยากรควรมีความหลากหลาย ชาวบ้านไม่ให้เจ้าหน้าที่ตัดแล้ว เนื่องจากป่าแต่เดิมมีความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต ปูแสม ปูดำ มีพันธุ์ไม้หลากหลาย ปัญหาคือมีการเอาพันธุ์ไม้เชิงเดี่ยวมาปลูกเยอะไป ส่งผลให้สัตว์บางชนิด เช่น ปู ผึ้ง หายไป ส่งผลกระทบต่อแหล่งอาหารและอาชีพของชุมชน

หากให้ชาวบ้านฟื้นฟูป่าชายเลนและความหลากหลายทางชีวภาพเอง จะได้รายได้มากกว่าการขายคาร์บอนเครดิตอีก ถ้าเราฟื้นฟูระบบนิเวศให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำได้จะสร้างความมั่นคงให้ได้มากกว่า เมื่อทำสัญญาคาร์บอนเครดิตแล้วสิทธิในการใช้ไม้ของชุมชนจะหายไป ถ้าชุมชนสามารถรักษาพื้นที่ป่าชายเลนนี้ให้แก่ลูกหลานได้ เป็นสิ่งที่ยั่งยืนกว่า ดังนั้นเรื่องคาร์บอนเครดิตเราไม่ได้ปฏิเสธ แต่ขอดูในระดับโลกก่อนว่ามีมาตรการอย่างไร ทำไมให้เอกชนมากกว่าชุมชน

คุณพชร คำชำนาญ ขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม

เครือข่ายชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายด้านการจัดการที่ดินและป่าไม้และต่อสู้โครงการพัฒนาของรัฐ โดยเฉพาะพื้นที่ชาติพันธุ์ในภาคเหนือ ซึ่งมีประเด็นเรื่องการทวงคืนผืนป่า หลังรัฐประหารปี พ.ศ. 2557 เกิดแผนแม่บทป่าไม้ มีคดีที่เกี่ยวกับการทวงคืนผืนป่าจำนวนมากกว่าสามหมื่นกว่าคดีในช่วง 8 ปี ของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันโอชา ซึ่งเป็นเรื่องการแย่งที่ดิน ในขณะเดียวกันการประชุม COP27 รัฐบาลชี้แจงเรื่องเป้าหมายใช้พื้นที่ป่าในการกักเก็บคาร์บอนเป้าหมาย Net Zero และ Carbon Neutrality และมีโครงการพัฒนาคาร์บอนเครดิต ทำให้เกิดเหตุการณ์ที่เจ้าหน้าที่ยึดพื้นที่ชาวบ้านและกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ลีซู จ.เชียงใหม่ และพื้นที่กลุ่มปกาเกอะญอ ชุมชนบ้านกะเหรี่ยง จ.ลำปาง โดยเจ้าหน้าที่เข้าไปถางพื้นที่ป่ากลายเป็นพื้นที่ปลูกป่าของกลุ่มทุน และมีบริษัทน้ำมันได้สัมปทานพื้นที่ของชาวบ้านไป จากพื้นที่ไร่ข้าวกลายเป็นปลูกป่าทั้งหมด

ในขณะนั้นรัฐบาลออกระเบียบ 4 ฉบับ ว่าด้วยหลักเกณฑ์การปลูกป่าคาร์บอนเครดิต ล้วนแต่เป็นการออกกฎหมายที่ไม่ได้รับฟังความคิดเห็นพี่น้องประชาชน แต่กำลังบังคับใช้อย่างเข้มข้น ชาวบ้านที่ถูกแย่งพื้นที่ไม่ได้ทำให้โลกร้อน แต่ต้องมารับกรรมแทน ป่ามีไร่หมุนเวียน มีความมั่นคงทางอาหาร วัฒนธรรมประเพณี จิตวิญญาณ เราจัดการดูแลไฟ ถ้ารัฐไทยอยากพ้นข้อหาการฟอกเขียว อย่าให้กลุ่มทุนเคลมเครดิต เพราะหมายความว่า คุณไม่ลดไง **เราไม่สามารถพูดเรื่องสังคมคาร์บอนต่ำ โดยไม่สนใจสังคมที่เหลื่อมล้ำต่ำสูง มันสัมพันธ์โดยตรงกับการเมืองและความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้น มันจะมีคนได้และเสีย ซึ่งคนที่เสียคือพวกเราที่ทำให้โลกเย็น**

ยกเลิกนโยบายคาร์บอนเครดิตที่เอื้อฟอกเขียว ทำลายนิเวศ
ไม่ช่วยโลกร้อน และละเมิดสิทธิมนุษยชน

ร่วมสร้างสรรค์มิติใหม่ ฝ่ามหันตภัยฝุ่นพิษ PM 2.5

คุณธีระพงษ์ สีทาโส และ คุณยศพร ไตรยศ ศิลปินกลุ่ม Realframe เล่าเรื่องด้วยภาพ

นำเสนอนิทรรศการภาพถ่าย “Zero Burning คน เผา ป่า”

งานชุดนี้เกิดจากแนวคิดว่า จากสถานการณ์ไฟไหม้ป่าในความเข้าใจของคนทั่วไป “ไฟ” ถูกมองเป็นปีศาจและนำมาซึ่งการทำลาย แต่แท้ที่จริงแล้ว “ไฟ” มีบทบาทในระบบนิเวศป่า เร่งการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมตามฤดูกาล เชื่อมโยงมาถึง

พี่น้องปกาเกอะญอที่ถูกมองเป็นจำเลยเพราะทำไร่หมุนเวียน ทั้ง ๆ ที่จริงแล้วปัญหาฝุ่นควันจากการเผาป่าซับซ้อนและสัมพันธ์กับโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมในระดับประเทศ มีผู้กระทำการอื่น ๆ หากจะสร้างความเปลี่ยนแปลง ในระดับประชาชนคนตัวเล็กๆ ไม่สามารถทำได้มากนัก กลุ่มศิลปิน Realframe จึงใช้ภาพถ่ายเป็นเครื่องมือสื่อสารและเป็นตัวช่วยพี่น้องปกาเกอะญอให้ออกจากการเป็นจำเลยสังคม

ที่ผ่านมาได้มีการปรับตัวทำความเข้าใจขึ้นมาก เข้าใจความแตกต่างของ “การเผาเพื่อทำลาย” หรือ “การเผาแบบมีกระบวนการหมุนเวียน” เปลี่ยนทัศนคติจาก “ไร่เลื่อนลอย เป็น ไร่หมุนเวียนอย่างมีพลวัต” เป้าหมายต่อไปคือ ทำอย่างไรให้สังคมสามารถทำความเข้าใจในเรื่องนี้เร็วขึ้น

ในประเด็นปัญหาฝุ่นควันในภาคเหนือ เนื่องจากมีปัญหาที่ซับซ้อน รวมทั้งวิถีชีวิตที่ไกลตัวจากคนเมือง การใช้วิธี “ให้ภาพเล่าเรื่อง” จึงไม่เพียงพอในการสร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและถูกต้อง เพราะฐานความรู้ความเข้าใจของผู้ชมภาพไม่เท่ากัน และไม่เพียงพอให้เข้าใจสถานการณ์ที่แท้จริง ต้องอาศัยวิธีการสื่อสารอื่น ๆ รวมทั้งต้องการความรู้ทางวิชาการในการอธิบายเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและลึกซึ้งขึ้น

ข้อเสนอแนะให้มีการสื่อสารที่เป็นกระบวนการ มีการตั้งคำถาม มีคำอธิบายองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องมีอยู่มาก แต่ยังไม่มาเจอกัน ควรทำให้มีการเปลี่ยนแปลงที่สามารถนำความรู้ งานวิจัย ออกมาสื่อสารในลักษณะสื่อในรูปแบบต่าง ๆ ที่เข้าถึงประชาชนง่ายต่อไป เพื่อสื่อสารให้สังคมเกิดความเข้าใจที่นำไปสู่ความตระหนักรู้ต่อไป

นิทรรศการภาพถ่าย
“Zero Burning คน เผา ป่า”

LIVING WITH THE CRISIS

อยู่กับวิกฤติ

ผลงาน: Millipedes wall size
โดย คุณไชยวัฒน์ กุดาพันธ์

ผลงาน: last Light Power
โดย คุณทีฆวุฒิ บุญวิจิตร

ผลงาน: ธรรมะ ธรรมชาติ
โดย คุณธนากรณ์ อุดมศรี

ผลงาน: ทรรศนะผ่านน้ำ สะท้อนบทกลอน กอบกู้วิกฤติโลกร้อน
โดย คุณอธิวุธ งามนิสัย

ผลงาน: สิ่งตกค้าง ณ พื้นที่ทางจิตรกรรม
โดย คุณวราวุฒิ โตอุรวงศ์

ผลงาน: แม่ลูกสู้โลกร้อน
โดย คุณฤทัยรัตน์ คำศรีจันทร์

ผลงาน: ยืมขี้ปาก เขามาพูด
โดย คุณวิชญ มุกดาณี

คุณชัชวาลย์ ทองดีเลิศ สภาลมหายใจเชียงใหม่

เชียงใหม่มีปัญหาฝุ่นควันเป็นอันดับต้นของโลก เป็นปัญหาสุขภาพโดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง สาเหตุของปัญหาหลากหลายและเป็นปัญหาข้ามพื้นที่ ต้องออกแบบการแก้ปัญหาที่ชัดเจน ให้รัฐจัดการโดยลำพังไม่ได้ เราจึงสร้างพื้นที่กลางเพื่อทำความเข้าใจร่วมกันในนามของ สภาลมหายใจเชียงใหม่ โดยวางแผนร่วมกันเป็นพื้นที่ร่วมแก้ปัญหาของประชาชน ช่วยลดปัญหาเรื่องการทำงานอย่างแยกส่วนของหน่วยงานต่าง ๆ

เนื่องจากปัญหาฝุ่นควันในภาคเหนือมีรากปัญหาที่ลึกและซับซ้อนมาก อีกทั้งต้นกำเนิดของฝุ่นควันมาจากแหล่งอื่น ๆ ทั้งจาก ประเทศเมียนมา ประเทศลาว และภาคกลางตอนบน เป็นปัญหาข้ามพรมแดนประเทศอีกด้วย การดำเนินการแก้ไขปัญหาของเชียงใหม่เพียงจังหวัดเดียวไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกพื้นที่ในภูมิภาคที่เกี่ยวข้องและต้องไม่ทำงานอย่างแยกส่วนหรือต่างฝ่ายต่างทำ

ในขณะนี้ จึงผนึกกำลังระหว่างจังหวัดภาคเหนือตอนบนด้วยกันเพื่อร่วมแก้ปัญหาฝุ่นควัน และต้องการความร่วมมือทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน รวมทั้งกลไกที่หลากหลายในการผลักดันการแก้ปัญหาอย่างเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพต่อไป ในทางขนานกันขณะนี้ เกิดสภาลมหายใจกรุงเทพ และ สภาลมหายใจอีสานแล้ว ซึ่งเป็นสัญญาณที่ดีในการร่วมส่งเสียงประชาชนเพื่อผลักดันการแก้ปัญหาต่อไป ในการร่วมแก้ไขปัญหาฝุ่นควันนี้ ทุกฝ่ายจำเป็นต้อง *“เห็นช้างทั้งตัว และมองเห็นดาวดวงเดียวกัน”*

คุณเพ็ญโฉม แซ่ตั้ง มูลนิธิบูรณะนิเวศ

จากการศึกษาปัญหาฝุ่นควันจากมลพิษอุตสาหกรรมพบว่า ข้อมูลภาครัฐเบี่ยงเบนปัญหาที่แท้จริง ไม่แจกแจงข้อมูลมลพิษทางอากาศจากอุตสาหกรรม แต่กลับชี้เป้าว่า มีต้นเหตุมาจากการเผาของชาวบ้าน และมีบทลงโทษประชาชนที่รุนแรง ทั้งที่จริงแล้วต้นตอมาจากมลพิษทางอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพที่รุนแรงและเรื้อรังของประชาชนด้วย การไม่มีฐานข้อมูลการปล่อยฝุ่นควันอุตสาหกรรมต่อสิ่งแวดล้อม และยังให้ข้อมูลที่บิดเบือนความเป็นจริง จึงต้องมีระบบฐานข้อมูลเพื่อให้เข้าใจถึงต้นตอและรากของปัญหา

เมื่อวิเคราะห์ประเภทของสารในฝุ่นที่อุตสาหกรรมปล่อยออกมา ได้แก่

1) ก๊าซออกไซด์ของไนโตรเจน ก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์

2) ไดออกซิน และฟิวแรน ที่เกิดจากการเผาไหม้ที่ไม่สมบูรณ์ของเชื้อเพลิงฟอสซิล เตาเผาขยะชุมชนและของเสียอันตราย

3) โลหะหนัก เช่น สารหนู แคดเมียม ตะกั่ว ปรอท จากการเผาไหม้ที่ไม่สมบูรณ์ของเชื้อเพลิงฟอสซิล

4) สารอินทรีย์ระเหยง่าย จากหม้อไอน้ำ เตาให้ความร้อนในอุตสาหกรรม เตาให้ความร้อนโรงไฟฟ้า

สารเหล่านี้ส่งผลเสียต่อร่างกายในระดับและลักษณะที่แตกต่างกัน รัฐควรแจกแจงประเภทสารต่าง ๆ ที่ปรากฏในฝุ่นควัน PM 2.5 เพื่อให้เกิดการแก้ไขต่อไป ต้องสื่อสารให้ประชาชนรับรู้ถึงความเสี่ยงของโรค สารก่อมะเร็งที่มีในพื้นที่ มีการพัฒนาศักยภาพของระบบการตรวจวัด และวิเคราะห์สารที่เป็นองค์ประกอบของฝุ่น

จึงเป็นอีกประเด็นสำคัญที่จะช่วยให้ประเทศไทยมีระบบข้อมูล สถิติเรื่องฝุ่นควันที่ละเอียด และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุด

ดร.จตุพร เทียรมา คณะสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ศึกษาการหมุนเวียนของสารชีวมวลในพื้นที่เกษตรผสมผสาน พิจารณาปริมาณไนโตรเจน ฟอสฟอรัส โพแทสเซียม ที่ถูกย่อยสลายตามกระบวนการชีวภาพกลายเป็นสารประกอบอินทรีย์ที่มีบทบาทบำรุงดินให้สมบูรณ์ต่อไป เปรียบเทียบกับการเผาชีวมวล ที่สารประกอบต่าง ๆ ในชีวมวลจะถูกเผากลายเป็นฝุ่นควันที่จะกลายเป็นปัญหาต่อไป ซึ่งผลที่ได้จากดินที่อุดมสมบูรณ์คือผลผลิตการเกษตรที่สูงขึ้น การลดค่าใช้จ่ายการซื้อปุ๋ย จะช่วยให้สามารถประเมินความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจได้

เพิ่มการสื่อสารกับเกษตรกร ด้วยการให้ประเมินประโยชน์จากเกษตรผสมผสานต่อระบบนิเวศ หรือการจัดการซากพืชทางการเกษตรโดยการเผา พิจารณาผลกระทบระยะยาว ส่งเสริมกระบวนเกษตรที่มีกิจกรรมทางนิเวศซึ่งเป็นตัวกำหนดความอุดมสมบูรณ์ของดิน การสร้างความหมุนเวียนของธาตุอาหาร ซึ่งจะลดค่าใช้จ่ายการเกษตรที่มีการเผาไหม้ ยิ่งเป็นแปลงเกษตรสารเคมียิ่งอันตราย และสื่อสารข้อมูลทางเลือกทำการเกษตรและผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบที่จะเกิดขึ้น

คุณฉัตร คำแสง 101 Public Policy Think Tank

ในการแก้ปัญหาของรัฐที่ผ่านมาไม่พิจารณาปัญหาในองค์รวม ไม่เห็นรากปัญหาทั้งหมด การกำหนดเกณฑ์ระดับ PM 2.5 ไม่เข้มงวดเมื่อเปรียบเทียบกับสากล ทำให้ประชาชนไม่ตระหนักถึงความร้ายแรงของสถานการณ์ ภาครัฐปล่อยปละละเลยต่อการควบคุมภาคอุตสาหกรรม ภาคการขนส่ง ภาคการผลิตไฟฟ้า และไม่กำหนดให้การปล่อยมลภาวะเป็นต้นทุนของผู้ปล่อย จัดสรรงบประมาณแบบรวมศูนย์

ขาดการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ขาดกฎหมายควบคุมและตรวจสอบปริมาณการปล่อยมลพิษ

ข้อเสนอแนะได้แก่ ปรับตัวนโยบาย ได้แก่ การควบคุมการจัดการให้เป็นสากล กระจายอำนาจให้พื้นที่ ปรับกฎหมาย เช่น ปรับแก้ พรบ.โรงงาน ให้มีมาตรการทัดเทียมสากล และเพิ่มกฎหมาย PRTR (Pollutant Release and Transfer Register) ซึ่งบังคับให้โรงงานต้องแจ้งปริมาณมลพิษที่ปล่อย แก้ไขมลพิษข้ามชาติผ่านนโยบายระหว่างประเทศ และเปิดพื้นที่สื่อสารเศรษฐกิจการเมืองเรื่องฝุ่น

“ในภาพรวมการจัดการฝุ่นควันต้องเห็นช้างทั้งตัว และเห็นแต่ละส่วนชัดขึ้นมองปัญหาร่วมกัน ไม่โยนเป็นปัญหาให้คนกลุ่มอื่น ความรู้เป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้ประชาชนเข้าใจปัญหามากขึ้น” เพื่อให้แก้ปัญหาอย่างยั่งยืน ต้องใช้ข้อมูลวิทยาศาสตร์ สร้างการมีส่วนร่วมจากประชาชน ลงมือทำจากข้างล่าง การกระจายอำนาจเพื่อให้พื้นที่จัดการแก้ปัญหาตัวเอง ไม่ว่าการแก้ปัญหาในระดับใด เราต้องชักจูงใจภาคนโยบายให้ได้

ร่วมสร้างสรรค์มิติใหม่ ฝ่ามหันตภัยฝุ่นพิษ PM 2.5

การค้าเสรี การแย่งยึดทรัพยากร พันธุกรรม และการปกป้องเมล็ดพันธุ์ของเกษตรกรรายย่อยและชุมชน

วิทยากร: คุณโจน จันใด พันพรรณ, คุณวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, คุณปรกชล อู๋ทรัพย์

คุณปรกชล อู๋ทรัพย์: ทำไมเกษตรกรต้องเก็บเมล็ดพันธุ์ และความหลากหลายทางชีวภาพสำคัญอย่างไรและทำไมสิ่งนี้ต้องอยู่ในมือเกษตรกร

คุณโจน จันใด พันพรรณ: แค่พันธุกรรมสูญหายไปชนิดหนึ่ง ก็ทำให้วงจรชีวิตผิดเพี้ยนและเริ่มมีปัญหาแล้ว ย้อนไป 50 ปีที่แล้ว คนไทยมีปลาน้ำจืดกินได้เป็นร้อยชนิด สัตว์ปีก และพืชผักเป็นร้อยชนิด แต่ปัจจุบันคนถูกฝึกให้กิน หมู ไก่ ไข่ ข้าว สี่ชนิดนี้เป็นหลัก สิ่งต่าง ๆ จึงเริ่มพังทลายลงทันที คนเริ่มเป็นโรคที่ไม่มีเชื้อโรคมากขึ้น เช่น มะเร็ง เบาหวาน ความดัน ภูมิแพ้ เก๊าท์ สิ่งที่ตามมาคือ สังคมวัฒนธรรมพังทลาย เพราะวัฒนธรรมการกินที่แคบลง การพึ่งตนเองลดลง การล่มสลายของชีวิตจากการกินอาหารที่น้อยลง ต้องถางป่าทั่วประเทศเพื่อปลูกข้าวโพด ทำให้พืช สัตว์อื่น ๆ สูญพันธุ์ เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม เกิดปัญหาโลกร้อน

มีงานสำรวจที่สหรัฐอเมริกา 4 - 5 ปีที่ผ่านมาพบว่า ตั้งแต่ปฏิวัติเขียว พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ที่เป็นอาหารสูญหายไปถึงร้อยละ 94 ที่เรากินอยู่แค่ร้อยละ 6 ของอาหารที่เคยกินมา เมืองไทยเคยมีข้าวกว่าหมื่นสายพันธุ์ แต่ปัจจุบันเหลือไม่ถึงสองร้อยสายพันธุ์การสูญหายพันธุกรรมต่าง ๆ กระทบความมั่นคงของชีวิตพืชบางพันธุ์ทนแล้งได้ ไม่มีฝนก็ไม่ตาย พืชบางพันธุ์ทนโรคระบาดได้ แต่ปัจจุบัน คนในหมู่บ้านผมรอเยียวยา ผู้ผลิตอาหารไม่มีอาหารกิน ชาวนากลายเป็นขอทาน เราถูกตัดขาดกันระหว่างพ่อแม่ ไม่ได้คิดถึงคนรุ่นต่อไป ไม่มีใครเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ให้ลูกหลาน เรากลับมอบหน้าที่เก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ให้อยู่ในมือของบริษัท และรัฐบาลที่เลือกพันธุ์พืชที่แย่ ต้องพึ่งสารเคมี ฮอร์โมน น้ำ ต้องใช้การดูแลมากขึ้น

เราต้องกลับมาฝึกกินใหม่ ฝึกกินของดั้งเดิม เริ่มปลูก เริ่มเก็บ และเพิ่มความหลากหลาย เมื่อใดก็ตามที่เมล็ดพันธุ์อยู่ในมือเราได้ นั่นคืออิสรภาพ ความมั่นคงของชีวิตเราทุก ๆ คน เป็นหน้าที่หลักของมนุษย์และทุกชีวิตในโลกนี้ต้องรักษาพันธุ์เสมอ ที่เรามีกินอยู่ทุกวันนี้ก็เพราะบุญคุณของปู่ย่าตายาย

คุณปรกชล อู๋ทรัพย์: ที่เราต้องมาพูดเรื่องนี้ในวันนี้ จะเกิดอะไรขึ้นในอนาคตอันใกล้หลังจากที่เรายันเรื่อง CPTPP ไปได้สักระยะหนึ่ง แล้วจะเกิดอะไรขึ้นกับการมีรัฐบาลใหม่

คุณวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ: คำแถลงของนายกรัฐมนตรีที่ว่า *"จะต้องเร่งทำข้อตกลงการค้าเสรี (FTA) กับหลายประเทศให้เหมือนประเทศเพื่อนบ้าน เช่น เวียดนามที่ทำ FTA เป็นจำนวนมาก"* สิ่งที่รัฐบาลไทยกำลังผลักดันทำให้เราเก็บรักษาพันธุ์พืชไม่ได้ จากการผลักดันเรื่องเปิดเขตการค้าเสรีที่มีเงื่อนไขให้ไทยต้องแก้กฎหมายให้รับรองอนุสัญญาการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (UPOV1991) 4 ข้อตกลง เช่น

1) ข้อตกลงความครอบคลุมและความก้าวหน้าเพื่อหุ้นส่วนทางการค้าภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก (CPTPP)

2) FTA Thai-EU

3) FTA เขตการค้าเสรีอาเซียนกับสมาคมการค้าแห่งยุโรป

4) FTA Thai-UK

UPOV1991 ให้สิทธิผูกขาดแก่เอกชนแบบสูงสุด ประเทศไทยก็เป็นหนึ่งประเทศที่ประชาชนไม่เอากฎหมาย UPOV1991 แต่ต้องการกฎหมาย**ที่ยอมรับสิทธิชาวนาและเกษตรกร สามารถเก็บพันธุ์ไปปลูกต่อได้ และถ้าเอกชนหรือสถาบันต่าง ๆ เอาพันธุ์พืชเกษตรกรไปปรับปรุงใช้ประโยชน์ ต้องขออนุญาตก่อนและแบ่งปันผลประโยชน์ ซึ่งอยู่ในกฎหมายพันธุ์พืชปี พ.ศ. 2542**

การเข้าร่วม FTA ทั้งหมดจะต้องแก้กฎหมายทั้งหมด ต้องตัดเรื่องการขออนุญาตเรื่องแบ่งปันผลประโยชน์ หน่วยงานสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ

(UNEP) แนะนำว่า หากประเทศจะเจรจาการค้าระหว่างประเทศ จะต้องมีกฎหมายแม่แบบเดียวกับไทย อินเดีย มาเลเซีย เพราะว่า มีหลักเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์และสิทธิในการเก็บรักษาไปปลูกต่อ แนวความคิดการออกกฎหมายเหล่านี้ได้มาจากขบวนการชาวนาทั่วโลก ไทยจึงมีกฎหมายนี้ขึ้น ถัดมาคือประเทศอินเดียที่ก้าวหน้ากว่า เพราะระบุกฎหมายเรื่องคุ้มครองพันธุ์พืชและสิทธิเกษตรกร ซึ่งของไทยเองถูกกฤษฎีกาตัดออก หากรัฐบาลปล่อยให้ยอมรับเรื่องเหล่านี้ เท่ากับทำลายกระบวนการกฎหมายระหว่างประเทศที่มีรากฐานสิทธิเกษตรกร ให้กลับไปยอมรับอิทธิพลบริษัทและประเทศอุตสาหกรรม

กฎหมายพันธุ์พืชปี พ.ศ. 2542 ของไทย ยอมรับการคุ้มครองบริษัทเมล็ดพันธุ์ด้วย ตามกรอบ UPOV1978 บางส่วน และเอาเรื่องกฎหมายความหลากหลายทางชีวภาพที่คุ้มครองสิทธิเกษตรกรหลักการแบ่งปันผลประโยชน์ สิทธิประชาธิปไตยเหนือทรัพยากรมาไว้เป็นส่วนหนึ่งด้วย

หากทำตาม UPOV 1991 ตามข้อตกลงการค้าเสรี ต้องขยายการคุ้มครองให้บริษัททั้งเมล็ดพันธุ์ ผลผลิต ผลิตภัณฑ์ และห้ามเก็บพันธุ์ไปปลูกต่อ เช่น กัญชาทางการแพทย์ ส่วนใหญ่บริษัทที่ไปจดทะเบียนในเนเธอร์แลนด์ก็ได้พันธุ์มาจากประเทศไทย แต่ในทางกลับกัน หากโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรจะปลูกก็ต้องซื้อมาปลูก จะทำน้ำมันกัญชาก็เป็นสมบัติของบริษัทเหล่านั้นด้วย ถ้านำไปสกัดเป็นยาแก้โรค ถือว่าเป็นทรัพย์สินของบริษัทด้วย ขยายไปสู่ผลผลิตและผลิตภัณฑ์ หากอภัยภูเบศร์เก็บเมล็ดพันธุ์ให้เกษตรกรปลูกต่อ ผลผลิตทั้งหมดก็จะเป็นสมบัติของบริษัทเนเธอร์แลนด์

หากเราดูความหลากหลายพันธุ์พืชของไทย ข้าวที่เหลืออยู่ประมาณห้าถึงหกพันสายพันธุ์ พันธุ์ทุเรียน และพืชพรรณอีกมากมายเกิดจากชาวนา ชาวสวน ชาวไร่เก็บพันธุ์ ส่งต่อ กลายพันธุ์ แต่ว่าการมีกฎหมายประเภทนี้จะทำลายการเก็บพันธุ์พืช

ที่กลายพันธุ์และไปปลูกต่ออันเป็นกระบวนการคัดเลือกความหลากหลาย ประเด็นต่อมาคือการไปรองรับเรื่องพันธุกรรมดัดแปลง (GMO) คือ กรณีที่มีพันธุกรรมสำคัญของพันธุ์พืชของบริษัท ถือว่า เป็นทรัพย์สินของบริษัทด้วย ถึงแม้จะผสมพันธุ์เองก็ตาม ซึ่งพืช GMO ทั้งหลายคือตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุด

UPOV1991 จะทำให้เกิดการขยายเวลาออกไป ขยายไปสู่ผลผลิต ผลิตภัณฑ์ เก็บพันธุ์ไปปลูกต่อไม่ได้ และขยายไปถึงอนุพันธ์ และตัดเรื่องการแสดงที่มาเรื่องการปรับปรุงพันธุ์พืชเพื่อแบ่งปันผลประโยชน์และขออนุญาตออกไป

สรุปรายงานกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาศึกษาผลกระทบจาก CPTPP ว่า

1) ทำให้เกิดโจรสลัดชีวภาพ

2) ทำลายการคัดเลือกพันธุ์โดยเกษตรกรรายย่อยและชุมชน

3) ส่งผลกระทบฐานพันธุกรรมข้าวต้นทุนเมล็ดพันธุ์สูงขึ้น

4) เปิดทางพืช GMO ตัดการขออนุญาตออกจากกฎหมายพันธุ์พืช

5) เมล็ดพันธุ์แพงขึ้น

6) เกษตรกรและผู้ค้ารายย่อยเสี่ยงถูกดำเนินคดี เพราะขยายสิทธิครอบคลุมผลผลิตและผลิตภัณฑ์

7) เอื้อบริษัทเมล็ดพันธุ์ยักษ์ใหญ่ กีดกันนักปรับปรุงพันธุ์รายย่อย

คุณโจน จันใด พันพรรณ: เราจะต่อสู้ด้วยคนเดียวและวิธีเดียวไม่ได้ เพราะเป็นการแปลงร่างใหม่ของจักรวรรดินิยมโดยบริษัทกลายเป็นรัฐบาลที่แท้จริงของโลกไปแล้ว ต้องต่อสู้ในเชิงโครงสร้างนโยบายต่าง ๆ ที่ต้องมีคนมีทักษะมาร่วมขับเคลื่อน แต่อย่างไรก็ตาม ข้อมูลเหล่านี้ไม่ได้มีการส่งไปถึงเกษตรกร และประชาชน

คนในเมืองก็ไม่ทราบข้อมูล หากมีการสร้างนักพัฒนาพันธุ์ได้ทั่วประเทศจะสร้างพันธุ์แข่งกับบริษัทได้ ส่งเสริมให้ชาวบ้านออกมาพัฒนาพันธุ์ ถือได้ว่า เป็นการต่อสู้อีกทางที่สร้างวัฒนธรรมใหม่ สร้างสังคมใหม่ของเราขึ้นมา ต้องทำควบคู่กันกับการต่อสู้ทางโครงสร้าง

คุณวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ: การสร้างความหลากหลายทางเมล็ดพันธุ์ เป็นภารกิจของเกษตรกรรายย่อย แต่ทั้งนี้ โลกนี้จะอยู่รอดได้ต้องรักษาความหลากหลายเพื่อรองรับวิกฤติความมั่นคงทางอาหารที่กำลังแตกสลายอยู่ จึงไม่ใช่เพียงแค่เกษตรกรหรือใครคนใดคนหนึ่ง แต่การต่อสู้นั้นเพื่อให้เกษตรกรมีพื้นที่สร้างความหลากหลาย จึงต้องต่อสู้ร่วมกัน ขับเคลื่อนงานไปร่วมกับงานเชิงโครงสร้าง พร้อมทั้งต้องมีกำลังใจต่อสู้รักษาฐานที่มั่นทางนโยบาย

คุณโจน จันใด พันพรรณ คนไทยเริ่มตื่นตัวโดยเฉพาะคนเมือง ถือเป็นนิมิตหมายที่ดี คนเริ่มเปิดร้านอาหารต่าง ๆ มากขึ้น ร้านอาหารพื้นบ้าน กินอย่างรู้ที่มามากขึ้น สร้างการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่จะมีการส่งเสริมเกษตรกรกลับไปปลูกแบบอินทรีย์ ถือเป็นการปลดแอก เป็นการเติบโตของทางรอดและเป็นความหวังที่เริ่มจะดีขึ้นเรื่อย ๆ

การค้าเสรี การแย่งยึดทรัพยากรพันธุกรรม และการปกป้องเมล็ดพันธุ์
ของเกษตรกรรายย่อยและชุมชน

การปกป้องสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น และผู้หญิง กับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ

- ระดมข้อเสนอต่อรัฐและการปกป้องสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น ผู้หญิง ในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อรับมือโลกรวนที่เป็นธรรมและยั่งยืน

คุณหน่อแอริ ทุ่งเมืองทอง แกนนำสตรีปกาเกอะญอ เครือข่ายสตรีชนเผ่าแห่งประเทศไทย

พื้นที่ของพี่น้องชนเผ่าพื้นเมือง อาศัยอยู่ในที่ดินที่ถูกแย่งชิงโดยรัฐ พื้นที่ถูกจำกัดโดยกฎหมายและนโยบายรัฐทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ การดำเนินชีวิตของชุมชนที่พึ่งพาธรรมชาติ ความเป็นแม่และผู้หญิงมีบทบาทในการดูแลความมั่นคงทางอาหารและรักษาเมล็ดพันธุ์ การทำอาชีพของชุมชนคือการทำไร่หมุนเวียน แต่กลับถูกมองว่าชุมชนเป็นคนทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม พี่น้องชนเผ่าพื้นเมืองจะไม่เพียงแค่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเท่านั้น แต่จะมีการดูแลรักษาทรัพยากร ตามสุภาษิตของพี่น้องกะเหรี่ยง (ปกาเกอะญอ) ที่กล่าวว่า *“ได้กินจากน้ำ ต้องดูแลน้ำ ได้กินจากแผ่นดิน ก็ต้องรักษาแผ่นดิน”*

ผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศและนโยบายภาครัฐ ได้แก่ ไม่มีความมั่นคงทางอาหาร ผลผลิตทางการเกษตรลดลง ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสชนเผ่าพื้นเมืองถูกลดทอนบทบาทลง ไม่มีพื้นที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับเยาวชนหรือคนรุ่นหลัง เพราะไม่มีพื้นที่ที่เป็นอาชีพดั้งเดิม นโยบายรัฐที่ไม่เอื้อต่อการทำไร่หมุนเวียน

ข้อเสนอแนะ เรื่องการซื้อขายคาร์บอน เนื่องจากชุมชนอาศัยอยู่ในพื้นที่เขตป่า ผู้ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องมีการให้ความรู้ ให้คำแนะนำ บอกกล่าวให้กับคนในชุมชนที่ได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ควรหาทางออกร่วมกัน ชุมชนต้องได้รับข้อมูลข่าวสารที่เพียงพอ และสมัครใจ (เต็มใจ) ในการรับนโยบายหรือเข้าร่วมในนโยบาย และชุมชนต้องเข้าถึงกองทุนเยียวยาอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม

คุณยุพิน คะเสนา ประธานกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต (เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก)

ผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศกับการทำเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ รูปแบบลักษณะการตกของฝนที่เปลี่ยนไป ฤดูร้อนยาวขึ้น ฤดูหนาวสั้นลง กระทบต่อการติดดอกออกผล การเปลี่ยนแปลงทิศทางลม ผลผลิตการเกษตรลดลง ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น เมล็ดพันธุ์ไม่เหมือนเดิม รายได้ลดลง หนี้สินเพิ่มมากขึ้น มีการทำงานข้างนอกแปลงเกษตร และยังส่งผลต่อสุขภาพทางกาย ใจ

การปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงด้วยการใช้เกษตรอินทรีย์ ได้แก่ ส่งเสริมการปลูกพืชที่เป็นอาหารที่หลากหลายอย่างน้อย 15 ชนิด สำรองเมล็ดพันธุ์ข้าวและพืชผัก ส่งเสริมให้สมาชิกคัดเมล็ดพันธุ์ที่ทนทุกสภาพอากาศ ส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้าน อาหารพื้นบ้าน การผลิต การแปรรูป และการตลาด ประกันราคาสินค้าผลิตผลทางการเกษตร ส่งเสริมระบบการค้าที่เป็นธรรม ส่งเสริมใช้พลังงานหมุนเวียนที่ยั่งยืน รวมถึงการใช้พลังงานไฟฟ้าแสงอาทิตย์

คุณอุไรพรรณ หน่อชื่น สมาคมสตรีประมงพื้นบ้านภาคใต้

ผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศกับการทำเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ สภาพอากาศแปรเปลี่ยน ไม่สามารถคาดการณ์ได้ บทบาทอาชีพของสตรีเปลี่ยน จากเดิมมีบทบาทคัดแยกสัตว์น้ำที่จับมาได้เพื่อนำไปขาย แต่ปัจจุบันเพิ่มบทบาทแปรรูปสัตว์น้ำที่จับได้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม สตรีต้องมีหน้าที่ในการบริหารจัดการ ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ในขณะนี้ชนิดของปลาลดลง ขนาดของปลาลดลง จะทำอย่างไรให้ชาวประมงเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศที่ส่งผลกระทบต่อพวกเขา รวมถึงการปรับตัวให้สามารถอยู่กับความเปลี่ยนแปลงนี้ได้

ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมจากผู้ร่วมรายการ

การเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศทำให้ราคาผลิตผลไม่เหมือนเดิม โครงการของคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) และการซื้อขายคาร์บอนเป็นนโยบายการตั้งรับปรับตัวกับปัญหาใหม่ที่ยังไม่มีการรับรองสิทธิชุมชนในทรัพยากรฯ และสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติถูกมองเป็นแค่สินค้าเพื่อเป็นวัตถุดิบในการตลาด

คุณสุพจน์ หลี่จา นายกสมาคมสร้างเสริมสุขภาวะชุมชนชาติพันธุ์ และผู้อาวุโสสภาชนเผ่าพื้นเมืองประเทศไทย

สตรีชนเผ่าพื้นเมืองถือเป็น คลังอาหาร เป็นผู้ดูแลทุกคนในครัวเรือน ทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร แต่ละชนเผ่ามีเพลงประจำเผ่าที่สื่อถึงความสมบูรณ์ของทรัพยากร ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และทุกคนมีส่วนร่วมกับธรรมชาติ ในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนเอง

เรากำลังต่อสู้กับภาวะการเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศ พืชพันธุ์อาหารร่อยหรอลงตามสภาพการทำเกษตรที่มาจากไร่ข้าว ถูกกดดัน ต้องต่อสู้กับนโยบายและกฎหมายต่าง ๆ ที่ออกโดยภาครัฐ ระบบทุนนิยมเข้ามาในพื้นที่ ทำให้การใช้ศักยภาพของคนในชุมชนน้อยลง มีการใช้เครื่องจักรเข้ามาแทนที่การทำการเกษตรแบบดั้งเดิม ประเพณีวัฒนธรรมและพิธีกรรมดั้งเดิมต่าง ๆ ก็เริ่มหายไปจากชุมชน

สภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย (สชพ.) มีบทบาทส่งเสริมให้ชนเผ่าสามัคคี ดูแลพืชพันธุ์ธรรมชาติ และดำรงชีวิตอย่างสันติ มีความสมดุลและมีความเกื้อกูลกัน ผ่านกลไก ธรรมนูญ และยุทธศาสตร์ของ สชพ.

ข้อเสนอ ภาครัฐต้องส่งเสริมภูมิปัญญา จารีตประเพณี พิธีกรรมของชนเผ่าพื้นเมือง รับรองพื้นที่อาศัย พื้นที่ทางจิตวิญญาณ หยุดคุกคามสิทธิเสรีภาพของพี่น้องชนเผ่า ต้องปกป้องสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง ต้องมีบทบาทในการพัฒนาศักยภาพชนเผ่าพื้นเมืองรุ่นต่อรุ่น และต้องส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย ในการพัฒนา ออกแบบ และวางแผนชุมชนของตนเอง ***“อย่าเห็นพวกเราเป็นสิ่งที่ไม่มีคุณค่า”***

คุณทัศนี วีระกันต์ ผู้ประสานงานเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน

การเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศ กระทบระบบเกษตร เกษตรกร และผู้หญิง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางพันธุกรรมของเมล็ดพันธุ์ต่าง ๆ การปฏิวัติเขียวที่ส่งเสริมพันธุ์ข้าว ไม่ต้องให้ต้นข้าวสูงมาก และต้องตอบสนองต่อปุ๋ยเคมี การไม่ให้เกษตรกรเป็นเจ้าของพันธุ์พืช และการสร้างความเข้าใจผิดว่าพันธุ์ข้าวพื้นบ้านไม่ดี ต้องใช้พันธุ์ปรับปรุงเท่านั้น ถ้าไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ผลผลิตทางการเกษตรจะไม่ดี ผลผลิตทางการเกษตรจะลดลง เป็นต้น

ปัจจุบันเกษตรกรใช้พันธุ์ข้าวในการเพาะปลูกไม่เกิน 7 สายพันธุ์ และคนไทยกินข้าวไม่ถึง 5 สายพันธุ์ ในอดีต ผู้หญิงมีทักษะในการจัดการเมล็ดพันธุ์ มีบทบาทในการกุมสภาพการจัดการเมล็ดพันธุ์ เป็นผู้ประเมินและตัดสินใจว่าจะปลูกพืชพันธุ์ชนิดไหนในแต่ละปี แต่ด้วยระบบการตลาดของข้าวที่เปลี่ยนไป บทบาทของผู้หญิงในการจัดการเมล็ดพันธุ์ลดลง มีบริษัทเข้ามาจัดการด้านนี้แทน ไม่ว่าจะเป็นพันธุ์ผักและพันธุ์ข้าว ซึ่งเดิมจุดแข็งของการปลูกข้าวในประเทศไทยคือ การมีพันธุ์ข้าวที่หลากหลายทำให้เกษตรกรสามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงได้มาก

สภาพปัญหา ได้แก่ ความไม่มั่นคงทางที่ดินในป่า ครัวเรือนเกษตร 59 ล้านครัวเรือน มีที่ดินแป็นของตนเองเพียงร้อยละ 48 (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร พ.ศ. 2558) ปัญหาในการจัดการน้ำ เกษตรกรส่วนใหญ่พึ่งพาน้ำจากธรรมชาติ (น้ำฝนตามฤดูกาล) และการทำการเกษตรที่เน้นนาข้าวเป็นหลัก

การปรับตัว ได้แก่ เปลี่ยนจากนาข้าวเป็นสวนผสม วิจัยพันธุ์ข้าว เรียนรู้จัดการพันธุกรรม ความหลากหลายทางพันธุกรรม และผักพื้นบ้าน กับการรับมือความเปลี่ยนแปลง มีการเปลี่ยนฤดูกาลปลูกข้าวใหม่ จากข้าวนาปีเป็นนาปรัง และจากนาปรังเป็นนาปี ทั้งนี้ ข้อมูลการพยากรณ์อากาศเป็นสิ่งที่สำคัญ และควรจะเป็นข้อมูลที่ถูกต้อง

คุณเบญจวรรณ เพ็งหนู สมาคมรักษ์ทะเลไทย

ประเด็นที่เราเห็นร่วมกันคือ การเกิดความไม่มั่นคงความหลากหลายทางชีวภาพ พวกเราถูกละเมิดเรื่องสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการมีส่วนร่วมไม่ใช่เป็นแค่วาทกรรม แต่ต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยยะสำคัญในทุกมิติ ทั้งด้านการคิด การวางแผน การมีส่วนร่วมในการใช้ฐานทรัพยากร และการมีส่วนร่วมโดยเฉพาะมิติหญิงชาย

การปกป้องสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น ผู้หญิงในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ

Climate Blind Date รื้อฟื้นความสัมพันธ์ รื้อฟื้นวิกฤติโลกเดือด

คุณภูริณัฐ เปยานนท์
กลุ่มการเมืองสิ่งแวดล้อม ดำเนินรายการ

"ในประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความไม่เข้าใจ ความขัดแย้ง และต่างคนต่างมองในมุมของตนเอง ทำอย่างไรที่จะทำให้ผู้คนหันหน้าเข้าหากัน ร่วมกันมองและทำความเข้าใจปัญหาร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาร่วมกัน"

คุณชนกนันท์ นันตะวัน กลุ่มสมดุลเชียงใหม่

ปัญหาด้านการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในประเทศไทย เป็นเพียงปัญหาที่ปลายเหตุ ต้นทางคือความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่มีความซับซ้อน การกดทับของอำนาจ นโยบาย และการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม อีกทั้งการแก้ปัญหาส่วนใหญ่ขาดความเข้าใจเชิงลึก ขาดข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ หากพิจารณาจากปัญหาฝุ่นควันในภาคเหนือที่มีความซับซ้อนและผู้เล่นหลายคน เพื่อการเข้าใจถึงรากและแก่นแท้ของปัญหาจึงมีการผลักดันการตั้งกลุ่ม **สมดุลเชียงใหม่** เพื่อให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้เล่นในปัญหาสิ่งแวดล้อมเชียงใหม่

อย่างไรก็ดี ภาครัฐนิยามคำว่า “การพัฒนา” แค่เพียงการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ แต่ไม่หมายความรวมถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีการดูแลสิ่งแวดล้อม การดูแลวิถีชีวิตของผู้คนให้เป็นไปอย่างปกติสุข ซึ่งขณะนี้ในเชียงใหม่กำลังต่อสู้กับคำว่า “การพัฒนา” ในนิยามของภาครัฐ **สิ่งแวดล้อม คือ เรื่องของความสัมพันธ์** ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ของผู้คนกับพื้นที่ที่อยู่อาศัย ทำมาหากิน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่เผชิญปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ต่างกันไป

“การทำความเข้าใจปัญหาสิ่งแวดล้อม ควรอยู่บนพื้นฐานการทำความเข้าใจกัน ลดการชี้นิ้วระบุจำเลยสังคม โจทย์สำคัญคือ จะสร้างความเข้าใจระหว่างกันในสังคมได้อย่างไร เราจึงควรฝึกมองปัญหาสิ่งแวดล้อมในแบบที่ไม่ใช่บ้านใครบ้านมัน”

ปัญหาและอุปสรรค คือ โครงสร้างของรัฐไม่มีประชาชนเป็นสมการ มีแค่กลุ่มทุน และที่สำคัญคือ รากเหง้าของสังคมไทยไม่ได้ให้ความสำคัญเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานกับประชาชน ประชาชนเองก็ไม่ได้ตระหนักถึงความยุติธรรมเรื่องสิทธิสิ่งแวดล้อม เรื่องการเข้าไปใช้พื้นที่ สิทธิในการอยู่มาก่อนควรได้รับการรับรอง เป็นมรดกตกทอด

คนในพื้นที่รู้ว่าถ้าใช้ทรัพยากรไปก็ต้องปลูกทดแทนเพื่อที่จะได้มีพื้นที่อยู่ต่อไป ซึ่งสิทธิเหล่านี้ไม่ถูกพูดถึง เพราะไม่ใช่กระแสหลัก ดังนั้นสิทธิขั้นพื้นฐานเป็นเรื่องระยะยาวที่ประชาชนจะลุกขึ้นมาตระหนัก รู้จักต่อรองและต่อสู้กับโครงการต่าง ๆ

เนื่องจากประเทศไทยไม่ได้ให้สิทธิขั้นพื้นฐานกับประชาชน การใช้ชีวิตในพื้นที่ของประชาชนที่มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมมาดั้งเดิมควรได้รับความเคารพ ควรให้ประชาชนตระหนักในสิทธิขั้นพื้นฐาน เพื่อให้ประชาชนมีความสามารถในการต่อรองอำนาจมากขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องทำระยะยาว

ประชาชนในฐานะพลเมืองควรลุกขึ้นมาเรียกร้องหน่วยงานภาครัฐในกรณีที่ไม่ทำหน้าที่ดูแลสิ่งแวดล้อม และจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นธรรม ประชาชนต้องลุกขึ้นมาปกป้องสิทธิตัวเองได้ และต้องสื่อสารพร้อม ๆ กับการเรียกร้องกระบวนการยุติธรรม ประชาชนต้องแทรกตัวเองเข้าไปในสมการอำนาจได้ ต้องก้าวข้ามผ่านไปให้ได้ อีกทั้ง การรณรงค์มีปัญหาเรื่องความห่างระหว่างวัยของนักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม ในยุคก่อน ๆ มีบริบทความเข้าใจที่ต่างกัน ต้องพยายามทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน และร่วมผลักดันให้การช่วยกันแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญมากขึ้น

คุณพรชิตา ฟ้าประทานไพร เยาวชนกะเบอะดิน คัดค้านเหมืองแร่ถ่านหิน อมก๋อย จ.เชียงใหม่

ปัญหาที่เผชิญอยู่คือการที่ครอบครัวและที่อยู่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ อมก๋อย ซึ่งชาวบ้านไม่สามารถเป็นเจ้าของพื้นที่ทำกินได้เลย ในขณะที่ที่ดินมีการทำสัมปทานแหล่งแร่ และมีแนวโน้มเปิดพื้นที่สัมปทานมากขึ้น ซึ่งในพื้นที่ที่ทำเหมืองแร่จะสร้างผลกระทบต่อสุขภาวะของประชาชน ทั้งในแง่ปัญหาสุขภาพ ปัญหาการทำมาหากิน อุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้นจากการทับซ้อนของพื้นที่ทำมาหากิน

การขนส่งสินค้าเกษตรกับเส้นทางการขนส่งของเหมืองแร่ ทั้งนี้ผู้คนในกะเบอะดินยังอยู่ห่างไกลความเจริญและสาธารณูปโภค ปัญหาที่เกิดขึ้นสังคมข้างนอกจึงไม่เห็น ไม่รับรู้ จึงไม่สามารถช่วยให้ชาวบ้านได้ส่งเสียงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น

“ในการจัดสรรใช้ทรัพยากรของภาครัฐที่จะสร้างผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจต่อคนกลุ่มหนึ่ง ทำไมชาวบ้านต้องเสียสละ หรือเป็นผู้เสียผลประโยชน์จากการจัดการพื้นที่ของรัฐ ซึ่งในที่สุด ชาวบ้านคือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมที่ภาครัฐสร้างขึ้น”

จากการต่อสู้ที่ผ่านมา 4 ปี ประชาชนเข้มแข็งขึ้น และชัดเจนว่าไม่ต้องการเหมืองถ่านหิน *“แม้ว่าการบีบบังคับด้วยกฎหมายจากภาครัฐจะมีอย่างต่อเนื่องและรุนแรง แต่ก็ไม่สามารถลดทอนการต่อสู้เพื่อเรียกร้องวิถีชีวิตที่มีคุณภาพ ความเป็นอยู่ที่ไม่ต้องแบกรับความเสี่ยง ประชาชนไม่ต้องการขัดขวางการพัฒนาของภาครัฐ แต่ภาครัฐเอง ต้องไม่ทำร้ายประชาชนด้วย”*

พระราชบัญญัติเหมืองแร่ ในการปฏิบัติ ปล่อยให้มีการใช้พื้นที่ที่มีความสำคัญทางสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรชีวภาพ ระบบนิเวศถูกทำลาย จึงไม่มีความยุติธรรมต่อประชาชนในพื้นที่ การใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือให้ประโยชน์กับภาคเอกชน บริษัทมีผลประโยชน์ร่วมกับภาครัฐ ในขณะที่ประชาชนไม่สามารถมีข้อตกลง (commitment) กับภาครัฐเลย แถมยังโดนการใช้อำนาจรัฐลิดรอนสิทธิชุมชน ในรายงาน EIA มีความไม่โปร่งใส ให้ข้อมูลผิด และปลอมลายมือลงชื่อของชาวบ้าน ให้ข้อมูลไม่หมาะสม เช่น ผลกระทบต่อสุขภาพของชุมชน ซึ่งทั้งหมดเป็นผลมาจากสมการโครงสร้างอำนาจไม่มีประชาชนในนั้น มีเพียงภาครัฐกับเอกชน

คุณธีรภพ เต็งประวัติ Green Dialoque

“สร้างพื้นที่ทางสังคมให้คนมาพูดคุยถกเถียงเรื่อง สิ่งแวดล้อม และใช้กิจกรรม ดูหนัง เล่นละคร กระบวนการการสร้างความร่วมมือ และการมีส่วนร่วม”

ประชาชนในพื้นที่มีความสัมพันธ์กับป่าและทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะที่แตกต่างไปจากคนเมือง และจากการฝึกงานด้านสิ่งแวดล้อม ได้เห็นรูปแบบการทำงานด้านสิ่งแวดล้อม จึงถามตัวเองว่า รูปแบบและลักษณะการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในปัจจุบันเพียงพอหรือไม่ พบว่า พื้นที่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้านสิ่งแวดล้อมยังมีอยู่น้อย จึงคิดหาทางชักชวนคนมาคุยเรื่องสิ่งแวดล้อม แต่ก่อนชวนคนอื่นมาคุย ต้องตกผลึกกับตัวเองก่อน หลังจากการทำ Green Dialoque พบว่าเปิดพื้นที่พูดคุยต่อไปอีกได้ และมองว่าตัวเองเป็นนักเรียนรู้ด้านสังคม สิ่งแวดล้อม

คนส่วนใหญ่มองว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องไกลตัว แต่ที่จริงแล้วตรงข้าม ทุกคนในสังคมมีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อม อยากให้คนทำความเข้าใจใหม่ พยายามมองให้เห็นถึงที่มาของอาหาร สิ่งต่าง ๆ รอบตัวเชื่อมกลับไปที่เขาหัวโล้นที่เกิดขึ้นในภาคเหนือได้ อีกทั้งปัญหาหลักคือ รัฐบาลที่ไม่ทำหน้าที่ให้ดี

กลับทำให้สถานการณ์ยิ่งแย่ ในการที่รัฐควรเป็นตัวกลางระหว่างประชาชนกับเอกชน กลับกลายเป็นรัฐสนับสนุนเอกชน แต่ลิดรอนสิทธิประชาชน และสิ่งแวดล้อมมักถูกจัดลำดับความสำคัญเป็นรองจากปัญหาเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ประเทศไม่สามารถแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ หากไม่แก้ปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองควบคู่ไปด้วย

ทางออก คือ การชักชวนผู้คนเข้ามาร่วมเรียนรู้ ทำความเข้าใจสิ่งแวดล้อมเป็นไปได้ทั้งในเชิงบวก คือ ความสวยงามของสิ่งแวดล้อม และในเชิงลบคือ ในประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ความขัดแย้งต่าง ๆ

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ฝังลึกในวัฒนธรรมและอยู่ในรูปแบบศาสนาและความเชื่อด้วยเช่นกัน ในขณะเดียวกันผู้คนที่มีความผูกพันกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ จะมีความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมกันเองมากกว่าสังคมของคนที่อยู่ในเมือง จึงเห็นได้ว่า ธรรมชาติเป็นแกนตรึงผู้คนเข้าด้วยกัน และสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จริง ๆ ในการเรียนรู้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสถานการณ์โลกเดือด เป็นการพูดคุยในพื้นที่ปัญหาและความขัดแย้ง ที่มีประเด็นการต่อสู้แย่งชิงทรัพยากร จึงต้องพยายามเลี่ยงการเผชิญความขัดแย้ง ถือว่าเป็นพื้นที่การพูดคุยที่ยากมาก โดยเฉพาะเมื่อในวงสนทนามีผู้เล่นเชิงอำนาจที่ใช้สิ่งแวดล้อมและชีวิตผู้คนเป็นเดิมพัน นายทุน รัฐ ที่ต้องเดินโครงการ จะใช้วิธีโยนความขัดแย้งลงมาที่ประชาชน และใส่ผลประโยชน์ให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

“ทุกคนมีสิทธิที่จะรักษาวิถีชีวิตของตน อย่างไรก็ตาม ในอุดมคติหากทุกคนใส่ใจปัญหาซึ่งกันและกัน จะทำให้ช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อมได้ดี”

Climate Blind Date รื้อฟื้นความสัมพันธ์ รื้อฟื้นวิกฤติโลกเดือด

เสียงสะท้อนและข้อเสนอจากประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่เผชิญการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

เสียงสะท้อนและข้อเสนอจากประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่เผชิญการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

คุณสินชัย บุญอาด ชาวนาพิษณุโลก ชาวนาหรือเกษตรกรเป็นกลุ่มที่ใช้ชีวิตอยู่อย่างยากลำบากอยู่แล้ว จากหนี้สินหรือจากอะไรก็ตาม แต่ปัจจุบันเพิ่มเติมขึ้นมาคือ เรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เดิมเราหว่านข้าวหนึ่งครั้ง

ได้เก็บเกี่ยวแน่นอน แต่ปัจจุบันต้องหว่านข้าวสองครั้ง เพราะต้องเผชิญกับความแห้งแล้ง ต้นทุนเพิ่มขึ้น เสียงของพวกเรายังไปไม่ถึง รวมถึงกองทุนต่าง ๆ ก็ยังไม่ถึงมือพวกเราโดยตรง

ผู้หญิงประมงจากทะเลสาบสงขลา รัฐต้องจัดสรรงบประมาณให้กับประชาชนในการตั้งรับปรับตัว ซึ่งจะต้องมีมาตรการในการตอบสนองที่สอดคล้องกับชุมชนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นชาวประมง กลุ่มชาติพันธุ์ พี่น้องเกษตรกร ต้องได้รับการเข้าถึงงบประมาณอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม เราจึงเรียกร้องให้

1) รัฐสร้างความเท่าเทียมให้มากขึ้น และเคารพสิทธิชุมชน

2) เรียกร้องให้รัฐบาลไทยและสหประชาชาติ หยุดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งหากพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ณ ปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องยุติการทำลาย และต้องเร่งดำเนินการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายของพืช สัตว์ และทุกอย่างที่มีความจำเป็นต่อความสมดุล

3) ที่สำคัญที่สุด ต้องให้สิทธิผู้หญิงได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ไม่ว่าจะเป็นเวทีในการพูดคุยแลกเปลี่ยน เวทีแสดงความคิดและตัดสินใจ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบ โดยต้องให้ผู้หญิงมีบทบาทในการเป็นคณะกรรมการต่าง ๆ ซึ่งบางครั้งผู้ชายก็ไม่ได้เข้าใจบริบทความเป็นผู้หญิง

คุณเฉลา วงค์เจริญ สมาคมประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทย ภาคตะวันออกของประเทศไทย เป็นพื้นที่พัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีการพัฒนาอุตสาหกรรมหนัก ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้องเหมาะสม แต่กลับมีนโยบายฟอกเขียว การแย่งชิงพื้นที่ ซึ่งประชาชนยังแทบจะไม่มีที่อยู่ที่ทำกิน รัฐก็ยังไปยึดของเขาเพื่อจะนำมาปลูกป่าเพื่อสร้างพื้นที่คาร์บอนเครดิตให้แก่ภาคอุตสาหกรรม

รัฐต้องหันมาดูแลปากท้องพี่น้องประชาชนก่อน มองประชาชนเป็นหลัก ไม่ใช่มองตัวเลขทางเศรษฐกิจเป็นหลัก นอกจากนั้น การทำประมงพาณิชย์ต้องเป็นการทำประมงที่ไม่ทำลายล้าง ซึ่งจะต้องแยกชนิดสัตว์น้ำที่ไม่ใช่เป็นการจับทั้งหมด และต้องเรียนรู้ที่จะช่วยฟื้นฟูด้วย ซึ่งการทำประมงพื้นบ้านมันหมายถึงอาหารสำหรับเลี้ยงคนภายในประเทศ แต่การทำประมงพาณิชย์มันเป็นการทำประมงเพื่อแปรรูปไปเป็นอาหารสัตว์

เยาวชนประมงอ่าวตราด อยากเห็นป่าอุดมสมบูรณ์ ปู ปลา หอย ยังอยู่เหมือนเดิม อากาศร้อนเกินไป หยุดความเหลื่อมล้ำ แก้ปัญหาให้ตรงจุด หยุดโทษใคร เพราะวิกฤติโลกร้อนไม่ได้เกิดจากคนใดคนหนึ่ง อยากให้เกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในการดำเนินการจัดการปัญหา ไม่ต้องการให้เป็นลักษณะต่างคนต่างทำ รวมถึงต้องการให้นำองค์ความรู้ชุมชนมาบูรณาการร่วมกับวิทยาศาสตร์ การจะปลูกต้นไม้หน้าด่านหน้าทะเล ควรรู้ว่า ต้นไม้ชนิดไหนสมควรปลูก ไม่ใช่ปลูกแค่โกงกาง 10 ปี ก็ไม่ประสบความสำเร็จ ทั้งที่นายทุนเป็นผู้ปล่อยของเสียให้เรา แต่เขากลับใช้เงินเป็นสะพาน ซึ่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ระบุว่า สิทธิชุมชนสำคัญยิ่ง เราจึงใช้สิทธิชุมชนในการดูแลบำรุงทรัพยากรธรรมชาติทุกด้าน แต่รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 สิทธิชุมชนของเราอยู่ไหน เราอยากเห็นสิทธิชุมชนของพวกเรากลับมา

คุณเกรียงไกร ชีช่วง เครือข่ายชนเผ่าพื้นเมือง ในนามเครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองยังคงยืนยันให้มีการ “จ่ายหนี้โลกร้อนในทันที” มี 3 อย่างที่ผมจะขอยืนยันในนามเครือข่ายชนเผ่าพื้นเมือง พี่น้องชนเผ่าพื้นเมืองทั่วโลก จำนวนร้อยละ 6 ที่เป็นหลักในการดูแลพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติ ดูแลความหลากหลายทางชีวภาพ กว่าร้อยละ 80 ทั่วโลก ทรัพยกรธรรมชาติทุกภูมิภาค ถ้ายกทั่วโลกมาเป็นประเทศไทย ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก ภาคอีสาน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีพี่น้องชนเผ่าพื้นเมืองทั้งสิ้น รัฐ ทุน อุตสาหกรรม นโยบายต่าง ๆ ที่เข้ามาแต่ละรูปแบบได้กระทำต่อ

พี่น้องในแผ่นดินแม่ของเราอย่างรุนแรง ทั้งช่วงชิง ฉกฉวย ฉวยโอกาส เอาทรัพยากรของเราไป ลดทอนคุณค่าภูมิปัญญาของเราให้ด้อยลง ฉวยโอกาสจากความเชื่อของเรา จากวิถีชีวิตของเราที่เรารักษาความสมดุลของธรรมชาติไป แล้วทิ้งร่องรอยบางอย่างให้เรา ทิ้งคดีความ ทำให้พี่น้องติดคุก และที่สำคัญเมื่อเราลุกขึ้นมาเป็นนักปกป้องสิทธิ พวกเรามีความเสี่ยงถูกคุกคาม ถูกทำร้าย ถูกอุ้มหาย นี่คือสิ่งที่ถูกแย่งชิงไปจากเราและทิ้งความเจ็บปวดไว้กับพี่น้องของเรา

ท้ายที่สุดนี้ ผมในนามประธานสภาชนเผ่าพื้นเมือง สื่อสารไปยังพี่น้องเครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองทั่วประเทศ 64 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้รับทราบว่า เรายืนยันว่าทางออกที่ดีที่สุดคือ ต้องหยุดอุตสาหกรรมที่ทำให้โลกร้อน ต้องหยุดนโยบายฟอกเขียว หรือนโยบายที่เอื้อให้เกิดสถานการณ์ใหม่ที่ทับซ้อนขึ้นมา และที่สำคัญ ต้องจ่ายหนี้โลกร้อนให้กับประชาชนทันที COP28 เราต้องยืนยันจุดยืนของเราว่า เราจะทำให้โลกนี้เย็นอย่างเป็นธรรม และประชาชนทุกคนได้ประโยชน์ด้วย

คุณกฤษณา เฟื่องดี เครือข่ายผู้หญิงเพื่อความเป็นธรรมการจัดการโลกร้อน

ภาคเหนือตอนล่าง เรามีอาชีพเลี้ยงวัว วัวเราได้รับผลกระทบจากโลกร้อนเป็นอย่างมาก ยิ่งในช่วงปีที่ผ่านมาจากความร้อน แล้ง น้ำท่วม และพายุ ซึ่งไม่ได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐเลยสักครั้ง นอกจากนั้นกลุ่มผู้หญิงเราก็ยังได้รับผลกระทบคือ เรื่องความงาม เรายังต้องเสียค่าใช้จ่ายไปกับการรักษาฝ้า จ่ายค่าครีมกันแดดเพิ่มมากขึ้น และครีมกันแดดบางชนิดก็ไม่สามารถลงทะเลได้เพราะมันผิดกฎกติกา ซึ่งเราเสียค่าใช้จ่ายแต่ละปีไม่ต่ำกว่า 1 - 2 หมื่นบาท เหล่านี้คือภาระของเรา อีกทั้งเรื่องโลกร้อนไม่ใช่เรื่องที่เราทุกคนต้องรับผิดชอบเท่ากัน ใครที่ทำให้โลกร้อนมากต้องรับผิดชอบมาก ชดเชยด้วยเงิน และต้องให้กลุ่มผู้หญิงหรือชุมชนเข้าถึงกองทุนโลกร้อนได้อย่างไม่มีเงื่อนไข

คุณไครียะห์ ระหมันยะ ลูกสาวทะเลจะนะ บ้านของเราอยู่ท่ามกลางสงครามการสลายการชุมนุม เมื่อปี พ.ศ. 2545 ซึ่งเป็นความขัดแย้งเรื่องท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย และการพัฒนาต่อเนื่องในสมัยนั้น และก็เกิดขึ้นมาเรื่อย ๆ จนปัจจุบันอายุ 22 ปี ก็ยังเป็นเหมือนเดิม เราอยากจะเรียกร้องให้ยกเลิกแผนพัฒนาที่เกิดขึ้นในทุก ๆ ภาคของประเทศไทย โดยเฉพาะภาคใต้ที่มีแต่เขตนิคมอุตสาหกรรม มีแต่ผังเมืองสีม่วงที่ลวงหลอกชาวบ้านว่าเป็นอุตสาหกรรมสะอาด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องกำแพงกันคลื่น โรงไฟฟ้าชีวมวลที่อาจจะพ่วงถ่านหิน โรงไฟฟ้าขยะ โรงโม่หิน อยากให้นำทั้งหมดนี้มาคิดทบทวนกันใหม่ โดยให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้น ทั้งกระบวนคิด กระบวนการตัดสินใจ และการได้รับผลประโยชน์ ควรนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาพัฒนาให้สอดคล้องเหมาะสมต่อบริบทของพื้นที่ และการพัฒนาต้องมาจากรากฐานที่แข็งแรงของชุมชน

คุณปริญญา แทนวงค์ อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก เราอยู่ในพื้นที่ที่น้ำท่วมทุกปี ภัยพิบัติในพื้นที่ อ.บางระกำ จ.พิษณุโลก คือ ภัยแล้ง น้ำท่วม และผลกระทบจากนโยบายของรัฐ ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ควรได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐและภาคประชาสังคมต่าง ๆ ดังเช่นเมื่อ 10 ปีที่แล้ว พวกเราไปเรียกร้องหน้า UN ว่าต้องมีกองทุนช่วยเหลือและผู้ประสบภัยจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ต้องเข้าถึงกองทุนนี้อย่างไม่มีเงื่อนไข เราพูดเรื่องนี้มาเป็นสิบปี และปีที่ผ่านมาเราทราบว่าประเทศไทยได้รับเงินสนับสนุนแรกจากกองทุน GCF ให้มาดำเนินการในพื้นที่ อ.บางระกำ พวกเราดีใจมาก เพราะเราเป็นผู้ผลักดันให้มีกองทุนจัดการปัญหาโลกร้อน แต่ทว่าเงินดังกล่าวกลับไม่ได้ส่งมาช่วยเหลือพี่น้องประชาชนของเรา คนที่ได้รับประโยชน์ไม่ใช่ชาวไร่ชาวนาที่เราวาดหวังไว้ เราจึงจำเป็นต้องติดตามตรวจสอบว่า นำเงินไปดำเนินการอย่างไร ก็พบว่าเป็นการจัดการแหล่งน้ำ 13 พื้นที่ ในลุ่มน้ำยมและลุ่มน้ำน่าน ครอบคลุม 3 จังหวัด โดยกรมชลประทาน งบประมาณจากกองทุน GCF กว่า 1,000 ล้านบาท

แต่ชาวบ้านหรือหน่วยงานต่าง ๆ กลับไม่มีใครทราบเรื่อง เราจึงจัดตั้งกลุ่มจับตากองทุน GCF ประเทศไทยขึ้น เพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนหาข้อเท็จจริง เนื่องจากกองทุนนี้พวกเรามีส่วนผลักดันให้มันเกิด แต่กลับไม่สามารถเข้าถึงได้

คุณเรณู เวชรัตน์ภิมล อดีตอาจารย์คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปัญหาโลกร้อนไม่ได้แก้ไขโดยการลดการปล่อยก๊าซ แต่กลับไปพยายามปลูกป่า อีกทั้งเมื่อมีเทคโนโลยีแต่รัฐไม่ยอมลงทุน เช่น เรื่องหอเผาทิ้งที่ จ.ระยอง ที่ปล่อยทั้งคาร์บอนไดออกไซด์ มีเทน สารก่อมะเร็งให้กับชาวบ้าน สิ่งที่เราเห็นการเปลี่ยนแปลงจากเรื่องนี้ก็คือ ธนาคารโลกได้มีโครงการลดการเผาทิ้งแบบนี้ให้เป็นศูนย์ แต่กลับไม่เห็นการเคลื่อนไหวในประเทศไทยเลย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ธนาคารแห่งประเทศไทยจะต้องร่วมรับผิดชอบอย่างแท้จริง เพื่อยุติการปล่อยก๊าซอย่างไร้ความจำเป็น มีตัวอย่างแล้วที่โรงงานที่ระยองเช่นกัน เขาลดหอเผาทิ้งแบบเก่าลงและเปลี่ยนเป็นหอเผาทิ้งรุ่นใหม่ที่เรียกว่าหอเผาทิ้งระดับต่ำแบบสมบูรณ์ เหมือนกับเตาแก๊สที่เราใช้กัน ฉะนั้นขอเสนอเรื่องนี้ให้แก่ธนาคารแห่งประเทศไทยและรัฐบาลไทยว่า ขอให้เข้าร่วมโครงการนี้ของธนาคารโลก

คุณสุขประดิษฐ์ กันวานิช รองประธานมูลนิธิเพื่อชีวิตสัตว์ป่าแห่งประเทศไทย ผมปลูกป่าไว้ 50 ไร่ เพื่อจะไถ่บาปที่ทำต่อสิ่งแวดล้อมของโลกนี้ อีกทั้งสมัชชาองค์กรเอกชนด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทั้งที่เป็นองค์กรภาคเอกชนที่พยายามเข้าไปช่วยเหลือรัฐบาลและประชาชน แต่กลับไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ดังนั้นจึงอยากบอกว่า เรื่องคาร์บอนเครดิตไม่ได้ก่อให้เกิดความเป็นธรรมทางสิ่งแวดล้อมอย่างที่เข้าใจกัน ซึ่งการที่โลกร้อนขึ้นกำลังจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อนกชนิดหนึ่งที่ฮาวาย ที่มีชื่อว่า อากิกิกิ และนกชนิดนี้เหลือเพียง 5 ตัวในโลก ท้ายนี้ขอเป็นกำลังใจให้กับภาคประชาชนที่กำลังติดตามเรื่องโลกร้อน

เสียงสะท้อนและข้อเสนอจากประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่เผชิญการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

วิถีเกษตรนิเวศกับการปรับตัว จากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

1. สถานการณ์และการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในระดับพื้นที่

1.1 เกษตรนิเวศ ระบบอาหาร และพลังงานที่ยั่งยืน: คุณนันทวัน หาญดี สมาคมเกษตรกรรมทางเลือกฉะเชิงเทรา

ผลกระทบจากสถานการณ์วิกฤติโลกร้อนที่ปัจจุบันได้เข้าสู่ภาวะโลกเดือดนั้น เป็นสถานการณ์ที่ไม่ใช่ผลกระทบที่เป็นแบบแผนและ

ควบคุมได้ แต่มีความแปรปรวนเพิ่มขึ้นที่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกร ในการรับมือหรือปรับตัวในอนาคต จากประสบการณ์ของเครือข่าย ที่ได้มีการดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องในการทำเกษตรอินทรีย์ภายใต้ ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนได้พัฒนาเข้าสู่ในระบบเกษตรนิเวศเพื่อ สร้างความหลากหลายและสร้างฐานความมั่นคงอาหารในระดับครอบครัว และชุมชน ควบคู่กับการหนุนเสริมในการนำใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม (เช่น โรงเรือนพลาสติกที่จะช่วยให้เกษตรกรสามารถปลูกพืชผักได้ ในช่วงฤดูฝนไม่ได้รับความเสียหาย หรือในกลุ่มผู้สูงอายุอาจยก แปลงปลูกเพื่อให้ง่ายและเพาะปลูกได้อย่างต่อเนื่อง) เพื่อที่จะ เสริมขีดความสามารถในการปรับตัว เกษตรนิเวศเป็นระบบเกษตรที่ สร้างความหลากหลายพันธุกรรมพืชท้องถิ่น การฟื้นฟูทำให้ระบบนิเวศ เกิดความสมดุล สร้างฐานความมั่นคงทางอาหาร และมีรายได้ที่เพียงพอ ในการดำรงชีพ

สำหรับการผลิตของเครือข่าย มีการใช้พื้นที่นิเวศย่อยเพื่อสร้าง ความหลากหลายของป่าอาหาร รวมถึงการผลิตแบบสวนหลังบ้านที่ให้ ความสำคัญกับหลากหลายพันธุ์พืชยืนต้น รวมทั้งพันธุ์พืชพื้นบ้าน ที่จะเป็นอาหารและรายได้ การจัดระบบการผลิตหลายชั้นเรือน ยอดที่ทำให้เห็นระบบในการสร้างความสมดุลของระบบเกษตรและ ในป่าธรรมชาติที่มีความหลากหลาย เพื่อให้เกิดความมั่นคงทาง อาหารในครัวเรือน ตลอดจนการจัดการน้ำในพื้นที่มีความหลากหลาย โดยมุ่งเน้นระบบการจัดการน้ำแบบประหยัดและมีประสิทธิภาพ (เช่น การใช้โซลาเซลล์มาใช้ในการจัดการน้ำภาคเกษตร) รวมทั้ง จำเป็นที่ต้องมีการใช้เครื่องจักรกลเข้ามาช่วยในการเตรียมแปลง การผลิตภายใต้การจัดการระดับกลุ่ม

1.2 ความมั่นคงทางอาหารในภาวะวิกฤติ: คุณปราณี มรรคนันท์ เครือข่ายสมาคมคนทาม อ.ราษีไศล จ.ศรีษะเกษ

ด้วยพื้นที่ในการดำเนินงานของเครือข่าย เป็นชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนในลุ่มน้ำมูลตอนกลางประมาณ 200 กว่าหมู่บ้าน พื้นที่ทำงานจึงมีลักษณะเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ และได้รับผลกระทบเรื่องน้ำท่วมและน้ำแล้ง ซึ่งเกิดจากปัจจัยหลัก 2 ด้าน คือ

1) ขาดการจัดการแบบมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้เกษตรกรวางแผนการผลิตไม่ได้

2) ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศที่ทำให้พื้นที่มีความเสี่ยงและเปราะบาง

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นข้างต้น ทำให้เครือข่ายร่วมกันวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการจัดการที่ยั่งยืน ซึ่งแนวทางการรับมือในช่วงที่ผ่านมาคือ การทดลองปลูกพันธุ์ข้าวหลายสายพันธุ์ เพื่อทดสอบปลูกในพื้นที่ต่างกันโดยเฉพาะพื้นที่ทามที่มีความหลากหลายทางนิเวศ ในช่วงของการทดสอบปลูกพันธุ์ข้าวนั้น พบว่า

1) ความรู้เรื่องพันธุกรรมเป็นสิ่งที่จำเป็น การขาดแคลนข้าวในพื้นที่คือ เรื่องพันธุกรรม เพราะข้าวมีหลากหลายสายพันธุ์ที่ไม่ใช่มีเพียงพันธุ์ข้าวมะลิ 105 กข6 หรือสายพันธุ์ข้าวหลักอื่นที่ตลาดต้องการ

2) เกษตรกรต้องมีความเข้าใจนิเวศของพื้นที่ตนเอง โดยเฉพาะพื้นที่ลุ่มน้ำที่มีพื้นที่หลายระดับ

3) ความรู้เรื่องการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศเป็นสิ่งที่เกษตรกรต้องรู้เท่าทัน เพื่อนำมาวางแผนการผลิตหรือคาดการณ์ระดับน้ำ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่เกษตรกรควรศึกษาและมีการเรียนรู้ร่วมกัน

1.3 เกษตรนิเวศในสวนยาง: คุณณฐา ไชยเพชร เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก จ.สงขลา

พื้นที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ โดยเห็นได้ชัดเจนในช่วงปี พ.ศ. 2554 ที่พื้นที่เผชิญกับน้ำท่วมครั้งใหญ่ สร้างความเสียหายเป็นวงกว้างทั้งพื้นที่ชุมชนเมืองและพื้นที่สวนยาง จากวิกฤติที่เกิดขึ้นทำให้เกษตรกรสวนยางมีการรวมกลุ่ม และเริ่มปรับระบบการผลิตที่มีความหลากหลายมากขึ้น เนื่องด้วยการทำสวนยางเชิงเดี่ยวที่เห็นชัดว่าไม่เอื้อต่อการดำรงชีพ เพราะว่ามียางอย่างเดียวไม่ได้มีพืชอาหาร โดยในช่วงระยะแรกเกษตรกรมีการจัดการสวนยางในลักษณะป่าปล่อย เพื่อให้ธรรมชาติฟื้นฟูด้วยตนเอง และบางส่วนมีการจัดการสวนยางในลักษณะป่าปลูก โดยเกษตรกรมีการปลูกพืชผสมในสวนยาง เช่น กาแฟ โกโก้ หรือไม้เศรษฐกิจต่าง ๆ โดยผลจากการจัดการในลักษณะป่าร่วมยางนี้ ทำให้ชุมชนมีความมั่นคงทางอาหารและประโยชน์ทางยาเพื่อดูแลคนในครอบครัวและชุมชน รวมถึงมีรายได้ที่หลากหลายเพิ่มขึ้น

1.4 เกษตรนิเวศบนพื้นที่สูงกับการปรับตัว: คุณศิวกร โอโดเชา เกษตรกรลุ่มน้ำวาง จ.เชียงใหม่

การทำเกษตรแบบปกาเกอะญอมีต้นทุนสำคัญคือ ในธรรมชาติมีป่าและมีสัตว์ป่าที่ทำให้ระบบธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ มีอาหารในป่า

หลากหลายที่คนในชุมชนสามารถนำมาเป็นอาหารได้ตลอดทั้งปี ปาเกอะญอมีความเชื่อว่าถ้าปลูกพืชมากกว่า 30 ชนิด ก็จะทำให้ชุมชนสามารถเก็บเกี่ยวพืชอาหารได้ทุกฤดูกาล และแสดงถึงความมั่นคงทางอาหารทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน

สำหรับหลักคิดในการปลูกข้าวบนพื้นที่สูงที่ว่า “ไร่คือพี่ นาคือน้อง” นั้น เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นว่า

1) พันธุ์ข้าวไร่ปลูกในนาได้ แต่ข้าวนาปลูกในไร่ส่วนใหญ่ไม่ได้

2) การจัดการข้าวไร่มีความหลากหลาย และมีการจัดการน้อยกว่าการทำนา

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศที่ทำให้ในพื้นที่เริ่มเผชิญปัญหา เช่น รูปแบบการตกของฝนและการกระจายตัวของฝนที่เปลี่ยนไปจากเดิม และช่วงอุณหภูมิแปรปรวน เช่น ช่วงฤดูหนาวมีระยะสั้นลง ทำให้สภาพอากาศเย็นไม่ต่อเนื่อง ซึ่งได้กระทบกับการผลิตในพื้นที่ ดังนี้

1) เกิดการแข่งขันในการเข้าถึงทรัพยากรน้ำ เนื่องจากระดับน้ำในห้วยที่ลดลงจากสถานการณ์ดังกล่าว ทำให้คนในชุมชนมีต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้นจากการลงทุนให้เข้าถึงน้ำที่เพียงพอในกระบวนการผลิต

2) ปริมาณผลผลิตในพื้นที่ลดลง เช่น ข้าว กาแฟ และไม้ผลบางชนิด เนื่องจากการระบาดของโรค-แมลง และการที่มีสภาพอากาศที่เย็นไม่ต่อเนื่อง ทำให้การติดผลของกลุ่มไม้ผลเมืองหนาวลดลง ส่งผลต่อความหลากหลายของผลผลิตในพื้นที่ที่สัมพันธ์กับแหล่งอาหารและรายได้ของคนในชุมชน

2. ข้อเสนอทางนโยบาย

ปัญหาภาคการเกษตร เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ต้องแก้ไขปัญหาทั้งระบบ เช่น ปัญหาการกระจายการถือครองที่ดิน การแก้ปัญหาที่ดินในเขตป่า ปัญหาหนี้สินเกษตรกร ปัญหาการจัดการน้ำ เป็นต้น เมื่อเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ส่งผลกระทบต่อภาคเกษตรอย่างมาก เนื่องจากการเกษตรของไทยยังพึ่งพาธรรมชาติ ที่ประชุมมีข้อเสนอทางนโยบายคือ

1. เรื่องเร่งด่วน รัฐต้องพัฒนาให้เกิดการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

2. รัฐควรมีนโยบายส่งเสริมเกษตรนิเวศ ซึ่งเป็นระบบเกษตรที่คำนึงถึงระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ และอากาศ ความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและเศรษฐกิจของเกษตรกรรายย่อย ชุมชนท้องถิ่น และระดับประเทศ

3. การจัดตั้งกองทุน ส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถจัดการแปลงการผลิตในระบบเกษตรนิเวศได้อย่างเป็นรูปธรรมและทำได้จริง โดยการส่งเสริมเกษตรนิเวศอย่างจริงจังภายใต้แผนการทำงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รวมถึงการส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมเกษตรนิเวศตลอดห่วงโซ่อุปทาน ตั้งแต่การผลิต การแปรรูป และการจัดการทั้งระบบเพื่อให้เกิดการขยายผลเรื่องเกษตรนิเวศ

4. กองทุนเพื่อรับมือกับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติต่อภาคเกษตร

5. สนับสนุนงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 ศึกษาบทบาทเกษตรนิเวศในการลดการปล่อยหรือดูดซับก๊าซเชิงปริมาณ/ตัวเลขเชิงสถิติเพื่อให้เห็นประโยชน์ในการผลิตดังกล่าว

โดยรัฐสนับสนุนให้เกิดการผลิตเกษตรนิเวศ โดยเฉพาะในพื้นที่ของเกษตรกรรายย่อยที่เป็นพื้นที่บอบบางที่ได้รับผลกระทบจากภาวะโลกร้อน ควบคู่กับการพัฒนานักวิจัยชาวบ้านเพื่อสนองต่อการปรับตัวได้ทันท่วงทีโดยกระจายสู่ท้องถิ่น ต้องพัฒนานักวิจัยชาวบ้านชาวนาที่เก็บเมล็ดพันธุ์เพื่อรองรับสถานการณ์วิกฤติที่เกิดขึ้น ผ่านการทำงานแบบบูรณาการทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

5.2 ส่งเสริมการพัฒนางานวิจัยการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ว่างระหว่างแถวพืชหลัก (เช่น ปาล์มน้ำมัน มะพร้าว ยางพารา) เพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนและชุมชน และเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจจากการใช้พื้นที่ว่างระหว่างแถวพืชหลัก ในการสร้างความเข้มแข็งในภาคการเกษตรผ่านการส่งเสริม ให้ความรู้แก่เกษตรและชุมชน

6. การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม รวมถึงสิทธิเกษตรกรในพื้นที่ที่เกษตรกรสร้างพื้นที่อาหารและรายได้ได้จริง ตลอดจนการส่งเสริมและสนับสนุนพลังงานหมุนเวียนที่มั่นคงยั่งยืน โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยให้เข้าถึงพลังงานหมุนเวียน/ทางเลือก ควบคู่กับการทำเกษตรนิเวศ

7. กรณีเกษตรกรที่มีการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน เช่น เกษตรนิเวศไร่หมุนเวียน ฯลฯ รัฐควรให้การสนับสนุน/หนุนเสริมอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างแรงจูงใจให้แก่เกษตรกรในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตที่ยั่งยืนเพิ่มขึ้น

8. สนับสนุนชุมชนในการจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืช โดยการมีส่วนร่วมกับสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานภาครัฐ เพื่อสร้างความหลากหลายพันธุกรรมผ่านการเสริมสร้างศักยภาพของเกษตรกรรายย่อยและชุมชน ให้มีความรู้และทักษะเกี่ยวกับการคัดเลือกพันธุ์และผลิตเมล็ดพันธุ์ได้ด้วยตนเอง เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลง เช่น ชาวนาต้องรู้จักพันธุ์ข้าวตัวเอง ถึงจะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศได้ เป็นต้น

9. สนับสนุนคนรุ่นใหม่สู่ภาคการเกษตร โดยภาครัฐให้การสนับสนุนทุนการศึกษา เมื่อสำเร็จการศึกษาให้ทุนในการประกอบอาชีพเกษตร

10. ด้านการประกันภัยพืชผลยังมีปัญหาในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะกลไกการประเมินความเสียหายและความล่าช้าในการจ่ายเงินสินไหม ควรนำใช้ระบบดาวเทียมเพื่อประเมินความเสียหายจากภัยพิบัติ กลไกการประเมินความเสียหายดังกล่าว จะนำมาสู่การประเมินความคุ้มครองระหว่างเบี้ยประกันและค่าสินไหมทดแทนของโครงการประกันภัยพืชผลว่าคุ้มหรือไม่ ซึ่งจะทำให้เกษตรกรตัดสินใจเข้าร่วมมาตรการประกันภัยพืช ในการลดความเสี่ยงผลผลิต

ของเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและภัยพิบัติ ซึ่งอาจจะพิจารณาควบคู่กับการใช้ข้อมูลเชิงตัวเลขทางเศรษฐศาสตร์เพื่อสร้างข้อมูลที่เชื่อถือได้ประกอบการตัดสินใจเข้าร่วมมาตรการประกันภัยพืชแก่เกษตรกร

11. ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงพลังงาน กระทรวงมหาดไทย ฯลฯ) จัดทำแผนการปรับตัวและรับมือจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ เกษตรนิเวศ โดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร องค์กรภาคประชาสังคม ภาคการศึกษา และองค์กรปกครองท้องถิ่น

12. การเข้าถึงแหล่งน้ำของเกษตรกรรายย่อยและชุมชน โดยการพัฒนาแหล่งน้ำ การกระจายระบบน้ำในไร่นา และการจัดการลุ่มน้ำ ที่มีส่วนร่วมและเป็นธรรม

13. การส่งเสริมพลังงานหมุนเวียนในภาคเกษตร ควบคู่กับระบบเกษตรนิเวศ รวมทั้งการสนับสนุนให้เกิดการค้นคว้าวิจัย ทดลองการใช้พลังงานหมุนเวียน เพื่อการพึ่งตนเองให้มากขึ้น โดยสร้างช่างชุมชนด้านพลังงาน

14. การพัฒนากฎหมาย ระเบียบ มาตรการ เพื่อให้เกิดการปรับตัวสู่ระบบเกษตรนิเวศ

15. กระจายอำนาจในทางนโยบาย โดยสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีนโยบายการรับมือจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ โดยมีส่วนร่วมจากเกษตรกรและชุมชน และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานระดับชาติ

16. ยกระดับเศรษฐกิจบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนเกษตรนิเวศ บนฐานความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ

วิถีเกษตรนิเวศกับการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

วิจัยชุมชนฐานทรัพยากร ผลกระทบ การปรับตัวสภาวะโลกร้อน

1. เรื่อง ความมั่นคงอาหารเกษตรกรในภาวะโลกร้อน โดย คุณสุเมธ ปานจำลอง

กระบวนการวิจัยทำแบบบ้าน เริ่มจากการศึกษาพันธุกรรมที่มีอยู่แล้ว โดยเก็บเมล็ดพันธุ์และศึกษาการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ สรุปสภาวะการเปลี่ยนแปลงน้ำฝนใน จ.มหาสารคาม ระหว่างปี พ.ศ. 2524 - 2553 พบว่า ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยปีละ 1,200 มิลลิเมตร ไม่ต่ำกว่านี้จะไม่เกิดการแล้ง นอกจากนี้ยังพบว่ามีการเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิ 37 - 41 องศาเซลเซียส ทำให้อากาศร้อนขึ้น แต่ยังคงมีน้ำฝนในลักษณะ

ตกกระจุกที่ไม่กระจาย และวันฝนน้อยลง ชาวบ้านต้องแก้ปัญหาโดยการขุดสระและจัดระบบชลประทาน ในขณะที่ดินแห้งเร็ว การจัดการพันธุ์ผักเป็นส่วนสำคัญ โดยต้องให้ความสำคัญกับการปลูกช่วงที่เหมาะสม เช่น ตระกูลแตง ถั่ว หอม กะหล่ำ และการเพิ่มปริมาณน้ำฝนในระบบนิเวศโดยการจัดการสามฤดู ช่วงเวลาเช้าหนาว เที่ยงร้อน เย็น และฝนตก มีผลต่อผลผลิตของพืชและสัตว์เลี้ยงในพื้นที่

การเรียนรู้จากปัจจัยนิเวศที่มีผลต่อพันธุกรรมพบว่า นิเวศโคกมีลักษณะดอนเหมาะสำหรับการปลูกพืชไร่ ป่าหัวไร่ปลายนา และการอาศัยนาฝน ในทามที่เป็นดินเหนียวปนทราย น้ำได้ถูกเก็บจากที่สูง และนิเวศทุ่งมีพื้นที่ชุ่มน้ำ มีการทำข้าวนาปรัง ปลูกผักเมื่อน้ำลด การปรับตัวของพืชที่ดีทำให้ชาวบ้านสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงนิเวศได้ อุณหภูมิที่เหมาะสำหรับการปลูกข้าวใน จ.มหาสารคาม คือ 20 - 25 องศาเซลเซียส ในช่วงออกรวง และ 30 - 33 องศาเซลเซียส ในช่วงเจริญเติบโต

สรุปข้อเสนอต่อชาวบ้าน คือ การเรียนรู้ถึงพื้นที่ที่ตั้ง การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การรักษาความหลากหลายพันธุกรรมในท้องถิ่น และการจัดการพันธุ์พืชของตนเอง เพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่ชาวบ้านอาจพบเจอ นอกจากนี้ รัฐบาลควรสนับสนุนนโยบายที่ส่งเสริมให้มีนักจัดการพันธุ์ของชุมชน และสร้างระบบสำรองพันธุ์เพื่อรองรับสภาพอากาศที่อาจเปลี่ยนแปลง เพื่อให้ชาวบ้านสามารถดำเนินชีวิตอย่างยั่งยืนในพื้นที่ของตน

2. เรื่อง เยาวชนบุ่งคล้าเรียนรู้วิถีนิเวศในภาวะโลกร้อน โดย คุณอ้อมบุญ ทิพย์สุนา

การวิจัยของ MRC และหน่วยงานวิจัยหลายแห่งพบว่า แม่น้ำโขงเปลี่ยนแปลงเนื่องจากสภาวะโลกร้อน ไม่สามารถกำหนดผลกระทบจากโครงการพัฒนาต่าง ๆ

บนแม่น้ำ ตัวอย่างเช่น หนึ่งแถบเขตเศรษฐกิจพิเศษ การชลประทาน และไฟฟ้าของประเทศต่าง ๆ ปรากฏการณ์ช่วงหน้าฝนทำให้น้ำไม่หลากเข้าแม่น้ำสาขา พื้นที่ชุ่มน้ำลดลง น้ำไม่หลาก ทำให้ระดับน้ำใต้ดินลดลง มีการแก้ปัญหาที่สร้างปัญหาซ้ำ โดยการโทษพญาแถนแทนการโทษเขื่อนบนแม่น้ำโขง การร่วมมือระหว่างประเทศและรัฐบาลสนับสนุนก็มีผลสำคัญเช่นกัน

การวิจัยกรณีบุ่งคล้าใน 93 ตำบล พบว่ามีการมองน้ำไม่เหมือนกัน การใช้น้ำเพื่อผลิตไฟฟ้าจากโครงการเขื่อนไซยะบุรี ส่งผลกระทบให้แม่น้ำโขงมีระดับน้ำขึ้นลงรายวัน การผ่านปลามีผลกระทบต่อปลา กระทบต่อพันธุ์ปลา และผลกระทบต่อชุมชน การสั่งซื้อไฟฟ้าจากนอกประเทศมีอัตราสูงร้อยละ 70, โดยมีพลังงานไฟฟ้าจากเขื่อนบนแม่น้ำโขงเป็นส่วนใหญ่ ทำให้มีความขึ้นอยู่กับต่างประเทศ ร้อยละ 70 ผู้ทำลายแม่น้ำโขงไม่รับผิดชอบต่อผลกระทบของชุมชนแม่น้ำโขง ไม่มีกองทุน ไม่มีการวิจัย จึงต้องขอการสนับสนุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

งานวิจัยเยาวชนบุ่งคล้าพบว่า ได้เข้าใจปรากฏการณ์ มีแผนการปรับตัว นำร่องการแก้ไขปัญหา สนใจผลิตสื่อเพื่อเด็ก ๆ ชุมชนมีการตื่นตัวรับรู้ร่วมกัน วิเคราะห์ระบบน้ำชุมชน ดูว่าพื้นที่เสียหายมากน้อยแค่ไหน กำหนดพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ สร้างธรรมนูญชุมชน เด็ก ๆ ได้เห็นที่มาของการตั้งชุมชนเป็นประโยชน์ และสนใจถึงอดีต-ปัจจุบัน-อนาคต

การปรับตัวที่ทำได้คือ การทำกองทุนปลาแม่น้ำโขง รวบรวมพันธุ์ปลาแม่น้ำโขง และสรุปจำนวนพันธุ์ปลาทั้งหมดจาก 1,300 ชนิด เหลือ 300 ชนิด ทำให้เพาะพันธุ์ได้บางชนิด ต้องทำงานร่วมกับกรมประมง ยังมีข้อจำกัด ยังทำไม่สำเร็จ คือ เรื่องการสื่อสาร ต้องการผู้เชี่ยวชาญมาอบรมทักษะการสื่อสารเพื่อสนับสนุนโครงการในอนาคต

3. เรื่องป่าชุมชนสระแก้วกับภูมิคุ้มกันโลกร้อน กรณีบ้านพร้าว โดย คุณระวี ถาวร

ชุมชนบ้านพร้าว มีถิ่นที่มาจากประเทศลาวในปี พ.ศ. 2400 และปัจจุบันมีผังบ้าน ป่าชุมชนขนาด 1,000 ไร่ และทำนาเป็นอาชีพหลัก มีการวางผังบ้านเป็นองค์ความรู้ของชาวบ้านทั้งหมดรวม 295 ชนิด ของพืช ไม้ แมลง และสัตว์ต่าง ๆ บทบาทของป่าชุมชนสำคัญทั้ง 2 ด้าน: ป้องกันและแก้ไขปัญหา (mitigation) เรียนรู้การวัดคาร์บอน เพื่อรักษาป่าชุมชน ชาวบ้านเข้าใจคุณค่าของป่าชุมชนและรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศ พวกเขารายงานถึงการเปลี่ยนแปลงในฤดูฝน ทำให้เกษตรกรรมลำบาก และมีผลกระทบต่อสุขภาพของชาวบ้านทั้งทางร่างกายและจิตใจ

การวิเคราะห์ข้อมูลชาวบ้านและข้อมูลวิทยาศาสตร์ร่วมกันพบว่า ปริมาณน้ำฝนลดลง และพิสูจน์ว่าพฤติกรรมฝนเปลี่ยนแปลง อุณหภูมิมีทั้งร้อนและหนาวใน 1 วัน ส่งผลต่อสุขภาพของกลุ่มเปราะบาง การเพาะปลูกลำบาก และทำให้เก็บเกี่ยวข้าวลำบากมากขึ้น ข้อค้นพบเกี่ยวกับผลกระทบต่อทรัพยากรท้องถิ่น การจัดการป่าชุมชนโดยการป้องกันไฟ การอนุรักษ์น้ำ การปิดเปิดป่า และการจัดการระดับชนิดพันธุ์ เช่น การเพิ่มพันธุ์ที่มีศักยภาพสูง

แนวทางการปรับตัวของชุมชนรวมถึงการจัดการไฟ อนุรักษ์น้ำ การปิดเปิดป่า การปรับตัวในการจัดการทรัพยากร และการเพิ่มปริมาณเชื้อเพลิง

ข้อเสนอเชิงนโยบายรวมถึงการเข้าถึงและจัดการที่ดิน ป่าไม้ การจัดการไฟป่า และแนวคิดการฟื้นฟูภูมิทัศน์ ด้วยความร่วมมือกันของชุมชน อบต. และ อปท. เพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้ระบบนิเวศโดยรวมท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง

4. เรื่องชุมชนป่าชายเลนบ้านเปร็ดใน
โดย คุณวรัณธรณ์ แก้วทันคำ และรองบุญยิ่ง

ชุมชนเปร็ดในมีแผนการปรับตัวและปรับรูปแบบการผลิต ปัจจัยสภาพภูมิอากาศมีผลกระทบต่อการเลี้ยงปู และปัญหาที่เกิดจากระดับน้ำทะเลสูง เช่น ทำบ่อปูและบ่อกุ้ง ส่วนชุมชนชายฝั่งก็พบปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรน้ำและป่าชายเลน มีแนวทางแก้ไขเช่นการพัฒนาแหล่งน้ำสำรองและระบบนิเวศป่าชายเลน การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศที่มีผลกระทบต่อชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสุขภาพ การทำป่าเชิงเดี่ยวและการใช้สารเคมีมีผลทำให้เกิดการกัดเซาะชายฝั่ง และผลกระทบต่อระบบอาหารของชุมชน เช่น การลักลอบในการทำประมงและการเก็บปูแสม เป็นต้น เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารและสุขภาพของชาวบ้าน นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศยังมีผลกระทบทางจิตใจและสังคม เช่น เพิ่มเวลาทำงานและความเครียด

การขึ้นทะเบียนป่าชุมชนชายฝั่งตาม พ.ร.บ. มาตรา 12 และ 13 เพื่อให้ชุมชนมีสิทธิในการสงวน ใช้ประโยชน์ และอนุรักษ์ เพื่อคืนสิทธิในการจัดการทรัพยากรและป้องกันผลกระทบที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ยังมีแนวทางในการเพิ่มความมั่นคงทางอาหาร โดยการพัฒนาแหล่งน้ำสำรองและการรีวิวระบบการผลิตให้เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศ ด้วยการปรับตัวที่มีมาตรการและแผนการที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศ ชุมชนเปร็ดในมีโอกาสที่จะรักษาความยั่งยืนและสร้างสังคมที่แข็งแกร่งต่อความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติและสังคมทั้งหมดในระยะยาว

5. เรื่องความมั่นคงอาหารกะเหรี่ยงทุ่งใหญ่โผล่ว ในภาวะโลกร้อน โดย คุณสินี โชติบริบูรณ์

เรื่องความมั่นคงทางอาหาร ไม่ได้ใช้นิยามตามกระแสหลัก ปริมาณอาหารเพียงอย่างเดียวไม่เป็นสิ่งที่นิยมในเรื่องความมั่นคงทางอาหารของชุมชน แต่ยังต้องดูที่แหล่งอาหารอีกด้วย การรับมือหรือปรับเปลี่ยน ใช้ความรู้จากหลายสาขาเพื่อทำวิจัย ช่วงต้นแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ การร่วมกับประเทศญี่ปุ่นและรัสเซีย โดยทีมญี่ปุ่นวิเคราะห์เศรษฐกิจ ทีมรัสเซียวิเคราะห์สภาพแวดล้อม การพยากรณ์อากาศการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อพืชและอาหาร โดยมีทีมสถาบันซึ่งมีนักวิจัยหลายสาขาร่วมด้วย

เมื่อมองตัวแปรเพิ่ม คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศแล้วเกิดอะไรขึ้น ทีมวิจัยทำงานกับชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 เป็นเวลาเกือบ 20 ปี ความคุ้นเคยของชุมชนโผล่ว คือ การไหลเทข้อมูลระหว่างกันเพื่อสร้างความเข้าใจในการแก้ไขปัญหา

รูปแบบอาหารในโลกนั้นมีทั้งหมด 3 แบบ

1) เน้นตามฤดูกาล แปรรูปน้อย กินในครัวเรือน และห่วงโซ่อาหารสั้น

2) มีอาหารผสมผสาน ขายในและนอกชุมชน

3) ระบบอาหารสมัยใหม่ มีอาหารหลากหลายตลอดปี มีการแปรรูป และข้อมูลโภชนาการที่ส่งเสริมให้เข้าใจมากขึ้น

ซึ่งชาวโผล่วมีรูปแบบอาหารครบทั้ง 3 แบบนี้ และไม่ใช่ทุกชุมชนที่เกิดขึ้นได้ ชาวโผล่วมีความรู้วิถีทำไร่หมุนเวียนแล้ว แต่ต้องมีการเรียนรู้เพิ่มเติมร่วมกันว่า วิถีทำไร่หมุนเวียนกระทบอะไรบ้าง กระทบสิ่งแวดล้อม พืช และอาหารอย่างไร ยังคงต้องมีการศึกษาดำเนินต่อไปในอนาคต

วิจัยชุมชนฐานทรัพยากร ผลกระทบการปรับตัวสภาวะโลกร้อน

Sharing Lessons Learned and Hopeful Wishes in Promoting Climate Actions in Southeast Asia

Mr. Rithy Bun, Earthrights ตัวแทนจากประเทศกัมพูชา
Representative from Cambodia

ที่ประเทศกัมพูชา พืชผลเสียหายกว่า 100 ล้านดอลลาร์ จากฝนแล้งและน้ำท่วม ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่เดือดร้อนมากเพราะอาชีพหลักคือเกษตรกร จนต้องขายที่มาใช้หนี้ หรือตัดไม้มาใช้หนี้ ซึ่งไม่เคยทำมาก่อนเพราะทราบดีถึง

ความสำคัญของป่าไม้ แต่ไม่มีทางเลือก ทำให้ประชากรต้องสูญเสียอาชีพ และประเทศสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ อีกทั้งประเทศกัมพูชาใช้พลังงานจากโรงไฟฟ้าพลังน้ำมากที่สุด รองลงมาจึงเป็นพลังงานฟอสซิล

ปัญหาอีกประการหนึ่งมาจากโครงการ ELC (Economic Land Concession) หรือสัมปทานพื้นที่เศรษฐกิจ เช่น ฟาร์ม เหมืองแร่ หรือโครงการพลังงานขนาดใหญ่ของนักลงทุนจากเวียดนาม ทำให้เกิดการยึดที่ดินในระยะยาว เกิดการตัดไม้ทำลายป่า สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม เมื่อรัฐเห็นว่า โครงการนี้มีส่วนทำให้เกิดภาวะโลกร้อน จึงนำมาทบทวนใหม่ แต่ก็ยังไม่ได้ยกเลิกเพราะถูกถ่วงเวลาไว้โดยนักการเมือง และประชาชนก็ไม่สามารถเข้าถึงรายงาน EIA ของโครงการเหล่านี้ได้ ดังนั้นแนวทางการรณรงค์เรื่องโลกร้อนใช้การอบรมสร้างความเข้มแข็งและแลกเปลี่ยนข้อมูลให้แก่ชนพื้นเมือง และผลักดันเรื่องสิทธิมนุษยชน เช่น คัดค้านโครงการเปลี่ยนทะเลสาบให้เป็นแหล่งธุรกิจ

Mr. Fransiskus Tarmedi, Research Manager and Communications Heinrich Böll Stiftung Southeast Asia Regional Office ตัวแทนจากประเทศอินโดนีเซีย Representative from Indonesia

ประเทศอินโดนีเซียได้รับผลกระทบจากระดับน้ำทะเล ทำให้เกาะต่าง ๆ เริ่มจมน้ำ น้ำทะเลเป็นกรด ภัยแล้ง และน้ำท่วม ทั้งที่อินโดนีเซียเป็นประเทศที่มีป่าและพื้นที่เกษตรมาก แต่พื้นที่เริ่มเสื่อมโทรมจากการตัดไม้ทำลายป่าและสารเคมี รัฐบาลพยายามลดการตัดไม้ทำลายป่าโดยใช้ REDD+ ใช้พลังงานทางเลือกและอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ ป้องกันไฟป่าที่มาจากไร่ปาล์มน้ำมัน ภาคประชาสังคมกำลังพยายามผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนผ่านที่เป็นธรรมร่วมกับ JETP หรือ Indonesian

Just Energy Transition Partnership ที่ได้รับทุนจาก UN และต่างประเทศ แต่ก็ยังไม่เพียงพอ อุปสรรคได้แก่ประชากรไม่ค่อยมีทางเลือกด้านพลังงาน เพราะพึ่งพาพลังงานฟอสซิลมาก ขาดความรู้ เข้าถึงพลังงานสะอาดได้ยาก และขาดนโยบายที่เหมาะสม รัฐมีแต่แผน แต่การปฏิบัติอ่อนมาก ภาคประชาสังคมต้องติดตามประเมินผลเองอยู่ตลอดเวลา

Prof. Dr. Kamarulnizam Abdullah, Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM) ตัวแทนจากประเทศมาเลเซีย Representative from Malaysia

มาเลเซียมีเป้าหมายที่จะลดคาร์บอนลงร้อยละ 45 ภายในปี ค.ศ. 2030 ตั้งแผนระดับประเทศในปี ค.ศ. 2009 ตั้งแผนระยะยาว 20 ปี ตั้งเป้าหมาย NDC และออกกฎหมาย Climate change act แต่ถูกชะลออยู่ในปัจจุบัน โดยผลกระทบจากโลกร้อนมีความแตกต่างกันไปในแต่ละรัฐ เช่น ขาดน้ำสะอาด ชายฝั่งถูกกัดเซาะ ป่าเสื่อมโทรม และผลกระทบที่ได้รับจากกิจกรรมของประเทศเพื่อนบ้าน เช่น หมอกควันจากอินโดนีเซีย

นโยบายการตั้งรับปรับตัวในระดับชาติเน้นไปที่แผนรับมือน้ำท่วมและใช้รถยนต์ไฟฟ้า แต่อย่างไรก็ดี ปัญหาคือความสอดคล้องในการทำงานร่วมกันระหว่างรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่น เพราะบทบาทระหว่างรัฐบาลของรัฐและรัฐบาลกลางมักซ้อนทับกัน นโยบายถูกกำหนดมาจากรัฐบาลกลางเพื่อให้รัฐบาลระดับรัฐนำไปปฏิบัติ แต่งบประมาณของรัฐมีน้อยกว่าส่วนกลาง ทำให้เกิดคอขวดในการดำเนินงาน และขาดความสอดคล้องกันในแต่ละรัฐ

สุดท้ายคือการเปลี่ยนรัฐบาลบ่อยครั้งทำให้เกิดความไม่ต่อเนื่องของนโยบาย นอกจากนี้ประเทศยังขาดผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิอากาศ ขาดแผนระดับท้องถิ่น และชุมชนขาดความรู้เรื่องภาวะโลกร้อน ดังนั้นแนวทางแก้ปัญหา รัฐและส่วนกลาง ต้องทำงานร่วมกับภาคเอกชนและองค์กรระหว่างประเทศหรือ smart partnership และสร้างเครือข่ายเพื่อระดมทุน เสนอให้มีทีมผู้เชี่ยวชาญในระดับชาติและท้องถิ่น

Mr. Myat Thet Thisar, Danish Institute for International Studies ตัวแทนจากประเทศเมียนมา Representative from Myanmar

ประเทศเมียนมา มีความเปราะบางต่อภาวะโลกร้อนเป็นอันดับที่ 183 ของโลก และได้รับผลกระทบคล้ายคลึงกับประเทศอื่น ๆ ใน AEC เช่นภัยแล้ง น้ำท่วม ป่าถูกทำลาย แต่ที่เพิ่มขึ้นมาคือ ดินถล่ม ดินเสื่อมสภาพจากการทำเหมืองแร่ และแม่น้ำเปลี่ยนทางไหล

ยุคก่อนรัฐประหาร ภาคประชาสังคมพอเคลื่อนไหวได้และรัฐให้ความร่วมมือบ้าง แต่พอมีรัฐบาลทหารก็ถูกตัดความช่วยเหลือทุกอย่าง ลดงบ ลดการอนุญาต แต่เพิ่มการตัดไม้ทำลายป่ามากขึ้นเพื่อขายให้แก่ประเทศจีน และให้สัมปทานแก่เครือญาติ การแก้ปัญหาโลกร้อนในเมียนมา จึงมาจากการขับเคลื่อนจากภาคประชาชนเอง 100% เพราะไม่คิดว่า รัฐบาลทหารจะสนใจดำเนินการอะไรในเรื่องโลกร้อน แต่การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมก็ทำได้อย่างยากลำบาก แต่ยังพออบรมให้ความรู้ในด้านจัดการพื้นที่อนุรักษ์ป่า ต่อต้านการตัดไม้ทำลายป่า และการจัดการขยะในบางพื้นที่ที่ให้ความร่วมมือ และขับเคลื่อนในระดับรากหญ้าด้วยเงินทุนจากต่างประเทศ

ปัญหาการกระจายอำนาจและการจัดการปัญหาด้านสภาพภูมิอากาศ ผศ.ดร.วรธิดา ไชยปะ สถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การจัดการปัญหา ยกตัวอย่างการออกแบบนโยบาย การวิเคราะห์นโยบายภูมิอากาศ เพื่อการใช้นโยบายในประเทศที่แตกต่างกัน และระบบการกระจายอำนาจที่แตกต่างกัน เช่น โครงการทำ road map ตั้งรับปรับตัวต่อโลกร้อนสำหรับอุตสาหกรรมผลิตกาแฟ เมื่อออกแบบแล้วก็ขับเคลื่อนด้วยการให้ความรู้เรื่องความสูญเสียและความเสียหาย (loss and damage) ที่อาจเกิดขึ้นแก่ประชาชน เช่น ชุมชนในฟิลิปปินส์ และนำมติไปเสนอใน COP27

อุปสรรคของการปรับตัวต่อภาวะโลกร้อนได้แก่ **ประการที่หนึ่ง** อุปสรรคทางโครงสร้าง ขาดทรัพยากร และการเมือง ที่สำคัญคือ ความเข้าใจผิด (misperception) ของประชาชน เช่น คนส่วนใหญ่มักนึกถึงแต่คาร์บอนเมื่อพูดถึงภาวะโลกร้อน แต่ยังมีก๊าซเรือนกระจกประเภทอื่น ๆ อีกมากที่ควบรวมอยู่ด้วย

ประการที่สอง เข้าใจว่าสาเหตุมาจากกลุ่มทุนเพียงด้านเดียว ซึ่งจริง ๆ แล้วทุกคนมีส่วนรับผิดชอบจากการบริโภคที่ฟุ่มเฟือยตามแบบทุนนิยมเสรี

ประการที่สาม ประเทศเดียวไม่สามารถแก้ปัญหาได้ เช่นการเผา แม้ว่าในประเทศไทยจะหยุดเผาได้ แต่หมอกควันก็ลอยมาจากประเทศเพื่อนบ้านอยู่ดี

ประการที่สี่ คำกล่าวที่ว่า *แนวทางดำเนินการจะต้องครอบคลุมคนทุกกลุ่มทุกคน* ในความเป็นจริงทำได้ยากมาก เช่น คนในอนาคตที่ยังไม่เกิด ความยากในการเข้าถึงชนพื้นเมือง และต้องให้สิทธิให้เสียงแก่ Mother Nature ด้วย จึงเสนอให้ทุกประเทศร่วมกันแก้ปัญหา เพราะประเทศเดียวไม่สามารถแก้ปัญหาได้ และควรสร้างนักเคลื่อนไหวรุ่นใหม่อย่างเกรตาขึ้นมาให้มากขึ้น

ปัญหาการเมืองและสิ่งแวดล้อมในระดับโลก

โดย ดร.สุรชัย สถิตคุณารัตน์ รองผู้อำนวยการ
สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์
วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.)

การประชุม COP ถูกมองว่าเป็นการเมืองเรื่องผลประโยชน์ของประเทศที่มีอำนาจต่อรองสูงและอุตสาหกรรมต่าง ๆ มากกว่าจะตั้งใจแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมจริง และมีความซับซ้อนสูงมากในเวทีเจรจา (รวมถึงการล็อบบี้) ส่วนประเทศในโลกที่สามมักถูกกีดกันโดยใช้ภาษาและความซับซ้อนทางเทคนิคเป็นเครื่องมือ และการใช้ระบบฉันทามติ (consensus) ทำให้ข้อเสนอจากประเทศเดียวมักไม่ผ่านมติต่าง ๆ

ข้อเสนอนโยบายประชาสังคม ต่อสหประชาชาติ และรัฐบาลไทย

คุณเรวดี ประเสริฐเจริญสุข ผู้อำนวนการมูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน นำเสนอจากห้องย่อยสิทธิชนพื้นเมือง ผู้หญิง และเกษตรกรรายย่อย

เราต้องขับเคลื่อนให้หน่วยงานภาครัฐยอมรับตัวตนของเรา แล้วกำหนดเราเป็นกลุ่มเป้าหมาย ยอมรับพวกเราในฐานะผู้อนุรักษ์ ฟื้นฟู รักษา ปกป้องฐานทรัพยากร ที่เชื่อมโยงกับฐานเศรษฐกิจ ฐานสังคม ความเป็นวิถีชีวิต วิถีผลิต และความเป็นชุมชนฐานความรู้ของเรา การเชื่อมโยงระหว่างมิติทางด้านทรัพยากร เศรษฐกิจ สังคม บนฐานระบบนิเวศ เป็นพื้นฐานความมั่นคงของสังคมฐานราก

สิ่งที่เราต้องการ คือ แผนเฉพาะระบบนิเวศ ขบวนการการจัดทำนโยบาย แผนงานต่าง ๆ จะต้องอยู่บนฐานความรู้ และการร่วมคิด ร่วมเห็น และร่วมตัดสินใจของพวกเรา ให้ความสำคัญกับความต้องการของกลุ่มที่แตกต่างและไม่ลืมใครไว้ข้างหลัง ความเปราะบาง ความเหลื่อมล้ำ และความไม่เป็นธรรมในเพศที่แตกต่าง เป็นประเด็นที่สะสมมาหลายร้อยปี และการทำงานต่าง ๆ ที่ไม่ใส่ใจมิติเพศสภาพในการบูรณาการ ซึ่งไม่ตอบโจทย์ความแตกต่างของสภาพพื้นที่ของกลุ่มคนที่แตกต่างอีกต่อไปแล้ว

เราต้องการให้รับรองสิทธิชุมชน เรียกร้องการแก้ไขรัฐธรรมนูญที่พูดเรื่องนี้ชัดเจน และเรื่องธรรมาภิบาลบริหารจัดการทรัพยากร ที่จะต้องทำให้เราเข้าถึงข้อมูลโดยไม่ต้องร้องขออย่างทันการณ์ ครบถ้วน ทันเวลา และมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย

ที่จะจัดทำแผนงานที่ตอบโจทย์ในพื้นที่ มีกลไกของภาครัฐสนับสนุนการขับเคลื่อนงาน มีการจัดทำงบประมาณบนฐานมิติของเพศสภาพ เสริมสร้างพัฒนาศักยภาพของพวกเราท่ามกลางสภาวะโลกร้อน มีการติดตามประเมินผลและยกระดับการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

ในกลุ่มเปราะบาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนเผ่าพื้นเมือง ที่ปัจจุบันเขาได้บัตรประชาชนแต่สถานะความเป็นพลเมือไม่เท่ากับคนอื่น เราไม่เห็นด้วยกับการเอาป่าเอาฐานทรัพยากรไปแลกกับเงิน แล้วก็ส่งเสริมระบบทุนนิยมให้มันขยายความไม่เป็นธรรม สร้างความไม่เท่าเทียม เราอยากจะเห็นการพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลาง แล้วเรามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

นโยบาย 30 x 30 (เพิ่มพื้นที่อนุรักษ์ชีวภาพทางบกและทางทะเลอย่างร้อยละ 30) ที่เกิดขึ้นในตอนนี้เป็นนโยบายที่กำลังสร้างปัญหา ไม่เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพราะฉะนั้น ธรรมาภิบาล การมีส่วนร่วม การเข้าถึงข้อมูล และการตัดสินใจ เป็นสิ่งที่เราขับเคลื่อน แล้วก็ตั้งคำถามกับกรอบนโยบาย เราอยากจะใช้ฐานความรู้ของเราร่วมกับทางนักวิทยาศาสตร์ เพื่อทำงานปรับปรุงแผนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีเราเป็นศูนย์กลาง ไม่ลืมเราไว้ข้างหลัง

คุณสมบูรณ์ คำแหง ประธานคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน (กป.อพช.) จากห้องย่อยคาร์บอนเครดิต

ผมคิดว่า ระบบเรื่องคาร์บอนเครดิต การเอาเรื่องสิ่งแวดล้อมไปโยงเรื่องเศรษฐศาสตร์ เรื่องการตลาด เป็นการบิดเบือนการปกป้องรักษาโลก ไม่ได้ทำให้โลกเย็นลงจริง ๆ ย้อนไปตอนที่พวกผมขับเคลื่อนเรื่อง BCG (เศรษฐกิจสีเขียว หมุนเวียน และชีวภาพ) ในการประชุมเอเปคปีที่แล้ว รัฐบาลยุคนั้นสร้างวาทกรรมว่า จะสร้าง

ระบบเศรษฐกิจสีเขียวที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม โดยพื้นฐาน BCG ทำให้ภาคธุรกิจมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและคำนึงถึงสิทธิชุมชน แต่ว่าการเอาคาร์บอนเครดิตไปใส่วาทกรรมคือความชั่วร้าย เพราะฉะนั้นจะต้องหาทางสร้างความเข้าใจให้กับสังคม เราไม่ควรยอมรับระบบคาร์บอนเครดิต แต่เราไม่รู้จะสื่อสารอย่างไรให้ประชาคมโลก หรือว่าการประชุม COP ต้องทบทวนเรื่องนี้ มันจะนำไปสู่การรุกและคุกคามฐานทรัพยากรของพวกเราอย่างชัดเจน ความบิดเบี้ยวในเรื่องของการสร้างอำนาจต่อรอง การจัดสรรผลประโยชน์เรื่องคาร์บอนเครดิตที่กลับหัวกลับหางกันเลย ต่างประเทศก็แบบหนึ่ง บ้านเราก็แบบหนึ่ง เราไม่ควรปล่อยและยอมรับกับระบบนี้

หน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบที่ดำเนินการทำสัญญากับพี่น้องไปแล้วในเรื่องการดูดซับคาร์บอนผ่านป่าไม้ ตอนนี้ป่าชุมชนป่าชายเลน 99 แห่ง ควรต้องยกเลิกสัญญาที่บริษัททำกับชาวบ้านไปแล้ว ทบทวนสัญญาที่ไม่เป็นธรรม เพราะเป็นการเอาวาทกรรม ตัวอักษรที่เป็นภาษากฎหมายไปทำกับชาวบ้าน แล้วชาวบ้านก็อ่านแทบไม่เข้าใจ โดยหลัก ๆ ก็คือการเข้าไปแย่งยึดฐานทรัพยากรป่าชุมชนอย่างชัดเจนมาก ผมคิดว่าวันนี้กรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศหรือกรมโลกร้อนกำลังวางระบบการทำงาน แต่ผมคิดว่ากรมกำลังถูกออกแบบให้รับใช้เรื่องคาร์บอนเครดิต กรมนี้ต้องทำให้ชัดเจน กฎหมายการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่กำลังจะออกก็เช่นกัน ซึ่งพวกเราต้องติดตามเรื่องนี้ต่อไป ฝากพรรคฝ่ายค้านด้วยว่า กฎหมายดังกล่าวจะนำไปสู่การรับใช้กลุ่มทุนเพื่อไปแย่งยึดฐานทรัพยากรของชุมชน

คุณธารา บัวคำศรี ผู้อำนวยการกรีนพีซประเทศไทย

ผมคิดว่าข้อเสนอของทางภาคประชาชน เป็นข้อเสนอที่จะสร้างพื้นที่ปลอดภัยและเป็นธรรมให้กับทุกคนในสังคม สร้างระบบเศรษฐกิจที่ฟื้นตัวได้ กระจายความมั่งคั่งให้แก่ทุก ๆ คน ถ้าเราดูประเทศไทยแล้ว ประเทศไทยก็ไม่ได้ด้อยไปกว่าหลาย

ประเทศ เราเป็นหนี้นิเวศที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 จากกระบวนการพัฒนาประเทศเข้าสู่อุตสาหกรรม สะสมความมั่งคั่งให้แก่กลุ่มไม่กี่กลุ่มในสังคม คนที่จะได้รับผลกระทบก็คือคนรุ่นเรานี่แหละ ตอนนี้เจน Z กับเจนอัลฟ่าซึ่งเป็นเจนใหม่ล่าสุด ก็จะเจอกับวิกฤติโลกเดือดที่มันทวีความรุนแรงมากขึ้น

แผน Net Zero ของรัฐบาลไทยที่ต่อเนื่องมาตั้งแต่ COP26 กำหนดว่า ภายในปี พ.ศ. 2568 การปล่อยก๊าซเรือนกระจกจะไปสู่จุดสูงสุดจากนั้นก็จะลดลง ทีนี้ Net Zero ที่เราเห็นกันอยู่ มันก็มีความท้าทาย ไม่ได้พูดถึงเรื่องระบบพลังงานหมุนเวียนที่กระจายศูนย์ที่เป็นธรรม 100% ซึ่งจริง ๆ ก็มีหลายที่ที่ทำได้แล้วในระดับพื้นที่ในระดับภูมิภาค ข้อเสนอเรื่องโซลาร์รูฟท็อป เป็นการปฏิวัติบนหลังคา เราเคยเสนอช่วงโควิดว่า ถ้าทำได้จริง ๆ งบประมาณไม่ได้มากมายมหาศาล อย่างน้อยประชากร 1 ล้านหลังคาเรือนทั่วประเทศ สามารถทำได้ภายใต้สถานการณ์ที่เป็นอยู่ อีกเรื่องหนึ่งคือ net-metering ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่จะสนับสนุนเรื่องนี้ รวมถึงการกำหนดว่าจะปลดระวางถ่านหินภายในปี พ.ศ. 2593 ผมคิดว่าช้าเกินไป ควรเสนอให้ปลดภายในปี พ.ศ. 2570 หรือภายในปี พ.ศ. 2580 โดยค่อย ๆ ทยอยปลดระวาง

ถ้าเราจะลดก๊าซเรือนกระจกให้เหลือร้อยละ 40 ตามแผน จะทำได้ด้วยการปฏิวัติโซลาร์รูฟท็อป การปลดระวางถ่านหินก็จะช่วยปรับลดกำลังการผลิตไฟฟ้าที่มันล้นเกินโดยเฉพาะก๊าซฟอสซิล และรักษากำลังการผลิตให้อยู่ในระดับมาตรฐานร้อยละ 15 สัญญาซื้อขายไฟฟ้าก็หยุดเสีย เพราะว่าไฟฟ้าล้นระบบอยู่แล้ว การปฏิรูปแผนพัฒนาการผลิตไฟฟ้าที่ประชาชนมีส่วนร่วม ถ้าเราทำพวกนี้ได้ เราไม่จำเป็นต้องใช้การดูดกลับของภาคป่าไม้ ภาคการใช้ที่ดิน ถ้าเราสามารถปฏิวัติระบบพลังงานให้ยั่งยืน ต้องเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ ถ้าเราต้องการบรรลุเป้าหมายลดก๊าซเรือนกระจกตามข้อตกลงปารีส

อยากให้รัฐสภาใช้กลไกกรรมาธิการ เอาเรื่องวิกฤติสภาพภูมิอากาศเป็นวาระหลัก แล้วก็ผนวกข้อเสนอที่พวกเราเสนอเข้าไป ตระหนักถึงความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนในการต่อกรกับวิกฤติโลกเดือด รัฐสภาของเราก็ใหญ่โตเป็นอันดับ 2 ของโลก ก็ทำชุมชนนโยบายว่าด้วยวิกฤติสภาพภูมิอากาศ ไม่รู้ว่าจะอยู่ในคณะกรรมาธิการหรือเปล่า อยากเห็นว่ามันมีองค์ประกอบที่นอกเหนือจากพรรคการเมือง วุฒิสภา มีตัวแทนประชาชนกลุ่มต่าง ๆ สหภาพแรงงาน Think Tank มหาวิทยาลัย NGO กลุ่มเยาวชน สตรี กลุ่มชาติพันธุ์ มาถกเถียง มาระดมสมอง เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้กับสังคมไทย บนรากฐานความเป็นธรรมและการเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

คุณทัศนีย์ วีระกันต์ มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) จากห้องวิถีเกษตรนิเวศ

การเกษตรเองมีชีวิตที่ติดลบ มีหลายปัจจัยที่ต้องการการแก้ไขเชิงโครงสร้าง เรื่องแรกคือ การไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดิน เพราะภาคการเกษตรมีเพียงแค่ร้อยละ 48 เท่านั้นที่เป็นเจ้าของที่ดิน อีกร้อยละ 50 ไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินเลย รวมทั้งพี่น้องพวกเราในหลาย ๆ พื้นที่ก็อยู่ในเขตป่า เรื่องของการจัดการน้ำ ภาคการเกษตรมีแค่ร้อยละ 16 เท่านั้นที่เข้าถึงระบบชลประทาน การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศก็ส่งผลต่อภาคการเกษตรมาก เรื่องของการเป็นเจ้าของพันธุกรรม ตั้งแต่การปฏิวัติเขียวมา ผลักดันให้พันธุกรรมหลุดจากมือของเกษตรกร การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจำเป็นต้องมีความหลากหลายของพันธุกรรมเพื่อรับมือน้ำท่วมหรือภัยแล้ง ถ้าเกษตรกรมีพันธุ์ข้าวหรือพันธุ์พืชผักต่าง ๆ หลากหลาย ก็จะเลือกใช้ได้เหมาะสม เรามีพันธุ์ข้าวต่าง ๆ ทั้งข้าวหนัก ข้าวกลาง ข้าวเบา ที่สามารถทำให้เกษตรกรรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้ แต่สิ่งเหล่านี้ไม่ได้อยู่ในมือของเกษตรกรในปัจจุบัน แต่กลายเป็นมูลค่ามหาศาลของบริษัทพันธุกรรม

ข้อเสนอ ทำอย่างไรให้เกษตรกรเข้าถึงการพยากรณ์อากาศ เพื่อวางแผนการเกษตร รับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่จะทำให้เกิดภัยพิบัติต่างๆ กับเกษตรกรด้วย เกษตรกรควรจะเป็นกลุ่มคนระดับต้น ๆ ที่เข้าถึงเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้ ถ้าเราเชื่อมั่นว่า เกษตรนิเวศเป็นทางออก ทางรอด หรือหลุดพ้นรับมือกับสภาพภูมิอากาศได้ แต่เรายังไม่เห็นนโยบายส่งเสริมเกษตรนิเวศอย่างเป็นระบบ และควรจะต้องมีกองทุนที่ทำให้เกิดการปรับตัวของเกษตรกรและชุมชนเป็นกองทุนรับมือความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น เราเรียกว่า ประกันภัยพืชผลหรือประกันภัยเมื่อเกิดภัยพิบัติ หรือการเยียวยาเมื่อเกิดปัญหาของรัฐบาลเพราะที่ผ่านมาสูญเสียเงินภาษีไปมาก

นอกจากนี้ ควรมีกองทุนที่สนับสนุนการปรับตัวไปสู่เกษตรนิเวศ ส่งเสริมให้คนที่ทำเกษตรกรรมที่ช่วยลดโลกร้อน สามารถสร้างความมั่นคงทางอาหารให้แก่ทุกคนได้ด้วย ตอนนี้มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีนโยบายหรือการทำงาน กระทรวงเกษตรฯ มีแผนยุทธศาสตร์เรื่องของการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศด้านเกษตร มีกรมโลกร้อน ข้อเสนอก็คือ หน่วยงานเหล่านี้ควรจัดทำแผนชุมชนปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและเกษตรนิเวศ โดยมีส่วนร่วมของภาคประชาชนเกษตรกร และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ปัญหา คือ เรามีงานวิชาการน้อยมากที่จะพัฒนาความรู้และนวัตกรรม ซึ่งที่มีอยู่ ไม่เหมาะสมทั้งเกษตรกรที่เป็นผู้สูงวัยและเกษตรกรที่เป็นผู้หญิงด้วย การพัฒนาเครื่องมือขนาดเล็กควรจะได้รับการใส่ใจ อีกทั้งเรื่องพันธุกรรมมีส่วนในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงได้ ต้องพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรรายย่อย และพัฒนาพันธุกรรมเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพ จัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์ชุมชน นอกจากนี้เราเข้าถึงระบบชลประทานได้เพียงร้อยละ 16 เพราะฉะนั้นการจัดการน้ำในระดับไร่นาเป็นเรื่องสำคัญอย่างมาก ไม่ว่าจะเพื่อป้องกันภัยแล้งหรือรับมือกับ

ปริมาณน้ำฝนที่มีเกินความต้องการ ที่สำคัญพลังงานหมุนเวียนก็จำเป็นอย่างมาก สนับสนุนให้เกิดการค้นคว้าและพัฒนาการใช้พลังงานหมุนเวียน

การกระจายอำนาจในทางนโยบาย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีนโยบายเกี่ยวกับการรับมือการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศแบบมีส่วนร่วมของชุมชนและเกษตรกร รวมทั้งการกระจายอำนาจในเรื่องการจัดการงบประมาณด้วย ทำอย่างไรให้เกิดการคุ้มครองและการสนับสนุนเกษตรนิเวศที่มีคุณค่า หรือมีความเปราะบางต่าง ๆ และเรื่องภูมิปัญญาวัฒนธรรมเกษตรให้สอดคล้องกับนิเวศนั้น ๆ เพราะในหลายพื้นที่ อย่างกรณีของ EEC เองก็รุกรานในพื้นที่เปราะบางทางนิเวศ ซึ่งนิเวศมีความสำคัญมากในเรื่องของความมั่นคงทางอาหาร และเป็นสิ่งที่จะทำให้เกิดเศรษฐกิจของชุมชนด้วย เพราะฉะนั้น พื้นที่เปราะบางทางการเกษตรเหล่านี้ รวมทั้งพื้นที่ดอย พื้นที่ลุ่มต่าง ๆ ความสำคัญจำเป็นที่จะต้องมีการรักษาไว้ด้วย มีมาตรการในการคุ้มครอง

ข้อเสนอ คือ การยกระดับเศรษฐกิจบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนเกษตรนิเวศ บนฐานความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจด้วย ตัวเศรษฐกิจของประเทศไม่ได้ยืนอยู่บนฐานของพืชพาณิชย์อย่างเดียว เพราะฉะนั้นสิ่งที่เราเรียกว่า ความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน สามารถยกระดับให้เป็นเศรษฐกิจของประเทศได้

ผศ.ดร.วรธิดา ไชยปะ ห้องย่อย Sharing Lessons Learned

เราได้เชิญ NGO นักวิชาการจากประเทศในอาเซียน 6 ประเทศทั้ง ไทย มาเลเซีย เมียนมา กัมพูชา อินโดนีเซีย และเวียดนาม มาแบ่งปันประสบการณ์การทำงานการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในประเทศของตัวเองว่า เจออุปสรรค ปัญหาอะไรบ้าง มีวิธีแก้ไขปัญหาอย่างไร มีความหวังอย่างไรในการทำงานด้าน

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เราพบว่า ประเทศหนึ่งประเทศเดียวไม่สามารถปลอดภัยจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ เช่น การลดฝุ่นควัน PM 2.5 แม้เราสามารถหยุดการเผาได้ทั้งประเทศ ก็ไม่ได้แปลว่า ประเทศจะปลอดภัยจากฝุ่นควันพิษ ตราบใดที่ประเทศเพื่อนบ้านไม่ได้หยุดเผาด้วย

การทำงานด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจะต้องสร้างพันธมิตร เช่น การรวมกลุ่มระดับอาเซียน เวลาเข้าไปคุยกันใน COP ยังไม่มีการรวมกลุ่มของประเทศอาเซียนในเวทีระหว่างประเทศ ประเทศในอาเซียนควรรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อเพิ่มความสามารถต่อรองกับประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก การสร้างศักยภาพของคนในพื้นที่ให้กลายเป็นนักวิจัย เวลาเราทำงานด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เราต้องมีข้อมูล สำหรับการเข้าถึงข้อมูล หากอยู่ในสภาวะที่ไม่ปกติอย่างเช่นที่เมียนมาเกิดสงคราม นักวิจัยไม่สามารถเก็บข้อมูลได้ เราก็จะต้องมีการฝึกอบรมให้กับประชาชนในพื้นที่เป็นนักวิจัยท้องถิ่น

คุณตาล วรรณกูล ตัวแทน Thai C-CAN จากห้องย่อย เปลี่ยนผ่านพลังงาน

เรื่องของการกระจายอำนาจ การเปลี่ยนผ่านพลังงาน หยุดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรม ผู้ปล่อยต้องเป็นผู้จ่าย หยุดพลังงานฟอสซิล เจ้าของพลังงานคือประชาชน รวมถึงเรื่องสิทธิชุมชน โดยต้องหยุดปล่อยมลพิษโดยไม่มีเงื่อนไข ต้องเริ่มจากการกระจายอำนาจลงไป ด้านการบริหารจัดการ งบประมาณ หรือแม้แต่เงื่อนไขหรือหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ซึ่งอันนี้ก็เป็นเรื่องของท้องถิ่นที่จะเข้ามาจัดการ เพื่อความมั่นคงด้านพลังงานในชุมชน

ในหมู่บ้านของตัวเอง ที่ผ่านมาในชุมชนทางภาคใต้ก็พยายามที่จะจัดการความมั่นคงด้านพลังงานของตัวเอง มีพลังงานจากแสงอาทิตย์ ทั้งที่เป็นระบบ off grid

และระบบ on grid แบ่งไฟฟ้าขายออกไปข้างนอกได้ แต่ทว่าติดอุปสรรคคือ เงื่อนไขการขายไฟฟ้าออกในราคานิดเดียว แต่ต้องซื้อไฟฟ้าใช้ในราคาที่สูงกว่า

ข้อเสนอ ต้องหยุดใช้พลังงานฟอสซิลทั้งถ่านหินและก๊าซธรรมชาติ เปลี่ยนผ่านพลังงานอย่างเร่งด่วนภายใน 3 - 5 ปีข้างหน้านี้ ก็คือช่วงปี พ.ศ. 2570 หยุดโรงไฟฟ้าที่ทำให้เกิดโลกร้อน อย่างเช่น โรงไฟฟ้าถ่านหิน โรงไฟฟ้าพลังงานความร้อนร่วมจากก๊าซธรรมชาติ 3 ใน 4 ของพลังงานไฟฟ้ามาจากฟอสซิล และถึงแม้ว่าเขื่อนจะเป็นเทรนด์พลังงานทางเลือกใหม่ แต่กลับสร้างผลกระทบต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม รวมถึงสิทธิชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สร้างเขื่อนด้วย เช่น เขื่อนแม่น้ำโขง ในภาคเหนือเองก็มีแผนสร้างเขื่อนในลำน้ำสาละวิน ซึ่งปัจจุบันมีสงครามอยู่ เพราะฉะนั้นเราเสนอให้หยุดสร้างเขื่อนในทุกพื้นที่ และต้องสนับสนุนให้พัฒนาพลังงานสะอาด ทั้งแสงอาทิตย์ พลังงานลม ที่ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงได้ในราคาที่เหมาะสม เพราะในอนาคตคิดว่าต้นทุนในการผลิตกระแสไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์จะต่ำลง และจะมีเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่สามารถกักเก็บไฟฟ้าได้ดีขึ้นเรื่อย ๆ

คุณภูริณัฐ เปยานนท์ จากกลุ่มการเมืองสิ่งแวดล้อม ห้องย่อย Climate Blind Date รื้อฟื้นความสัมพันธ์ รื้อฟื้นวิกฤติโลกเดือด

มาในฐานะคนรุ่นใหม่ อยากให้เสียงของคนรุ่นใหม่ได้รับฟังความคิดเห็น และมีกลไกให้คนรุ่นใหม่มีส่วนร่วมกระบวนการออกแบบนโยบาย เป้าหมายของเราไม่ใช่แค่การลดก๊าซเรือนกระจก ไม่ใช่พูดถึงแค่คาร์บอน การพูดว่าประเทศไทยจะนำไปสู่การลดก๊าซเรือนกระจกเท่าไร จะมีพื้นที่ป่าเท่าไร การจะมีจำนวนรถ EV รถไฟฟ้าเท่าไร เพียงเท่านั้น แต่เราต้องการอนาคต หรือพูดถึงการแก้ปัญหาเรื่องสภาพภูมิอากาศและเรื่องสิ่งแวดล้อม ไปพร้อมกับการแก้ปัญหาอื่น ๆ เราพูดถึงความ

เป็นธรรมที่เป็นหัวใจ เราให้ความสำคัญกับท้องถิ่นมากพอ ๆ กับคนที่อยู่กับปัญหาข้างหน้า ซึ่งต้องการทั้งเงินและอำนาจในการตัดสินใจ

ข้อเสนอ คือ มีการสร้างกระบวนการนโยบายสาธารณะอย่างมีส่วนร่วม โดยส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ต่อมาคือ การทบทวนและประเมินผลกระทบทางยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อม แก้โครงการของภาครัฐและเอกชนทั้งการพัฒนา โครงการอนุรักษ์ โครงการภัยพิบัติ และอื่นใดที่อ้างการจัดการปัญหาหรือเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทั้งในประเทศและข้ามพรมแดน เพราะว่าปัญหาภูมิอากาศไม่ได้เกิดเฉพาะในไทย มันส่งผลถึงในไทย และควรคำนึงถึงสิทธิชุมชนและความเป็นธรรมด้านนิเวศไปพร้อมกันด้วย

ท้องถิ่นเป็นแนวหน้าของการเผชิญปัญหา ควรให้อำนาจและสนับสนุนงบประมาณ ทำให้ท้องถิ่นรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสร้างภูมิคุ้มกันสร้างการปรับตัวได้ อีกทั้งงบที่ได้จากกองทุนต่างประเทศไปกระจุกอยู่ที่กระทรวงขนาดใหญ่ที่เป็นราชการรวมศูนย์ จึงควรให้ไปอยู่ในการตัดสินของท้องถิ่นให้มากที่สุด จัดทำแผนรับมือและจัดสรรงบประมาณ เริ่มตั้งแต่ระดับอำเภอ ตำบล และชุมชน รัฐควรกระจายความรู้ มีฐานข้อมูลส่งเสริมให้ชุมชนตัดสินใจและออกแบบแผนได้ด้วย มีการเปลี่ยนผ่านพลังงานที่เป็นธรรมจากพลังงานฟอสซิลไปสู่พลังงานหมุนเวียนในประเทศภายในปี พ.ศ. 2593 (ค.ศ. 2050) และสร้างระบบพลังงานให้มีธรรมาภิบาลสิ่งที่อยากจะเน้นย้ำ คือ การยุติการลงทุนในพลังงานฟอสซิลและเขื่อน ซึ่งส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพและกับชุมชน

การศึกษาสีเขียว เราโตมากับหนังสือที่ไม่ได้สอนว่า สิ่งแวดล้อมหรือชุมชนเรามีอะไรบ้าง หรือว่า มีความสำคัญอย่างไร การศึกษาสีเขียวนอกจากจะเปลี่ยนนโยบายภาพใหญ่ คือการเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ของเราว่า ควรให้ความสำคัญกับหลักสูตร

ที่เราเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และให้ความสนับสนุนด้านวัฒนธรรมนิเวศ พัฒนาให้มนุษย์เติบโตอย่างมีสุขภาวะที่ดี ไม่ได้เป็นการศึกษาที่แค่ผลิตเพื่อเข้าตลาดแรงงานเท่านั้น เปลี่ยนผ่านเกษตรเชิงเดี่ยวที่เคยขับเคลื่อนโดยกลุ่มทุนขนาดใหญ่ให้เป็นเกษตรนิเวศภายในปี พ.ศ. 2574 (ค.ศ. 2030) และทบทวนนโยบายการเพิ่มพื้นที่ป่า ไม่นำภาคป่าไม้ไปแบกรับการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของภาคทุน

ในฐานะคนรุ่นใหม่ สิ่งที่เราต้องการคือผลประโยชน์ของคนธรรมดาส่วนใหญ่ของประเทศ การจะเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมใหม่ที่มีอนาคต ที่เป็นอนาคตสีเขียวยั่งยืน จะต้องพูดถึงความเป็นธรรม และคำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมา แก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำอื่น ๆ ไปพร้อม ๆ กันด้วย

พิธีกร: เราต้องผนวกตัวแสดงที่ไม่ใช่มนุษย์เข้ามาในการออกแบบนโยบายสาธารณะ โดยเฉพาะด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จะทำอย่างไรให้เราฟังเสียงช้าง รับรู้ว่า ป่าต้องการอะไร รับรู้ฟังเสียงของแม่น้ำลำธาร อันนี้เป็นโจทย์ใหญ่มากในการออกแบบนโยบายสาธารณะ ต้องเปลี่ยนทัศนะจากการนำมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (human centric) มาเป็นนำเอาธรรมชาติ (nature) เป็นศูนย์กลางแทน ขณะนี้มีหลายประเทศในโลกทำกันแล้ว ก็คือ การเพิ่มสิทธิของธรรมชาติ Right of Nature เข้าไปในรัฐธรรมนูญ ให้ธรรมชาติมีสิทธิในการดำรงอยู่ด้วยตัวเอง ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ป้อนผลประโยชน์ให้แก่มนุษย์อย่างเดียว

กล่าวคำประกาศ “เสียงจากประชาชนกู้วิกฤติโลกเดือด และการตอบรับจากภาครัฐ”

นำโดย คุณสาคร สงมา ประธานสมัชชาองค์กรเอกชนสิ่งแวดล้อมและตัวแทนประชาชนกลุ่มต่าง ๆ

พวกเรากำลังส่งผ่านให้เยาวชนเป็นคนประกาศ อันนี้ก็เป็นคำประกาศ ซึ่งจะมีคนรุ่นใหม่เป็นคนประกาศนะครับ มีตัวแทนจากภาคเหนือมาจาก อ.อมก๋อย มีผู้แทนจากใต้สุดจาก อ.จะนะ มีผู้แทนจากตะวันออกมาประกาศ และเป็นคนรุ่นใหม่ที่จะรับช่วงต่อจากพวกเรา

คำประกาศเวทีนโยบายสาธารณะ กู้วิกฤติโลกเดือดและความหลากหลายทางชีวภาพด้วยมือประชาชน คำประกาศของพวกเราถึงการประชุมโลกร้อนครั้งที่ 28 และคำประกาศนี้ถึงรัฐบาลไทยด้วย พวกเรา คือ คนกลุ่มเปราะบางที่ได้รับผลกระทบจากโลกร้อน ไม่ว่าจะเป็นชนเผ่า ชุมชนท้องถิ่น เกษตรกรรายย่อย ผู้หญิง รวมทั้งกลุ่มองค์กรอื่น ๆ บทเรียนและบทสรุปของพวกเราบอกว่าการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หรือที่เราใช้คำว่าโลกร้อน โลกเดือด ไม่ใช่ปัญหาใหม่ แต่เป็นปัญหาเรื้อรังมานาน แล้วข้อสรุปของพวกเรา คือ ปัญหาเหล่านี้เกิดจากการพัฒนาที่ผิดฝาผิดข้าง แย่งชิงทรัพยากร แย่งชิงชีวิต แย่งชิงสังคม ตกไปอยู่ในมือของกลุ่มทุน เป็นการพัฒนาภายใต้เสรีนิยมใหม่ นี่คือสิ่งที่เกิดขึ้น

คุณปวิช เกศววงศ์ รองอธิบดีกรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม ผู้แทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กล่าวตอบรับและให้ข้อคิดเห็น

ผมเป็นตัวแทนของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม ตั้งขึ้นมาเพื่อมาดูแลด้านสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ดีใจที่ได้มารับฟังข้อเสนอแนะที่ดี ๆ ของทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นเด็ก เยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่ม local community ภาครัฐยินดีสนับสนุนทุกท่าน ข้อเสนอดี ๆ ที่เราได้มาในวันนี้จะเป็นประโยชน์ทั้งที่จะไป COP28 เอง และการดำเนินนโยบายต่าง ๆ แผนปฏิบัติต่าง ๆ ที่มีความสำคัญ เราต้องมาลดช่องว่างระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน กรมใหม่มีหน้าที่ มีจำนวนคนที่เพิ่มขึ้น ภารกิจเก่าที่เราเคยทำงานกับภาคประชาชน เราก็ต้องทำให้มีความเข้มแข็งเพิ่มขึ้น ในภารกิจที่เป็นสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ทุกท่านคงเชื่อมั่นว่าภาครัฐจะขับเคลื่อนงานไปพร้อม ๆ กับภาคประชาชน ทางกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็จะนำผลสัมมนาวันนี้มาศึกษาและนำมาพูดคุยกัน ทั้งในระหว่างกระทรวง ระหว่างหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชนทุก ๆ ฝ่าย เพื่อจะได้เดินไปในทิศทางเดียวกัน เข้าใจตรงกันในสิ่งที่จะแก้ปัญหาและรับมือกับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่กำลังจะเกิดขึ้น ณ ปัจจุบันและในอนาคตต่อไป

ดร.เดชรัตน์ สุขกำเนิด ผู้อำนวยการศูนย์นโยบายเพื่ออนาคต และพรรคก้าวไกลในฐานะพรรคฝ่ายค้าน กล่าวตอบรับ และให้ข้อคิดเห็น

พรรคก้าวไกลขอผลักดันในประเด็นเรื่องของสิทธิชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นผ่านการยกร่างพระราชบัญญัติสภาชาติพันธุ์หรืออื่น ๆ ผลักดันเรื่องสิทธิที่ดินทำกินผ่านกระบวนการยกร่างกระบวนกฎหมายป่าไม้และที่ดิน เพื่อที่จะทำให้มีความเป็นธรรมมากขึ้น แก้ไขข้อกฎหมายที่ล้าสมัยและไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง

อีกเรื่อง คือ กองทุนปรับตัวเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การชดเชยความเสียหายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการผลักดันเรื่อง Net Zero พรรคก้าวไกลได้เคยประกาศไว้ก่อนการเลือกตั้งว่าจะผลักดันให้เร็วขึ้น 15 ปี ภายในปี พ.ศ. 2593 (ค.ศ. 2050) ซึ่งวันนี้พี่น้องอยากจะให้เร็วขึ้นอีก 10 ปี

เรื่องการปลดระวางโรงไฟฟ้าถ่านหิน เสนอให้ปลดระวางโรงไฟฟ้าถ่านหินภายใน 12 ปีนับจากนี้ ก็คือปี พ.ศ. 2578 รู้สึกว่า พี่น้องจะเสนอให้เร็วขึ้นกว่านี้อีก เราก็จะไปหารือกับพี่น้องที่ทำงานและอยู่รอบ ๆ พื้นที่โรงไฟฟ้าแม่เมาะว่าในระยะเวลาอีก 12 ปีที่เหลือจากนี้ ที่แม่เมาะจะทำหน้าที่ผลิตไฟฟ้า เราจะดำเนินการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงไปสู่การผลิตที่ไม่มีโรงไฟฟ้าถ่านหินได้อย่างไร อีกทั้งเราผลักดันเรื่อง net-metering นั่นคือหนทางที่ทำให้ประชาชนสามารถเข้าสู่ระบบไฟฟ้าได้อย่างเสรีมากขึ้น

เห็นด้วยเรื่องการกระจายอำนาจ และพยายามผลักดันทั้งเรื่องการกระจายอำนาจและเรื่องงบประมาณไปสู่จังหวัดด้วย รวมถึงเรื่องของการป้องกันการฟ้อง

ปิดปาก การดูแลความปลอดภัยและความมั่นคงของนักสิทธิมนุษยชนด้านสิ่งแวดล้อม นั่นเป็นสิ่งที่เรารับปากว่าจะผลักดันต่อเนื่อง

นอกจากนั้น เรายังยกร่างและเสนอเรื่องของพระราชบัญญัติด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ด้านการรายงานและการเปิดเผยข้อมูลมลพิษ ซึ่งรวมถึงการปลดปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์และฝุ่นละอองขนาดเล็ก หรือ PM 2.5 ด้วย

ขณะเดียวกันในปีหน้า ปี พ.ศ. 2567 จะมีการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนจังหวัด พรรคก้าวไกลจะเสนอนโยบายส่วนของการปรับตัวรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในทุก อบจ.ที่เราส่งลงแข่งขัน ว่าจะต้องมีการจัดลำดับความสำคัญ (priority) 5 ข้อ ที่จะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศให้ได้

นอกจากนั้นในฐานะฝ่ายค้าน เราจะติดตามการดำเนินงานในเขต EEC ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก โครงการแลนด์บริดจ์ที่ภาคใต้ ในการพัฒนาเรื่องเขื่อนหรือการรับซื้อไฟฟ้าต่าง ๆ ของรัฐบาล ในการทำสัญญาเรื่องเกี่ยวกับคาร์บอนเครดิตที่มีความไม่เป็นธรรมต่อชุมชน และติดตามฟื้นฟูชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาและภาวะมลพิษต่าง ๆ

สุดท้ายเราจะกลับไปทบทวน เช่น เราเสนอเรื่อง Net Zero ในปี พ.ศ. 2593 (ค.ศ. 2050) พี่น้องเสนอเรื่อง Real Zero อันนี้เรียกว่าล้ำหน้าไปอีกหนึ่งขั้น ก็ขออนุญาตกลับไปศึกษาทบทวน การยกเลิกโรงไฟฟ้าถ่านหิน พี่น้องเสนอให้เร็วขึ้น ก็ขออนุญาตกลับไปทบทวนว่าทำได้หรือไม่อย่างไร เรื่องของการจัดเก็บภาษีคาร์บอน อันนี้เราได้รับข้อมูลจากเวทีนี้เป็นเวทีแรก เป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก คือเราจะกำหนดเพดานการปล่อยก๊าซเรือนกระจก เมื่อพี่น้องบอกว่าให้ใช้วิธีเก็บภาษีคาร์บอนน่าจะดีกว่า ก็ขอรับไปทบทวนว่าดีหรือไม่ เรื่องสิทธิธรรมชาติและสิทธิของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ที่อยู่ร่วมกับมนุษย์ อันนี้เราก็ยังไม่มีอยู่ในนโยบาย เราอาจจะมีนโยบายเรื่องช้างป่า

เราอาจจะมีนโยบายเรื่องช้างบ้าน แต่ว่าไม่ได้มองในฐานะสิทธิเท่าเทียมกัน ก็จะขออนุญาตรับไปทบทวน

วิธีการที่เราจะทำให้บทสนทนาเหล่านี้ไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ก็คือการจัดตั้งคณะกรรมาธิการวิสามัญ ว่าด้วยเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ

อีกข้อหนึ่งก็คือ เราเสนอว่า ในวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2567 ด้วยพลังของพี่น้องประชาชนเหล่านี้ ถ้าเราสามารถจัดเวทีตรวจการบ้าน 1 ปีพรรคการเมือง แล้วก็ให้เตรียมทำการบ้านมาส่ง วันนั้นจะเป็นวันที่มีพลังมาก และพลังของประชาชนจะทำให้สิ่งแวดล้อมของประเทศไทยดีขึ้นกว่าเดิม

ดร.นพ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ผู้อำนายการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) กล่าวปิดงาน

แต่ละภาคส่วนจะมีเหตุผลที่ถูกพันธนาการไว้ด้วยสถานะบางอย่าง เรียกว่า Bounded Rationality ถ้าเราเชื่อมั่นในกระบวนการประชาธิปไตย การพูดคุยกันด้วยเหตุผลจากหลายฝ่ายจะขยับความเข้าใจของผู้คนที่อาจจะมีเหตุผลตรงจุดที่เขายึน ให้ออกมามองเหตุผลอื่น ๆ แล้วทำให้แก้ปัญหารอบด้านมากขึ้น

งานศึกษาที่เกี่ยวกับภาคประชาสังคม ภาคประชาชน NGO ที่เราเรียกว่าเป็น Civil Society Organization บทบาทของภาคประชาสังคมมีบทบาทหลัก ๆ อยู่ 4 ด้าน

ด้านที่ 1 คือ **การสร้างความรู้** ที่เอาไว้คัดง้างกับความรู้ของผู้เชี่ยวชาญ เพราะผู้เชี่ยวชาญมองโลกในกรอบของความชำนาญการเฉพาะด้านมากจนเกินไป บ่อยครั้งมันขาดออกจากชีวิตและความทุกข์ยากของประชาชน ความรู้กลายเป็น

เครื่องมือของอำนาจ เพราะฉะนั้นการสร้างความรู้เพื่อที่จะต่อรองคัดง้างความรู้ของผู้เชี่ยวชาญจึงเป็นภารกิจสำคัญ

ในการประชุม 2 วันที่ผ่านมา ผมเห็นความลึกซึ้ง ลุ่มลึก เข้าใจความเชื่อมโยงของเหตุปัจจัย เห็นความเปลี่ยนแปลง เห็นข้อมูลจากมุมมองที่รัฐ ทุน หรือผู้เชี่ยวชาญอาจจะไม่ได้มอง ที่สำคัญก็คือความรู้ใหม่ ๆ เหล่านี้ท้าทายการมองโลกแบบที่เอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง ที่เรียกว่า เป็น Human Center หรือว่า Anthropocentric ให้มองออกไปเห็นว่ามนุษย์ก็ไม่ได้มีสถานะที่ยิ่งใหญ่ไปกว่าสรรพสิ่ง พืช สัตว์ หรือสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รวมทั้งวัตถุต่าง ๆ ที่มนุษย์เป็นผู้มีอำนาจเหนือสิ่งเหล่านี้ สิ่งแวดล้อมเป็นแต่เพียงทรัพยากรที่เราจะไปถลุงมาเพื่อความสุขสบายและผลประโยชน์ของมนุษย์เท่านั้น วิธีคิดเช่นนี้กำลังถูกท้าทายมากขึ้นเรื่อย ๆ

บทบาทที่ 2 คือ **การช่วยเหลือกลุ่มเปราะบาง** ถ้าเราจะคาดหวังว่ารัฐหรือทุนจะเข้าถึงคนทุกกลุ่ม มันเป็นไปได้ยากมาก โดยตัวการออกแบบของระบบการทำงาน กลไกของรัฐและของทุน มันเข้าไม่ถึงกลุ่มเปราะบางต่าง ๆ กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอยู่ถึง 60 กลุ่มชาติพันธุ์ มีพลเมืองชาติพันธุ์อยู่เกือบถึง 10 ล้านคน เขาไม่ได้อยู่ในกรุงเทพฯ เขาไม่ได้อยู่ในเมืองใหญ่ เขาไม่ได้อยู่ในที่ที่หน่วยงานภาครัฐจะไปให้บริการอะไรต่าง ๆ ได้ ในประเทศที่เขาเจริญแล้ว เขาจึงส่งเสริมให้เกิดภาคประชาสังคม เพื่อที่จะเข้าไปทำงานกับกลุ่มที่กลไกรัฐยากที่จะเข้าถึงได้ เพราะฉะนั้นอันนี้ก็เป็นภารกิจของเรา ในขณะที่เราทำงานเกี่ยวกับเรื่องความรู้ NGO หลาย ๆ กลุ่มก็ทำงานเพื่อที่จะให้บริการสวัสดิการ ผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่รัฐจัดหาให้ ไปถึงกลุ่มเปราะบางต่าง ๆ

ประเด็นที่ 3 คือ **การต่อสู้เพื่อสิทธิ** เป็นประเด็นที่แหลมคม ไม่ว่าจะเป็นประเด็นเรื่องสิทธิความเป็นพลเมือง สิทธิสถานะบุคคล สิทธิต่อการเข้าถึง

ทรัพยากรธรรมชาติ หรือแม้แต่สิทธิในการแสดงออกซึ่งความเห็นที่แตกต่างจากรัฐอย่างมีเสรีภาพ สุดท้าย ในส่วนของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรเองจริง ๆ ในแผนแม่บทด้านวิชาการของศูนย์ฯ เราได้มีการพูดถึงเรื่องการส่งเสริม ที่เราเรียกว่า เป็น Biocultural Diversity ก็คือความหลากหลายทางด้านชีววัฒนธรรม ที่พูดถึงความหลากหลายทางชีวภาพมาเชื่อมโยงกับเรื่องวัฒนธรรม

ผมหวังว่าการประชุม 2 วันนี้จะช่วยให้พวกเราเห็นภาพความเชื่อมโยงกันของงานที่พวกเราต่างคนต่างทำ แล้วก็เห็นความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ผมอยากจะเปรียบเทียบความเคลื่อนไหวของเครือข่ายนิเวศสิ่งแวดล้อมว่า ตัวมันเองก็เป็นระบบนิเวศแบบหนึ่ง ผมหวังว่า การประชุมครั้งนี้จะช่วยให้เรามีวิสัยทัศน์ และอยากขอบคุณเป็นพิเศษก็คือ สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ยืนอยู่บนเส้นทางของการเป็นนักวิชาการของประชาชน แล้วก็เห็นความร่วมมือที่เกิดขึ้นกับเครือข่าย NGO อื่น ๆ ที่มาร่วมกันก็ดี เกษตรทางเลือก เกษตรยั่งยืนเหล่านี้ เห็นถึงพลังส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งโดยรวมของเครือข่ายของพวกเราต่อไปในอนาคต ด้วยความปรารถนาดี จากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ขอบคุณครับ

ข้อเสนอต่อสหประชาชาติและรัฐบาลไทย

รวมข้อเสนอแนะ

คำประกาศเวทีนโยบาย และวิชาการสาธารณะ

คำประกาศถึงสหประชาชาติและประชาคมโลก

พวกเราคือเสียงจากชนเผ่าพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น เกษตรกรรายย่อย ผู้หญิง ผู้สูงวัย คนรุ่นใหม่ NGOs นักวิชาการ และอีกมากมายจากประเทศไทยมารวมตัวกันในที่นี้ เพื่อจะประกาศเจตนารมณ์ในเวที COP28 กู้วิกฤติโลกเดือดที่ภาคประชาชนจัดขึ้น

พวกเราสรุปบทเรียนว่า ปัญหาภาวะโลกเดือด หาใช่ปัญหาใหม่ แต่คือผลพวงของความล้มเหลวการพัฒนาของโลกและสังคมไทยในระบบทุนนิยมเสรี ที่ทำลายนิเวศ เปลี่ยนธรรมชาติเป็นสินค้าเพื่อความมั่งคั่ง แย่งชิงทรัพยากรจากชุมชนและสังคม เกิดความเสื่อมโทรมทางนิเวศ การแตกสลายของสังคม ความเหลื่อมล้ำไม่เป็นธรรมทั้งทางนิเวศและสังคม

และแล้ววันนี้โลกได้ประจักษ์ชัดว่า การพัฒนาทุนนิยมเสรีกำลังพาประชาชนทั้งโลกไปสู่หายนะ เพียงเวลา 200 กว่าปี นับจากปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปที่ขับเคลื่อนด้วยพลังงานฟอสซิล โลกต้องเผชิญภูมิอากาศโลกที่ร้อนที่สุดในช่วง 125,000 ปี จากปริมาณคาร์บอนสูงที่สุดในรอบ 2,000,000 ปี ซึ่งส่วนมากปล่อยจากประเทศกลุ่มทุนศูนย์กลางทุนนิยมเพื่อความมั่งคั่ง แต่ประชาชนค่อนโลก โดยเฉพาะคนยากจนกว่า 3,000 ล้านคน ที่มีวิถี “คาร์บอนต่ำ” กลับได้รับผลกระทบรุนแรงสะท้อนความไม่เป็นธรรมสภาพภูมิอากาศที่มีตลอดมา

คณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (IPCC) เตือนมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1988 แล้วว่า การเผาผลาญพลังงานฟอสซิลเพื่อป้อนอุตสาหกรรม คือสาเหตุใหญ่ของภาวะโลกเดือด แม้ประชาคมโลกจะร่วมกำหนดอนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ปี ค.ศ. 1992 จัดประชุมประเทศภาคีอนุสัญญา (COP) เรื่อยมา แต่จนในวันนี้ก๊าซเรือนกระจกในชั้นบรรยากาศพุ่งสูงที่สุดตลอดยุคสมัยของมนุษย์ อุณหภูมิโลกได้สูงใกล้จะถึง 1.5 องศาฯ แล้ว แต่อุตสาหกรรมฟอสซิล อุตสาหกรรมเกษตรเคมี และอื่น ๆ ยังคงเติบโตปล่อยก๊าซเรือนกระจกมากขึ้นภายใต้วาทกรรมใหม่ เช่น Net Zero, การชดเชยคาร์บอน คาร์บอนเครดิต ซึ่งถึงปัจจุบันนี้ก็พิสูจน์แล้วว่า ไม่ได้ช่วยลดคาร์บอน แต่เป็นผลประโยชน์ธุรกิจใหม่ และการฟอกเขียวครั้งใหญ่

IPCC เสนอว่า หากโลกต้องการรักษาอุณหภูมิไม่ให้เกินขีดจำกัด 1.5 องศาเซลเซียส การปล่อยก๊าซเรือนกระจกจะต้องลดลงจากปี ค.ศ. 2019 ให้ได้อย่างน้อยร้อยละ 45 ภายในปี ค.ศ. 2030 และ ร้อยละ 60 ภายในปี ค.ศ. 2035 มากไปกว่านั้น ตามเป้าหมายความตกลงคุณหมิง-มอนทรีออล ภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพกำหนดว่า ต้องเร่งเปลี่ยนสังคมโลกให้สมดุลกับธรรมชาติภายในปี ค.ศ. 2050

แต่โอกาสที่โลกจะเปลี่ยนยิ่งริบหรี่ทุกวัน เมื่อปีที่ผ่านมา รัฐบาลทั่วโลกยังใช้เงินถึง 7 ล้านล้านเหรียญสหรัฐฯ อุดหนุนอุตสาหกรรมฟอสซิล แม้พลังงานหมุนเวียนจะเติบโตขึ้นก็ตาม และสามารถแทนที่พลังงานฟอสซิลได้ แต่อุตสาหกรรมพลังงานผูกขาดของโลกก็ยังคงแสวงประโยชน์จากฟอสซิล

น่าเสียดายที่เวที COP ทุกครั้งที่ผ่านมารวมถึง COP28 ที่สหประชาชาติจะจัดในสิ้นปีนี้ ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่กลับปล่อยให้กลุ่มธุรกิจพลังงานมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย

ดังนั้น โลกต้องเร่งเปลี่ยนผ่านจากทุนนิยมฟอสซิลไปสู่ยุคหลังทุนนิยมที่เกื้อกูลต่อธรรมชาติ สร้างประชาธิปไตยในการกำหนดและขับเคลื่อนนโยบายโดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง

สหประชาชาติจำเป็นต้องยึดหลักความเป็นธรรมในสภาพภูมิอากาศ ความยั่งยืนของนิเวศและสังคมเป็นแกนกลาง สร้างเวทีที่มีธรรมาภิบาล ให้ประชาชนทั่วโลกมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง ข้อตกลงของโลก และได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังในการกู้วิกฤติโลกเดือดเพื่อเปลี่ยนผ่านสู่สังคมหลังทุนนิยมที่เกื้อกูลกับธรรมชาติให้ทันก่อนหายนะ

คำประกาศต่อรัฐไทย

แม้ประเทศไทยจะปล่อยก๊าซเรือนกระจกไม่ถึงร้อยละ 1 ของโลก แต่ก็สูงเป็นอันดับ 20 ของโลก ประเทศไทยช่วยโลกลดวิกฤติโลกเดือดได้มากกว่านี้ ในอีกด้านหนึ่ง ประเทศไทยเสี่ยงต่อผลกระทบภาวะโลกเดือดเป็นอันดับ 9 ของโลก แต่นโยบายของรัฐกลับไม่ได้สมดุลกับปัญหา รัฐเน้นหนักนโยบายลดก๊าซเรือนกระจกด้วยการสร้างแรงจูงใจแก่ภาคเอกชนเป็นหลัก ละเลยนโยบายการสร้างภูมิคุ้มกันปรับตัวของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ในด้านลดก๊าซเรือนกระจก รัฐมีนโยบายสวนทางกับสถานการณ์โลกเดือด เช่น กำหนดเป้าหมายลดคาร์บอนที่ขาดความจริงจัง ทั้งการบรรลุคาร์บอนเป็นกลางปี ค.ศ. 2050 และก๊าซเรือนกระจกเป็นศูนย์สุทธิปี ค.ศ. 2065 ซึ่งล่าช้าไปมากเมื่อเทียบกับศักยภาพที่ประเทศไทยทำได้ หรือในระยะสั้นที่จะลดก๊าซเรือนกระจกให้ได้ร้อยละ 40 ในปี ค.ศ. 2030 ก็เป็นลดจากการคาดการณ์อนาคตที่ประเมินการปล่อยก๊าซสูงเกินจริง จึงไม่ได้ลดการปล่อยคาร์บอนอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่ง carbon tracker ประเมินว่า หากทั่วโลกยึดตามเป้าหมายที่ประเทศไทยเสนอ โลกคงอุณหภูมิสูงถึง 4 องศาเซลเซียส

แทนที่รัฐบาลจะเร่งเปลี่ยนผ่านจากพลังงานฟอสซิล ซึ่งปล่อยคาร์บอนถึงกว่าร้อยละ 60 ของทุกภาคส่วน มาสู่พลังงานหมุนเวียนโดยการจัดการของประชาชน แต่แผนพลังงานแห่งชาติ แผนกำลังผลิตไฟฟ้าของประเทศยังคงยึดพลังงานฟอสซิล ทั้งที่จริงรัฐสามารถเปลี่ยนผ่านสู่พลังงานหมุนเวียนภายในปี ค.ศ. 2040 อันจะทำให้ประเทศบรรลุเป้าหมายก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ได้ในเวลาเดียวกัน

เมื่อภาคพลังงานและอุตสาหกรรมไม่ลดปล่อยคาร์บอนอย่างจริงจัง รัฐจึงหาทางออกด้วยการเพิ่มพื้นที่ป่าธรรมชาติ 11 ล้านไร่ ป่าเศรษฐกิจ 16 ล้านไร่

เพิ่มการดูดซับคาร์บอนจาก 90 ล้านตันไปเป็น 120 ล้านตันในปี ค.ศ. 2037 ออกกฎระเบียบเอื้ออำนวยให้ภาคธุรกิจมาลงทุน อันจะเป็นการเปลี่ยนป่าเขตร้อนชื้นที่อุดมด้วยความหลากหลายชีวภาพ ให้เป็นป่าคาร์บอนเชิงเดี่ยว เปลี่ยนพื้นที่เกษตรให้กลายเป็นฟาร์มคาร์บอน เพื่อขายคาร์บอนเครดิตให้กลุ่มทุนไปชดเชยการปล่อยคาร์บอน ใช้อ้างความเป็น Net Zero ในการค้าระหว่างประเทศ

คาร์บอนเครดิตกลายเป็นเครื่องมือส่งเสริมการลงทุน และเป็นการฟอกเขียวครั้งใหญ่ที่ทำลายหลักการผู้ก่อมลพิษต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ทำลายนิเวศ ละเมิดสิทธิชุมชนต่อฐานทรัพยากร แม้จะมีตัวอย่างทั่วโลกที่สะท้อนความล้มเหลวของคาร์บอนเครดิต แต่รัฐไทยก็ไม่นำพาต่อคำเตือนเหล่านี้ ยังเดินหน้าเอาพื้นที่ป่าและประชาชนมาแลกกับคาร์บอนเครดิตต่อไป

ประชาชนทักท้วงนโยบายการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่สร้างปัญหาตลอดมา แต่รัฐไม่รับฟัง และให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ไม่ว่าจะเป็นเป้าหมายลดก๊าซเรือนกระจก (NDC) ที่เสนอต่อสหประชาชาติ นโยบายพลังงาน ป่าไม้ เกษตร อุตสาหกรรม และอื่น ๆ อีกทั้งเวทีที่รัฐจัดขึ้นส่วนมากเป็นเวทีประชาสัมพันธ์นโยบายรัฐและผลงานภาคธุรกิจ มากกว่าจะเปิดให้ประชาชนมาถกแถลงอย่างจริงจัง ข้อเสนอของรัฐไทยที่เสนอต่อเวที COP ทุกครั้งที่ผ่านมา รวมถึงเวที COP28 ในครั้งนี้ และนโยบายชาติที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศด้านต่าง ๆ จึงไม่ได้มาจากเสียงของประชาชน

ข้อเสนอนโยบายเรื่อง นโยบายการหยุดยั้งฝุ่น PM 2.5 ที่ยั่งยืนและเป็นธรรม

ข้อเสนอถึงเวทีประชุมสหประชาชาติ COP28

1. ยืนยันหลักความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศให้ชัดเจนในหลักความรับผิดชอบที่แตกต่าง

ทั้งความเป็นธรรมระหว่างประเทศพัฒนากับประเทศกำลังพัฒนา ในการใช้ทรัพยากรระหว่างกลุ่มธุรกิจกับสาธารณะ ความเป็นธรรมของประชากร ความเป็นธรรมระหว่างเพศ ความเป็นธรรมระหว่างรุ่น ความเป็นธรรมต่อชนพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น ผู้หญิง คนยากจน คนเปราะบาง และความเป็นธรรมต่อนิเวศ และคัดง้างกับการแปลงธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติกลายเป็นสินค้า

2. เอาจริงกับคำมั่นสัญญาที่ประเทศพัฒนาแล้วจะรับผิดชอบต่อภาวะโลกเดือดที่ตนเองมีส่วนก่อเป็นหลัก

ด้วยการสนับสนุนงบประมาณแบบให้เปล่าโดยไม่หาประโยชน์ทางอ้อมจากคาร์บอนเครดิต หรือผลประโยชน์อื่นใดแก่ประเทศกำลังพัฒนา และประเทศที่เปราะบาง ตามจำนวนข้อตกลง 1 แสนล้านเหรียญฯ และจัดตั้งกองทุนคุ้มครองช่วยเหลือความสูญเสียและเสียหาย (loss and damage) ที่ประชาชนในประเทศกำลังพัฒนาและเสี่ยงต่อภัยพิบัติเข้าถึงได้โดยตรง ให้แล้วเสร็จภายในการประชุม COP28

3. กำหนดนโยบายการเปลี่ยนผ่านการใช้ฟอสซิลสู่การใช้พลังงานหมุนเวียนอย่างชัดเจน ให้สอดคล้องกับข้อแนะนำของ IPCC

ที่ต้องลดรักษาอุณหภูมิโลกไว้ไม่ให้เกิน 1.5 องศาเซลเซียส ภายในสิ้นทศวรรษ 2100 ส่งเสริมพลังงานหมุนเวียนที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และเป็นธรรมทางสังคม ให้เป็นพลังงานหลักของโลก

4. ทบทวนมาตรา 6 ข้อตกลงปารีส เรื่องตลาดคาร์บอน การชดเชยคาร์บอนที่ประเทศพัฒนาแล้ว และกลุ่มทุนข้ามชาตินำไปใช้ฟอกเขียว

โดยให้ยึดหลักคำแนะนำของคณะผู้เชี่ยวชาญสหประชาชาติด้าน Net Zero ภาคเอกชน ที่ให้ภาคอุตสาหกรรมยังคงประโยชนจากพลังงานฟอสซิลและทำลายนิเวศ ต้องลดก๊าซเรือนกระจก และการทำลายนิเวศจากกิจกรรมของตนเสียก่อน ไม่สามารถเอานโยบายชดเชยคาร์บอน ตลาดคาร์บอน คาร์บอนเครดิต มาเบี่ยงเบนความรับผิดชอบในการลดก๊าซเรือนกระจกของตนเอง

5. การแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ผิดพลาด

ทบทวนเทคโนโลยีที่สร้างผลกระทบทางนิเวศและสังคม เช่น การดักจับกักเก็บคาร์บอน วิศวภูมิศาสตร์ รวมไปถึงโครงการที่อ้างลดโลกร้อน เช่น โรงไฟฟ้านิวเคลียร์ โครงการเขื่อนผลิตไฟฟ้า และอื่น ๆ ที่สร้างผลประทบนิเวศและสังคม

6. สร้างธรรมาภิบาลในการประชุมภาคี COP

สร้างธรรมาภิบาล ขจัดผลประโยชน์ทับซ้อน สร้างการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคมอย่างมีนัยสำคัญ

ข้อเสนอต่อรัฐบาลไทย และพรรคฝ่ายค้าน

นโยบายการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในภาพรวม

1. สร้างความสมดุลในนโยบายการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของรัฐ

โดยเพิ่มสัดส่วนการสนับสนุนนโยบายการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของประชาชน ชุมชน เกษตรกร คนจน ให้สมดุลกับนโยบายลดก๊าซเรือนกระจก

2. ปรับเป้าหมายการลดก๊าซเรือนกระจกของประเทศ (NDC)

จากเดิมที่กำหนดเป้าหมายคาร์บอนเป็นกลางในปี ค.ศ. 2050 และก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ในปี ค.ศ. 2065 โดยปรับเป็นคาร์บอนเป็นกลางในปี ค.ศ. 2030 และก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ในปี ค.ศ. 2040 โดยเริ่มลดในปี ค.ศ. 2024 ทันที ไม่ต้องรอถึงปี ค.ศ. 2030

3. ทิศทางหลักของการลดก๊าซเรือนกระจก ควรมุ่งลดภาคที่ปล่อยคาร์บอนเป็นหลัก

ได้แก่ ภาคพลังงานฟอสซิล อุตสาหกรรม อุตสาหกรรมเกษตรและอาหารขนาดใหญ่โดยตรง สู่ Real Zero (ไม่ใช่ Net Zero) โดยไม่ใช้ระบบชดเชย (offset) คาร์บอนเครดิตมาเบี่ยงเบนความรับผิดชอบดังกล่าว ซึ่งจะเป็นการหล่อเลี้ยงให้กิจกรรมปล่อยก๊าซเรือนกระจกยังเติบโตต่อไปจนเกินกว่าที่โลกจะรับได้

4. นำข้อเสนอนโยบายโดยคณะผู้เชี่ยวชาญระดับสูงแห่งสหประชาชาติด้านข้อตกลง Net Zero ที่เกี่ยวกับภาคเอกชน 2020 มาเป็นฐานนโยบาย

ได้แก่ ห้ามไม่ให้หน่วยงานรัฐและเอกชนอ้างบรรลุ Net Zero ในขณะที่ลงทุนโครงสร้างพื้นฐานพลังงานฟอสซิล ห้ามไม่ให้เอกชนซื้อคาร์บอนเครดิตมาชดเชยการลดปล่อยคาร์บอนในกิจกรรมการผลิตของตน เป็นต้น

5. พัฒนาร่างพระราชบัญญัติการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศขึ้นใหม่โดยประชาชนมีส่วนร่วม เพื่อสร้างระบบความรับผิดชอบแก่ภาคส่วนที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจก ให้ปรับลดก๊าซเรือนกระจกจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจของตนเอง ไม่ใช้ระบบตลาดคาร์บอนที่นำมาสู่การฟอกเขียวได้

กระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งเสริมศักยภาพการจัดการของชุมชน ประชาชนลดก๊าซเรือนกระจก และสร้างภูมิคุ้มกันรับมือภาวะโลกเดือด

6. บรรจุการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ไว้ในการจัดทำรายงานประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมทุกประเภท

รวมไปถึงการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์ (SEA)

นโยบายทบทวนคาร์บอนเครดิต

1. ยุตินโยบายและการดำเนินงานมาตรการคาร์บอนเครดิตภาคป่าไม้และการเกษตร

ด้วยปัญหาความไม่ชัดเจนในระบบมาตรฐาน การไม่มีระบบป้องกันการฟอกเขียว ผลกระทบทางนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ การละเมิดสิทธิชุมชนต่อทรัพยากร ความมั่นคงอาหาร ความไม่เป็นธรรมในการแบ่งปันผลประโยชน์ และอื่น ๆ ดังที่ปรากฏในบันทึกข้อตกลงระหว่างภาคเอกชนกับชุมชน กรณีโครงการปลูกป่าชายเลนเพื่อคาร์บอนเครดิตในพื้นที่ภาคใต้หลายจังหวัด

2. ทบทวนโครงสร้างและแนวทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพหมุนเวียนและสีเขียว (BCG โมเดล) ที่เอื้อผลประโยชน์ทับซ้อนและฟอกเขียวของภาคทุนที่จะเอาป่าของประเทศมาอ้างคาร์บอนเครดิต

3. กำหนดเพดานการปล่อยก๊าซเรือนกระจก

โดยเฉพาะภาคส่วนสำคัญคือ พลังงานฟอสซิล อุตสาหกรรม อุตสาหกรรมเกษตรและอาหาร เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายการคุมอุณหภูมิโลกไม่เกิน 1.5 องศาเซลเซียส

4. ใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์และการคลัง โดยเฉพาะหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย เช่น การเก็บภาษีคาร์บอน (carbon tax)

สำหรับผู้ปล่อยก๊าซเรือนกระจกและผู้ก่อมลพิษอื่น ๆ เพื่อสร้างแรงจูงใจให้อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องต้องปรับตัวไปใช้เทคโนโลยีที่สะอาด ในขณะเดียวกันต้องนำภาษีที่เก็บได้นำไปใช้สำหรับการปรับตัวของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

นโยบายจัดการป่าและเกษตร

1. ทบทวนกฎหมาย กลไกนโยบายการจัดการป่าทั้งหมดให้กระจายอำนาจและรับรองสิทธิการจัดการป่าของชุมชนและพื้นที่สีเขียวของประชาชน

โดยมีระบบสนับสนุนทั้งงบประมาณ ข้อมูล ความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชน ให้ชุมชนและประชาชนจัดการป่าพื้นที่สีเขียวได้อย่างอิสระ เข้มแข็ง และยั่งยืน สอดคล้องกับระบบนิเวศและวัฒนธรรม สร้างบริการทางนิเวศ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ แก่ชุมชนและสังคมได้มั่นคง อันจะทำให้ช่วยดูดซับคาร์บอน สร้างภูมิคุ้มกันชุมชนต่อภาวะโลกเดือด และไม่สร้างเงื่อนไขแลกกับการชดเชยคาร์บอนคาร์บอนเครดิต

2. ทบทวนแนวทางบรรลุเป้าหมายการเพิ่มพื้นที่ป่าและพื้นที่สีเขียวโดยเน้นไปที่การส่งเสริมบทบาทของภาคชุมชนประชาชนในการจัดการป่า

สร้างพื้นที่สีเขียวทั้งในพื้นที่ชุมชน พื้นที่สาธารณะ ซึ่งการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนต้องเป็นไปอย่างไม่มีเงื่อนไขการฟอกเขียว และไม่ละเมิดสิทธิชุมชน

3. ปรับเปลี่ยนแบบแผนเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวปล่อยก๊าซเรือนกระจก ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้เป็นเกษตรกรรมเชิงนิเวศในรูปแบบต่างๆ ไม่ส่งเสริมรูปแบบเกษตรกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

เช่น การทำนาเปียกสลับแห้ง (AWD) เหมือนที่เป็นอยู่ โดยใช้ตัวชี้วัดความสำเร็จที่คำนึงบริการทางนิเวศอื่น ๆ เช่น ความหลากหลายทางชีวภาพ การลดมลพิษ เป็นต้น

4. รัฐควรมีนโยบายส่งเสริมเกษตรนิเวศ ซึ่งเป็นระบบเกษตรที่คำนึงถึงระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ และอากาศ ความหลากหลายทางชีวภาพ

เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและเศรษฐกิจของเกษตรกรรายย่อย ชุมชนท้องถิ่น และระดับประเทศ การปรับเปลี่ยนการผลิตสู่เกษตรนิเวศ การพัฒนาพันธุกรรมเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ การเข้าถึงแหล่งน้ำของเกษตรกรรายย่อยและชุมชน การจัดการลุ่มน้ำที่มีส่วนร่วมและเป็นธรรม

นโยบายด้านพลังงาน

1. เปลี่ยนผ่านพลังงานฟอสซิลไปสู่พลังงานหมุนเวียนทั้งหมดภายในปี ค.ศ. 2040

เริ่มจากเร่งปลดระวางถ่านหินให้หมดภายในปี ค.ศ. 2027

2. ปฏิรูปโครงสร้างระบบพลังงานไฟฟ้า

หยุดลงนามสัญญารับซื้อไฟฟ้า (PPA) จากโครงการขนาดใหญ่แห่งใหม่ ทั้งโรงไฟฟ้าก๊าซธรรมชาติ โรงไฟฟ้าพลังน้ำขนาดใหญ่จากประเทศเพื่อนบ้าน และโรงไฟฟ้าถ่านหิน จนกว่าไฟฟ้าสำรองจะลดลงสู่มาตรฐาน ส่งเสริมพลังงานหมุนเวียนอย่างเสรีและเป็นธรรม เร่งเดินหน้านโยบาย net-metering หรือระบบหักลบ

หน่วยไฟฟ้า พัฒนาระบบซื้อ-ขายส่งไฟฟ้าที่เป็นธรรม เจรจาลดภาระที่ไม่เป็นธรรมในสัญญาโรงไฟฟ้าต่าง ๆ ที่มีอยู่

3. ทบทวนการพัฒนาอุตสาหกรรมและโครงการขนาดใหญ่ทั้งหมดที่ทำลายนิเวศ สร้างก๊าซเรือนกระจก

ได้แก่ เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ระเบียงเศรษฐกิจในแต่ละภาค การพัฒนาอุตสาหกรรมภาคใต้ โครงการแลนด์บริดจ์ โครงการสร้างเขื่อน โครงการโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ โดยไม่ทำลายระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ ไม่แย่งชิงทรัพยากรชุมชน และไม่สร้างก๊าซเรือนกระจกไปมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยเปลี่ยนให้เป็นอุตสาหกรรมคาร์บอนต่ำที่ไม่กระทบต่อขีดจำกัดนิเวศในแต่ละพื้นที่ และไม่ละเมิดสิทธิชุมชนในการดำรงชีพ

นโยบายการคุ้มครองสิทธิชุมชน ผู้หญิง และกลุ่มเปราะบาง

1. ให้รัฐดำเนินนโยบายคุ้มครองสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง สิทธิชุมชน ตามข้อตกลงปารีสด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 2015 และข้อตกลงคุนหมิง-มอนทรีออลว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ 2022 โดยครอบคลุมถึงเยาวชน สตรี คนพิการ และผู้รู้ภูมิปัญญาชนเผ่าพื้นเมือง ทั้งทางวัฒนธรรม การดำรงชีพ การจัดการทรัพยากร การผลิตตามวิถีประเพณีโดยชนพื้นเมืองและชุมชนต้องได้รับรู้ข้อมูล บอกแจ้งล่วงหน้า และเป็นอิสระเกี่ยวกับนโยบาย โครงการด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความหลากหลายทางชีวภาพ และให้ชนเผ่าพื้นเมือง ชุมชน มีส่วนร่วมในการสร้างกลไกทางการเงินที่เกี่ยวข้องได้ เช่น กองทุนภูมิอากาศสีเขียว (Green Climate Fund-GCF) เป็นต้น

2. มีนโยบายการบูรณาการมิติความเสมอภาคระหว่างเพศ ยกระดับผู้หญิงให้อยู่ในสถานะผู้นำความเปลี่ยนแปลงสู่สังคม ส่งเสริมภาวะผู้นำให้ผู้หญิงมีส่วนร่วม

ในกระบวนการกำหนดนโยบาย วางแผน ปฏิบัติการ สร้างทางออกที่สอดคล้องกับปัญหาความต้องการของประชาชนหญิงและชาย ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศ

นโยบายการส่งเสริมการปรับตัวสร้างภูมิคุ้มกันประชาชน

1. พัฒนาระบบการเงินเรื่องโลกร้อน ที่มุ่งส่งเสริมชุมชนและประชาชนในการสร้างระบบภูมิคุ้มกัน ปรับตัว และมีบทบาทลดก๊าซเรือนกระจก

เช่น กองทุนปรับตัวเพื่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ กองทุน GCF กองทุนลดความสูญเสียและเสียหาย เพื่อให้ชุมชนใช้เทคโนโลยี ทุน ความรู้ เพื่อให้เกิดการปรับตัวในระยะยาว ลดความสำคัญการใช้กลไกตลาด การซื้อขายคาร์บอน

2. มีนโยบาย มาตรการคุ้มครอง ฟื้นฟู ชดเชยความสูญเสีย เสียหายของประชาชนต่อผลกระทบภาวะโลกเดือด

มีกองทุนเพื่อการปรับตัวของเกษตรกรและชุมชนเพื่อปรับเปลี่ยนระบบเกษตรกรรมสู่เกษตรนิเวศ ได้แก่ กองทุนเพื่อรับมือกับความเสียหาย กองทุนสนับสนุนการปรับตัวไปสู่ระบบเกษตรนิเวศ

3.รัฐต้องพัฒนาให้เกิดการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารการพยากรณ์อากาศที่แม่นยำ

เพื่อเกษตรกรจะได้วางแผนการเพาะปลูกให้เหมาะสม รับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ เช่น น้ำท่วม แล้ง ฝน เป็นต้น

สถานการณ์ปัญหา ผลกระทบ ที่โยงกับปัญหาโลกร้อน

‘โลกร้อน’ กับ ‘ฝุ่น PM 2.5’ ไม่ได้เป็นเหตุเป็นผลต่อกันโดยตรง แต่มีสาเหตุร่วมกันจำนวนมาก การแก้ปัญหาฝุ่น PM 2.5 ให้ได้ผล จึงช่วยคลี่คลายสภาวะโลกร้อนลงไปด้วยพร้อมกัน ทั้งนี้ ฝุ่น PM 2.5 ไม่ได้ส่งผลต่อชีวิตและสุขภาพเท่านั้น

แต่ยังกระทบต่อสุขภาวะอย่างลึกซึ้งในทุกมิติ ทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม และการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา

จากรายงานข้อมูลสถานการณ์หมอกควันและฝุ่นละอองขนาดเล็ก (PM 2.5) พบว่า ในปี พ.ศ. 2566 ค่าฝุ่น PM 2.5 สูงกว่าในปีที่ผ่านมา โดยพบว่ามี 15 จังหวัดของประเทศไทยที่มีค่าฝุ่น PM 2.5 สูงเกิน 51 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร ต่อเนื่องนานเกิน 3 วัน ส่วนใหญ่เป็นจังหวัดที่อยู่ทางภาคเหนือ รวมทั้ง 50 เขตของกรุงเทพมหานครด้วย ส่งผลให้ในต้นปีที่ผ่านมามีผู้ป่วยเกี่ยวกับมลพิษทางอากาศ 1.52 ล้านคน (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2566) จึงต้องเฝ้าระวังในประชากรกลุ่มเสี่ยงทั้งกลุ่มผู้สูงอายุ ผู้ป่วยที่มีโรคทางปอดและหัวใจ รวมทั้งกลุ่มเด็กเล็ก โดยกระทรวงสาธารณสุขมีข้อแนะนำให้เลี่ยงการทำกิจกรรมกลางแจ้งอันจะทำให้สัมผัสต่อฝุ่นละอองขนาดเล็กที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่าเหล่านี้ได้ และเป็นปัญหาต่อเนื่องทุกปี

ส่วนสาเหตุสำคัญของฝุ่นพิษ PM 2.5 นั้นส่วนหนึ่งมาจากการเผา ไม่ใช่แค่จากชาวบ้าน/ชนเผ่าเผา แต่เกิดจากการเผาไหม้ทุกประเภท คมนาคมขนส่ง โรงงาน พื้นที่เกษตร พื้นที่ป่า ประเทศเพื่อนบ้านที่ส่งผลกระทบมายังประเทศไทย เศษวัสดุจากการทำเกษตร เช่น ข้าวโพด อ้อย ทั้งในประเทศและจากประเทศเพื่อนบ้าน และปัญหาจากโลกร้อน คือ ฝุ่นควันจากไฟป่า ที่เกิดขึ้นถี่และรุนแรงขึ้นจากสภาวะโลกที่ร้อนขึ้น รวมทั้งมีปัจจัยผลกระทบจากโลกร้อน คือ การระบายอากาศ กระแสลม ลานีญา/เอลนีโญ ลักษณะภูมินิเวศ (แอ่ง) ที่ส่งผลกระทบในระดับภูมิภาค/โลก

สรุปกรอบนโยบายรัฐ วิเคราะห์ปัญหานโยบายที่เกี่ยวกับโลกร้อนและอื่น ๆ

1. ภาครัฐแก้ปัญหาไม่ได้ เพราะแก้แบบ event และทำงานแบบ top-down

2. มาตรการของรัฐมักตั้งต้นจากอคติว่า ‘ต้นกำเนิดหลักของฝุ่น PM 2.5 มาจากการเผาในไร่นาโดยชาวบ้านและชาวเขา’ รวมถึง นโยบาย “ห้ามเผา 100%” (zero burning)

3. พ.ร.บ. ป้องกันบรรเทาสาธารณภัย ซึ่งนำมาใช้จัดการปัญหาในปัจจุบันเป็นกฎหมายแนว ‘ตั้งรับ’

แนวคิด เป้าหมาย บทบาท บทเรียนการขับเคลื่อนของประชาชนที่ผ่านมา เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1. ต้องสร้างการมีส่วนร่วมขนาดใหญ่ทุกภาคส่วน โดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง

2. ต้องมีข้อมูลที่มาของฝุ่น PM 2.5 อย่างชัดเจนให้พ้นจากอคติว่า ‘เกิดจากการเผาของชาวบ้านและชาวเขา’

3. ต้องมีกฎหมายและนโยบายที่เท่าทันปัญหา มีลักษณะเชิงรุก มุ่งเน้นในเชิงป้องกัน บังคับใช้ได้จริง และสนับสนุนบทบาทภาคประชาชนให้จัดการปัญหาร่วมกับภาครัฐ

4. ใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อกำกับ ควบคุม ให้รัฐทำหน้าที่ของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ ดังเช่นกรณีตัวอย่าง ในปี ค.ศ. 2023 ในคดีที่ประชาชนฟ้องศาลปกครองว่า นายกรัฐมนตรีและคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ปล่อยปละ

กลุ่มฝุ่นควัน PM 2.5 ที่ปกคลุมกรุงเทพมหานคร

และไม่ใส่ใจการแก้ไขปัญหาฝุ่นควัน PM 2.5 อย่างจริงจัง และนำมาสู่คำพิพากษา “นายกฯ-กก.สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ” ละเลยหน้าที่และล่าช้าแก้ปัญหาฝุ่น PM 2.5

ข้อเสนอนโยบาย

- **ข้อเสนอต่อภาครัฐ-การเมือง**

  1) จัดทำแผนเป็นวาระแห่งชาติ

  2) การจัดการปัญหาบนพื้นฐานความรู้ที่ถูกต้อง ชัดเจน ปราศจากอคติ

  3) สนับสนุนการพัฒนากฎหมายของพรรคการเมือง หรือการตั้งกรรมาธิการของรัฐสภา โดยให้ภาคประชาชนร่วมด้วย

  4) การกระจายอำนาจสู่ชุมชน อปท. จังหวัด มีการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่

5) การจัดที่ดินทำกินที่มั่นคง/สิทธิชุมชนจัดการป่าอย่างยั่งยืน

6) นโยบายพลังงานสะอาด ขนส่งสาธารณะ รถยนต์ไฟฟ้า โรงงานปลอดมลพิษ

7) นโยบายการป้องกัน รักษา เยียวยาสุขภาพประชาชน

8) นโยบายเศรษฐกิจสีเขียวควบคู่นโยบายเศรษฐกิจฐานราก/นโยบายลดพื้นที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวและเพิ่มพื้นที่เกษตรกรรมยั่งยืนที่สอดคล้องกับแต่ละภูมินิเวศ

9) จัดทำแผนบริหารจัดการเชิงพื้นที่โดยกระบวนการมีส่วนร่วมภาคประชาชน

- **ข้อเสนอต่อภาคธุรกิจ**

1) ผู้สร้างมลพิษ/ฝุ่นพิษ หรือทำให้เกิดปัญหาสุขภาพและสิ่งแวดล้อมต้องมีส่วนรับผิดชอบ ส่งเสริมอากาศสะอาด

2) กำหนดเงื่อนไขการป้องกันไม่ให้เกิดฝุ่นพิษ PM 2.5 ในระดับอันตรายในนโยบายและสัญญาการให้สินเชื่อของธนาคารหรือแหล่งเงินทุนสำหรับภาคธุรกิจ

- **ข้อเสนอต่อภาคประชาชนและนักวิชาการ**

ข้อเสนอต่อภาคประชาชน

1) ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จัดทำแผนบริหารจัดการเชิงพื้นที่

2) กดดันฝั่งอุตสาหกรรมให้แสดงความรับผิดชอบ ปรากฏตัวต่อสาธารณะ

3) ขับเคลื่อนให้เกิดความเปลี่ยนแปลงโดยดึงพลังประชาชนกลุ่มต่าง ๆ เข้าร่วม

4) สื่อสารข้อมูล/ความรู้ที่ถูกต้อง เกี่ยวกับแหล่งกำเนิด PM 2.5 กับผลกระทบต่อสุขภาวะทุกมิติ

5) ออกแบบการสื่อสาร/รณรงค์เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม

ข้อเสนอต่อนักวิชาการ

1) ทำการศึกษาข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจแหล่งกำเนิดมลพิษ ผู้เกี่ยวข้อง และผลกระทบให้ชัดเจน

2) การวิเคราะห์ข้อมูล โดยเชื่อมโยงกับเรื่องต่าง ๆ ให้เห็นองคาพยพของปัญหาทั้งหมดร่วมกันอย่างแจ่มชัด (“เห็นช้างทั้งตัว”)

3) เผยแพร่ข้อมูล ความรู้ที่ถูกต้อง ชัดเจน และรอบด้านสู่ประชาชน

- **ข้อเสนอต่อองค์การสหประชาชาติ (United Nations : UN)**

1) สนับสนุนกฎหมายการบริหารอากาศสะอาด และแผนนโยบายจัดการฝุ่น PM 2.5 ร่วมกับประเทศเพื่อนบ้าน

2) ควรส่งเสริมการแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศในลักษณะที่เป็นแบบ sub-region (ไทย, เมียนมา, สปป. ลาว, กัมพูชา และเวียดนาม) เพื่อให้การแก้ปัญหาทำได้ง่ายขึ้น สนับสนุนให้มีหน่วยงานระดับสากลในการแก้ปัญหามลพิษทางอากาศข้ามพรมแดน พร้อมหน่วยงานสืบสวนสอบสวนมลพิษทางอากาศข้ามพรมแดน

ข้อเสนอเครือข่าย Thai Climate Change Action Network (Thai C-CAN) ต่อการจัดการการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

1. หยุดการพัฒนาในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ที่ทำให้เกิดโลกร้อน

1.1 ต้องเร่งทบทวนและปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 เพื่อให้เกิดอุตสาหกรรมคาร์บอนต่ำหรือมาตรการในการควบคุมการปล่อยก๊าซเรือนกระจกภายใต้ข้อบังคับของกฎหมาย

เนื่องจาก พรบ. ดังกล่าวบัญญัติไว้แต่เพียง มาตรา 6 (1) พัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ทันสมัยและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ซึ่งยังขาดบทบัญญัติทางกฎหมายในการควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อภาวะโลกร้อนในพื้นที่ EEC

1.2 ต้องมีกลไกทางเศรษฐศาสตร์ในการบริหารจัดการและลดก๊าซเรือนกระจกในพื้นที่ EEC เพราะการปล่อยก๊าซเรือนกระจกและมลพิษจากกระบวนการผลิตในภาคอุตสาหกรรมหรือบริการ คือผู้สร้างผลกระทบต่อสังคมโดยไม่มีการ

รับผิดชอบใด ๆ แต่เมื่อต้องตั้งอยู่บนหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pays Principle) โดยเฉพาะการปล่อยก๊าซเรือนกระจกกลายเป็นสิ่งที่มีต้นทุนต้องจ่าย ไม่ใช่สิ่งที่จะปล่อยได้ฟรี จึงจะกระตุ้นให้กลุ่มทุนอุตสาหกรรมหันไปใช้เทคโนโลยีสะอาดอย่างจริงจัง

1.3 ต้องมีกลไกการควบคุมและตรวจสอบประเมินผลการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในภาคอุตสาหกรรมอย่างมีส่วนร่วม

เพราะแม้แต่ในพื้นที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นแหล่งอุตสาหกรรม ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลง และมลพิษที่เพิ่มขึ้น รวมถึงพื้นที่ควบคุมเฉพาะ เช่น เขตควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อม หรือเขตควบคุมมลพิษ ก็ยังขาดกลไกการมีส่วนร่วมในการควบคุมและตรวจสอบจากประชาชนและท้องถิ่นอย่างแท้จริง ดังนั้น การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ ควบคุม และประเมินผลการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในภาคอุตสาหกรรม ต้องผ่านกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนและท้องถิ่นเท่านั้น

2. หยุดใช้พลังจากฟอสซิล ถ่านหิน เขื่อน และก๊าซธรรมชาติ (LNG) และต้องเปลี่ยนผ่านพลังงานที่เป็นธรรม (Just Energy Transition) อย่างเร่งด่วน ภายใน ปี ค.ศ. 2027

2.1 หยุดโครงการโรงไฟฟ้าที่ทำให้เกิดโลกร้อน เช่น โรงไฟฟ้าถ่านหิน และโรงไฟฟ้าพลังความร้อนร่วมจากก๊าซธรรมชาติ

เนื่องจากโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่ไปมีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นกับกลุ่มทุนพลังงาน ทั้งในส่วนของเจ้าของโรงไฟฟ้าและเจ้าของสัมปทานเชื้อเพลิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่ม

ทุนอุตสาหกรรมฟอสซิล ทั้งก๊าซธรรมชาติ ลิกไนต์ และถ่านหินนำเข้าและภายในประเทศ ซึ่งข้อมูลในปี ค.ศ. 2022 ประเทศไทยใช้ก๊าซธรรมชาติราวร้อยละ 55 ลิกไนต์และถ่านหินนำเข้าร้อยละ 16 ซึ่งจำนวนเกือบ 3 ใน 4 ของการผลิตกระแสไฟฟ้าในประเทศไทยยังคงใช้พลังงานจากเชื้อเพลิงฟอสซิล ที่ก่อให้เกิดภาวะโลกร้อน

2.2 หยุดโครงการสร้างเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้าที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคม และวิถีการดำรงชีวิตของประชาชน

แม้ว่าการผลิตกระแสไฟฟ้าจากพลังงานน้ำจะเป็นเทรนด์ใหม่สำหรับการใช้พลังงานทดแทนในการผลิตไฟฟ้าที่สะอาด แต่อีกด้านหนึ่ง การสร้างเขื่อนขวางลำน้ำก็ยังไปกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม และวิถีการดำรงชีวิตของประชาชน รวมไปถึงสิทธิชุมชนและสิทธิมนุษยชนอีกด้วย และก่อให้เกิดพลังงานสำรองล้นเกินจนเป็นภาระให้ประชาชนต้องจ่ายค่าไฟฟ้าที่แพงขึ้น

2.3 ต้องสนับสนุนการใช้และพัฒนาพลังงานที่สะอาดอย่างเร่งด่วน เช่น พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานลม หรือพลังทางเลือกอื่น ๆ ที่ประชาชนทุกคนเข้าถึงพลังงานในราคาที่เหมาะสม มีความปลอดภัย และยั่งยืนได้อย่างเสมอภาค

เพื่อให้ประชาชนสามารถคงไว้ซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีและมีศักดิ์ศรีในฐานะพลเมือง ดังนั้นจึงหมายถึงการเปลี่ยนผ่านไปสู่พลังงานหมุนเวียนที่เท่าเทียมและยุติธรรม คำนึงถึงการลดความเหลื่อมล้ำ มุ่งเสริมสร้างประชาธิปไตยพลังงาน (Energy Democracy) และให้ความสำคัญกับการแบ่งเบาภาระของผู้บริโภคและกลุ่มเปราะบางต่าง ๆ จึงเป็นหนทางที่พึงได้รับการสนับสนุนทั้งจากภาครัฐและสถาบันทางการเงินอย่างเร่งด่วน

3. เสนอแนวทาง นโยบายทางการเมือง

3.1 ต้องบรรจุการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ไว้ใน EIA EHIA CHIA รวมถึง SEA

หากพิจารณาจากร่างพระราชบัญญัติการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พ.ศ. ... หมวดที่ 6 การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ส่วนที่ 1 ว่าด้วยการคาดการณ์และประเมินความเสี่ยงและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งได้ตราเป็นกฎหมายไว้พอสมควรแล้ว โดยรายงานการศึกษาและประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและชุมชน จะเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือในการบูรณาการการประเมินความเสี่ยงและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศดังกล่าวด้วย ดังนั้นจึงสมควรที่จะต้องบรรจุการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ไว้ใน EIA EHIA CHIA และในการดำเนินอุตสาหกรรมนั้น ๆ ต้องให้ทบทวนและหยุดอุตสาหกรรมนั้นทันที หากรายงานผลกระทบด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศไม่ผ่านเกณฑ์

3.2 EIA EHIA CHIA ต้องไม่พิจารณาแยกส่วน

เนื่องจากปัจจุบันรัฐพิจารณา รายงานผลการศึกษา และประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและชุมชนเป็นรายโครงการ เช่น โครงการโรงไฟฟ้าถ่านหิน กับโครงการท่าเทียบเรือขนส่งถ่านหินที่เป็นโครงการเดียวกัน แต่กลับให้เป็นรายงานที่แยกส่วนกัน ดังนั้นต้องมองโครงการเป็นภาพรวมและพิจารณารายงานเข้าด้วยกัน

3.3 EIA EHIA CHIA ต้องไม่กำหนดขนาดหรือกำลังการผลิตเป็นขั้นต่ำ ต้องศึกษาฯ ทุกโครงการ

เนื่องจากเกิดช่องว่างในการกลั่นกรองโครงการที่ต้องทำรายงานผลการศึกษาและประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและชุมชน ซึ่งหนึ่งในโครงการที่มีปัญหามากในปัจจุบันคือ โครงการที่ระบุขนาดหรือกำลังการผลิต ทำให้เกิดการปรับลดขนาดหรือกำลังการผลิตลงเพียงเล็กน้อยเพื่อให้ต่ำกว่าเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด

ทบทวนนโยบาย BCG หยุดยกป่าชายเลนให้กลุ่มทุนเพื่อคาร์บอนเครดิต

โดย คุณสมบูรณ์ คำแหง ประธานคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน (กป.อพช.)

นโยบาย BCG ที่แฝงไปด้วยธุรกิจจากคาร์บอนเครดิต

รัฐบาลประยุทธ์ได้ประกาศโมเดลเศรษฐกิจแบบใหม่ที่เรียกว่า “BCG Economy” พร้อมกับบอกว่าโมเดลนี้จะเข้ามาแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจระดับฐานราก โดยมีฐานคิดว่า โมเดล BCG ประกอบด้วย เศรษฐกิจหลัก 3 ด้าน ที่จะต้องขับเคลื่อนไปพร้อม ๆ กัน ได้แก่

B = **เศรษฐกิจชีวภาพ (Bio Economy)** การนำความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรม มาพัฒนาต่อยอดจากฐานความเข้มแข็งเดิม

C = **เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy)** การนำทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่าที่สุด

G = **เศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy)** มุ่งเน้นการลดผลกระทบต่อโลกอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม

ทั้งยังมองว่า โมเดล BCG สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมให้เศรษฐกิจเติบโตแบบก้าวกระโดด โดยมีการตั้งเป้าว่าภายใน 5 ปี จะช่วย

เพิ่ม GDP ของไทยเป็น 4.3 ล้านล้านบาท ที่สำคัญจะต้องสร้างสิ่งแวดล้อมของไทยให้สมบูรณ์ รวมถึงจะทำให้ไทยบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ขององค์การสหประชาชาติ

ขณะเดียวกันได้มีการนำโมเดล BCG ไปเชื่อมโยงกับคาร์บอนเครดิต ซึ่งก็คือ ปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ลด/กักเก็บได้จากการดำเนินโครงการลดก๊าซเรือนกระจกผ่านกลไกลดก๊าซเรือนกระจกต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีหน่วยเป็นตันคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่า และสามารถนำคาร์บอนเครดิตไปแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายได้

หากสรุปให้เข้าใจง่าย ๆ คาร์บอนเครดิตก็เปรียบเสมือนใบอนุญาตหรือโควตาในการปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้ ผ่านสูตรการคำนวนสามารถปล่อยคาร์บอนได้ 1 ตัน ด้วยการจ่ายเครดิตที่ถูกสร้างขึ้นจากกิจการลดก๊าซเรือนกระจกได้จำนวน 1 ตัน ผ่านประเทศที่มีการควบคุมการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ทั้งนี้ผู้ที่ต้องการจะปล่อยก๊าซเรือนกระจกเกินปริมาณที่กำหนด จะต้องซื้อคาร์บอนเครดิตจากผู้ที่ขายคาร์บอนเครดิต โดยมีฐานคิดว่า ปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ลดได้นั้น ต้องเกิดจากการดำเนินโครงการกลไกการพัฒนาที่สะอาด หรือ CDM (Clean Development Mechanism) ถือเป็นระบบ/กลไกที่สร้างขึ้นเพื่อหาทางออกให้กับประเทศพัฒนาทั้งหลายที่ประสบปัญหาในการลดปริมาณก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์

การถกเถียงในภาคประชาสังคมการใช้กลไกการตลาดในการลดก๊าซเรือนกระจกผ่าน BCG, คาร์บอนเครดิต เป็นการจัดการโลกร้อนที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งแนวทางการจัดการโลกร้อนที่เป็นธรรมที่ต้องหยุดการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกและเป็นต้นเหตุหลักก็คือ ภาคอุตสาหกรรม

ประเทศไทยมีการประกาศพระราชกฤษฎีกาให้จัดตั้ง “องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน) หรือ อบก. Thailand Green house Gas Management Organization (Public Organization: TGO) เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม (ค.ศ. 2007) ภายใต้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีวัตถุประสงค์หลักในการวิเคราะห์ กลั่นกรอง และทำความเห็นเกี่ยวกับการให้คำรับรองโครงการที่ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกตามกลไกการพัฒนาที่สะอาด รวมทั้งติดตามประเมินผลโครงการที่ได้รับคำรับรอง ส่งเสริมการพัฒนาโครงการและการตลาดซื้อขายปริมาณก๊าซเรือนกระจก (คาร์บอนเครดิต)

ในขณะที่นักพัฒนาเอกชนและภาคประชาสังคมด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย กลับไม่เห็นด้วยกับวิธีการจัดการและการแก้ไขปัญหาโลกร้อนด้วย

ทฤษฎีดังกล่าว ด้วยมองว่า กระบวนการดังกล่าวนั้นคือ **การฟอกเขียวของกลุ่มทุนที่ไม่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมจริง ทั้งยังเป็นการบิดเบือนเป้าหมายและเจตนารมณ์ในการดูแลรักษาโลกใบนี้ให้รอดพ้นจากการถูกทำลายจากการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอย่างแท้จริง**

วาทกรรมโมเดล BCG ของรัฐบาล กำลังสร้างความสับสนคลุมเครือในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย และอาจจะนำมาซึ่งความขัดแย้งอื่น ๆ ตามมาอย่างไม่อาจหลีกเหลี่ยง โดยเฉพาะการแย่งยึดที่ดินของชุมชนเพื่อนำไปปลูกสร้างพื้นที่สีเขียวเพื่อเข้าระบบการซื้อขายคาร์บอนฯ ในขณะที่กำลังถกเถียงกันภายใต้วาทกรรม “การลดโลกร้อน” ที่ทุกคนไม่ปฏิเสธว่าจะต้องช่วยกันเพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก อันเป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่รุนแรงขึ้นในทุกวันนี้ ได้กลายเป็นความคลางแคลงสงสัยว่าการยอมรับระบบคาร์บอนเครดิต คือการสมรู้ร่วมคิดในการทำลายโลกใบนี้

อาจจะกล่าวได้ว่า แนวคิด BCG เป็นหลักการทางเศรษฐกิจที่น่าสนใจ เป็นการลดช่องว่างระหว่างภาคธุรกิจกับภาคประชาชนหรือชุมชน ที่ต้องการสร้างทางออกร่วมกันในการดำเนิน “ธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม” แต่รัฐบาลกลับใช้แนวนโยบายนี้เคลือบแฝงไปในทางไม่บริสุทธิ์ ด้วยการใช้วาทกรรมนี้รองรับเครื่องมือของกลุ่มทุนที่ไร้ความรับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อม คือ ระบบ “คาร์บอนเครดิต” หรือ **สิทธิที่อ้างจากมาตรการลดปริมาณการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ หรือก๊าซเรือนกระจกสู่สภาพแวดล้อมหรือโลกใบนี้ได้อย่างชอบธรรมมากขึ้น** นั่นหมายถึงกระบวนการภายใต้วาทกรรม BCG กำลังนำไปสู่การทำลายสิ่งแวดล้อมได้อย่างชอบธรรม โดยการใช้ระบบการตลาดมาเป็นแรงจูงใจมาใช้อย่างแนบเนียน ซึ่งเราเรียกกลวิธีเหล่านี้ว่า “การฟอกเขียว”

เบื้องหลังผลประโยชน์โครงการปลูกป่าชายเลนเพื่อคาร์บอนเครดิต

ก่อนการประชุมเอเปค 2022 ซึ่งจัดขึ้นที่ประเทศไทย ช่วงปลายปี พ.ศ. 2565 กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งได้มีการออกประกาศเมื่อวันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2565 เรื่องการจัดสรรพื้นที่ปลูกป่าชายเลนเพื่อประโยชน์ทางคาร์บอนเครดิต ฉบับแรก รวมเนื้อที่ทั้งหมด 48,166.75 ไร่ ให้แก่ 17 บริษัทเอกชน ที่มีความประสงค์จะเข้าร่วมโครงการ และมาทราบในภายหลังว่า มีการดำเนินการจัดสรรพื้นที่เพิ่มเติมไปอีกกว่า 15,000 ไร่ การดำเนินการดังกล่าวเพื่อแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีความพร้อมที่จะเดินหน้าซื้อขายคาร์บอนเครดิต ภายใต้นโยบาย BCG ที่รัฐบาลประกาศไว้กับเวทีประชุมกลุ่มประเทศเอเปค เมื่อปลายปี ค.ศ. 2022

อย่างไรก็ตาม มีการนำเสนอข่าวโดยสำนักข่าวอินโฟเควสท์ เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม ค.ศ. 2023 ว่า บริษัท สยาม ทีซี เทคโนโลยี จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทย่อยโดยมี DITTO ถือหุ้น 100% เป็นผู้ได้รับสิทธิปลูกและดูแลรักษาป่าชายเลนเพื่อประโยชน์คาร์บอนเครดิต ระยะเวลา 30 ปี ได้รับสิทธิดูแลพื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มอีกจำนวน 62,781.72 ไร่ จาก 39 ชุมชน ในพื้นที่ 7 จังหวัด ประกอบด้วย จ.นครศรีธรรมราช, สตูล, ตรัง, กระบี่, พังงา, ระนอง, สุราษฎร์ธานี และชุมพร

จากเดิม DITTO มีพื้นที่ปลูกป่าชายเลนทั้งในส่วนของทางบริษัทได้รับสิทธิโดยตรงและร่วมกับชุมชนอยู่แล้ว โดยในส่วนที่ได้รับสิทธิ์ในนามสยามทีซีเทคโนโลยีนั้นเป็นป่าชายเลนที่ต้องปลูกใหม่จำนวน 21,658.19 ไร่ และได้รับสิทธิ์ดูแลป่าชายเลนซึ่งมีสภาพป่าอยู่แล้วร่วมกับชุมชน อีก 14 ชุมชนใน จ.กระบี่ และ จ.พังงา จำนวน 26,508 ไร่ ดังนั้น เมื่อรวมกับพื้นที่ป่าชุมชนที่เข้าร่วมโครงการใหม่อีกจำนวน 62,781.72 ไร่ ทำให้ DITTO ได้รับสิทธิ์ดูแลพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อประโยชน์จากคาร์บอนเครดิต รวมทั้งสิ้น 110,948.47 ไร่

จึงมีคำถามไปยังรัฐบาล ผ่านกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ว่า ขณะนี้จัดสรรโควตาพื้นที่ป่าชายเลนให้แก่กลุ่มทุนเพื่อประโยชน์ด้านคาร์บอนเครดิตไปแล้วทั้งหมดจำนวนกี่ไร่ และเป็นพื้นที่จังหวัดอะไรบ้าง อย่างไร?

แต่สิ่งที่น่าเป็นห่วงมากไปกว่านั้น คือ มีข้อมูลว่า กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดูแลป่าชายเลนทั้งประเทศ และได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่จัดสรรพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อประโยชน์ทางคาร์บอนเครดิตให้แก่ภาคเอกชนที่สนใจเข้าร่วมโครงการ มีการออกระเบียบว่าด้วยเรื่องดังกล่าวเพื่อรองรับการนำพื้นที่ป่าชายเลนเข้าสู่ตลาดคาร์บอนเครดิต และทราบว่ามีส่วนรู้เห็นในการจัดทำสัญญาระหว่างชุมชนในฐานะผู้บริหารจัดการป่าชุมชนจำนวน 99 ชุมชน บริษัทเอกชนที่ประสงค์เข้าสู่โครงการ ซึ่งทำบันทึกข้อตกลงการดำเนินโครงการปลูกป่าชายเลนเพื่อประโยชน์ทางคาร์บอนเครดิตกับชุมชนไปแล้วทั้ง 99 ชุมชน (ข้อมูลที่เปิดเผยในปัจจุบัน) และเมื่อเข้าไปดูรายละเอียดในบันทึกข้อตกลงดังกล่าว มีข้อสังเกตที่น่าเป็นห่วงหลายประการที่เห็นได้ว่า การทำบันทึกข้อตกลงในลักษณะเช่นนั้นมีความไม่เป็นธรรม และเข้าข่ายทำให้รัฐและชุมชนเสียประโยชน์ ดังนี้

1. สิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพยากรของชุมชนหายไป โดยมีการยกคำว่า “บริษัทเป็นผู้ทรงสิทธิ์” ที่จะเข้าไปมีกรรมสิทธิ์ร่วมในหลายกรณี ที่จะเกิดประโยชน์หรือเกิดความเสียหายอื่นใดขึ้นในการดำเนินโครงการ ชุมชนตัดสินใจไม่ได้ แต่ต้องแจ้ง รายงาน หรือบอกกล่าวให้บริษัทรับทราบ และร่วมตัดสินใจหรือร่วมรับผลประโยชน์นั้น ๆ ด้วย และในทางปฏิบัติ ชุมชนจะมีความเสี่ยงในการใช้ประโยชน์ตามความหมายของกฎหมายป่าชุมชน เช่น ประโยชน์จากการสันทนาการ การท่องเที่ยว การเก็บหาของป่า หรือสัตว์น้ำในป่าชายเลน

2. การจัดสรรงบเพื่อดำเนินงานตลอดอายุโครงการ 30 ปี มีความคลุมเครือ โดยกำหนดว่าชุมชนจะได้รับค่าสนับสนุนการดำเนินการปีแรก ไร่ละ 450 บาท และ

จากปีที่ 2 จนถึงปีที่ 30 จะได้รับไร่ละ 200 บาท เป็นการรับในคราวเดียวหรือรับรายปี?

3. การจัดสรรรายได้จากการขายคาร์บอนเครดิตที่ไม่เป็นธรรม กล่าวคือ มีการแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ บริษัทได้ร้อยละ 70 ชุมชนได้ร้อยละ 20 รัฐหรือ กรม ทช. ได้ร้อยละ 10 จึงมีคำถามว่า หลักเกณฑ์ดังกล่าวใครเป็นคนกำหนด ทั้งที่ป่าชุมชนส่วนใหญ่ชุมชนในพื้นที่เป็นผู้ปลูก ดูแลรักษามาแล้วอย่างยาวนาน ซึ่งไม่ต้องปลูกใหม่ตามชื่อของโครงการนี้ จึงเห็นได้ถึงการเอารัดเอาเปรียบชุมชนอย่างชัดเจนในเรื่องนี้

4. เข้าข่ายผิดกฎหมายป่าชุมชน พ.ศ. 2562 ด้วยเงื่อนไขเรื่องสิทธิบัตรหรือลิขสิทธิ์ตามบันทึกข้อตกลงดังกล่าวนั้น เป็นข้อกำหนดที่ทำให้ชาวบ้านสูญเสียความเป็นเจ้าของฐานทรัพยากร อันถือเป็นการสูญเสียความหมายของคำว่าป่าชุมชน ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 อย่างชัดเจนในมาตรา 3

ว่า *“บทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้มุ่งหมายเพื่อสิทธิของบุคคลและชุมชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษา ตลอดจนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน”* ดังนั้นการดำเนินการของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอาจเข้าข่ายเป็นการทำผิดกฎหมาย

จึงสรุปได้ว่า การดำเนินการภายใต้โครงการปลูกป่าชายเลนเพื่อประโยชน์ทางคาร์บอนเครดิต คือ ความชั่วร้ายที่สุดของรัฐและทุน ที่กำลังจับมือกันเพื่อกลืนกินฐานทรัพยากรของชุมชน แล้วสร้างภาพและภาษาที่สวยงามว่าเป็นการ *“ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลน และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชนฐานล่าง ให้มีส่วนร่วมสำคัญในการรักษาสิ่งแวดล้อม และเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยแก้ปัญหาโลกร้อนที่กำลังรุนแรงในขณะนี้”* ซึ่งเรื่องนี้กำลังกลายเป็นผลประโยชน์ในทางธุรกิจมากกว่าที่จะแก้ไขปัญหาโลกร้อนได้จริงตามที่กล่าวอ้าง

เมื่อย้อนไปดูหลักการสำคัญส่วนใหญ่ของการดำเนินนโยบาย BCG ถือว่าเป็นประโยชน์ และหากดำเนินการได้ตามความหมายที่ต้องการสร้างสรรค์ระบบเศรษฐกิจที่รับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมได้จริง ถือว่าเป็นคุณูปการต่อสังคมโดยรวม แต่หากการดำเนินนโยบายนี้ถูกซ่อนเร้นวาระว่าด้วยเรื่อง “การซื้อขายคาร์บอนเครดิต” แล้ว ถือเป็นความเลวร้ายที่ไม่อาจยอมรับได้ ด้วยเพราะมีทั้งข้อมูลและมีทั้งข้อเรียกร้องของภาคประชาชนและภาคประชาสังคมในหลายประเทศแล้วว่า **วิธีการทางคาร์บอนเครดิตคือการ “ฟอกเขียว” ที่ไม่ได้นำไปสู่ “การลดโลกร้อน” ได้จริง** และกำลังกลายเป็นการนำปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะปัญหาโลกร้อนหรือโลกเดือดมาเป็นผลประโยชน์ในทางธุรกิจของคนบางกลุ่ม และที่ร้ายไปกว่านั้นคือ การสร้างกระบวนการรองรับให้กลุ่มทุนบางกลุ่มสามารถดำเนินการปล่อยก๊าซเรือนกระจกเพื่อทำลายโลกใบนี้ได้ต่อไป

ข้อเสนอ

1. รัฐบาลต้องมีความคิดก้าวหน้าและเท่าทันกับสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม ไม่ควรยอมรับนโยบาย BCG ที่รัฐบาลสร้างไว้ และควรทบทวนเพื่อยกเลิกเรื่องนี้โดยด่วน ก่อนที่หน่วยงานรัฐและภาคเอกชนทั่วไปกำลังนำไปขับเคลื่อนเป็นนโยบายขององค์กรอย่างผิดเพี้ยน

2. รัฐบาลจะต้องสร้างหรือค้นหาวาทกรรมใหม่ ที่ว่าด้วยการสร้างระบบเศรษฐกิจที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม และต้องไม่นำไปผูกโยงกับแนวคิดของการซื้อขายคาร์บอนฯ ผ่านกลไกการตลาด อันเป็นแนวทางที่นักสิ่งแวดล้อมระดับโลกไม่ยอมรับ เพราะชัดเจนว่าเป็นเพียงการ “ฟอกเขียว” ของกลุ่มทุนที่ไม่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมจริงเท่านั้น

3. รัฐบาลต้องให้ความสำคัญกับการสร้างมาตรการคุ้มครองและลดสภาวะโลกร้อนอย่างจริงจัง โดยการสร้างเครื่องมือแบบใหม่ที่จะนำไปสู่เป้าหมายเพื่อดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของประเทศ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมกับทุกภาคส่วน เพื่อให้เป็นไปตามปฏิญญาสากลที่รัฐบาลไทยไปร่วมลงนามกันไว้กับประชาคมโลกที่ว่าด้วยเรื่องมาตรการลดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ เพื่อรักษาสมดุลของโลกใบนี้ร่วมกัน

4. กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ที่เปลี่ยนเป็นกรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม ต้องไม่นำองค์กรของรัฐไปรับใช้แนวคิดคาร์บอนเครดิต แต่ต้องออกแบบการดำเนินงานเพื่อให้เท่าทันกับสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย และสอดรับกับแนวทางการแก้ไขปัญหาสภาพภูมิอากาศระดับโลก โดยเฉพาะการเอาจริงเอาจังกับพันธสัญญาต่าง ๆ ที่รัฐบาลไทยได้ไปตกลงกับประชาคมโลกไว้อย่างครบถ้วน และต้องสร้างรูปธรรมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไปสู่ความยั่งยืนแบบมีส่วนร่วมในทุกมิติ และ

ต้องทำงานเชิงรุกที่จะนำไปสู่การลด ละ เลิก กิจกรรมหรือกิจการที่มีการปล่อยมลพิษ เพื่อแก้ปัญหาต้นเหตุของการสร้างมลภาวะหรือก๊าซเรือนกระจกในประเทศไทยอย่างมีเป้าหมาย

5. ทบทวนร่างกฎหมายการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่กำลังอยู่ในการพิจารณาของสำนักงานกฤษฎีกา ในประเด็นที่ว่าด้วยระบบการซื้อขายคาร์บอนเครดิต และจะต้องเร่งสังคยานากฎหมายสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 เพื่อปรับเนื้อหาของกฎหมายให้เท่าทันกับยุคสมัย และตอบสนองการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมและเป็นธรรมในทุกมิติ ทั้งนี้ต้องเริ่มต้นจากการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการปรับร่างกฎหมายตั้งแต่ต้น

รัฐบาลต้องยกเลิกโครงการชดเชยคาร์บอนฯ แบบสมัครใจ ที่กำลังดำเนินการผ่านโครงการปลูกป่าเพื่อประโยชน์ทางคาร์บอนเครดิต ด้วยเพราะยืนยันตามหลักวิชาการไม่ได้ว่า จะนำไปสู่การแก้ปัญหาโลกร้อนได้จริง ซึ่งรวมไปถึงการยกเลิกบันทึกข้อตกลงทั้งหมดที่ภาครัฐมีส่วนรู้เห็น และสนับสนุนให้ภาคเอกชนไปทำสัญญากับชุมชน เพื่อใช้พื้นที่ป่าชายเลนชุมชนและป่าชุมชนอื่น ๆ ตามโครงการดังกล่าวทั้งหมด

ข้อเสนอเชิงนโยบายในการสร้างความสามารถประมงพื้นบ้านในการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศบนฐานคิดมิติหญิงชาย

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ คือภัยคุกคามยิ่งใหญ่ที่สุดที่กลุ่มเปราะบาง อันประกอบไปด้วย ผู้หญิง เด็ก และเยาวชน ผู้พิการ ผู้สูงอายุ และกลุ่มคนเล็กคนน้อยของสังคม อันประกอบไปด้วย คนยากจน เกษตรกรรายย่อย ประมงพื้นบ้าน กลุ่มชาติพันธุ์ และชนเผ่าพื้นเมืองทั่วโลกกำลังเผชิญ ดังนั้น พวกเราจึงต้องลุกขึ้นมาเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง

ที่ผ่านมารัฐบาลบอกว่า จะปกป้องพวกเรา แต่พวกเขากลับยังไม่ได้ใช้ความพยายามมากเพียงพอที่จะหยุดยั้งการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพื่อไม่ให้ทำลายชีวิตและอนาคตของพวกเรามากไปกว่านี้ เรากลุ่มประมงพื้นบ้าน ประมงขนาดเล็ก และผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง จึงมีประเด็นข้อเสนอที่สำคัญ ดังนี้

ข้อเสนอนโยบายเชิงหลักการ

1. หลักการ “การมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายและตัดสินใจบนฐานประชาธิปไตย” กล่าวคือ การกำหนดนโยบาย แผนงาน และมาตรการของรัฐ

ต้องเกิดขึ้นภายใต้กระบวนการเรียนรู้ รับทราบ ตัดสินใจ และติดตามร่วมกัน บนพื้นฐานหลักการของประชาธิปไตย ภาครัฐทำหน้าที่ส่งเสริมให้ภาคประชาชนได้มีส่วนร่วมตัดสินใจและกำหนดทิศทางการพัฒนา การกำหนดนโยบาย และวางแผนที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่สอดคล้องกับบริบทและศักยภาพของแต่ละพื้นที่ ภาครัฐต้องเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดการบูรณาการแผนด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเข้าไปในแผนพัฒนาในพื้นที่ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ตลอดจนมีการจัดเตรียมระบบการแก้ไขหรือบรรเทาปัญหาและผลกระทบใด ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น ผสมผสานกับหลักการแห่งความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. หลักการ “ความยุติธรรมด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” ความยุติธรรมและความเป็นธรรมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งผลกระทบอย่างสำคัญต่อความไม่เป็นธรรมทางสังคม ความเหลื่อมล้ำ ความยากจน และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ดังนั้นจึงต้องทบทวนและปฏิรูประบบการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กฎหมาย นโยบาย กลไก ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้กระจายอำนาจ การมีส่วนร่วม ธรรมาภิบาล การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และคำนึงถึงผลกระทบและการมีส่วนร่วมของหญิงและชาย กลุ่มชุมชน คนชายขอบ และกลุ่มผู้เปราะบาง

3. หลักการ “ความสมดุลของระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพคือฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์” กล่าวคือ การกำหนดนโยบายแผนด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ต้องให้ความสำคัญกับการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ เพราะมนุษย์ต้องพึ่งพิงความสมดุลของระบบนิเวศในการดำรงชีวิต และปกป้องมนุษย์จากระบบอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งอาจ

นำมาสู่ภัยพิบัติทางธรรมชาติได้ ดังนั้น การปกป้อง คุ้มครอง อนุรักษ์ ฟื้นฟูระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพ โดยความร่วมมือกับทุกภาคีที่เกี่ยวข้อง จะนำไปสู่การสร้างชีวิตที่ดีร่วมกัน

4. หลักการ “เคารพในความหลากหลายทางเพศ ชาติพันธุ์ และพหุวัฒนธรรม” สังคมไทยมีความแตกต่างหลากหลายทางเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ความเชื่อ และวิถีปฏิบัติที่ปรากฏอยู่ และปัจจุบันการยอมรับในความแตกต่างและความหลากหลายทางเพศก็เปิดกว้างขึ้น และเป็นที่รับรู้ของทุกภาคส่วน ดังนั้น ภาครัฐจึงต้องนำหลักการดังกล่าวมาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการ การออกแบบและกำหนดนโยบาย ให้ลดความแตกต่างหลากหลาย เปิดให้ทุกกลุ่มที่หลากหลายเข้าถึงสิทธิอย่างเท่าเทียมแท้จริง

5. หลักการ “ศาสตร์และศิลป์แห่งการบูรณาการองค์ความรู้” กล่าวคือ ภาครัฐต้องสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น การพัฒนาศักยภาพบุคลากรระดับเชี่ยวชาญ และโครงสร้างพื้นฐานด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยบูรณาการความรู้ด้านวิทยาศาสตร์เข้ากับภูมิปัญญาดั้งเดิมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้นในบริบททางกายภาพและวัฒนธรรมในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม และเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์และการพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์และทรัพยากรธรรมชาติในอาณาบริเวณแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยเฉพาะลักษณะจำเพาะของภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวพันเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับมิติทางสังคมและสิทธิชุมชน

ข้อเสนอเชิงปฏิบัติการ

1. การจัดทำระบบฐานข้อมูลและระบบสารสนเทศเพื่อสนับสนุนต่อการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องให้ความสำคัญเพราะบริบทพื้นที่ทั้งกายภาพและชีวภาพและกลุ่มต่าง ๆ ของพื้นที่ที่มีความหลากหลายและแตกต่างกัน ดังนั้นรัฐจึงควรให้ความสำคัญกับ

(1) การจัดระบบข้อมูลและเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการคาดการณ์สภาพอากาศในอนาคตเพื่อประเมินความเสี่ยง และนำไปสู่การจัดการเชิงระบบ/องค์รวม/พื้นที่ภูมินิเวศ โดยมีการวางแผนร่วมกัน

(2) การวางแผนการจัดการ การพัฒนาระบบและการติดตามตรวจสอบร่วมกันระหว่างชาวบ้าน ท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ และในระดับนโยบายด้านการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

(3) การจัดเก็บและรวบรวมข้อมูลแบบแยกเพศ เชื้อชาติ อายุ และอาชีพ เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการทำงาน เป็นความจำเป็นเบื้องต้นที่ภาครัฐจะต้องให้ความสำคัญ เพราะฐานข้อมูลนี้ไม่เพียงแต่จะเป็นเครื่องมือในกำหนดมาตรการ แผนงาน และโครงการเพื่อการเสริมสร้างความเสมอภาคระหว่างเพศ แต่ทำให้รู้ถึงความต้องการที่แตกต่างกันระหว่างเพศ ในการที่จะสนับสนุนหรือส่งเสริมเพื่อเข้าถึงโอกาสได้อย่างเท่าเทียม

2. การบูรณาการมิติความเสมอภาคระหว่างเพศ สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับกลุ่มคนเปราะบางให้มากขึ้น เช่น กลุ่มผู้หญิงที่พบว่า จะได้รับผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมากกว่าผู้ชาย โดยยกระดับผู้หญิงให้อยู่ในสถานะผู้นำความเปลี่ยนแปลงสู่สังคม ส่งเสริมการสร้างคุณค่าทางภาวะผู้นำให้แก่ผู้หญิง เพื่อให้ผู้หญิงกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการขับเคลื่อนงานด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ และการพัฒนาต่าง ๆ

อีกทั้งเปิดโอกาสและพื้นที่เพื่อให้ผู้หญิงนำทักษะ ความรู้ ความสามารถ และภูมิปัญญาดั้งเดิม มาร่วมแก้ไขและจัดการปัญหาด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ตลอดจนการเพิ่มโอกาส ช่องทาง และสร้างหลักประกันเบื้องต้นให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบาย วางแผน ปฏิบัติการ สร้างทางออกที่สอดคล้องกับปัญหาความต้องการของประชาชนหญิงและชาย ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศ

3. การสนับสนุนและเพิ่มศักยภาพให้ชุมชนสามารถวิเคราะห์และวางแผนปรับตัว เพื่อลดผลกระทบอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในพื้นที่จะต้องสนับสนุนการฟื้นฟู และรักษาระบบนิเวศที่เป็นฐานอาชีพของชุมชนชายฝั่ง เช่น การกำหนดเขตอนุรักษ์ ชายฝั่ง ควบคุมการทำการประมงแบบทำลายล้าง

การส่งเสริมการทำประมงพื้นบ้านแบบยั่งยืน และฟื้นฟูทรัพยากรทะเลให้มีความอุดมสมบูรณ์ ควบคุมและติดตามขยะและมลพิษทางทะเลและชายฝั่ง เป็นต้น รวมทั้งจะต้องสร้างทางเลือกที่หลากหลายให้กับชุมชนชายฝั่ง เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การพัฒนาสินค้าประมงปลอดสาร ให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ หรือการจัดสรรพื้นที่สาธารณะเพื่อให้มีที่ดินในการทำการเกษตร ให้ผู้หญิงมีทางเลือกในการประกอบอาชีพ ลดการพึ่งพิงทรัพยากรทะเลเพียงอย่างเดียว

4. ควรมีการศึกษาวิจัยบทบาทผู้หญิงภาคประมงในด้านเศรษฐกิจ สังคม และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่แตกต่างในหญิงและชาย และความสามารถในการปรับตัว การรับมือกับความเสี่ยง ตลอดจนผลกระทบต่อระบบนิเวศ ต่อคนกลุ่มต่าง ๆ ตามสถานะ เศรษฐกิจ วัย ไม่ใช่วิเคราะห์เป็นองค์รวม

5. พัฒนาศักยภาพกลไกทำงานระดับชาติและระดับจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น คณะกรรมการประมงจังหวัด คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิทรัพยากรทะเลและชายฝั่งแต่ละจังหวัด กรมประมง กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ใช้อำนาจหน้าที่ตามกฎหมายในการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถรับมือกับความเสี่ยงผลกระทบทั้งจากภัยธรรมชาติ เสริมสร้างความเข้าใจให้สามารถบูรณาการมิติเพศสภาพในงานการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เข้าไปในแผนงานและงบประมาณตามแผนงานเดิมได้

6. การปรับปรุง แก้ไข และปรับเปลี่ยนนโยบาย แผนงาน กฎหมายและระเบียบที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตประมงพื้นบ้านควรดำเนินการเป็นลำดับต้น เพราะภาคประมงเป็นหุ้นส่วนหนึ่งของการพัฒนา ดังนั้น การปรับปรุง

ระเบียบข้อจำกัดด้านการมีส่วนร่วม และการขับเคลื่อนให้รับรองสิทธิชุมชน การยกระดับความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมให้เป็นวาระร่วมของสังคม จึงเป็นกระบวนการสำคัญที่จะนำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม เช่น แก้ไขเพิ่มเติมพระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2560 บางส่วน กำหนดโควตาการจับสัตว์น้ำเป็นปริมาณน้ำหนักสัตว์น้ำจริงที่จับได้ แทนการให้โควตาเป็นจำนวนวัน ควบคุมการจับสัตว์น้ำวัยอ่อนหรือสัตว์น้ำเศรษฐกิจขนาดเล็ก ปรับปรุงแก้ไขกฎหมายอุทยานแห่งชาติ เป็นต้น เพราะนโยบาย แผนงาน และกฎหมายเหล่านี้ ต่างส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศที่เป็นฐานการผลิตของประมงพื้นบ้าน และเป็นส่วนที่ทำให้ประมงพื้นบ้านมีความเปราะบางต่อการดำรงชีวิตเพิ่มมากขึ้น

7. การพัฒนากองทุนการปรับตัว และกองทุนประกันกรณีเกิดอุบัติเหตุหรือเกิดภัยพิบัติ ภาคการประมงโดยเฉพาะชาวประมงพื้นบ้านและประมงขนาดเล็กมีความเสี่ยงต่อการได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติธรรมชาติ หรือความผันแปรของสภาพอากาศมาก เพราะการประกอบอาชีพสัมพันธ์กับภูมิอากาศ ที่ผ่านมาพบว่า ชาวประมงพื้นบ้าน และประมงขนาดเล็กมีแนวโน้มที่เรือและอุปกรณ์ในการทำประมงได้รับความเสียหาย ได้รับบาดเจ็บ และถึงแก่ชีวิตเพิ่มขึ้น ดังนั้นภาครัฐจึงจำเป็นต้องออกแบบการประกันภัย ให้ครอบคลุมการเกิดเหตุภัยพิบัติทางทะเลของประมงขนาดเล็ก และจัดตั้งให้เป็นกองทุนประกันภัยเฉพาะสำหรับประมงพื้นบ้านและประมงขนาดเล็ก และต้องมีการจัดตั้งกองทุนสนับสนุนการปรับตัว หรือสร้างทางเลือกทางอาชีพให้กับชาวประมงพื้นบ้านหรือประมงขนาดเล็ก ให้ดำรงชีวิตภายใต้สภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปได้

ข้อเสนอต่อรัฐบาลไทยและ COP28 แนวคิดแนวทางการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เป็นธรรม

โครงการนโยบายสาธารณะสิทธิชุมชนด้านนิเวศและสิ่งแวดล้อม
เพื่อความยั่งยืนและเป็นธรรม
สมัชชาองค์กรเอกชนด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม
และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (สคส.)

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีของกรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nations Framework Convention on Climate Change: UNFCCC) ในปี ค.ศ. 1992 พิธีสารเกียวโต ในปี ค.ศ. 1999 และข้อตกลงปารีส ในปี ค.ศ. 2015 ซึ่งเป็นปีเดียวกันกับการที่ประเทศไทยรับรองวาระการพัฒนาของโลกแห่งปี ค.ศ. 2030 และ 17 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวทางการพัฒนา ยุทธศาสตร์และกรอบนโยบายของประเทศ ก็ให้ความสำคัญกับเรื่องสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และสังคมไปพร้อม ๆ กับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

การพัฒนาที่มุ่งเน้นแต่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคม และที่สำคัญที่ทั่วโลกกำลังเร่งดำเนินการอยู่ในขณะนี้คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การปล่อยก๊าซเรือนกระจก โดยเฉพาะก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ของโลกนับตั้งแต่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม ทำให้อุณหภูมิของโลก

สูงขึ้นถึง 1.1 องศาเซลเซียส (IPCC 2022) เมื่อเปรียบเทียบกับยุคก่อนปฏิวัติอุตสาหกรรม และส่งผลกระทบต่อประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

จากการวิเคราะห์ขององค์กร German Watch (2021) ประเทศไทยเป็นหนึ่งใน 10 ประเทศ ที่มีความเสี่ยงและเปราะบางมากที่สุด ต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ แม้ว่าประเทศไทยและเมื่อรวมกับประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ จะปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่ต่ำมากเมื่อเทียบกับการปล่อยโดยรวมของโลก

ประเทศไทยมีความเสี่ยงและความเปราะบางต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างมาก ซึ่งหากไม่มีการปรับตัวทั้งระยะสั้น กลาง และยาว ก็จะนำไปสู่ความสูญเสียและความเสียหายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคการเกษตร ประมง เพราะเป็นภาคที่ต้องพึ่งพิงกับสภาพ ดิน ฟ้า อากาศ ประกอบกับมีพื้นที่ชายฝั่งที่ยาวในภาคใต้ของประเทศ ที่ตั้งอยู่ในความเสี่ยงของมรสุม การเพิ่มขึ้นของระดับน้ำทะเลและการรุกล้ำของน้ำทะเล อีกทั้งมีชุมชนส่วนใหญ่ ซึ่งจำนวนมากเป็นผู้หญิง ที่มีวิถีชีวิตพึ่งพิงการเกษตรและประมงของประเทศ

การให้ความสำคัญกับปัญหาและความท้าทายที่กำลังเกิดขึ้นกับชุมชนกลุ่มต่าง ๆ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งเพื่อให้กำหนดการดำเนินนโยบาย และมาตรการด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ตอบสนองต่อความจำเป็นเร่งด่วนของกลุ่มเปราะบางต่าง ๆ โดยเฉพาะผู้หญิงและกลุ่มด้อยโอกาสทางสังคม ทั้งนี้รวมถึงเรื่องการเข้าถึงเทคโนโลยีและการเงิน ที่จะสนับสนุนให้กลุ่มต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการลดการปล่อยและการปรับตัวในระยะยาว

การดำเนินนโยบายของประเทศสอดคล้องกับทิศทางการสร้างสังคมคาร์บอนต่ำ สังคมที่มีความยืดหยุ่นและต้านทานผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งนี้ ประเทศไทยจัดทำแนวทางการดำเนินการด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศตามความสมัครใจ หรือ Nationally Determined Contributions (NDCs) ซึ่งเป็นเป้าหมายการดำเนินการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก กรอบการดำเนินการด้านการปรับตัว การเงิน และเทคโนโลยี ที่สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและแผนการปรับตัว อีกทั้งประเทศไทยมีส่วนร่วมกับนานาชาติในการนำเสนอรายงานความก้าวหน้าการดำเนินการตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนตามความสมัครใจ (Voluntary National Reviews: VNRs) ถึง 2 ครั้ง โดยเน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญกับสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะภายใต้บริบทรูปแบบโมเดลเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือระหว่างรัฐกับกลุ่มธุรกิจเป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม ภาคประชาสังคมซึ่งเป็นภาคีหรือพันธมิตรด้านการพัฒนาที่มีความสำคัญเท่าเทียมกับกลุ่มธุรกิจ และที่ผ่านมาก็มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในระดับพื้นที่ ชุมชน และกลุ่มต่าง ๆ อีกทั้งสะท้อนปัญหาและแนวทางด้านนโยบาย และการปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริงในระดับพื้นที่และชุมชุม อันนำไปสู่ความร่วมมือและแนวทางการปฏิบัติอย่างแท้จริงและตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ การมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมจะเป็นกลไกที่เสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกลุ่มต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การบริหารจัดการนโยบายที่มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ผลกระทบที่เกิดขึ้น และมาตรการต่าง ๆ ที่ใช้ในการจัดการ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศรับรู้ในชุมชนกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะผู้หญิง กลุ่มเปราะบาง และกลุ่มด้อยโอกาสทางสังคมในระดับหนึ่งผ่านการทำงานของภาคประชาสังคมและเครือข่ายต่าง ๆ การทำงานด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของภาคประชาสังคม ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างศักยภาพ และความรู้ความเข้าใจเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ผลกระทบมาตรการการแก้ไข ผลการเจรจาในระดับโลก รวมทั้งสร้างรูปธรรมที่ชุมชนจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การลดความเสี่ยงความเสียหายการดำเนินการเพื่อลดการปล่อยและการปรับตัวในระดับชุมชนรูปแบบต่าง ๆ พร้อมทั้งสื่อสารต่อชุมชนและสื่อสารผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เกิดขึ้นในชุมชนสู่สาธารณะ และจัดทำเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายภายในประเทศและร่วมกับภาคีอื่น ๆ ในระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติ

บทบาทและกิจกรรมของภาคประชาสังคมในการขับเคลื่อนการทำงานด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่หลากหลายเหล่านี้ มีการรวบรวมประเด็นและขอบข่ายกิจกรรมของภาคประชาสังคม ที่มีส่วนร่วมในเรื่องการจัดการ

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นการเสริมการทำงานของภาครัฐ และทำให้ภาพรวมของประเทศไทย ด้านการทำงานการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมีความสมบูรณ์ขึ้น อีกทั้งยังนำไปสู่ภาคีความร่วมมือที่เหนียวแน่นขึ้น ในการดำเนินการและการทำงานร่วมกันในอนาคต

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในประเทศไทย ส่งผลกระทบต่อครอบครัวชุมชน ทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ สังคม อากาศร้อน และแล้งผิดปกติ การที่ฝนทิ้งช่วงในฤดูฝน การคลาดเคลื่อนของฤดูกาล ตลอดจนเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติอย่างรุนแรง กรณีดินโคลนถล่ม อุทกภัย สร้างความเสียหายให้แก่ครอบครัวชุมชน รายได้ลดลงจากอาชีพหลัก เช่น ทำนาข้าว ทำไร่ข้าวโพด ทำสวนผัก จากผลผลิตตกต่ำประสบภาวะแล้งต่อเนื่องยาวนาน ต้นทุนในการผลิตสูงขึ้น จากการที่ปลูกเมล็ดพันธุ์ที่ประสบภัยแล้ง ต้องหยอดเมล็ดหลายรอบในการปลูกแต่ละครั้ง

กรณีข้าวโพด กรณีนาข้าว การหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวประสบกับภาวะน้ำท่วมขังจากฝนผิดฤดูกาล ทำให้เกิดความเสียหายเพิ่มขึ้น การจัดการน้ำในระบบไร่นามีต้นทุนสูงจากการแก้ปัญหาขาดแคลนน้ำขณะเกิดภาวะภัยแล้งยาวนานในสวนไม้ผลและสวนผัก การขาดแคลนน้ำในการเลี้ยงนี้คือปรากฏการณ์ที่ชุมชนสัมผัสได้

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อครอบครัวชุมชน สังคม โดยเฉพาะภาคเกษตรกรรมเป็น “กลุ่มเปราะบาง” ที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ถึงแม้จะมีศักยภาพโดยใช้ความรู้ดั้งเดิมแต่ไม่สามารถรับมือกับความรุนแรงจากภัยพิบัติที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้เนื่องจากเกินการปรับตัวปกติ ในการเจรจา COP (Conference of the Parties การประชุมสมัชชาประเทศภาคีอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ) ครอบคลุมประเด็นการเจรจา ดังนี้

1. การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก

2. การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

3. ความรับผิดชอบที่เป็นธรรม

ประเทศไทยควรวิเคราะห์ความสำคัญกับทิศทางแนวทางการทำงานการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ คำนึงถึงความเป็นธรรมในการจัดการการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ลดก๊าซเรือนกระจกที่ต้นทาง โดยเฉพาะอุตสาหกรรมขุดเจาะพลังงานเน้นการสร้างศักยภาพของครอบครัวชุมชน สังคม ให้มีความสามารถศักยภาพในการปรับตัวโดยคำนึงถึงการสนับสนุน ทุน ความรู้ และเทคโนโลยี ในการปรับตัวที่สังคม ชุมชนจัดการบริหารได้

การแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ผิดของรัฐบาลไทย

การให้ความสำคัญกับการสร้างแหล่งดูดซับคาร์บอน โดยเพิ่มพื้นที่สีเขียวผ่านกลไกการตลาด “คาร์บอนเครดิต” ในภาคเกษตรป่าไม้ผ่านวาทกรรมที่ถูกกำหนดจากกลุ่มทุนผูกขาดรายใหญ่ของประเทศไทย Bio Economy เศรษฐกิจชีวภาพ, Circular Economy เศรษฐกิจหมุนเวียน, Green Economy เศรษฐกิจสีเขียว (BCG) คือการผูกขาดการแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นแนวทางที่ทำให้อุตสาหกรรมขุดเจาะพลังงานเพิ่มกำลังการผลิต และเพิ่มการปล่อยก๊าซเรือนกระจก เป็นการสร้างความไม่เป็นธรรมและผลักภาระให้ภาคชุมชนโดยเฉพาะภาคเกษตรกรรม

ข้อเสนอการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เป็นธรรมต่อรัฐบาลไทย

1. ทบทวนแนวคิดการใช้กลไกการตลาด “คาร์บอนเครดิต” ในการจัดการการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยให้ชุมชนสร้างพื้นที่กักเก็บคาร์บอน และไม่เข้าสู่กลไกการตลาดเพื่อยืนยันความรับผิดชอบที่แตกต่างอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรมของประเทศไทย

2. หยุด!!!! การสนับสนุนอุตสาหกรรมขุดเจาะพลังงานในประเทศไทย โดยมีมาตรการกับแหล่งเงินกู้ ธนาคารรัฐบาล ธนาคารพาณิชย์ และธนาคารระหว่างประเทศ รวมถึงกองทุนระหว่างประเทศให้ยุติการลงทุนที่อุตสาหกรรมขุดเจาะพลังงานทำให้เกิดก๊าซเรือนกระจกเพิ่มขึ้น เปลี่ยนผ่านสู่การใช้พลังงานรูปแบบอื่น เช่น พลังงานหมุนเวียนจากธรรมชาติ และกระจายการถือครองหุ้น รวมทั้งกระจายการผลิตพลังงานสู่รายย่อย ไม่ผูกขาดกับกลุ่มทุนพลังงานเหมือนที่ผ่านมา

3. การเงินเรื่องโลกร้อน ให้ความสำคัญการสนับสนุนให้ประเทศไทย โดยเฉพาะชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เข้าถึงทุนสนับสนุนในการจัดการโลกร้อนเช่น 1) กองทุนปรับตัวเพื่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 2) กองทุน GCF 3) กองทุนลดความสูญเสียและเสียหาย เพื่อให้ชุมชนได้ใช้เทคโนโลยี ทุน ความรู้ เพื่อให้เกิดการปรับตัวในระยะยาว ลดความสำคัญการใช้กลไกตลาด การซื้อขายคาร์บอน

4. การให้ความสำคัญกับ “การปรับตัวของครอบครัว ชุมชน สังคม” ให้มีความสามารถในการตั้งรับภัยพิบัติที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยเฉพาะสัดส่วนการสนับสนุนงบประมาณ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศระหว่างการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และการปรับตัวให้มีสัดส่วนที่สมดุล

5. การสร้างการรับรู้การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากกอดีต ต้นเหตุ ผลกระทบ ความเสียหายสูญเสีย ความรับผิดชอบ และทิศทางการทำงานของรัฐบาลไทยในอนาคต

6. สร้างกลไกระดับนโยบายฝ่ายการเมือง ฝ่ายบริหาร กระทรวง และภาคประชาสังคม ประชาชน กำหนดแนวคิด แนวทาง ทิศทางปฏิบัติการในเชิงพื้นที่ สร้างความเข้าใจร่วมกันเพื่อเป็นกลไกผลักดันการแก้ปัญหาและการจัดการการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เป็นธรรม

7. การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ส่งผลก่อให้เกิดความเสียหาย โดยเฉพาะภาคเกษตรกรรม รวมทั้งการดำเนินการที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ส่งผลกระทบกับชุมชน ต้องมีมาตรการการชดเชยความเสียหายจากรัฐ

ข้อเสนอการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เป็นธรรม ถึง COP28

การประชุมโลกร้อน สหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nations Framework Convention on Climate Change Conference of the Parties: UNFCCC COP28) ที่จะมีขึ้นในวันที่ 30 พฤศจิกายน – 12 ธันวาคม 2023 ที่เมืองดูไบ ประเทศสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์

1. การเปลี่ยนผ่านการใช้ฟอสซิลสู่การใช้พลังงานหมุนเวียน ไม่ผูกขาดกับบริษัทที่กำหนดราคา กำหนดทิศทางพลังงาน คำนึงถึงแรงงานให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยุติธรรมและเท่าเทียม

2. การแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เกิด ที่ชี้นำโดยกลุ่มทุนที่ทำให้อุณหภูมิโลกสูงขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มทุนพลังงาน การใช้กลไกการตลาดในการแก้ปัญหาในรูปแบบ “การซื้อขายคาร์บอน”

ความเป็นกลางสมดุลคาร์บอนเป็นศูนย์ ไม่ใช่แก้ปัญหาที่ต้นทางลดคาร์บอน แต่ยังดำเนินการปล่อยโดยปกติ และเพิ่มกำลังการผลิตตามการเติบโตด้านเศรษฐกิจ รวมทั้งการนำเทคโนโลยีใหม่ เช่น การดักจับคาร์บอน การฝังกลบคาร์บอนในชั้นใต้ดิน หรือการเทปุ๋ยในทะเลเพื่อให้สาหร่ายเจริญเติบโตเป็นแหล่งดูดซับคาร์บอน ซึ่งเทคโนโลยีเหล่านี้ถูกกำหนดและผูกขาดโดยบริษัท ซึ่งไม่มีข้อรับรองว่าจะไม่สร้างปัญหาใหม่ในอนาคต นี่คือ *“การแก้ปัญหาที่ผิดทั้งหมด รวมเรียกว่า geoengineering การปรับเปลี่ยนโดยใช้วิศวธรณีขนานใหญ่ เป็นการเปลี่ยนโครงสร้างของธรรมชาติของโลก”*

3. การคำนึงถึงกลุ่มเปราะบางที่ไม่ให้ความสำคัญเพียงคนบางกลุ่ม ผู้ไม่มีความเข้าใจโลกร้อน เทคโนโลยี และทุน ที่เป็นคนส่วนใหญ่ของโลก ซึ่งจะเป็นกลุ่มคนที่เสี่ยงเกิดความสูญเสียและเสียหายรุนแรงสุด

4. ความรุนแรงจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่ก่อให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ โลกเดือด เกินศักยภาพของสังคมที่จะปรับตัว ซ้ำร้ายคำว่า ‘ปรับตัว’ เป็นการใช้และให้ความหมายที่ผิด การปรับตัวของธุรกิจอุตสาหกรรมเพื่อให้ดำเนินการต่อได้ เช่น อุตสาหกรรมสะอาด, การสร้างมาตรการสีเขียว, การยกระดับจากการปรับตัวสู่การลดความเสียหายและสูญเสียจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยเฉพาะประเทศ ที่ทำให้อุณหภูมิโลกสูงขึ้น ต้องจ่ายเงินชดเชยให้ผู้ได้รับผลกระทบ

5. การผลักดันให้กองทุนจัดการกับความสูญเสียและความเสียหายอยู่ภายใต้การกำกับดูแลโดยธนาคารโลกเป็นแนวทางที่ผิด เพราะผู้ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการจัดการการเปลี่ยนสภาพภูมิอากาศที่ผิดพลาด ไม่สามารถเข้าถึงกองทุนเพื่อการจัดการกับความสูญเสียและความเสียหายนี้ได้ เป็นการผูกขาดโดยกลุ่มทุนภายใต้ธนาคารโลก

แนวทางการทำงานการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เป็นธรรม

1. การปรับตัวในระดับครัวเรือน

การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศบนแนวคิดการจัดระบบภายในครอบครัว เช่น การจัดการทรัพยากรในไร่นา การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้ลดความสูญเสียความเสียหายจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ การตั้งรับปรับตัวของครอบครัวในพื้นที่เกษตรกรรม เช่น การปรับระบบนิเวศในไร่นา การยกร่องระบบ

เกษตร จากการทำนาสู่การทำเกษตรแบบผสมผสาน เชื่อมโยงกับระบบตลาดชุมชน การปรับปรุงแหล่งน้ำ บ่อบาดาล สระขนาดเล็ก

ในพื้นที่ชาวสวน จ.พิษณุโลก และพื้นที่ จ.กำแพงเพชร การกักเก็บน้ำในลำห้วยขนาดเล็กในพื้นที่ จ.เพชรบูรณ์ จ.ตาก ที่มีอาชีพปลูกผักและทำสวนไม้ผล การขุดสระขนาดเล็กประจำไร่นา เพื่อเป็นแหล่งน้ำให้แก่การเลี้ยงสัตว์ การสร้างความหลากหลายของประเภทชนิดของพืชในระบบไร่นา สวนหลังบ้าน การเพิ่มความหลากหลายของชนิดผักในครอบครัวผักปลอดภัย ผักอินทรีย์ การสร้างป่าครอบครัวในพื้นที่

รูปแบบการตั้งรับปรับตัวในระดับครอบครัวที่สอดคล้องบริบทและความเหมาะสมภายใต้ศักยภาพของครอบครัวตนเอง กลุ่มคนที่เป็นครอบครัวยากจนจะมีศักยภาพต่ำในการปรับตัว และจะได้รับผลกระทบที่ก่อให้เกิดความเสียหายมากยิ่งขึ้น

2. การปรับตัวในระดับชุมชน

การปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลง เป็นการปรับตัวของชุมชนบนฐานคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เป็นการเพิ่มศักยภาพของชุมชนให้มีความสามารถตั้งรับปรับตัว เพื่อลดความเสียหายที่จะทำให้เกิดความสูญเสียอย่างรุนแรง รูปแบบที่ชุมชนทำการจัดการบริหารระบบนิเวศ หรือนัยยะการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนเพื่อตอบสนองต่อการดำรงชีวิตของชุมชน แต่การจัดการบริหารระบบนิเวศเพื่อให้นิเวศบริการต่อชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติรูปแบบป่าชุมชนการทำแนวกันไฟ การตรวจลาดตระเวน การทำแนวเขต การปลูกต้นไม้เพิ่มการจัดการการท่องเที่ยว การทำฝายชะลอน้ำขนาดเล็กในป่าชุมชน

การที่ชุมชนมีศักยภาพเพื่อให้เกิดการตั้งรับปรับตัว เช่น การมีอาหารที่เพียงพอตลอดปี ผักจากป่า อาหารเนื้อสัตว์ขนาดเล็ก คือการลดความเสี่ยงจากอาหาร การมีไม้ใช้สอย การลดความเสียหายด้านที่อยู่อาศัย การฟื้นฟูป่าชุมชนเพื่อเป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ อาศัยน้ำจากน้ำซับรอบป่าชุมชน อาศัยใบไม้แตกใหม่เป็นอาหารวัว การได้รับประโยชน์ทางตรงจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชน การลดความรุนแรงจากวาตภัย จากการมีป่าชุมชน การใช้น้ำอุปโภคและบริโภค หรือแม้แต่การลดต้นทุนในการจัดการน้ำในระบบเกษตรกรรมที่เกิดขึ้น น้ำจากป่าชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ การสร้างเครือข่ายผ่านพื้นที่กลาง ระบบตลาดชุมชน เป็นเครือข่ายทางสังคมที่พึ่งพากันในระบบเศรษฐกิจชุมชน การระดมทุน กองทุนภายในชุมชนเป็นการสร้างเครือข่ายช่วยเหลือกันภายในชุมชน เป็นการให้ความสำคัญว่า *“ชุมชนมีศักยภาพในการตั้งรับ ปรับตัว จากภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ”*

3. กระบวนการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการตั้งรับปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภาคเหนือตอนล่าง

การพัฒนาศักยภาพชุมชนในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สร้างการมีส่วนร่วมกับกลุ่มคนเพื่อสร้างความเข้าใจ การตั้งรับปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชน บนข้อจำกัดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรน่า 2019 (COVID – 19) โดยมีกระบวนการพัฒนาศักยภาพ

3.1 การสื่อสารด้วยระบบออนไลน์ ZOOM และ แอปพลิเคชัน LINE Group กับแกนนำที่มีทักษะในการสื่อสาร

3.2 การพูดคุยแลกเปลี่ยน รายคน รายครอบครัว เพื่อเกิดการสื่อสาร 2 ทาง ความเข้าใจเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ผลกระทบที่เกิดขึ้น ข้อเสนอในการจัดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

3.3 การจัดเวทีในพื้นที่ระดับชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การตั้งรับปรับตัว การพัฒนารูปธรรม และข้อเสนอต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รวมทั้งเวทีสร้างความเข้าใจของคณะทำงานร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และนักพัฒนาองค์กรเอกชน

3.4 เวทีรณรงค์ สื่อสาร เป็นภาคีร่วมมือกับองค์กรหน่วยงานรัฐภายในจังหวัดและภูมิภาคในพื้นที่ที่เชื่อมโยงระหว่างประเด็นที่ชุมชนได้รับผลกระทบ กรณีความมั่นคงด้านอาหารที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การสื่อสาร รณรงค์ผ่านระบบสื่อออนไลน์ เพื่อสื่อสารผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพื่อให้ชุมชน สังคมเห็นความสำคัญในการจัดการการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เป็นธรรมร่วมกับภาคประชาชนทั่วไปรวมทั้งการรณรงค์สื่อสารทางสากลผ่านระบบออนไลน์

4. กลุ่ม องค์กรชุมชน องค์กรชาวบ้าน

4.1 ชุมชนควรวิเคราะห์และยกระดับการดำเนินงาน เช่น ในการจัดการป่าชุมชน การจัดการทรัพยากรในไร่นา การระดมทุนการสร้างเครือข่าย จากการตอบปัญหาของชุมชนด้านเศรษฐกิจ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม สังคม เป็นการวิเคราะห์เชื่อมโยงมิติของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นการสร้างความเข้าใจกับปัญหาที่เป็นปัญหาของสังคม เรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

4.2 ความเข้มข้นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชนในระดับครอบครัว ระดับไร่นา และระดับชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนของ

ชุมชน ในการพัฒนาชุมชน การประมวลสรุปเป็นข้อเสนอ เพื่อให้หน่วยงานองค์กรเห็นความสำคัญของชุมชนที่เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เชื่อมโยงกับการแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก การเพิ่มพื้นที่สีเขียวในไร่นา ในป่าชุมชน การที่ชุมชนมีความรับผิดชอบร่วมในการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

4.3 การสื่อสารที่ชุมชนได้สร้างรูปธรรมเพื่อให้สังคมรับรู้ โดยใช้การสื่อสาร (AHA + SSS) เพื่อให้เกิดการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ มีพลัง ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดการการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เป็นธรรม

5. หน่วยงานรัฐ องค์กรที่เกี่ยวข้อง

5.1 การเพิ่มความเข้มข้นให้ชุมชนมีบทบาทในการจัดการตนเอง ระดับครอบครัว ระดับไร่นา และระดับชุมชน ให้คุณค่าและความสำคัญกับชุมชน ตลอดจนเชื่อมโยงการดำเนินการของชุมชน ให้เห็นศักยภาพของชุมชน เป็นพลังของชุมชน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนเพื่อขยายผลสู่สังคม

5.2 การที่ชุมชนจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นพื้นฐานเพื่อให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ การสนับสนุนทุนเพื่อให้ชุมชนจัดการในรูปแบบกองทุน หรือการเข้าถึงกองทุนรัฐในรูปแบบต่าง ๆ จะเป็นพลังให้ชุมชนมีสำนึกความเป็นเจ้าของ การสนับสนุนเทคโนโลยีเป็นสิ่งสำคัญในการทำงานของขบวนชุมชน เครื่องมือ ระบบการสื่อสาร ความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการตั้งรับ ปรับตัว การสื่อสารความหมายของชุมชน และผนวกความรู้จากภายนอกความรู้เชิงวิชาการเป็นสิ่งสำคัญ

6. การพัฒนาศักยภาพชุมชนในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ในระยะยาว

6.1 การสร้างและตอกย้ำแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชน หรือการที่ชุมชนมีการจัดการระบบนิเวศ เพื่อให้โครงสร้างหน้าที่ของระบบนิเวศเกิดการเปลี่ยนแปลง ให้เกิดการบริการนิเวศส่งผลต่อชุมชนและสังคม เชื่อมโยงชุมชนมีความสามารถมีศักยภาพในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งจะเป็นแนวทางหลักในการทำงานการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นการผนวกแนวคิดแนวทางสิทธิชุมชน และการบริหารระบบนิเวศ และแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชน ซึ่งไปสอดรับกับแนวคิดแนวทาง **“การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบผสมผสานเพื่อความยั่งยืน”** ที่จะทำให้ชุมชนตั้งรับปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้

6.2 การสร้างความเข้มข้นในการพัฒนาแนวคิดแนวทาง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบผสมผสานเพื่อความยั่งยืน” ที่จะทำให้ชุมชนตั้งรับปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นประเด็นที่สำคัญการขยายพื้นที่การพัฒนาศักยภาพเป็นข้อเสนอแนวทางในการทำงานในอนาคตที่จะทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญและเข้าใจนำสู่การปฏิบัติในพื้นที่ต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยเฉพาะการตั้งรับปรับตัว ต้องทำควบคู่กับการทำงานการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และสื่อสารให้ความสำคัญกับการรับผิดชอบร่วมกัน บนฐานคิดรับผิดร่วมกันที่แตกต่างและเป็นธรรม

ข้อเสนอนโยบาย “วิถีเกษตรนิเวศกับการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ”

สรุปสถานการณ์ปัญหา ผลกระทบในเรื่องนั้น ๆ ที่โยงกับปัญหาโลกร้อน

คณะกรรมการระหว่างรัฐบาล ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Intergovernmental Panel on Climate Change: IPCC) ประเมินว่า ภัยคุกคามจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของมนุษยชาติในหลากหลายมิติ ทั้งภัยพิบัติจากธรรมชาติ สภาพอากาศแปรปรวน และที่สำคัญคือ กระทบต่อการผลิตในภาคเกษตร ซึ่งอาจสร้างปัญหาด้านความมั่นคงทางอาหาร

ภาคการเกษตรมีความสัมพันธ์กับภูมิอากาศอย่างมาก หากภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงจะส่งผลกระทบโดยตรงต่อระบบนิเวศ กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิ ปริมาณน้ำฝน และระดับความเข้มของแสง ซึ่งส่งผลต่อสภาพพื้นที่เพาะปลูก การทำปศุสัตว์ และแหล่งน้ำ รวมถึงการส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ตั้งแต่ระยะการออกดอกและการเก็บเกี่ยวผลผลิต ตลอดจนถึงความชื้นในดินและการทำลายของศัตรูพืช นอกจากนี้ การเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิยังส่งผลกระทบต่อระดับน้ำใต้ดิน อุณหภูมิของน้ำ และคุณภาพของน้ำใต้ดิน รวมถึงคุณภาพและปริมาณผลผลิตอาหาร ที่จะกระทบต่อรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลกระทบไปถึงการทำประมงด้วย เช่น การระเหยของน้ำในสระช่วงฤดูแล้ง คลื่นความร้อนทำให้ออกซิเจนในน้ำลดลง ทำให้ปลาตาย ฯลฯ โดยผลกระทบที่เกิดขึ้นนี้ทำให้ปริมาณปลามีจำนวนลดลง และกระทบต่อกลุ่มคนที่ทำงานเกี่ยวข้อง ปลาถือเป็นหนึ่งในแหล่งโปรตีนสำคัญที่เอื้อให้ประชากรกว่า 3.2 พันล้านคนเข้าถึง และเอื้อต่ออาชีพประมงที่ทำให้เกิดการจ้างงานถึงร้อยละ 10 ของประชากรโลก

จากงานศึกษาในปี ค.ศ. 2021 ของ GRAIN องค์กรภาคประชาสังคมระหว่างประเทศ ที่ดำเนินงานเกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ เกษตรกรรม และความมั่นคงทางอาหารมาอย่างยาวนาน วิเคราะห์ว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศสร้างผลกระทบทางเศรษฐกิจอาหารที่ต้องเสียหายไปกว่า 2.32 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี ค.ศ. 2019 ผลกระทบเกิดมากในทวีปเอเชียและออสเตรเลีย ที่เป็นฐานเศรษฐกิจอาหารของโลก ตัวอย่างเช่น ประเทศอินเดียสูญเสียผลผลิตทางการเกษตรทุกปีจากภัยธรรมชาติราวร้อยละ 4 - 9 รายได้ของเกษตรกรลดลงร้อยละ 15 - 18 และเพิ่มเป็น ร้อยละ 25 ในพื้นที่ไม่มีระบบชลประทาน

สถาบันวิจัยนโยบายอาหารระหว่างประเทศได้คาดการณ์ว่า จนถึงปี ค.ศ. 2050 (เกือบ 30 ปีข้างหน้า) การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศอาจทำให้ผลผลิตทางการเกษตรทั่วโลกลดลงถึงร้อยละ 30 ประชากรโลกประมาณ 50 ล้านคน เสี่ยงต่อการขาดสารอาหาร โดยเฉพาะเกษตรกรในประเทศกำลังพัฒนาที่มีความไม่มั่นคงในสิทธิที่ดินทำกิน ซึ่งร้อยละ 40 เป็นเกษตรกรหญิงที่ต้องเผชิญแรงกดดันอย่างหนักหน่วง

ประเทศไทยถูกจัดเป็นประเทศเสี่ยงต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในลำดับที่ 9 - 10 ของโลก ประเทศไทยสูญเสียรายได้ 657 - 821 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เนื่องจากภาวะฝนแล้งเป็นระยะเวลานาน และตามมาด้วย

น้ำท่วมรุนแรงในพื้นที่ปลูกข้าวทางภาคเหนือและภาคอีสาน ทำลายผลผลิตข้าว ปริมาณ 100,000 ตันหรือคิดเป็นร้อยละ 8 ของปริมาณการส่งออก

ผลกระทบจากอุทกภัยของประเทศไทย ข้อมูลปี ค.ศ. 2022

รวมทั้งจากข้อมูล ณ วันที่ 26 ตุลาคม ค.ศ. 2022 ของกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่คาดว่า พื้นที่การเกษตรทั่วประเทศที่รับผลกระทบจากอุทกภัยรวม 58 จังหวัด

นอกจากผลกระทบที่สร้างความเสียหายต่อการเกษตรแล้ว ภาคเกษตรกรรมยังถูกมองเป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุของภาวะโลกร้อนด้วย กล่าวคือ ก๊าซมีเทนถูกปล่อยจากการเก็บเกี่ยวข้าวและปศุสัตว์ และไนตรัสออกไซด์ที่ปล่อยออกมาจากปุ๋ยและปัสสาวะของปศุสัตว์ มีส่วนสร้างภาวะก๊าซเรือนกระจกยิ่งกว่าก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์แม้จะมีปริมาณน้อยกว่า หากทว่าในความเป็นจริงแล้ว ระบบเกษตรกรรมที่สร้างก๊าซเรือนกระจกไม่ใช่มาจากเกษตรแปลงย่อย แต่เป็นเกษตร

อุตสาหกรรมที่ทำการเกษตรเชิงเดี่ยว เช่น ข้าว ข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง ยางพารา ฯลฯ โดยเฉพาะปศุสัตว์ที่ต้องใช้ปุ๋ยไนโตรเจน สารเคมีกำจัดแมลง เครื่องจักร เชื้อเพลิงฟอสซิล ซึ่งเกษตรรายใหญ่เหล่านี้สร้างผลกระทบนิเวศมหาศาล ทำลายดิน น้ำ ป่าที่มีศักยภาพดูดซับก๊าซคาร์บอน อีกทั้งระบบขนส่งอาหารทางไกลที่ใช้การแช่แข็ง การขนส่ง และเมื่อถึงผู้บริโภคเกิดอาหารเหลือทิ้ง (food waste) ที่มีสัดส่วนสูง ก็มีส่วนสร้างก๊าซเรือนกระจกมาก

สรุปกรอบนโยบายรัฐ วิเคราะห์ปัญหานโยบายที่เกี่ยวกับโลกร้อนและอื่น ๆ

คุณเศรษฐา ทวีสิน นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง กล่าวถ้อยแถลงในการประชุมระดับผู้นำว่าด้วยการดำเนินการสภาพภูมิอากาศ (Climate Ambition Summit) ในโอกาสเข้าร่วมการประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญครั้งที่ 78 (UNGA78) เมื่อวันที่ 20 กันยายน ค.ศ. 2023 โดยแสดงเจตนารมณ์ของประเทศไทยที่ให้ความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ โดยจะยกระดับการแก้ไขอย่างเต็มที่และด้วยทุกวิถีทาง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายความเป็นกลางทางคาร์บอน (Carbon Neutrality) ภายในปีค.ศ. 2050 และปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ (Net Zero Greenhouse Gas Emission) ภายในปี ค.ศ. 2065 และได้แถลงสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรคือ *“ไทยได้ดำเนินโครงการนำร่องโดยใช้แนวความคิดจากเกษตรกรรมยั่งยืน ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกประสบความสำเร็จพร้อมต่อยอดโครงการ ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนเท่านั้น แต่ยังช่วยลดความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และช่วยเพิ่มความเป็นอยู่ที่ดีให้แก่เกษตรกรทั่วประเทศอีกด้วย”*

ตัวอย่างของโครงการต่อยอดที่นายกรัฐมนตรีกล่าวถึงคือ **“โครงการเพิ่มศักยภาพการปลูกข้าวที่เท่าทันต่อภูมิอากาศ (Thai Rice GCF)”** ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนภูมิอากาศสีเขียว (GCF) ผ่านทางองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศของเยอรมัน (GIZ) และดำเนินการโดยกรมการข้าว สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เป็นเวลา 5 ปี (1 ต.ค. 2566 - 31 ต.ค. 2571) เพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ไปสู่การทำนาที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกต่ำและเสริมสร้างขีดความสามารถในการปรับตัวต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ในพื้นที่ 21 จังหวัดของภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และที่ราบลุ่มภาคกลาง โดยมีเป้าหมายลดความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของชาวนารายย่อยจำนวน 250,500 ราย และลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการทำนาประมาณ 2.4 MtCO2eq ผ่านการส่งเสริมให้ชาวนาเรียนรู้และลงมือปฏิบัติเทคนิคการทำนาในรูปแบบใหม่ การส่งเสริมการตลาด รวมทั้งการสนับสนุนทางการเงิน เช่น การทำนาแบบเปียกสลับแห้ง การปรับระดับพื้นที่นาด้วยระบบเลเซอร์ การจัดการฟางและตอซัง การใส่ปุ๋ยตามค่าวิเคราะห์ดิน การใช้พันธุ์ข้าวที่ทนทานต่อภัยแล้ง เป็นต้น

ประเด็นสำคัญที่ตั้งเป็นข้อสังเกตคือ โครงการนี้เป็นเพียงการส่งเสริมการเรียนรู้ในเทคโนโลยีและทางเทคนิคการทำนาให้แก่เกษตรกร ระบบการเพาะปลูกยังเป็นเกษตรเชิงเดี่ยว และยังใช้ปุ๋ยเคมี ในขณะที่ขบวนการเคลื่อนไหวของเกษตรกรเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในระดับสากลให้ความสำคัญกับการพัฒนาเชิงระบบคือ **“เกษตรเชิงนิเวศ (eco-agriculture)”** ที่นำแนวทางแบบองค์รวม ภูมิประเทศ และระบบนิเวศมาใช้เพื่อการเกษตร มุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม เพิ่มขีดความสามารถของเกษตรกร เพิ่มมูลค่า

ในท้องถิ่น และให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับการลดห่วงโซ่คุณค่า (short value chains) ช่วยให้เกษตรกรปรับตัวและรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างยั่งยืน พร้อมกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพของพืชและสัตว์

ส่วนการพัฒนาและส่งเสริมเทคนิคการเกษตร มุ่งไปที่ความสมดุลของระบบการผลิตกับระบบนิเวศ การปรับปรุงบำรุงดินให้สมบูรณ์ ลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรให้เหลือน้อยที่สุดหรือไม่ใช้เลย เพิ่มความหลากหลายของพันธุกรรม และใช้พันธุกรรมท้องถิ่นที่พัฒนาและปรับปรุงโดยเกษตรกร การจัดการน้ำในระดับไร่นาและการจัดการน้ำร่วมกันระดับลุ่มน้ำ การปลูกพืชผสมผสานและการจัดการแปลงที่เหมาะสม รวมถึงการนำใช้พลังงานยั่งยืนในแปลงการผลิต สิ่งนี้จะทำให้การเกษตรมีความยืดหยุ่นมากขึ้น

ข้อวิพากษ์การดำเนินงานของรัฐบาลด้านการเกษตรต่อปัญหาการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศนี้ รวมไปถึงนโยบายของภาครัฐในการมีแผนแม่บทรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พ.ศ. 2558 – 2593 ภายใต้วิสัยทัศน์ **"ประเทศไทยมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและมีการเติบโตที่ปล่อยคาร์บอนต่ำตามแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน"** เพื่อใช้เป็นกรอบนโยบายในระยะยาว (Long-term policy framework) ที่จะนำไปสู่การสร้างกลไกและเครื่องมือ ทั้งในภาพรวมและในภาคส่วนต่าง ๆ สำหรับผลักดันการแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรโดยตรงคือ ยุทธศาสตร์การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศด้านการเกษตร ปี พ.ศ. 2560 - 2564 โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มียุทธศาสตร์ ได้แก่

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การเก็บกักและการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในภาคเกษตร

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศด้านการเกษตร

และร่างแผนปฏิบัติการด้านการเกษตรเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พ.ศ. 2566 – 2570 ที่มี 5 แนวทางคือ

แนวทางที่ 1 ยกระดับขีดความสามารถในการปรับตัวของเกษตรกรและภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้องตลอดห่วงโซ่อุปทานสินค้าเกษตร

แนวทางที่ 2 มีส่วนร่วมในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกตลอดห่วงโซ่อุปทานสินค้าเกษตร เพื่อลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในระยะยาว

แนวทางที่ 3 พัฒนาฐานข้อมูล องค์ความรู้ และสนับสนุนการสร้างการตระหนักรู้ถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความสำคัญในการปรับตัว และการมีส่วนร่วมในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก

แนวทางที่ 4 พัฒนาศักยภาพกำลังคนในภาคเกษตร และส่งเสริมความร่วมมือของภาคีเครือข่ายเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในทุกภาคส่วนและทุกระดับ

แนวทางที่ 5 ผลักดันและขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ซึ่งยุทธศาสตร์ของปี พ.ศ. 2560 - 2564 ผ่านไปแล้ว โดยที่ยังไม่สร้างการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เกิดการรู้รับปรับตัวของเกษตรกร และร่างยุทธศาสตร์ฯ ปี พ.ศ. 2566 - 2570 ที่กำลังจะดำเนินการก็ไม่ถูกสื่อสารถึงเกษตรกรให้มีส่วนร่วมในยุทธศาสตร์นี้

สรุปแนวคิด เป้าหมาย บทบาท หรือบทเรียนการขับเคลื่อนของประชาชนในเรื่องนั้น ๆ เพื่อปูทางนำมาสู่

การขับเคลื่อน “เกษตรนิเวศ” เป็นช่องทางในการรับมือกับวิกฤติจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นการดำเนินการบนพื้นฐานสิทธิในการตัดสินใจและการมีส่วนร่วมในการสร้างอธิปไตยทางอาหาร เป็นการขับเคลื่อนที่อยู่บนพื้นฐานของการใช้ความรู้ ข้อมูล และประสบการณ์ในการสร้างการปรับตัวบนฐานของ

ความมั่นคงทางอาหารและสร้างเศรษฐกิจของครัวเรือนและชุมชน รูปธรรมที่เกษตรกรในพื้นที่ต่าง ๆ ดำเนินการ เช่น การวางแผนการเพาะปลูกให้เหมาะสม การจัดการระบบการผลิตเพื่อลดความเสี่ยง เช่น เลือกชนิดพืช เปลี่ยนพันธุ์ เปลี่ยนช่วงเวลาเพาะปลูกที่เหมาะสม จัดการดินให้มีวัสดุคลุมดินป้องกันแสงแดด ปลูกพืชในพื้นที่หัวไร่ปลายนาเพิ่มขึ้น การพัฒนาระบบการจัดการน้ำในไร่นาเพื่อกักเก็บน้ำให้เพียงพอต่อการใช้ในการทำเกษตรตลอดปี การสร้างความหลากหลายของกิจกรรมในแปลงเกษตรทั้งเพื่อการบริโภคและการสร้างรายได้ การรักษาระบบนิเวศในแปลงเกษตรให้เกิดสมดุล การเกษตรแบบผสมผสานที่มีความหลากหลายชีวภาพและลดความเสี่ยงการใช้พลังงานหมุนเวียน การปฏิเสธเกษตรเคมี และ GMOs การพัฒนาพันธุกรรมพื้นบ้านให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ทนทานต่อความแห้งแล้งอยู่ในร่มเงาได้

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1. เรื่องเร่งด่วน รัฐต้องพัฒนาให้เกิดการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารการพยากรณ์อากาศที่แม่นยำ เพื่อเกษตรกรวางแผนการเพาะปลูกให้เหมาะสม รับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ เช่น น้ำท่วม แล้ง ฝน เป็นต้น

2. รัฐควรมีนโยบายส่งเสริมเกษตรนิเวศ ซึ่งเป็นระบบเกษตรที่คำนึงถึงระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ และอากาศ ความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและเศรษฐกิจของเกษตรกรรายย่อย ชุมชนท้องถิ่น และระดับประเทศ

3. รัฐควรมีกองทุนเพื่อการปรับตัวของเกษตรกรและชุมชน เพื่อปรับเปลี่ยนระบบเกษตรกรรมสู่เกษตรนิเวศ 2 ประเภท คือ 1) กองทุนเพื่อรับมือกับ

ความเสียหายที่เกิดขึ้น และ 2) กองทุนสนับสนุนการปรับตัวไปสู่ระบบเกษตรนิเวศ (ทั้งสนับสนุนให้กำลังใจคนที่ทำอยู่แล้ว และส่งเสริมให้แก่คนที่ต้องการปรับเปลี่ยน)

4. ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงพลังงาน กระทรวงมหาดไทย ฯลฯ) จัดทำแผนการปรับตัวและรับมือจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ เกษตรนิเวศ โดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร องค์กรภาคประชาสังคม ภาคการศึกษา องค์กรปกครองท้องถิ่น

5. การพัฒนาความรู้ งานวิจัย และนวัตกรรมเพื่อสนับสนุนเกษตรนิเวศ โดยความร่วมมือของนักวิชาการ สถาบันทางวิชาการ และเกษตรกร รวมทั้งสร้างนักวิจัยชาวบ้าน

6. สนับสนุนการพัฒนาพันธุกรรมเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ โดยสร้างศักยภาพของเกษตรกรรายย่อยและชุมชน ในการอนุรักษ์และพัฒนาพันธุกรรมพืชและสัตว์ เพื่อสนับสนุนความหลากหลายทางชีวภาพ

7. การเข้าถึงแหล่งน้ำของเกษตรกรรายย่อยและชุมชน โดยการพัฒนาแหล่งน้ำ การกระจายระบบน้ำในไร่นา และการจัดการลุ่มน้ำ ที่มีส่วนร่วมและเป็นธรรม

8.การส่งเสริมพลังงานหมุนเวียนในภาคเกษตร ควบคู่กับระบบเกษตรนิเวศ รวมทั้งการสนับสนุนให้เกิดการค้นคว้าวิจัย ทดลองการใช้พลังงานหมุนเวียนเพื่อการพึ่งตนเองให้มากขึ้น โดยสร้างช่างชุมชนด้านพลังงาน

9. การพัฒนากฎหมาย ระเบียบ มาตรการ เพื่อให้เกิดการปรับตัวสู่ระบบเกษตรนิเวศ

10. กระจายอำนาจในทางนโยบาย โดยสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีนโยบายรับมือจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ โดยมีส่วนร่วมจากเกษตรกรและชุมชน และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานระดับชาติ

11. คุ้มครองและสนับสนุนการคงอยู่ของพื้นที่เกษตรนิเวศที่มีคุณค่า เพื่อรักษาระบบนิเวศที่เปราะบาง และภูมิปัญญาวัฒนธรรมในการทำการเกษตรที่สอดคล้องกับระบบนิเวศในท้องถิ่น รวมทั้งยกระดับสู่มรดกชาติและมรดกโลก

12. ยกระดับเศรษฐกิจบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนเกษตรนิเวศ บนฐานความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ

ข้อเสนอนโยบายยกเลิกนโยบายคาร์บอนเครดิตที่เอื้อฟอกเขียว ทำลายนิเวศ ไม่ช่วยโลกร้อน และละเมิดสิทธิชุมชน

นโยบายคาร์บอนเครดิตของประเทศไทย จะขึ้นกับแผนการมีส่วนร่วมลดก๊าซเรือนกระจกที่ประเทศกำหนด (NDC) ที่ประเทศไทยเสนอต่อสหประชาชาติ ฉบับแรกปี 2015 มีการเตรียมการเริ่มตั้งองค์การบริหารก๊าซเรือนกระจก (อบก.) ในปี ค.ศ. 2007 โดยนำเอาหลักกลไกการพัฒนาที่สะอาด (Clean Development Mechanism: CDM) ซึ่งก็คือกรอบนโยบายเริ่มแรกของคาร์บอนเครดิต ภายใต้พิธีสารเกียวโต 1997 แม้ในระดับโลกมีข้อวิจารณ์ความล้มเหลวของโครงการ CDM ที่อ้างตัวเลขการลดก๊าซเกินจริง ทำลายระบบนิเวศ และละเมิดสิทธิชุมชนในฐานทรัพยากร แต่รัฐไทยก็ยังพัฒนาระบบจากกรอบคิดดังกล่าว จน อบก.จัดตั้งมาตรฐานคาร์บอนเครดิต T-VER เพื่อเป็นการทดลองคาร์บอนเครดิตภาคสมัครใจ

เพื่อให้เกิดระบบรองรับการเติบโตคาร์บอนเครดิตรัฐบาลไทยออกแบบระบบรองรับหลายประการ ได้แก่ การเตรียมยกร่าง พรบ.การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพื่อรองรับระบบตลาดคาร์บอนภาคบังคับ จะทำให้เกิดการเชื่อมต่อตลาดคาร์บอนในประเทศกับสากล

ในด้านป่าไม้ เป้าหมายสำคัญคือ การเพิ่มพื้นที่ป่าทุกประเภท โดยมีเป้าหมายพื้นที่ป่าร้อยละ 40 และเมื่อรวมพื้นที่สีเขียวร้อยละ 55 ของพื้นที่ประเทศ โดยต้อง

เพิ่มพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 7.75 ล้านไร่ (ร้อยละ 2.4) อันเป็นที่มาของการประกาศเพิ่มป่าอนุรักษ์ และการลดการถือครอง ใช้ประโยชน์ของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพื่อนำมาปลูกป่า ป่าเศรษฐกิจ 19 ล้านไร่ (ร้อยละ 6) รวมถึงป่าชุมชน เพื่อดูดซับคาร์บอนฯ เพิ่มอีก 30 ล้านตันคาร์บอน (จาก 90 ในปัจจุบันให้เพิ่มเป็น 120 ล้านตันฯ ในปี ค.ศ. 2037) ช่วยลดคาร์บอนให้กับภาคพลังงานและอุตสาหกรรม การจะเพิ่มพื้นที่ป่าและพื้นที่สีเขียวให้ได้รวดเร็วต้องดึงการลงทุนจากภาคเอกชนโดยใช้แรงจูงใจจากคาร์บอนเครดิต

หน่วยงานป่าไม้ออกระเบียบส่งเสริมการปลูกป่าคาร์บอนเครดิตตามมาตรฐาน T-VER ได้แก่ ระเบียบกรมป่าไม้ 2564 ระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติฯ 2564 ระเบียบกรมทรัพยากรชายฝั่ง 2565 โดยแบ่งสัดส่วนคาร์บอนเครดิต ผู้ลงทุนได้ร้อยละ 90 หน่วยราชการได้ร้อยละ 10 มีการใช้กลไกความร่วมมือภาคเอกชนผลักดัน โน้มน้าวชุมชนที่มีพื้นที่ป่าร่วมโครงการ โดยอ้างว่า จะได้รับเงินจากคาร์บอนเครดิต แต่ไม่ได้อธิบายให้เห็นว่า เป็นการเอาภาคป่าไม้ไปดูดซับคาร์บอนฯ ให้แก่ภาคพลังงานและอุตสาหกรรม และช่วยให้ภาคทุนรายใหญ่ใช้การลงทุนคาร์บอนเครดิตเพื่อที่จะไม่ต้องปรับลดการปล่อยคาร์บอนในกิจกรรมของตนอย่างจริงจัง รวมถึงผลกระทบที่จะตามมา ได้แก่ ภาระค่าใช้จ่ายการเข้าสู่ระบบและการดูแลจัดการ การสูญเสียสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพและความมั่นคงอาหาร ส่วนแบ่งผลประโยชน์ที่ไม่เป็นธรรม ทำให้หลายชุมชนที่ดูแลป่าไม่รับทราบข้อมูลรอบด้าน มองโครงการป่าคาร์บอนเครดิตเหมือนเป็นโครงการประชานิยมที่ชุมชนจะได้รับแบ่งปันเงินจากป่าที่ตนเองดูแล

ทั้งที่ในระดับโลก นโยบายคาร์บอนเครดิตภาคป่าไม้กำลังเผชิญความล้มเหลว จากปัญหาระบบมาตรฐานการวัดคาร์บอนที่ล้มเหลว ความไม่เป็นจริงที่จะใช้

ป่าไม้ดูดคาร์บอนจากภาคพลังงานและอุตสาหกรรมที่มากเกินไป ปัญหาการปลูกป่าคาร์บอนเครดิตกระทบระบบนิเวศ และการละเมิดสิทธิชุมชน

ในส่วนคาร์บอนเครดิตภาคเกษตร โครงการฟาร์มคาร์บอนที่ใหญ่ที่สุดคือการจัดทำโครงการ “Thai Rice NAMA” ซึ่งเป็นการปลูกข้าวแบบเปียกสลับแห้ง (AWD: Alternate Wetting and Drying) เพื่อลดมีเทน ใน 6 จังหวัดภาคกลาง และกำลังพัฒนาเป็นโครงการจะมีการขยายโครงการต่อเนื่อง 5 ปี (พ.ศ. 2566 – 2571) ภายใต้ชื่อ “โครงการเพิ่มศักยภาพการปลูกข้าวที่เท่าทันต่อภูมิอากาศ” (Thai Rice GCF: Strengthening Climate-Smart Rice Farming Project) งบประมาณ 102.35 ล้านยูโร ขยายจำนวนกลุ่มเป้าหมายชาวนาเป็น 250,000 ราย ในพื้นที่ 21 จังหวัด ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และที่ราบลุ่มภาคกลาง

จากบทเรียนต่างประเทศ โครงการเหล่านี้มักอ้างว่า คาร์บอนเครดิตที่เกิดขึ้นจะเป็นการเพิ่มรายได้แก่เกษตรกร ซึ่งในความเป็นจริงราคาคาร์บอนเครดิตที่จ่ายให้แก่เกษตรกรมีความผันผวนและค่อนข้างต่ำ บริษัทธุรกิจการเกษตรบางแห่งเริ่มเชื่อมโยงการขายผลิตภัณฑ์ของตนเข้ากับคาร์บอนเครดิตจากการทำนา ทำให้ธุรกิจเกี่ยวกับทำนาคาร์บอนยังขยายไปสู่เรื่องเมล็ดพันธุ์ด้วย

ฟาร์มคาร์บอนในรูปแบบต่าง ๆ นั้นเกิดขึ้นจากการมีกลไกการซื้อขายคาร์บอนเครดิต เพื่อชดเชยการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของอุตสาหกรรมที่ก่อมลพิษ ผนวกกับการมีรูปแบบเกษตรกรรมที่ออกแบบให้เอื้ออำนวยกับการผลิตเชิงเดี่ยวที่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่ออุตสาหกรรมที่เป็นอยู่ มากกว่าจะก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตและการบริโภคเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม (ซึ่งไม่ได้มีแค่การปล่อยก๊าซเรือนกระจก แต่ยังมีเรื่องการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ การปล่อยสารพิษในระบบนิเวศ เป็นต้น) อย่างแท้จริง

พวกเราภาคประชาชนทั้งนักพัฒนาเอกชน ผู้นำชุมชน นักวิชาการ ที่ทำงานปกป้องระบบนิเวศ สิทธิชุมชนจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงอาหาร เกษตรกรรม และการพัฒนาที่ยั่งยืน มีข้อสรุปตรงกันว่า นโยบายคาร์บอนเครดิตที่รัฐและเอกชนไทยกำลังดำเนินการไม่ได้ช่วยลดโลกร้อนได้จริง และกำลังทำลายระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ ความมั่นคงอาหาร การจัดการระบบการผลิตเกษตรเชิงนิเวศพึ่งตนเอง ละเมิดสิทธิชุมชนต่อฐานทรัพยากร สร้างความไม่เป็นธรรมทางนิเวศ เศรษฐกิจ สังคมต่อชุมชนและสังคม และที่สำคัญคือเปิดทางให้เกิดการฟอกเขียวแก่กลุ่มทุนรายใหญ่ทั้งทุนข้ามชาติและในประเทศใช้นโยบายคาร์บอนเครดิตมาเบี่ยงเบนความรับผิดชอบในการฟื้นฟู เยียวยาปัญหาสิ่งแวดล้อมและการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากกิจการของตน แต่ยังอ้างว่าด้วยช่วยโลกร้อนตามวาทกรรม Net Zero ที่กำลังไร้ความหมาย

ภาคประชาชนเห็นว่า หากรัฐและเอกชนต้องการช่วยลดก๊าซเรือนกระจก ปกป้องนิเวศ และเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน ประชาชนดูแลนิเวศให้ยั่งยืน ต้องทบทวนนโยบายคาร์บอนเครดิตทั้งหมด และพิจารณาทางเลือกนโยบายใหม่ ๆ ที่ทั้งสหประชาชาติและหลายประเทศกำลังพัฒนาและขับเคลื่อนสร้างความเป็นธรรมและยั่งยืนในการกู้วิกฤติโลกร้อนได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอเชิงหลักการ

ทิศทางใหญ่ของการลดก๊าซเรือนกระจก ควรมุ่งลดภาคที่ปล่อยคาร์บอนเป็นหลัก ได้แก่ กิจกรรม ธุรกิจพลังงานฟอสซิล อุตสาหกรรม อุตสาหกรรมเกษตรและอาหารขนาดใหญ่ โดยตรง สู่ Real Zero (ไม่ใช่ Net Zero) โดยไม่ใช้ระบบชดเชย (offset) คาร์บอนเครดิตมาเบี่ยงเบนความรับผิดชอบดังกล่าว ซึ่งจะเป็นการหล่อเลี้ยงให้กิจกรรมปล่อยก๊าซเรือนกระจกยังเติบโตต่อไปจนเกินกว่าที่โลกจะรับได้

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1. ยุตินโยบายและการดำเนินงาน มาตรการคาร์บอนเครดิตภาคป่าไม้และการเกษตรทั้งที่ดำเนินการโดยรัฐและเอกชน ด้วยปัญหาความไม่ชัดเจนในระบบมาตรฐาน การไม่มีมาตรการจำแนกกลุ่มทุนที่ยังคงธุรกิจปล่อยก๊าซเรือนกระจกขนาดใหญ่ อันนำมาสู่การฟอกเขียว และระบบการผลิตเชิงเดี่ยวที่กระทบทางนิเวศความหลากหลายทางชีวภาพ การละเมิดสิทธิชุมชนต่อทรัพยากร ความมั่นคงอาหารและอื่น ๆ และความไม่เป็นธรรมในการแบ่งปันผลประโยชน์ดังที่ปรากฏในบันทึกข้อตกลงระหว่างภาคเอกชนกับชุมชน กรณีโครงการปลูกป่าชายเลนเพื่อคาร์บอนเครดิตในพื้นที่ภาคใต้หลายจังหวัด

2. นำข้อเสนอนโยบายโดยคณะผู้เชี่ยวชาญระดับสูงแห่งสหประชาชาติด้านข้อตกลง Net Zero ที่เกี่ยวกับภาคเอกชน 2020 มาเป็นฐานนโยบาย ได้แก่ ห้ามไม่ให้หน่วยงานรัฐและเอกชนอ้างบรรลุ Net Zero ในขณะที่ลงทุนโครงสร้างพื้นฐานพลังงานฟอสซิล ห้ามไม่ให้เอกชนซื้อคาร์บอนเครดิตมาชดเชยการลดปล่อยคาร์บอนในกิจกรรมการผลิตของตน เป็นต้น

3. กำหนดเพดานการปล่อยก๊าซเรือนกระจก โดยเฉพาะภาคส่วนสำคัญ คือ พลังงานฟอสซิล อุตสาหกรรม อุตสาหกรรมเกษตรและอาหาร เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายการคุมอุณหภูมิโลกไม่เกิน 1.5 องศาฯ

4. ใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์และการคลัง โดยเฉพาะหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย เช่น การเก็บภาษีคาร์บอน (Carbon Tax) สำหรับผู้ปล่อยก๊าซเรือนกระจกและผู้ก่อมลพิษอื่น ๆ เพื่อสร้างแรงจูงใจให้อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องต้องปรับตัวไปใช้เทคโนโลยีที่สะอาด และต้องนำภาษีที่เก็บได้ไปใช้สำหรับการปรับตัวของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

5. ทบทวนกฎหมาย กลไกนโยบายการจัดการป่าทั้งหมดให้กระจายอำนาจและรับรองสิทธิการจัดการป่าของชุมชนและพื้นที่สีเขียวของประชาชน โดยมีระบบสนับสนุนทั้งงบประมาณ ข้อมูล ความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชนให้ชุมชนและประชาชนจัดการป่าพื้นที่สีเขียวได้อย่างอิสระ เข้มแข็ง และยั่งยืน สอดคล้องกับระบบนิเวศและวัฒนธรรม สร้างบริการทางนิเวศ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพแก่ชุมชนและสังคมได้มั่นคง อันจะทำให้ช่วยดูดซับคาร์บอน สร้างภูมิคุ้มกันชุมชนต่อภาวะโลกเดือด และไม่สร้างเงื่อนไขแลกกับการชดเชยคาร์บอน คาร์บอนเครดิต

6. ทบทวนแนวทางบรรลุเป้าหมายการเพิ่มพื้นที่ป่าและพื้นที่สีเขียว โดยเน้นไปที่การส่งเสริมบทบาทของภาคชุมชน ประชาชนในการจัดการป่า สร้าง

พื้นที่สีเขียวทั้งในพื้นที่ชุมชน พื้นที่สาธารณะ ซึ่งการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนต้องเป็นไปอย่างไม่มีเงื่อนไขการฟอกเขียว และละเมิดสิทธิชุมชน

7. ปรับเปลี่ยนแบบแผนเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวปล่อยก๊าซเรือนกระจกก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้เป็นเกษตรกรรมเชิงนิเวศในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ส่งเสริมรูปแบบเกษตรกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น AWD เหมือนที่เป็นอยู่ โดยใช้ตัวชี้วัดความสำเร็จที่คำนึงบริการทางนิเวศอื่น ๆ เช่น ความหลากหลายทางชีวภาพ การลดมลพิษ เป็นต้น

8. ปรับเปลี่ยนโครงสร้างของคณะกรรมการในกลไกต่าง ๆ ด้านป่าไม้ทรัพยากร เกษตรให้กระจายอำนาจ เกิดการมีส่วนร่วมของเกษตรกรรายย่อย ชุมชนท้องถิ่น และภาคประชาสังคมอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

9. การทบทวนแผนปฏิบัติการและการดำเนินงาน ดังกรณียุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการ BCG ซึ่งถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นยุทธศาสตร์ฟอกเขียวเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มทุนขนาดใหญ่ เป็นต้น

10. มีระบบ กลไกป้องกัน กลั่นกรองหน่วยงานต่างประเทศ ทั้งรัฐ เอกชน ประชาสังคม ที่จะมาลงทุน รับซื้อคาร์บอนเครดิตจากชุมชน เกษตรกร

11. พัฒนาระบบสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ สังคมอื่น ๆ ต่อภาคส่วนที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจก ให้รับผิดชอบลดการปล่อยของตนเอง พร้อมกับส่งเสริมสังคมให้ลดก๊าซและมีภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบโลกเดือด

12. กรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม ต้องไม่รับใช้แนวคิดคาร์บอนเครดิต แต่ต้องออกแบบการดำเนินงานให้เท่าทันสถานการณ์

ด้านสิ่งแวดล้อม และแนวทางการแก้ไขปัญหาของสภาพภูมิอากาศระดับโลก เอาจริงกับพันธสัญญาต่าง ๆ ที่รัฐบาลไทยได้ตกลงกับประชาคมโลกไว้อย่างครบถ้วน สร้างรูปธรรมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปสู่ความยั่งยืนแบบมีส่วนร่วมในทุกมิติ และทำงานเชิงรุกเพื่อลด ละ เลิก กิจกรรมหรือกิจการที่มีการปล่อยมลพิษ แก้ต้นเหตุมลภาวะหรือก๊าซเรือนกระจกอย่างมีเป้าหมาย

13. ทบทวนร่างกฎหมายการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่กำลังอยู่ในการพิจารณาของสำนักงานกฤษฎีกา ในประเด็นระบบซื้อขายคาร์บอนเครดิต เร่งสังคายนากฎหมายสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 ให้เท่าทันกับยุคสมัย ตอบสนองการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมและเป็นธรรมในทุกมิติ โดยสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการปรับร่างกฎหมายตั้งแต่เริ่มต้น

ข้อเสนอเชิงนโยบายของชนเผ่าพื้นเมืองต่อการกู้วิกฤติโลกเดือด

มนุษยชาติบนโลกนี้ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่กำลังทวีความรุนแรงแบบสุดขั้วมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยมีสาเหตุสำคัญประการหนึ่งมาจากการทำลายสิ่งแวดล้อมของมนุษย์นั่นเอง เช่น การผลิตน้ำมันก๊าด การเผาผลาญพลังงานจากฟอสซิล การปล่อยมลพิษทางอากาศจากภาคอุตสาหกรรมและการขนส่ง การทำเหมืองแร่ การตัดไม้ทำลายป่า และการใช้ที่ดินที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรม เป็นต้น

ซึ่ง **ชนเผ่าพื้นเมือง**[1] **(indigenous peoples)** ทั่วโลกนั้นมีส่วนทำให้เกิดก๊าซเรือนกระจกเพียงเล็กน้อยมาก แต่เป็นกลุ่มแรก ๆ ที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เกิดขึ้น สภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดภัยคุกคามร้ายแรงต่อการดำรงชีวิต อัตลักษณ์ วิถีวัฒนธรรม ระบบภูมิปัญญา ความมั่นคงทางอาหาร และภูมิคุ้มกันในระบบการจัดการสุขภาพของชนเผ่าพื้นเมือง

---

[1]**ชนเผ่าพื้นเมือง** หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานร่วมกัน โดยมีวิถีปฏิบัติตามจารีตประเพณีที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ตลอดจนมีภาษาและแบบแผนทางวัฒนธรรมของตนเองมาจนถึงปัจจุบัน เป็นกลุ่มคนที่มีความสืบเนื่องทางประวัติศาสตร์ อาศัยอยู่ในพื้นที่หนึ่งหรือหลายพื้นที่ และพึ่งพาผูกพันกับทรัพยากรในพื้นที่นั้น ๆ มิได้เป็นกลุ่มครอบงำทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม และพิจารณาตนเองว่ามีความแตกต่างไปจากภาคส่วนอื่น ๆ ของสังคม มีความมุ่งมั่นที่จะอนุรักษ์ พัฒนา และสืบทอดวิถีชีวิต อัตลักษณ์ ระบบภูมิปัญญา สู่คนรุ่นอนาคต อันเป็นไปตามแบบแผนทางวัฒนธรรม สถาบันทางสังคม และระบบนิติธรรมของตน รวมทั้งเป็นกลุ่มที่รักษาสันติวัฒนธรรมอันเป็นแนวปฏิบัติตามจารีตประเพณี ยิ่งกว่านั้น ยังระบุตนเองว่าเป็นชนเผ่าพื้นเมือง และได้รับการยอมรับจากกลุ่มอื่น ๆ (อ้างอิงจากร่าง พ.ร.บ.สภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย)

เป็นอย่างมาก เนื่องจากว่าชนเผ่าพื้นเมืองส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่ใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อม และมักมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาผูกพันกับที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ

ถึงแม้ว่าชนเผ่าพื้นเมืองมีเพียงร้อยละ 6.2 ของประชากรโลก แต่เป็นที่ยอมรับกันในระดับสากลว่าชนเผ่าพื้นเมืองเป็นผู้ดูแลและรักษาความหลากหลายทางชีวภาพของโลกที่ยังเหลืออยู่ไว้ถึงร้อยละ 80 นอกจากนี้ การทำเกษตรกรรมที่อาศัยความรู้ของชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น (indigenous peoples and local communities-IPLCs) ยังช่วยให้รับมือกับปัญหาและความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สร้างความมั่นคงทางอาหาร อนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และชะลอสภาวะเป็นทะเลทรายได้ด้วย[2]

ปัจจุบันชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทยมีอยู่ 46 กลุ่มชาติพันธุ์[3] ซึ่งกระจายตัวอยู่ทุกภูมิภาค โดยส่วนใหญ่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ของรัฐ และมีบางส่วนตั้งชุมชนอยู่ตามชายฝั่งทะเลและเกาะแก่งต่าง ๆ เนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การมีนโยบายหรือกฎหมายของรัฐที่ละเมิดสิทธิชุมชนและไม่คุ้มครองวิถีชีวิตคน และระบบทุนนิยมที่นำไปสู่การแย่งชิงทรัพยากรธรรรมชาติและทำลายสิ่งแวดล้อม ส่งผลกระทบต่อวิถีชนเผ่าพื้นเมืองที่อยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์อย่างมาก ซึ่งในข้อเท็จจริงนั้น พื้นที่ที่ยังมีป่าอุดมสมบูรณ์ของประเทศไทย มักเป็นพื้นที่ที่มีชนเผ่าพื้นเมืองอาศัยอยู่เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในภาคเหนือ ภาคตะวันตก และ

---

[2]**อ้างอิงข้อมูลการบรรยายพิเศษ** หัวข้อ "กฎหมายกับการส่งเสริมและคุ้มครองกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมือง" โดย ศาสตราจารย์สุริชัย หวันแก้ว (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) เวทีสัมมนาเพื่อรับฟังความคิดเห็นต่อร่าง พ.ร.บ.ส่งเสริมและคุ้มครองกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมือง พ.ศ.... เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2566 ณ อาคารรัฐสภา กรุงเทพฯ ซึ่งอ้างถึงรายงาน IUCN, 2019; IPBES, 2019; IPCC, 2019 และ IPMG & WB, 2020;

[3]**รายงานสรุปสถานการณ์สิทธิชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย** ประจำปี 2565 เครือข่ายสื่อชนเผ่าพื้นเมือง (IMN), 2 มีนาคม 2023

ภาคใต้ นอกจากนี้ ชนเผ่าพื้นเมืองยังได้รับการยอมรับจากหน่วยงานสหประชาชาติและประชาคมโลกว่า มีความสำคัญต่อความสำเร็จของนโยบายและมาตรการของรัฐภาคี ที่มุ่งสู่การบรรเทาและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นอย่างยิ่ง เพราะชนเผ่าพื้นเมืองมีองค์ความรู้และอาชีพตามจารีตประเพณีที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการบรรเทา และการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ด้วยเหตุนี้ เครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย (คชท.) หรือ Network of Indigenous Peoples in Thailand (NIPT) ร่วมกับภาคี องค์กร และเครือข่ายที่ทำงานสนับสนุนขบวนชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น (IPLCs) จึงดำเนินงานส่งเสริมยกระดับศักยภาพของแกนนำ IPLCs เพื่อให้มีส่วนร่วมในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และมีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน รวมทั้งร่วมรณรงค์และเผยแพร่สู่สาธารณะ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในนโยบายและกฎหมายที่สร้างความเป็นธรรมต่อ IPLCs และสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่อง คชท.และภาคีที่เกี่ยวข้อง จึงมีข้อเรียกร้องและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤติโลกเดือด ดังต่อไปนี้

1. สิทธิชนเผ่าพื้นเมืองเป็นที่ยอมรับในระดับสากล ดังนั้น รัฐบาลต้องยอมรับการมีตัวตนของชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย รวมถึงสิทธิในการดำรงชีวิต การใช้ที่ดิน การจัดการทรัพยากร ระบบอาหาร การตัดสินใจ การใช้หลักฉันทานุมัติที่ได้รับการรับรู้ข้อมูล บอกแจ้งล่วงหน้า และเป็นอิสระ (FPIC) โดยรัฐต้องยึดมั่นและนำหลักการของ FPIC ไปสู่การออกแบบ ดำเนินการ และติดตามโครงการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการบรรเทาและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่มีผลกระทบต่อวิถีชนเผ่าพื้นเมือง

2. รัฐต้องเคารพภูมิปัญญาและองค์ความรู้ตามจารีตประเพณีของชนเผ่าพื้นเมือง ที่นำมาจัดการกับสาเหตุ การปรับตัว การบรรเทา และแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่ชนเผ่าพื้นเมืองมุ่งมั่นจะปกป้องและประยุกต์ในการใช้ความรู้และแนวปฏิบัติแบบดั้งเดิม เพื่อนำแนวทางแก้ไขและวิธีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศภายในประเทศ รวมทั้งในระดับชุมชนของชนเผ่าพื้นเมืองด้วย

การแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศไม่จำกัดอยู่เพียงความรู้ทางวิทยาศาสตร์ของตะวันตก แต่ต้องรวมไปถึงการนำความรู้ นวัตกรรม และแนวปฏิบัติดั้งเดิมของชนเผ่าพื้นเมือง ที่มีส่วนสนับสนุนในความพยายาม เพื่อการอนุรักษ์ระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพมาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งปัจจุบัน

3. รัฐบาลต้องส่งเสริม คุ้มครอง และปกป้องสิทธิของชนเผ่าพื้นเมือง ตลอดจนอนุรักษ์ ส่งเสริม และฟื้นฟูอัตลักษณ์ ภาษา วัฒนธรรม ภูมิปัญญา อาหาร สมุนไพร และพันธุ์พืช พื้นที่ทางจิตวิญญาณ และพื้นที่ทำมาหากิน ตามจารีตประเพณีของชนเผ่าพื้นเมือง รวมทั้งสนับสนุนให้ชนเผ่าพื้นเมืองมีส่วนร่วมในการสร้างกลไกทางการเงินใหม่ และเข้าถึงกองทุนที่เกี่ยวข้องได้ เช่น กองทุนภูมิอากาศสีเขียว (Green Climate Fund-GCF) เป็นต้น

นอกจากนี้ ให้สมาชิกรัฐสภาเร่งผลักดันและพิจารณาร่างกฎหมายคุ้มครองวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ และส่งเสริมสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองโดยเร็ว โดยเฉพาะร่างกฎหมายที่ประชาชนเสนอ เช่น ร่าง พ.ร.บ.สภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย พ.ศ.... ซึ่งปัจจุบันได้รับการบรรจุอยู่ในระเบียบวาระการประชุมสภาผู้แทนราษฎรเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เป็นต้น

4. หน่วยงานรัฐและสถาบันวิชาการที่เกี่ยวข้อง ต้องส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพแกนนำชนเผ่าพื้นเมือง โดยเฉพาะสตรีและเยาวชน ให้ได้รับรู้และเข้าถึงข้อมูลและกลไกเกี่ยวกับอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (CBD) กรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (UNFCCC) พร้อมทั้งสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและปรับปรุงนโยบาย กฎหมาย และแผนงานระดับชาติที่เกี่ยวข้อง เช่น แผนแม่บทบูรณาการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพระดับชาติ (NBSAP) และแผนการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (NAP) ร่างกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นต้น เพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาแผนงานเชิงปฏิบัติการที่สร้างความร่วมมือระหว่างรัฐและชนเผ่าพื้นเมือง และนำไปปฏิบัติการให้สอดคล้องกับกรอบงานคุนหมิง-มอนทรีออล ว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพของโลก และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่เกี่ยวข้องกับชนเผ่าพื้นเมืองได้อย่างมีรูปธรรม

5. ให้รัฐดำเนินนโยบายและมาตรการภายใต้หลักคิด “สิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชน” อย่างเต็มที่และโดยตรง รวมถึงเยาวชน สตรี และผู้รู้ภูมิปัญญาชนเผ่าพื้นเมือง โดยกำหนดแนวเขตป่าไม้ ที่ดินที่อยู่อาศัย ระบบนิเวศเกษตร ไร่หมุนเวียน และทะเลหมุนเวียน ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์ทางนิเวศ เศรษฐกิจ วัฒนธรรมที่มีบทบาทหน้าที่หลากหลายและบูรณาการ เพื่อให้เป็นสิทธิอันชอบธรรมของชนเผ่าพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ตกลงกันได้โดยไม่ยึดติดกับแนวเขตป่าไม้หรือเขตอนุรักษ์ทางทะเลเดิมที่ประกาศในกฎหมายแต่เพียงด้านเดียว และให้การปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง จะต้องไม่เหยียดหยามต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ไม่ข่มขู่ คุกคาม และใช้กำลังบังคับ หรือเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม

6. ให้รัฐและนายทุนยุติมาตรการและแนวทางที่เป็นการคุกคาม และลิดรอนสิทธิมนุษยชนกับชนเผ่าพื้นเมือง เช่น การจับกุมดำเนินคดีสมาชิกชุมชนที่อยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ดั้งเดิม เป็นต้น รวมทั้งยุติการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของ IPLCs ที่อาศัยและทำกินในพื้นที่ดังกล่าว การดำเนินโครงการหรือมาตรการใด ๆ ต้องเปิดให้ IPLCs มีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยความโปร่งใสและเป็นธรรม รวมทั้งมอบหมายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้สนับสนุนบทบาทของ IPLCs ที่มีศักยภาพในการใช้ประโยนชน์ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ภายใต้รูปแบบและวิธีการที่สอดคล้องกับระบบนิเวศวิทยาและภูมิปัญญาท้องถิ่น และรับรองสิทธิในการอยู่อาศัยและการทำกินที่มั่นคงให้แก่ IPLCs

พวกเราชนเผ่าพื้นเมืองร่วมกับชุมชนท้องถิ่น ภาคี องค์กร และเครือข่ายกัลยาณมิตร และภาคประชาชนทุกฝ่าย ขอแสดงความกังวลว่า ระบบตลาดและการชดเชยคาร์บอน วิศวกรรมทางภูมิศาสตร์กรอบงาน Net Zero การแก้ปัญหาโดยอาศัยธรรมชาติเป็นฐาน (Nature-Based Solution) การบริการของระบบ

นิเวศ (Ecosystem Service) ไม่ได้ช่วยลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอย่างแท้จริง แต่เป็นการล่าอาณานิคมรูปแบบใหม่เท่านั้น นอกจากนี้ยังห่วงใยต่อเป้าหมายการลดก๊าซเรือนกระจกของประเทศ หรือการมีส่วนร่วมที่ประเทศกำหนด (Nationally Determined Contributions: NDCs) ไม่มีตัวบ่งชี้ที่ชัดเจนในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอย่างรุนแรง รวมถึงการเร่งยุติการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิล เพื่อรักษาความมุ่งมั่นที่จะไม่ให้อุณหภูมิโลกเพิ่มขึ้น 1.5 องศาเซลเซียส ตามข้อตกลงปารีส (Paris Agreement) ซึ่งกำหนดว่า *"รัฐต่าง ๆ จะต้องเคารพ ส่งเสริม และพิจารณาพันธกรณีในประเทศตน ต่อสิทธิของชนเผ่าพื้นเมือง ทั้งในการดำเนินงาน การติดตามผลการดำเนินงาน และประเมินความก้าวหน้าในการแก้ไขปัญหา จากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในภาพรวมทุกมิติ (global stocktake)"* โดยจะต้องมุ่งเน้นให้การดำเนินการเป็นไปตามข้อผูกพันเหล่านี้ด้วย

ศรัทธาในพลังเสียงชนเผ่าพื้นเมืองและประชาชนทุกภาคส่วนในสังคมไทย
เครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย (คชท.) และ
ภาคี องค์กร และเครือข่ายที่ทำงานประเด็นกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมือง
12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2566

ข้อเสนอนโยบายในการปกป้องสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น ผู้หญิง ในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อรับมือกับโลกรวนที่เป็นธรรมและยั่งยืน

1. รัฐต้องทบทวนและสรุปบทเรียนการดำเนินการแก้ไขปัญหาโลกรวนผิดพลาด

2. รัฐต้องนำหลักการ **“เคารพในความหลากหลายทางเพศ ชาติพันธุ์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และองค์ความรู้ท้องถิ่น ในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ”** มาเป็นเครื่องมือในการจัดการ การออกแบบและกำหนดนโยบาย และต้องให้ทุกกลุ่มที่หลากหลายได้เข้าถึงสิทธิอย่างเท่าเทียมแท้จริง

3. สิทธิชนเผ่าพื้นเมืองเป็นที่ยอมรับในระดับสากล ดังนั้น รัฐบาลต้องยอมรับการมีตัวตนของชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย รวมถึงสิทธิในการดำรงชีวิต การตัดสินใจ การใช้ที่ดิน การจัดการทรัพยากร ระบบอาหาร และการใช้หลักฉันทานุมัติที่ได้รับการรับรู้ข้อมูล บอกแจ้งล่วงหน้า และเป็นอิสระ (FPIC)

4. รัฐบาลต้องส่งเสริม คุ้มครอง และปกป้องสิทธิของชนเผ่าพื้นเมือง สิทธิชุมชน ตลอดจนอนุรักษ์ ส่งเสริม และฟื้นฟูอัตลักษณ์ ภาษา วัฒนธรรม ภูมิปัญญา

อาหาร สมุนไพร และพันธุ์พืช พื้นที่ทางจิตวิญญาณ และพื้นที่ทำมาหากินตามจารีตประเพณี

5. รัฐต้องมีมาตรให้มีตัวแทนภาคประชาชนในกลไกการจัดทำแผนและนโยบาย คณะทำงาน และต้องมีสัดส่วนเพศสภาพ ชนเผ่าพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ

6. กำหนดกลุ่มคนเปราะบาง ชนเผ่า เกษตรกร สตรี เยาวชน ประมงพื้นบ้าน เป็นผู้ที่จะต้องเข้าถึงการพัฒนาศักยภาพ การเข้าถึงข้อมูลเพียงพอ ทั่วถึง เท่าทันและเท่าเทียม โดยคำนึงถึงเพศสภาพ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และได้รับการปกป้องคุ้มครอง ส่งเสริมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ

7. รัฐต้องส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพแกนนำชนเผ่าพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะสตรีและเยาวชน ให้รับรู้และเข้าถึงข้อมูล และกลไกเกี่ยวกับอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (CBD) กรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (UNFCCC) พร้อมทั้งสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและปรับปรุงนโยบาย กฎหมาย และแผนงานระดับชาติที่เกี่ยวข้อง เช่น แผนแม่บทบูรณาการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพระดับชาติ (NBSAP) และแผนการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศแห่งชาติ (NAP) ร่างกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพและการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศ เป็นต้น เพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาแผนงานเชิงปฏิบัติการที่สร้างความร่วมมือระหว่างรัฐและชนเผ่าพื้นเมือง และนำไปปฏิบัติการให้สอดคล้องกับกรอบงานความหลากหลายทางชีวภาพของโลก หลังปี พ.ศ. 2563 (Post-2020 Global Biodiversity Framework: GBF) และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่เกี่ยวข้องกับชนเผ่าพื้นเมืองได้อย่างมีรูปธรรม

8. รัฐต้องจัดสรรงบประมาณให้ชุมชนในการตั้งรับปรับตัวให้มีมิติชายหญิง โดยมีมาตรการที่ตอบสนองและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชนเผ่าพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น ชาวประมง เกษตรกร ให้เข้าถึงการสนับสนุนตามความต้องการ และลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่มบุคคล อย่างเสมอภาคเป็นธรรม

9. สนับสนุนให้ชนเผ่าพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น ผู้หญิง มีส่วนร่วมในการสร้างกลไกทางการเงินใหม่ และเข้าถึงกองทุนที่เกี่ยวข้องได้ เช่น กองทุนภูมิอากาศสีเขียว (Green Climate Fund-GCF)

10. ให้รัฐดำเนินนโยบายและมาตรการภายใต้หลักคิด **“สิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชน”** อย่างเต็มที่และโดยตรง รวมถึงเยาวชน สตรี คนพิการ และผู้รู้ภูมิปัญญาชนเผ่าพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น โดยกำหนดแนวเขตป่าไม้

ที่ดิน ที่อยู่อาศัย ระบบนิเวศเกษตร ไร่หมุนเวียน และทะเลหมุนเวียน ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์ทางนิเวศ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ที่มีบทบาทหน้าที่หลากหลายและบูรณาการ เพื่อให้เป็นสิทธิอันชอบธรรมของชนเผ่าพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ตกลงกันได้ โดยไม่ยึดติดกับแนวเขตป่าไม้ หรือเขตอนุรักษ์ทางทะเลเดิม ที่ประกาศในกฎหมายแต่เพียงด้านเดียว และการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง จะต้องไม่ถูกเหยียดหยามต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ไม่ข่มขู่ คุกคาม และใช้กำลังบังคับ หรือเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม

11. ให้รัฐและนายทุนยุติมาตรการและแนวทางที่เป็นการคุกคาม และลิดรอนสิทธิมนุษยชนกับชนเผ่าพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น เช่น การจับกุมดำเนินคดีสมาชิกชุมชนที่อยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ดั้งเดิม เป็นต้น รวมทั้งยุติการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของ IPLCs ที่อาศัยและทำกินในพื้นที่ดังกล่าว การดำเนินโครงการหรือมาตรการใด ๆ ต้องเปิดให้ IPLCs มีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยความโปร่งใสและเป็นธรรม รวมทั้งมอบหมายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้สนับสนุนบทบาทของ IPLCs ที่มีศักยภาพในการใช้ประโยชน์ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ภายใต้รูปแบบและวิธีการที่สอดคล้องกับระบบนิเวศวิทยาและภูมิปัญญาท้องถิ่น และรับรองสิทธิในการอยู่อาศัยและการทำกินที่มั่นคงแก่ IPLCs

ข้อเสนอนโยบาย กลุ่มการเมืองสิ่งแวดล้อม (Environmental Politics)

เป้าหมายไม่ใช่แค่การลดก๊าซเรือนกระจก แต่แก้ปัญหาคุณภาพชีวิต อาหารที่เรากิน ชุมชนที่เราหวงแหน การเดินทาง พลังงานที่เราใช้ ที่ดินที่เราอยู่ อากาศที่เราหายใจ

ข้อเสนอข้อที่ 1: ทบทวนนโยบายการชดเชยคาร์บอน คาร์บอนเป็นกลาง ตลาดคาร์บอน และคาร์บอนเครดิต **ไม่ให้นำไปสู่การฟอกเขียวของประเทศพัฒนาและกลุ่มทุนขนาดใหญ่**

ข้อเสนอข้อที่ 2: สร้างกระบวนการนโยบายสาธารณะอย่างมีส่วนร่วม โดยส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ทำงานร่วมกันตั้งแต่ชุมชนระดับผู้กำหนดนโยบาย รัฐบาลกลาง ไปถึงระดับท้องถิ่น

ข้อเสนอข้อที่ 3: ทบทวนและประเมินผลกระทบทางยุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อม แก้โครงการของภาครัฐและเอกชน ทั้งพัฒนาโครงการอนุรักษ์ และโครงการภัยพิบัติ และอื่นใดที่อ้างการจัดการปัญหา หรือเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศทั้งในระดับประเทศและข้ามพรมแดน โดยให้อยู่บนหลักการคุ้มครองสิทธิชุมชน สิทธิประชาชน ความเป็นธรรมทางนิเวศ และสังคม

ข้อเสนอข้อที่ 4: เพิ่มอำนาจและงบประมาณให้ท้องถิ่น พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของเมืองและชนบทในภาวะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

- เช่น ระบบผังเมือง ขนส่งสาธารณะ ระบบพลังงานหมุนเวียน การจัดการขยะและของเสีย ระบบความมั่นคงอาหาร การสร้างพื้นที่สีเขียว การจัดการสภาพอากาศ การจัดการทรัพยากร การศึกษา ฯลฯ

- โดยพัฒนาให้เป็นระบบสวัสดิการสาธารณะที่ประชาชนได้รับการคุ้มครองได้ประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

ข้อเสนอข้อที่ 5: สนับสนุนงบสำหรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ให้แก่ชุมชน ประชาสังคม กลุ่มทุนขนาดเล็ก เพื่อชดเชยความสูญเสีย เสียหาย และการปรับตัวสร้างภูมิคุ้มกัน **โดยไม่ให้งบฯ ไปผูกขาดที่หน่วยราชการ กลุ่มทุนรายใหญ่ หรือสถาบันประชาสังคมรายใหญ่**

ข้อเสนอข้อที่ 6: พัฒนาแผนประเมินและออกแบบอนาคต เพื่อเตรียมป้องกันและปรับตัวกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศแก่ประชาชนทุกกลุ่มในทุกพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมโดยทันที เช่น พื้นที่ที่จะจมน้ำ ขาดแคลนน้ำ เจอภัยพิบัติ ความเปราะบางด้านอาหาร สุขภาพ ที่อยู่อาศัย การทำกิน ฯลฯ โดยอยู่บนหลักความยั่งยืน ความเป็นธรรมทางนิเวศและสังคม ไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง

ข้อเสนอข้อที่ 7: ดึงให้ประชาชน ชุมชน มีส่วนร่วมในการวางแผน จัดทำแผนรับมือ และจัดสรรงบประมาณในการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานสำหรับรองรับสภาวะภูมิอากาศสุดขั้ว (weather extremes) ในระดับอำเภอ ตำบล และชุมชน ให้ความรู้แก่ประชาชน

ข้อเสนอข้อที่ 8: การเปลี่ยนผ่านที่เป็นธรรมจากพลังงานฟอสซิล ไปสู่พลังงานหมุนเวียนทั้งหมดภายในปี ค.ศ. 2050 และสร้างระบบพลังงานให้มีธรรมาภิบาล

• ทบทวนแผนพัฒนากำลังการผลิตไฟฟ้า (PDP) และโครงสร้างระบบพลังงาน ให้กระจายอำนาจสู่ประชาชน

• ลดกำลังการผลิตสำรองที่ล้นเกิน ลดภาระค่าไฟประชาชน

• ยุติการลงทุนในพลังงานฟอสซิล เชื่อน ถ่านหิน และแก๊ซ เลิกโครงการโรงไฟฟ้าที่ทำลายธรรมชาติและวิถีชีวิต และไม่ผลักภาระเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมสู่ประชาชน

ข้อเสนอข้อที่ 9: การเปลี่ยนผ่านพลังงานที่เห็นหัวคนทำงาน

• รัฐสนับสนุน สร้างการจ้างงานใหม่สำหรับการเปลี่ยนผ่านพลังงานที่เป็นธรรม คุ้มครองความมั่นคงในการทำงาน

ข้อเสนอข้อที่ 10: การศึกษาสีเขียว ปลดปล่อยศักยภาพ ยึดโยงชุมชน วัฒนธรรม นิเวศ

• พัฒนาหลักสูตรเพื่อเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน สนับสนุนประเด็นวัฒนธรรมและนิเวศ ต้องพัฒนามนุษย์ให้เติบโตโดยมีสุขภาวะที่ดีรอบด้าน สามารถได้รับความบันเทิงใจ โดยไม่กลายเป็นเพียงฟันเฟืองของตลาดแรงงานและการเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว

ข้อเสนอข้อที่ 11: ลดการผลิตสินค้า อุตสาหกรรมฟุ่มเฟือยที่ไม่จำเป็นต่อการยังชีพ และบรรเทาปัญหาที่ตามมาจากสภาพภูมิอากาศไม่ได้

• การลดปริมาณการผลิตที่มุ่งเป้าการเติบโตทางเศรษฐกิจ และเน้นเศรษฐกิจท้องถิ่นที่เอื้อต่อความยืดหยุ่นเมื่อเผชิญวิกฤติสภาพภูมิอากาศแทน

ข้อเสนอข้อที่ 12: เปลี่ยนผ่านจากเกษตรเชิงเดี่ยวที่ขับเคลื่อนโดยกลุ่มทุนขนาดใหญ่ ไปสู่เกษตรนิเวศภายในปี ค.ศ. 2030

- มุ่งส่งเสริมให้เกษตรกรรายย่อย กลุ่มชาติพันธุ์ ชุมชนท้องถิ่น กลุ่มคนเมือง มีบทบาทดำเนินการ อันจะเป็นการลดก๊าซเรือนกระจก สร้างภูมิคุ้มกันการปรับตัว

- รักษาความหลากหลายของเมล็ดพันธุ์ท้องถิ่น สร้างความมั่นคงอาหาร และความหลากหลายทางชีวภาพ

ข้อเสนอข้อที่ 13: ทบทวนนโยบายการเพิ่มพื้นที่ป่า ไม่นำภาคป่าไม้ไปแบกรับการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของภาคทุน

- การเพิ่มพื้นที่ป่า ต้องไม่ทำลายความหลากหลายทางชีวภาพและความมั่นคงอาหาร ต้องคุ้มครอง ส่งเสริมสิทธิชุมชนในการจัดการป่าในทุกประเภทอย่างยั่งยืน

Thai Climate Justice for All (TCJA) เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2564 จากการรวมตัวขององค์กรประชาสังคม และนักวิชาการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่มผู้ก่อตั้งประกอบด้วย สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา มูลนิธิบูรณะนิเวศ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า มูลนิธิอันดามัน และนักวิชาการอิสระ เช่น รศ.ประสาท มีแต้ม และ คุณศุภกิจ นันทะวรการ โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนัก 2

TCJA เห็นว่า ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นปัญหาใหญ่ที่สุดและเร่งด่วนที่สุดที่มนุษยชาติเผชิญ ผ่านรูปธรรมปัญหาที่กำลังเผชิญ ได้แก่ ภัยพิบัติทางธรรมชาติ ระบบนิเวศผันผวน ความแห้งแล้ง ภาวะโรคระบาดอย่างกรณีโควิด ปัญหามลภาวะทางอากาศ ความหลากหลายทางชีวภาพเสื่อมโทรม เกิดความไม่มั่นคงอาหาร ผลผลิตการเกษตรตกต่ำ การแย่งชิงทรัพยากร กระทบต่อเศรษฐกิจ สร้างปัญหาความยากจนรุนแรง โดยเฉพาะประเทศไทยเอง ที่ได้รับการจัดอันดับเป็นประเทศที่เสี่ยงต่อผลกระทบการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศสูงเป็นอันดับ 9 ของโลก

รากฐานปัญหาของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมาจากระบบทุนนิยมเสรีบนฐานอุตสาหกรรมและพลังงานฟอสซิล ที่สร้างการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนและไม่เป็นธรรม ทำลายระบบนิเวศ ปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกมหาศาล การเปลี่ยนแปลงวิถีบริโภคที่ใช้ทรัพยากรมากขึ้น โดยผลักภาระและผลกระทบไปสู่สังคมกลุ่มคนยากจน คนด้อยโอกาสซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ แต่ใช้ทรัพยากรน้อยกว่ากลุ่มอื่น กลับได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงที่สุด ทั้งหมดนี้สะท้อนปัญหาความไม่เป็นธรรมทางนิเวศและสังคม ที่ทำให้การแก้ไขปัญหาสภาวะโลกร้อนยังเป็นไปได้ยาก

อย่างไรก็ตาม แม้ปัญหาดังกล่าวจะรุนแรงถึงเพียงนี้ แต่ในสังคมไทยยังมีการตื่นตัวและขับเคลื่อนกันน้อยมาก สาเหตุอาจจะเพราะ หลายคนเห็นว่า เป็นปัญหาระดับโลกที่ไกลตัว ประเทศไทยไม่ได้เป็นสาเหตุหลัก หลายคนไม่เห็นความเชื่อมโยงระหว่างปัญหาที่เผชิญชีวิตประจำวัน เช่น ปัญหาปากท้อง ปัญหาสุขภาพ ปัญหามลภาวะต่างๆ ปัญหาโรคระบาดมีความเชื่อมโยงกับสภาวะโลกร้อน และที่สำคัญหลายคนไม่เห็นความหวังที่จะกอบกู้วิกฤติดังกล่าวได้ ทำให้สังคมไทยขาดการวางแผน ตั้งรับ ปรับตัว และสร้างบทบาทเชิงรุกในการกอบกู้วิกฤติโลกร้อน

TCJA จึงมีเป้าหมายสร้างความตื่นตัวของพลเมืองต่อปัญหาสภาวะโลกร้อนให้เกิดเป้าหมาย ความหวัง มีบทบาทปรับตัวต่อผลกระทบได้อย่างยั่งยืน สร้างสรรค์กิจกรรมและวิถีชีวิตที่ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก พัฒนาต้นแบบของวิถีสังคมที่ไม่สร้างผลกระทบต่อสภาพภูมิอากาศ พัฒนาและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่มีความยั่งยืนและเป็นธรรมทางนิเวศและสังคม

เพื่อให้เกิดเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่รวมพลังจากทุกภาคส่วน บนฐานแนวคิดความเป็นธรรมทางนิเวศและสังคม ขับเคลื่อนด้วยการรณรงค์สื่อสารทางสังคม พัฒนางานวิชาการ พัฒนาและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะอย่างมีส่วนร่วม สร้างทางเลือกและทางออกที่เหมาะสมแต่และกลุ่มสังคม เสริมความเข้มแข็งแก่ชุมชนท้องถิ่นและพลเมือง ส่งเสริมการขับเคลื่อนเยาวชนคนรุ่นใหม่

ขอเชิญชวนประชาชน พลเมือง ภาคส่วนต่างๆ ที่มุ่งมั่นอยากกอบกู้โลกให้พ้นวิกฤติโลกร้อน มาขับเคลื่อนกับ TCJA ด้วยกัน

ติดตามข้อมูลของโครงการได้ที่

www.thaiclimatejusticeforall.com

www.facebook.com/ThaiClimateJusticeforAll

"

ชุมชนจะเข้าใจและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างไร
ขึ้นอยู่กับกระบวนการให้หรือสร้างความหมายของชุมชน
ที่มีต่อสถานการณ์ที่เชื่อมโยงกับชีวิตพวกเขา
เราจึงให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
พร้อมไปกับความรู้วิทยาศาสตร์ว่าด้วยภูมิอากาศและอื่น ๆ
และนำไปสู่การสร้างความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลง
สภาพภูมิอากาศที่หลากหลายยิ่งขึ้น

"